REŞAT NURİ GÜNTEKİN

BÜTÜN ESERLERİ 24

Son Sığınak

İNKILÂP

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'in son eseri olan bu kitapta, çocukluk günlerinin unutulmaz anıları, yolculuklar, umutsuz aşklar, yaşananacılar, kaçırılmış mutluluklar ve ilginç olaylar yer alıyor. Ünlü romancının, özellikle tiyatro sevgisiyle dolu geçen yılları ustalıkla sergilediği bu kitabı okurken, siz de bir tiyatro grubuyla birlikte oradan oraya dolaşacak ve insan olduğunuza bir kez daha sevineceksiniz.

REŞAT NURİ GÜNTEKİN

1889'da İstanbul'da doğdu. Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. Liselerde öğretmenlik, müdürlük, Millî Eğitim Müfettişliği, Paris Kültür Ataşeliği yaptı. UNESCO'da Türkiye'yi temsil etti. Romanları, hikâyeleri, tiyatro eserlerinin yanısıra çeşitli çevirileri de vardır.

ISBN 975-10-0014-9

REŞAT NURİ GÜNTEKİN KÜLLİYATINDAN: 24

Son Sığınak

ROMAN

Yazan:
Reşat Nuri Güntekin'in

SON ESERİ

11. Baskı

İNKILÂP KİTABEVİ
YAYIN SANAYİ VE TİCARET A.Ş
Ankara Caddesi No. 95 - 34410 İSTANBUL

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'in ESERLERİ

1 — Çalıkuşu
2 — Dudaktan Kalbe
3 — Akşam Güneşi
4 — Acımak
5 — Damga
6 — Kızılcık Dalları
7 — Eski Hastalık
8 — Miskinler Tekkesi
9 — Anadolu Notları I-II
10 — Yaprak Dökümü
11 — Ateş Gecesi
12 — Bir Kadın Düşmanı
13 — Gökyüzü
14 — Değirmen
15 — Yeşil Gece
16 — Olağan İşler
17 — Gizli El
18 — Harabelerin Çiçeği
19 — Sönmüş Yıldızlar
20 — Tanrı Misafiri
21 — Kan Davası
22 — Kavak Yelleri
23 — Leylâ ile Mecnun
24 — Son Sığınak

Piyesleri

Hançer
Hülleci
Çalıkuşu (N.Cumalı)
Bir Köy Öğretmeni
Balıkesir Muhasebecisi
Eski Şarkı
Tanrı Dağı Ziyafeti
Yaprak Dökümü

Tercümeleri

Hz.Muhammed'in Hayatı (Emil Dermenheim'den)
Kahramanlar (Carlyl)
Don Kişot (Cervantes)
Yabancı
Atlı Adam
Bir Fakir Delikanlı
La Dam O Kamelya (A. Dumas Fils)
Evham
Hakikat (Emil Zola)
İtiraflar (J.J. Rousseau)

SON SIĞINAK

UYARI:

ISBN [illegible]

ANKA OFSET
100. Yıl Matbaacılar Sitesi No 3[illegible]
Bağcılar - İSTANBUL

SON SIĞINAK

Çocukken benim uykudan uyanışlarım komedya gibi bir şeydi. Mecbur dadımız, nafile yere oramı, buramı dürtüşledikten sonra, karyolama girerek arkama yerleşir, kollarını koltuk altlarımdan geçirip vücudumu yarı yarıya yataktan kaldırır, çetrefil Çerkez Türkçesiyle: "Yine mektebe geç kalacağımı, ceza göreceğimi" anlatmaya başardı.

Gerçekten uykum ağır olduğundan mı; yoksa yatağın sıcağından onun göğsünün sıcağına geçiş beni büsbütün gevşettiği için mi, tekrar gözlerimi kapayarak kendimden geçerdim. Nihayet, yanımızdaki odasında şarkı söyleyerek tıraş olan Selim ağabeyim, ara kapıdan girer: "Sus Allah aşkına dadı, zaten sesin ninni gibi senin... Çocuğu daha çok uyutuyorsun!" diye bağırır, komodinin üstündeki sürahiden avucuna doldurduğu suyu azar azar yüzüme serperdi.

* * *

... O gün de ikinci mevki bir kompartımanın kapısı yanındaki köşemde uyurken böyle bir su serpintisiyle yerimden sıçradım. Fakat bana bu oyunu yapan artık Selim ağabeyim değildi. Kapının ağzında, başucumda soğuktan kırmızı bir battaniyeye sarılmış bir kadın duruyordu. Elinde bir su kupası vardı. Yaptığı kazadan telâşlanarak:

— Aman beyefendiciğim, affedin, diye gülmeye başladı, kabahat bende değil, çocuğunuzda... Deminden beri susuzluktan canı yalıyordu biçare... Benim termosumda bir parça su kalmıştı ikram edeyim dedim, eliyle çarptığı gibi... (Daha kuvvetli gülerek) Kısmet sizinmiş!...

Uyurken yakalanmak beni daima bir suçüstünde yakalanmış gibi rahatsız eder. Derbeder hayatımda eski lükslerimden bir o kalmıştır. Ben de gülerek ve toparlanmaya çalışarak:

— Ziyanı yok, efendim, dedim ve teşekkür ettim.

Dört günden beri bir posta treniyle Diyarbakır'dan geliyordum. Yolun Fevzipaşa'ya kadar olan kısmında yıllardır görülmemiş kar fırtınaları yüzünden uzun gecikmeler olmuştu. Oradan Toroslara kadar hava az çok yumuşuyordu. Fakat Pozantı'da tünelin ağzından çıkınca evvelkinden daha şiddetli bir fırtına ile karşılaşıyorduk. Hiç dinmeyen bir tipi... Camlar, buzla örtülüyor, sigara dumanlarıyla büsbütün ağırlaşmış bir hava içinde nerelerden geçtiğimizi, nerelerde durduğumuzu artık farketmiyorduk.

Tren, başını almış, rastgele bir yerlere gidiyor, rampalarda, küçük istasyonlarda saatlerce duruyordu. Nihayet adını bile sormak içimden gelmeyen bir küçük kasaba istasyonunda büsbütün durup kalmıştık.

Yolculuğa idmanım eskidir. Aynı yolu bir kere de çok eskiden kırk kişilik bir asker vagonu içinde Kanal seferine giderken geçtiğimi hatırladım. Benim gibi birkaç İstanbul çocuğu, başka şey için değil de pisliğe dayanamadığımız için ağlaştık. Sonra, onlardan sağ kalmış bir tanesiyle Mısır'daki (Zekâzik) kampında İngiliz'lerin bizi on beş gün kapadıkları bir nevi kuyu içinde bunu birbirimize anlattığımız hiç hatırımdan çıkmaz.

Yaşımın artık o yaş olmamasına rağmen bu kara saplanmış posta trenindeki köşemi de yine bir lüks gibi görmek lâzımdır.

Benim için bu yolculuğun asıl zorluğu biraz da hasta olan dört yaşındaki küçük arkadaşımdan ileri geliyordu. Nihayet, tipinin bir parça mola vererek etrafımızdaki ovanın büyük bir sessizlik içinde düştüğü bu istasyonda iki-

miz de uyuyakalmıştık. Bu öykunun epeyce uzamış olduğu, havadaki karanlıktan anlaşılıyordu.

Kompartımandaki yol arkadaşlarımdan —sarı yorganına sarılıp uyumuş— lâpçınlı bir ihtiyardan başka kimse kalmamıştı. Bu, kantocu kızla kaçan torununu aramaya çıkmış bir adamcağızdı. Uykusunda hep onunla uğraşıyor, uyanırken rüyasını birdenbire hakikatten ayırdedemeyerek: "Sen adam olmayacak mısın?" diye çıkışıyordu.

Kadınla hemen hemen yalnızdık. Uyurken yakalanmak beni bir suçüstünde yakalanmak gibi rahatsız eder, demiştim. Gerçekten hakir ve gülünç görünmekte benim için çekinilecek bir şey kalmıyormuş gibi çehremin uykuda alabileceği çirkin ve aptal şekillerden ürkerim. İlk gençliğimde bir ara gönlümden geçirmiş olduğum bir kız için de: "Onunla evlenirsem mutlaka ayrı odalarda yatmalıyız; uyurken yüzümü göstermemeliyim!" diye kararlar verdiğimi hatırlarım.

Yukarıda dediğim gibi bugün eski hayatımdan kalmış, tek lüksüm budur.

Battaniyeli kadının kapıdan ayrılmaya pek niyeti yok görünüyordu:

— Suyu verince ne kadar korktu, dedi. Sonra çocuğa sordu:

— Niye sesin çıkmıyor senin?

— Her zaman öyledir. Ürkek ve sessiz bir çocuktur, efendim...

— Sizin mi?

Kısa bir duraklamadan sonra:

— Evet, dedim, dört, beş günden beri...

Öyle çıngıraklı bir kahkaha kopardı ki, öksürüğü tuttu. Niye güldüğünü anlatmakta acelesi varmış gibi, öksürüğün durmasını beklemiyor, tıkana tıkana:

— Aman beyefendi, ne tesadüf, diyordu, öyle bir tane

de bende var, iki haftadan beri... Ne mutlu bize... Emeksiz, masrafsız birer çocuk sahibi olduk. Belki ileride birbirleriyle evlendiririz de dünür oluruz seninle... Benimki kız... Bayılırsınız görseniz... Göreceksiniz ya!

Dört gündür sade kompartımandakilere değil, öteki vagonlardaki yolcularla da içli dışlı olmuştuk. Fakat onu ilk defa görüyordum. Yakın istasyonların birinden binmiş olacaktı. Halinden delişmen, çalçene erkeğe alışık bir kadın olduğu anlaşılıyordu. Yeni Anadolu barlarından birinde artist olması da akla gelebilirdi. Kısa, dolgun bir vücudu vardı. Battaniyenin kenarlarını tutan elleri, konuşurken, çocuk elleri gibi durmadan oynuyordu. İkide bir başından ve vücudundan kayan battaniyeyi düzeltirken, bir İspanyol şaliyle oynar gibi, becerikli, zarif jestler yapıyordu. Işık, arkasından geldiği için yüzünü pek iyi seçemiyordum. Yalnız, konuşurken çenesinin alt kısmına doğru biraz sivrilip uzayan tostoparlak ve boyasız bir yüz...

— Müsaade eder misiniz, bir parça ilişeyim, dedi ve cevabımı beklemeden karşıma oturdu. Sonra, bana çok ciddi bir sır tevdi eder gibi başını yaklaştırıp sesini alçaltarak:

— Biliyor musunuz, beyefendi, şu sakal, bıyık çok korkunç şey, dedi, yirmi dört saatten beri sakal seyretmekten içim dondu. Allah razı olsun (Gazi)den... Ne iyi etmiş onları zorla tıraş ettirdiğine... "Elin sakalından sana ne?" diyeceksiniz... Fakat olmuyor ki...

Gülmeden kendimi alamadım. Çocuklara susuzluktan pencere camlarını yalattıran dört günlük sefalet trenini bir karnaval alayına çevirmişti. Erkeğinde, kadınında soğuğa karşı iplerle belden bağlanmış battaniyeler, yorganlar, hatta çuvallar, başlarda türlü türlü bezlerden çeşit çeşit kavuklar ve daha başka türlü maskaralıklar.. Bunlar arasında yalnız erkeklerin uzamış tıraşlarına takıl-

mak garip bir görüştü; fakat doğru idi. Trende benden başka sakalsız erkek kalmamış olduğunu o zaman farkediyorum. Benimkisi bir nevi delilliktir: Zekazik kampındaki kuyu dibi arkadaşımla beraber idama götürülmeyi beklediğimiz sıralarda bile küflü bir jilet bıçağıyla sakalımı kazımayı ihmal etmemişimdir.

Battaniyeli kadının sözlerinde benim burada da becermekten geri durmadığım bir marifete gizli bir kompliman vardı.

Konuşkan bir insan olmamaklığıma rağmen ben de ona bir kompliman yapmaktan geri durmadım:

— Dün akşamdan beri arasıra dışarıdan çok güzel bir şarkı sesi kulağıma geliyor, dedim, sakın bu sesin sahibi siz olmayasınız?

— Sıkıntıdan beyefendi, dedi, yoksa ben de dövüşe katılacağım. Aman, ne dövüyor millet birbirini... Hatta kadınlar da... Isınmak için başka çare var mı?

Sonra, yine o uzun kahkahalardan biriyle öksüre öksüre Narlı istasyonunda bindiği vagonu anlattı:

— Görmeyin düştüğüm yeri... Harputlu bir aile vardı benim vagonda... Alay alay kadın ve çocuk.. Yorganlar, sepetler... Yumurcaklar bağrışıp dövüşüyorlar... Kadınlar, onları susturayım derken bu sefer de kavga onlara sirayet ediyor. Yandaki kompartımanda oturan ve hasta olduğunu söyleyen baba, arasıra kavgayı yatıştırmaya gidiyor, kendi de ince vücudundan umulmayacak kadar bir dehşetle bağırıyor. Aman, ne direk gibi bir ses. Sözde boğazından ameliyat olmaya gidiyormuş. Efendi, soğuktan korunmak için bir istasyondan çuvallar satın alıp getirdi. Hanımlar, onları harmaniye gibi sırtlarına alınca büsbütün âfet kesildiler, başladım gülmeye... Sonra da korktum, birbirlerini bırakıp hep birden bana çullanırlar diye... Neyse ahbap olduk. Çocuklar azınca bağırıveriyorum... Hanımlara da şarkı söylüyorum. Zaten şar-

kıcıyım ben... Bakın artist demiyorum. İki şarkı öğrenip artistim diye sahneye çıkan mutfak mahsullerine o kadar içerliyorum ki... Bu kelimeden iğrendim, şarkıcı diyip gidiyorum kendime... Urfa, Antep taraflarında bir turneden dönüyorum. Çok tutarlar beni Anadolu'da (Ayseven) diye bir isim kulağınıza geldi mi acaba?...

"Hayır!" dememek için: "Pek güzel bir isim" dedim.

— Güzeldir ama takmadır... Piyasada öyle geçiyor. Asıl adım: Makbule. Eski meski ama ben, daha severim onu... Gelelim çocuğa: Onu on beş gün önce sokakta buldum. Daha doğrusu oteldeki odamda. Komiser, bir alay sual sordu: "Kimmiş? Kimin nesi imiş? Odamda ne işi vardır?"

— Ben ne bilirim ayol, dedim, otelin sokaktan farkı var mı?.. Biri bırakmış işte... Yani ne demek istiyorsunuz? Konser dönüşü ben doğuruverdim de saklıyorum mu demek istiyorsunuz? Sokağa bırakacakları yerde sizin karakola bırakmış olaydılar siz mi doğurdunuz, diyecektiniz? Haydi, haydi uzun etmeyin! Verin bana, olur; biter...

Şimdi, yandan vuran ışıkta çehresini daha iyi görüyordum: Otuz, otuz iki yaş arasında bir kadındı. Daha doğrusu; şirret bir kocakarı ile daima çocuk kalacak bir kız çocuğu! Konuşurken durmadan birinden ötekine geçiyordu. Tombul çocuk yanakları arasında her şeyi onunla kokluyor gibi ince, titrek kanatlarıyla küçük, toparlak bir burun; buna mukabil boya izleri hâlâ kaybolmamış etli dudakları... Bu burun ve dudaklar, aşk yaparken galiba fena olmayacaktı. Fakat kocakarılığı tutup kavgaya başlayınca Allah saklasın... Sesi de öyleydi...

Güldükten sonra hemen öksürmesinin de ilkönce sandığım gibi bir hastalık değil, bir nevi tik olduğu anlaşılıyordu. Biraz tıkanık, pürüzlü bir ses... Fakat bu ses, oda-

sına bırakılmış çocuğu anlatırken olduğu gibi hoşlandığı ve duyduğu şeyleri söyleyişinde pek az insanda işittiğim bir garip ahenk alıyordu. Anadolu'da halkın kendisini çok tuttuğu hakkındaki sözleri, yalan değilse, bunun için olacaktı.

Yanımızda uyuyan ihtiyar, bir ara doğruldu. İri iri gözlerini açarak her zamanki nakaratını tekrar etti: "Sen adam oldun mu sen? Sen adam oldun mu sen?"

Kadın, bu muameleye hiç şaşmamış göründü; sadece: "Kim olmuş ki biz olalım efendi babacığım?" diye güldü...

Koridorda bir fenerli belirdi. Kompartımana birdenbire bir gece manzarası veren bu ışıkta tekrar halimizi hatırladık. Memurun elinde mumlar vardı; bir tane de bize vererek:

— İki saat daha buradayız, dedi, resmisi bu... Lâkin siz, yine sabaha kadar kalacakmışız gibi idare edin mumu...

Yalnız mumla iş bitmiyordu. Gece büsbütün bastırmadan evvel bir parça yiyecekle suyun çaresine bakmak lâzımdı. Zaten vagondaki sessizliğin bir sebebi de buydu. Kadına bunları söyleyerek izin istedim.

— İsterseniz, size de dışarıdan bir parça bir şey alayım dedim. O:

— Zahmet etmeyin, dedi, bizim kompartımanda kuş sütünden başka her şey var. Dolmalar, börekler, kavurmalar... Birkaç şarkı ile her şeyi hallederim. Siz, hatta çocuğu da bana verin... Bir şey yedirip yatırırım benimkinin yanına...

Kucak çocuğu olmadığı halde İsmail'i kucağına alarak bir, iki kere öptü:

— Bakın, hep kendim söyledim. Sizinkini nerede bulduğunuzu sormadım, dedi.

"Benimkinin hikayesi biraz daha uzun" demek ister gibi gülümsedim ve kadını büsbütün de cevapsız bırakmamış olmak için:

— Yabancı değil, kardeşimin çocuğu! dedim.

* * *

İstasyonun hemen arkasındaki yarı yarıya kara gömülmüş barakaların birinden ışık geliyordu. Oraya doğru yürüdüm. Genişçe bir kahve idi. Trenin neden boş olduğunu şimdi anladım. Yolcuların çoğu orada idi ve keyifleri yerinde görünüyordu. Vaktinde davrandıkları için yiyecek öteberi bulmuş olacaklardı. Arada bir çalı çırpı ile hatırlatılan birkaç soba etrafında grup grup çay içiyorlar, tavla ve kâğıt oynuyorlardı.

Bir köşeye çekilerek ben de bir çay getirttim ve masanın üstündeki yırtık bir Köroğlu gazetesini okuyarak İsmail'in cebimde kalmış birkaç bisküvisini yemeye başladım. Bekleme sabırsızlığını çoktan kaybetmiş olduğum için vaktin geçişini pek farketmiyordum. Arasıra tazelettiğim sıcak çay, elimdeki Köroğlu gazetesi ve tavlacılar arasında çıkan kavgalar beni oyalayıp gidiyordu.

Bir ara, pek uzak olmayan bir yerden bir mızıka sesi gelmeye başladı. Kahveci, yanımdaki masada oturanlara bu gece Halkevi'nde bir düğün yapıldığını söyledi. Hemen arkasından kahveye sırtında rozetli bir smokinle sokağa uğramış şişman, top çehreli, kırmızı yüzlü bir adam girdi. Yanında bir iki fukara çocuğu vardı. Kahveciye:

— Hüsmen, yine sana düştük bu gece, dedi, senin sandalyeleri toplayıp götüreceğim...

— Peki, benim müşteriler nereye oturacak?

Smokinli adam, yarım saniye düşünmeden bunun kolayını buldu, birdenbire sesini yükselterek:

— Bey kardeşler, dedi, trenin burada kalmasını kasa-

bamız için bir hüsn-i talih sayarız... Ben, Halkevi Reisiyim. Bu gece, bir genç subayımızı başgöz ediyoruz. Hepinizi düğüne davet ediyorum. Halkevi, halkın evi demektir. Hoş bir vakit geçiririz.

Tren, en aşağı, yarın sabaha kadar burada mihmandır. Ben, istasyon şefine söylerim, fevkalâde bir şey olursa haber verir... Hâsılı, teşrifiniz, bu mesut gecenin manasını belirtmek bakımından bizler için kıvançlı bir olay olacaktır.

Açık kalmış tek dükkânında boy boy inhisar rakılarından başka bir şey bulunmayan bir kasabada birdenbire çalgı vesaireyle bir düğün evi bulmak gerçekten kıvançlı bir olaydı. Yolculardan biri el çırparak nutku alkışlayınca ötekiler de aynı şeyi yaptılar. Tavlalar gürültü ile kapanıyor, paltolar giyiliyordu.

İki dakika sonra kahvede birkaç yerli ile benden başka kimse kalmıyordu.

Kahveci:

— Sen gitmiyor musun beyim? dedi.

Ben, özür diler gibi:

— Burası daha rahat, dedim. Benim büyük kalabalıklara karşı bir nevi ürkekliğim vardır. Doktorların galiba "Agora fobi" dedikleri açık meydanlardan ürkme hastalığına benzer bir şey... Bu, bana Mısır dönüşünden sonraki hayatımda yavaş yavaş gelmiş bir haldir.

Fakat biraz sonra, kahvenin bardaklarını almak için ikinci bir akın yapan Başkan, beni köşemde yakaladı:

— Bey kardeşim, olur mu bizleri mahzun etmek?... diye hemen hemen zorla önüne kattı. Tekrar başlayan tipinin içinde bata çıka, bir, iki sokak geçtik. Başkan, ikide bir elindeki elektrik fenerini yakarak bana yol gösteriyor ve smokinine yağan karları silkeliyordu. Soğuğu duymuyor gibiydi. Hiç şüphesiz, bu, onun insan topluluğu içinde bir işe yaradığına inanmasından ileri geliyordu.

Bir köşe başını dönünce karşımıza merdivenli bir setin üstünde hamama benzeyen kubbeli bir bina çıktı. Kapısındaki lüks ışığının kaynattığı tipi içinde bir kalabalık göründü.

Başkan, bileğimden tutarak kalabalığı yarmaya uğraşırken omuzlarına kocaman bir oğlan çocuğu oturtmuş bir adam:

— Yahu, hiç olmazsa şunu al, bir köşeye oturt... Ağlıyor, öksürüyor, diye yalvardı.

Başkan, iri sesiyle:

— O ne lâkırdı arkadaş? Türkiye Cumhuriyeti'nde öksüz yoktur, diye adamı haşladı.

Kapıdaki rozetli delikanlılar topluluğunu yarıp geçtikten sonra da Başkan, bileğimi bırakmıyordu. En son gelen olduğum halde nedense onun has misafiri olmuştum. Beni mutlaka en öne götürmek istiyordu. Bileğimi —mengeneye sıkışmış gibi— hiç bırakmadan salonun ortasına kadar gelebildik. Fakat sandalyelerde âdeta kucak kucağa oturan kalabalık arasında bir adım daha atmamıza imkân kalmadı. O esnada, mızıka İstiklâl Marşı'na başladı. Herkes, ayağa kalkınca Başkan, elçabukluğu ile birinin sandalyesini yakalayıp havaya kaldırdı ve "aziz misafir kardeş" için birkaç adım ilerideki masada yer açtırdı. Burası Adliyecilerin masası idi. En düşkün zamanlarımda bile bozmadığım kılık kıyafetimden onlar, beni de kendileri gibi bir adam sanarak iyi karşıladılar. Mahkeme Reisi, meslek alışkanlığı ile kim olduğumu, ne iş yaptığımı sordu. "Aziz misafir kardeş"in bir boyacı dükkânında kâtiplik yaptığını söylemeyerek yavaşça: "Ticaret" dedim. Sıkıntılı bir konuşma başlayacağa benziyordu. Fakat İstiklâl Marşı'ndan sonra evlenme marşını çalan mızıka imdada yetişti. Sonra da başka numaralar...

Genç subayların kılıçları altından geçerek sahnenin

önüne doğru yürüyen yeni evliler; tebrikler ve kucaklaşmalar...

Nihayet, Başkanın hokkabazın yumurtası gibi meseleleri birbirinin içinden çıkaran güzel bir söylevi: Millet, nüfussuz; nüfus, düğünsüz; düğün ise bu dar zamanlarda Halkev'siz olmazdı. Cebinden çıkardığı bir karneye bakarak, bu düğünün yılın tam on beşinci düğünü olduğunu söyledi. Yılın sonuna kadar yirmiyi dolduracağını vaadetti. Sonra ciddiyeti kâfi gördüğünü anlatan bir eda ile seri eksik kalırsa bayanı emekliye sevkederek kendisinin evleneceğini söyledi. Alkışlar, kahkahalar...

Ön sıradan karısı olduğu anlaşılan hasır şapkalı geçkince bir bayan: "Yetişemezsin o günlere, inşallah, kör olası!" diye bağırarak neşeyi büsbütün artırdı.

Bu sefer, ince vücutlu, ak saçlı bir adam, yerinden kalkarak:

— Vallahi söz veriyorum yenge... Bu nâmert, o münasebetsizliği de yaparsa onun başına kılıç yerine meşe sopalarıyla bir tak-ı zafer kurarım ki, millet de parmağını ısırır! diye bağırdı ve coşkunluk o dereceye geldi ki, o zamana kadar mahkeme kürsüsünde ağır gibi duran hâkimler de güldüler ve alkışa iştirak ettiler. Bir tanesi: "Bulunmaz adamdır Hoca!" dedi.

Kimbilir ne zamanlardan kalma bir kervansarayda idik. Kenarlarındaki sundurmalar, bozkırın bu gecekine benzeyen kar fırtınalarından canlarını kurtarmış eski yolcu kafilelerinin ateşlerini yaktıkları ocaklar, atlarını bağladıkları halkalar, hâlâ yerli yerinde duruyordu. Dön, dolaş, nice yüzyıllardan sonra biz de aynı yere düşmüş bulunuyorduk. Ötesini, berisini hafifçe değiştirip boyayarak ve her tarafını masum bir hevesle süsleyerek pekâlâ bir Halkevi meydana getirmişlerdi. Bayraklar, direkten direğe allı, yeşilli uçurtma kâğıtlarından tırtıllı mahyalar, yer yer çatlayıp dökülmüş badanalar altından zaman-

la bir abanoz parlaklığı almış kaplamaları meydana çıkan kalın direklerinde vecizeler, Battal Gazi muharebelerini düşündüren İstiklâl Savaşı resimleri...

Her yerde olduğu gibi kendimi unutturup kaybettirmeye çalıştığım burada da Başkan, yakamı bırakmadı. En önde uzun bir masanın etrafında kalabalık bir grup oturuyordu. Törenin başından ayağa kalkarak gelin ve güveyi alınlarından öpmüş bir general ile iki büyük rütbeli subay; kılık kıyafetleri yerinde birkaç sivil, parıltılı tuvaletleri ve tüylü şapkalarıyla tavus gibi birkaç bayan... Aralarında kürk mantosuna sarınmış açık saçlı ve arkasını bana çevirmiş birinin arasıra kımıldanışlarını ve çıngıraklı bir kahkaha atıp, sonra öksürmesini trendeki kadına benzetir gibi olmuştum. Bu, tabiî imkânsızdı. O kadar ki, bir aralık yanındakilerle beraber bir şeye bakmak için başını arkaya çevirdiği zaman da yine inanmadım. Fakat o, beni görünce hemen gülerek selâm verdi ve gayet teklifsiz bir işaret yaptı. Pandomimalardaki gibi kollarıyla bir sarılma jesti yaparak başını bileği üzerine yatırmasından, çocukları trende koyun koyuna uyutmuş olduğunu anlatmak istiyordu. Sonra Generale ve ötekilere beni söylediğini —hep birden başlarını çevirip— bana bakmalarından anladım. Halkevi Başkanını tekrar bana musallat eden işte bu oldu. Hatırlılar masasına çağırılıyordum... Artık bu gece, içtimaî mevkiim derece derece yükseliyordu. Başkana karşı koymaya çalışmak, beyhude idi. Daha olmazsa mengene gibi parmaklarının bileğime yapışacağından ve daha fazla rezil olacağımdan şüphe etmiyordum. Başa gelen çekilecekti...

* * *

Tabiatım çekingendir; fakat istemeden bir kalabalığın içine düştüğüm zaman da ezilip büzülmekten hiç hoşlanmam. Karşımdakilerin içtimaî mevkileri ne kadar

yüksek olursa, ben o kadar yüksekten alırım. Her halde bir aşağılık kompleksi olacaktır bende...

Makbule'nin buradaki düğünün kokusunu nasıl aldığını, Harputluların salıncakları ve sepetleri arasında nasıl giyinip boyandığını ve hele buradaki Generalin sağına kurulup oturmak için ne yaptığını anlamak mümkün değildi. Fakat her halde beni de satmasını bilmiş olacaktı ki, hatırlılar masasında ehemmiyetli bir adam gibi karşılandım. Kadın, bana uzaktan pandomima işaretleriyle anlattığı hikâyeyi bir kere de ağzıyla tekrar etti. Çocukları uyutuşunu o şekilde anlatıyordu ki, bana âdeta eski karı-koca olduğumuz hissini verdi ve başkalarının da öyle zannetmelerinden korktum.

Kibar ve babacan bir adam olan General, bana:

— Büyük ses sanatkârımızın aramızda bulunması bir şanstır, dedi, kendisinden bize güzel sesini işittirmesini rica etsek... Acaba saygısızlık olur mu?

Sahneye arkasını dayayarak ayakta duran Başkan:

— Kaçırır mıyız bu fırsatı hiç? Şöhreti Türkiye'yi tutmuş olan Bayan (Aysel)'in Halkevimize yolu düşsün ve güzel sesinden kubbemize bir hoş seda bırakmadan geçip gitsin olur mu? dedi.

Makbule, Başkana adının (Aysel) değil, (Ayseven) olduğunu söyledikten sonra, Generale:

— Şereftir paşam, şereftir, dedi ve yine bir kahkaha atıp öksürdükten sonra devam etti:

— Yaptığımız bu korkunç seyahatten sonra ses mi kaldı? Fakat bir şey yapmaya çalışırız. Yalnız, çalgıyı nereden bulacağız?

Biraz önce, Başkana meşe sopalarından tak kuracağını söylemiş olan ak saçlı adam:

— Bandomuz, evvel Allah, caz müziği gibi alaturkayı da belki becerir, ama hanımefendi, boru ile şarkı söyleyebilir mi acaba?

Hep birden gülüştüler.

Bu adam, elli beş altmış yaşlarında, boynu biraz yana çarpılmış, çıkık alınlı, çökük yanaklı, kara kuru bir ihtiyardı. Sağ gözünün kuyruğu, çiçekbozuğundan hafifçe büzülmüştü. Yine aynı sebepten yer yer tırtıklanmış, ipince çapkın bıyıkları vardı.

Başta General olmak üzere, herkesin gülmelerine ve alkışlamalarına göre kasabanın sevilen bir çehresi olduğu anlaşılıyordu.

General:

— Sen istersen bir kolayını bulursun, Hoca, dedi.

O, boynunu biraz daha çarpıtarak:

— Çaresi benim ut, dedi, ne olsa borudan ehvendir. Fakat bu havada onu evden nasıl getirmeli?

Hocanın evine derhal bir otomobil gönderdiler.

Davetliler arasında bir de iyi giyinmiş bir adam oturuyordu. Nedense gözlerim, ikide bir, bu adamın yüzüne gidiyor ve takılıyordu.

Makbule, bunu farketmiş olacak ki, onun da bizlerden olduğunu ve Fevzipaşa'da arkamıza takılmış olan yataklı vagonda seyahat ettiğini bana haber verdi. Güzel ama, ne de olsa sıcakça bir yatağı olan bir aristokrat adam, bizim aramızda ne arıyordu?

Makbule, bir aralık, dudaklarını kulağıma sürterek ve nezleli sesiyle kulak zarımı gıdıklayarak dedikodu yaptı:

— Yanındaki astraganlı kadını daktilom, diye takdim etmiş... Belki aynı kompartımanda yatan astraganlı bir daktilo!

Bir yandan ıslık gibi öten fısıltısını yanımdakilerin işitmelerinden, bir yandan bu yakınlığa göre bizim de onlar gibi bir şey sanılmamızdan korkarak terlemeye başlıyordum. Tam o sırada ud, imdada yetişti.

Başkan; Makbule'yi elinden tutarak alkışlar arasın-

da sahneye çıkardı, kendi odasından getirttiği meşin başkanlık koltuğuna oturtmak istedi. Fakat o, ısrarla reddederek yavaş yavaş sahnenin önüne ilerledi ve durdu.

Coşkun alkışlar ve ıslıklarla durmadan tekrar ettirilen şarkılar, gerçekten fena değildi. Fakat aristokrat tavırlı adam, bana onları takip ettirmeyecek kadar zihnime takılmıştı. Ben, çok iyi tanıyordum bu adamı ama, nereden? Tepesi açılmaya başlamış, sivrice başı, kemiksiz gibi görünen ve başının vaziyetlerine göre sağa veya sola doğru sarkıyor hissini veren bu dolgun burnu; bir şey sorulduğu zaman fazla terbiye ve nezaketinden titremeye ve kıpışmaya başlayan bu gözleri nerede görmüştüm? Evvelâ, gazetelerdeki resminden tanıdığım meşhur bir hukuk profesörü zihnimden geçti. Sonra, kalantor bir Ermeni tüccar. Fakat ikisinin de üzerinde fazla durmadım. Gitgide hayalim; beni gerilere, çocukluk günlerime doğru çekiyordu.

Abdülhamid'in son yıllarındaki meşhur (Fenerbahçe) piyasalarında ve Kuşdili'ndeki Minakyan tiyatrosu önünde zincirli Macar katanalarının çektiği lüks bir paytonda sık sık gördüğüm genç bir mirasyediyi hatırlıyordum. Sofu Seyfullah Paşa denen bir paşanın oğlu olduğunu, babasının Bulgurlu'daki köşkünün bahçesine sahne kurdurarak, dalkavukları ve sahici tiyatro oyuncularıyla beraber piyesler oynadığını söylerlerdi. Fakat onun ortadan ayrılmış kumral saçları, nihayet herkesinkinden farklı olmayan burnu ve belinden büzgülü ceketleri içinde ipince beli ile bunun kırmızı sivilceli çıplak tepesi, arasıra mendiline sildikçe eski yerine gelmek için epeyce zaman sarfeden kemiksiz ve şekilsiz burnu ve dümbelek gibi karnı arasında ne münasebet tasavvur edilebilirdi? Bu sefer de biraz ileriye gidip aynı çehreyi şimdikine biraz yaklaşmış olarak Meşrutiyet (Beyoğlu)'sunun (Partizana)'sında, etrafında yine bir alay dalkavukla, locadan dans pis-

tine soyulmuş muzlar atıyor, sonra bu pistte bir Macar artisti ile bacaklarını titrete titrete Kabakçı Arap oyunları oynuyor görünce köprü kuruldu: O idi. Yirmi yılın bir insanı âdeta ayrı kalıba döküp bu şekle sokmasına pek şaşılmayabilirdi. Fakat, hâlâ bu kıyafet ve yanında astragan mantolu bir daktilo ile Beyrut seyahatinden dönecek halde olmasına göre, Sofu Seyfi Paşa'nın servetindeki dayanıklılığa şaşmamak mümkün değil...

* * *

Vakit, hayli ilerlemişti. Generalin ikide bir sokakta korna çalan otomobili, düğüncüleri posta posta evlerine dağıtıyor, salon, gitgide seyreliyordu. Bize veda eden General —esnememek için evrak okur gibi dudaklarını titreten ve gözleri büzüle büzüle boncuk kadar kalan bir hanımefendiyi otomobile bindirdikten sonra— geri dönüyor ve birkaç yaş daha gençleşmiş:

— Ben de kalacağım, diyor. Alkışlıyorlar. Sobaya odunlar atılıyor... Sıklaşıyoruz.

Makbule'ye ud çalmış olan adam, Başkan'a bir teklifte bulundu:

— Trenin yarın sabahtan evvel kalkmayacağı anlaşıldı. Misafirlerimize trende çivi kestirmekte mânâ yok; geceyi burada geçirirler...

Başkan:

— Ha yaşayasın Hoca, dedi, odun bol... Fayrap ederiz sobayı... Yığınla simit ve sandviç kaldı büfede... Yakarız semaveri, içeriz çayları...

Hoca, sevincinden uçuyordu:

— Ee... Bizim birkaçımız da misafirlere arkadaşlık eder... Sonra, udu da geri göndermedik...

Makbule, sesini kalınlaştırarak:

— Dilinin altındakini anlıyorum Hocam, ama benden pas! dedi. O, bir kere Paşa'nın güzel hatırı için oldu... Yor-

gunluktan ölüyorum, koltuğu sobanın yanına çekip, tatlı tatlı uyuklayacağım...

Hoca, çarpık boynunu biraz daha bükerek:

— Sen sağ ol, dedi, ziyanı yok, uyukla!... Benim uyuyanları uyandırmak için öyle marifetlerim vardır ki...

İkisinin de bu kadar az zamanda birbirleriyle bu derece yüzgöz olmalarına şaşmamak mümkün değildi.

Başkan, Hoca'ya takılmak için iyi bir fırsat yakalamıştı:

— Yok, yok, Hoca, dedi, sen gidip yatmalısın. Biz, uykusuzluğa dayanabiliriz; sen ihtiyarsın!

— Daha iyi söyledin ya... Yakında o kadar çok uyuyacağım ki!...

Sonra bize döndü:

— Hâyasız filandır ama, Allah yine de aramızdan eksik etmesin şu adamı, dedi, bu Halkevi de olmasa kokacağız... Başka kelime yok; kokacağız...

Hoca, bu son sözleri söylerken havasızlıktan bunalıyor gibi başını tavana kaldırıyor, parmaklarıyla gömleğinin yakasını genişletiyordu. Çok garip bir tarafı vardı bu adamın... Etrafıma bakıyor, bu kadar insan içinde çopur yüzü, yarık dudağı, çıkık alnının altında konuşurken iğne başı gibi bir ışıktan ibaret kalan küçük gözleriyle ondan daha güzelini göremiyordum.

Bu gece, bir tesadüfler gecesiydi. Sundurmadaki masalardan birinde oturan şişman bir adam, güçlükle kalabalığı yararak ağır ağır bizim masaya geldi ve önümde durdu:

— Siz Süleyman Bey değil misiniz?

Yakından yüzüne bakınca ben de onu tanıdım. Eski kamp arkadaşlarımdan Azmi adında bir eczacı idi. O zaman, pek yakınlığımız yoktu. Fakat âdeta ağlayarak yanaklarımdan öptü. Yanımda ona da bir yer açtılar. Hareketlerinden ve dilinin ağırlığından bir felç geçirmiş ol-

duğu anlaşılıyordu. Bu kadar kolay ağlaması da bunu göstermez miydi?

Azmi, Mısır dönüşünde buraya yerleşmiş, bir eczahane açmıştı. Etrafındakilerin muamelesinden kasabanın hatırlı bir adamı olduğu anlaşılıyordu.

Azmi, Generale benim bir kahraman olduğumu söyledi. Gülecekler, diye korktum. Kahramanlık diye anlattığı şey dipçikle arkadaşımı vurmaya kalkan bir İngiliz nöbetçisini yere yatırarak elinden tüfeğini almış olmamızdı. Onun için ikimizi de on beş gün dar bir mahzene kapamışlardı.

Sahnede şarkılar, oyunlar devam ederken, Azmi'nin —bir küçük çocuğu okşar gibi— dizlerimi, kollarımı okşaması; durmadan o günleri düşündüğünü anlatıyordu. Bu heyecan, hafifledikten sonra yine (Zekazik) kampına ait başka hikâyelere geçti. Kahramanlar, bu sefer de sanatkâr rolünde idiler. Yine o arkadaşlarla kampta kurduğumuz sahneyi, yaptığımız dekorları, oynadığımız oyunları anlatıyordu.

Arasıra bizi seyretmeye gelen İngiliz subayları bile hayran olurlardı. Kendisi, ne çocukken seyrettiği Minakyan'da, ne de sonradan gördüğü Darülbedayi'de bu oyunların tadını bulamamıştı. Zavallıya çocukken yediği çakal eriklerinin tadını şimdi hangi meyvede bulduğunu sormak isterdim!

Bu kamp tiyatrosundan bende ancak birkaç gülünç hatıra kalmıştı. Meselâ, bir pencere önündeki sokakta aşığına keman çalan kız... Bu rolü, kız kıyafetine soktuğumuz bir mızıka neferine vermiştik... Onun uydurma pencere kenarında keman yerine avurtlarını şişire şişire çaldığı boru, hâlâ gözümün önündedir... Bu genç, bir kız kadar güzel bir mızıka neferiydi.

Bu hatıraların onda bu kadar heyecan uyandırması belki de uzun zamandır uyumuş olmalarından ileri geli-

yordu. Bununla beraber, Mısır kampındaki bu tiyatro bizim için bir sığınak olmuştu. Bu sahneyi özene bezene süslüyorduk. Hatta bulunduğumuz yerden başka yerlere de götürüyor, gülünç taraflarına hiç ehemmiyet vermiyorduk.'

Servet Bey, tiyatro hikâyelerini dinlerken kulaklarını dikmişti. Bana âdeta ehemmiyetli bir adam gözüyle bakıyordu.

— Ya?... Demek ki siz de ona âşıksınız! dedi. Benim yerime Hoca cevap verdi:

— Ona âşık olmayan İstanbul çocuğu var mıydı bizim zamanımızda?... Ben, vaktiyle onun için Bahriye'den kovuldum... O zaman bir bahriye teğmeni idim. Tiyatro oynamak için Fatih'te bir evde toplanırdık. Saraya jurnal etmişler: Padişahın aleyhinde kumpas kuruyorlar, diye... Zaptiye nezaretinde temiz bir dayaktan sonra hepimizi bir yere sürdüler. Benim kısmetime Adana düştü.. Sonra, döne dolaşa burada karar kıldık.

Başkan, Hoca'ya yaklaşarak:

— Sayın Hocamız Eyüp Arsoy'dan bir nutuk dinleyeceksiniz... Bir sürpriz... diyor, sonra bize bakarak yavaşça ilâve ediyor:

— Bakalım, kâfir, kimin canını yakacak? Allah vere de bir pot kırmasa!...

Hoca, ellerini ovuşturuyor:

— Bendenizi zorladılar... Ne söyleyeyim, bilmem ki?... Hazırlık da yok... Müsaade ederseniz bir söylev... diye Halkevi Başkanını taklide başlıyor. Küçücük boyda bir taklit yapıyor. Adamı boyu ile, jestleriyle zalimce karikatürize ediyor. Kızları dansa kaldırırken gizlice okşar gibi jestler yapıyor.

Halkevi Başkanı, ikide bir ellerini vurarak: "Vay kâfir Hoca! Vay edepsiz Hoca!" diye bağırıyor, "Vallahi, bil-

lâhi sana, olağanüstü bir söylev vermeye, bu yaşında kırdığın potları anlatmaya geliyorum!" diyor.

Hoca, birdenbire söylevi keserek: "Aman Allah!" diye kendini sahneden ortaya atıyor... Bir kıyamet ve neşedir kopuyor. Hoca, bu defa Kaymakamın yanına gidiyor. Başkana:

— Yahu, oyun gibi yaptı ama, Hoca korktu, vallahi! diyor.

— Onda utanacak surat var mı? Kırdığı kozları söyleyeceğim diye korktu...

— Aman yapmayın Reis Bey!

— Yapar mıyım, canım? Maksat lâtife. O kadarcık bir ürküteyim dedim, ama tadında bırakmıyor ki...

Bu sırada yine bana musallat oluyor:

— Bey kardeşim, müsaade ederseniz, sizi Kaymakam Bey'le tanıştırayım!

Şimdi hepimiz Kaymakamın yanındayız. Azmi, yine Zekazik kampından bahsediyor. Bir arkadaşıyla beraber kaçmaya savaşırlarken nasıl yakalandıklarını ve kazılmış bir çukurun içinde İngilizler tarafından üç gün nasıl oturtulduklarını anlatıyor, "Arkadaşımın ayağındaki aksaklık, benim dilimdeki tutukluk onun yadigârıdır" diyor.

Hoca'nın o zaman garip bir söz sarfettiğini: "Vatanın içinde başka, dışında başka... Nereye kaçmalı, Yarabbi!" dediğini işitiyorum.

Bu sözlere kimse dikkat etmiyor; fakat ben, o andan itibaren Hoca'ya dikkatle bakmaya başlıyorum.

Azmi anlatıyor:

— Bu Zekazik kampında bir tiyatro kurmuştuk. Elimizde piyes olmadığı için ezbere yazar, dekorlar yapardık meşhurdur o kamp! diyordu.

Tiyatro bahsi açılınca Servet Bey'in dertleri tepmiş-

ti. Sandalyesinden kalkarak yanıma geliyor ve anlatıyor. Bu defa söze Hoca da karışıyor.

Mazi, bütün kokusu ile, hatta o yaşlarda beklenmiş şeylerle aramızdadır. Kendimi anlamıyorum. Hoca'nın kulağına deminki beni düşündüren sözüne cevap gibi: "Umduğumuzdan çok uzaklara kaçtık!" diyorum. Bu sefer, o da bana bakıyor. Gözlerinde derin bir rikkat var... Bilmediğimiz bir içkinin sarhoşu gibiyiz... Uzun yılların olayları bir sinema şeridi gibi gözlerimizin önünden geçip eriyor.

Bütün bunların yanında en beklenilmez bir şey oluyor: Hoca ile Servet Bey, orta oyunu yapmaya karar veriyorlar.

Bu karar, sobanın üstüne dökülmüş kumların üzerinde eriyen peynirli simitlerle yeniden demlendirilmekte olan çayın kokusu içinde veriliyor. Elhasıl, bu gece, bir daha dönmeyecek gecelerden biridir. Herkes sade, herkes çocuktur.

Çabucak bir tertip yapılıyor. Akşam programında bir vatan piyesi oynamış olan Halkevi temsil kolunun ufak tefek eşyası arasından Yeniçeri kavukları, cübbeleri uyduruluyor... Bu hazırlığın coşturduğu insanlardan biri de Makbule'dir.

Bu defa o, tam bir çocuktur: "Ben de, ben de oynayacağım değil mi?" derken, oyuna alınmamaktan korkan bir çocuk gibidir!

Pişekâr rolüne çıkacak azametli Servet Bey'le Kavuklu'ya çıkacak Hoca'ya bir cübbe ve kavuk uyduruyorlar. Halkevi amatörlerinden birkaçını da gereken kılıklara sokuyorlar. Zurnanın yerine bir klârnet bularak "Kanlı Nigâr"a başlıyorlar.

Daha başlarlarken ikisinin de aşağı yukarı bu heves için hayatlarını feda etmiş insanlar olmalarının hikmeti anlaşılıyor.

Servet Bey, (r) leri (y) gibi telâffuz ediyordu. Bütün tekerlemeleri biliyordu. Hoca da öyleydi... Üstelik büyük bir taklit kabiliyeti ve fantezisi vardı.

Hayattan uzak, tatsız, tutsuz bir adam olan Servet Bey, bir bön adam, bonhomme idi. Hoca, Servet Bey'in (r) leri (y) telâffuz etmesinin alayını çıkarıyor. Meselâ onun (rakı) ya (yakı), (sarı) ya (sayı) demesiyle alay ediyordu.

Hoca etrafa da çatıyordu. Meselâ beyaz gömlekli zurnacısını çağırarak sandalyeye çıkardı, sonra elinde hazırlamış olduğu bir gazeteyi, gizlice arkasına iliştirdi. Halkevi Başkanına da çattı ve onu oturduğu yerden bağırarak oyuna müdahaleye mecbur etti.

Asıl inanılmayacak Makbule idi. Arkasındaki yaşmaklarıyla duruyor; o, bütün rolleri inanılmaz bir anlayışla oynuyordu. Yaşmağının içinde kâh bir genç kız taklidi yaparken bir genç çocuk oluyor, kâh bir acuze kılığına girip zamparaları birer birer eve aldıkça: "Kızlar, çevirin kapı demirini!" diye bağırıyordu. O kadar gülüyorduk ki, başının üstündeki bir görünmez sineği yere düşürmekten korkuyor gibi dimdik duran General bile çizmelerine vurarak kahkahaları atmaktan kendini alamıyordu.

Bir aralık Hoca yine sahneden seyircilere şöyle hitap etti:

— Arkadaşlar, şimdi sizlere çok orijinal taklitler yapacağım; bakalım beğenecek misiniz? Fakat Başkan'ın pek sevdiği ayı ve öküz taklitlerini değil... Bazı eski oyuncuların taklitlerini... İstanbullu misafirlerimizin hoşlanacaklarını umarım.

Hoca, perdeyi kapayıp açtıktan sonra Minakyan kumpanyası aktörlerinin taklitlerini yapmaya başlıyor. Bu, benim hiç bir yerde görmediğim bir taklit. Minakyan, Holas, Binemeciyanlar, hasılı Osmanlı Dram Kumpanyası'-

nın kadınlı erkekli bütün oyuncuları, çocukluğumun en canlı hatıralarını canlandıran (Balmumcular), (La Dam O'Kamelya'lar), (Paris Fukaraları) içinde kendi sesleri ve çehreleriyle haykırışıp ağlaşıyorlardı.

Bir ara Servet Bey'le gözgöze geliyoruz. Onun şaşkınlıktan âdeta çehresi değişmiştir. Bana: "Beyefendi, bu ne hal? Bu kadarı da olamaz, hakikaten olur şey değil..." diyor.

Fakat çok geçmeden daha olmazını da görüyoruz. Hoca, bu defa Kel Hasan rolündedir. Rolünde değil, tâ kendisi; tahta gibi kuru ve ince vücudu, kahve telvesinden çektiği iki kaş ve bıyığı ile karşımızda yorgun bir tavırla ağır ağır sahnenin önüne geliyor. İnce ve gevrek sesiyle:

"Bu karda, kıyamette Karacaahmet'ten size bir (merhaba) demeye geldim!" diye başlıyor. Bir ara, Başkanı yeni görmüş gibi yaparak: "Ay, Naşit de burada... Ulan, burada da mı peşimi bırakmadın?" diyor.

Bu, onun Naşit'inkine benzeyen hürmetlice burnuyla bir alaydır. Fakat Başkan; bunu anlamayarak oturduğu yerden "Kambersiz düğün olur mu?" diye cevap veriyor. Sonra (Hasan) ın meşhur tekerlemelerinden monolog gibi bir şey... Bulunduğu yeri —mezarını— anlatıyor: "Herifler beni yanlışlıkla paçacı dükkânına soktular, sandım" diyor. Kavuklu Hamdi, Küçük İsmail, Abdi (hoş geldin)e geliyorlar... Çobanyan da gelmek istiyor. Fakat softalar, dayakla kovuyorlar... Çobanyan: "Nereden ağnamışsınız ki ben de sizlerden değilim. Müslüman olmadığıma dair bir alâmet-i farika kalmıştır vücudumda!" diye haykırıyor. Daha buna benzer birçok maskaralıklar... Sonunda: "Kokacağız!" diye bunalarak başını tavana kaldırdığı ve yakasının düğmesini çözdüğü zamanki hüznüyle: "Pek fena değil burası da... Pek fena değil ama siz, yine mümkün olduğu kadar orada fazla kalmamaya gayret edin!

Haydi bana Allahaısmarladık!" dedi. Fakat başı önüne düşmüş, sırtı kamburlaşmış, ağır ağır giderken bir kere daha döndü ve Başkana son bir muziplik yaptı:

— Sayın Başkan, hafta içinde seni gece yatısına bekliyorum!

Gözlerim, bir kere daha Servet Bey'e ilişiyor. Fakat o, bu sefer ağlarken yakalanmamak için başını hemen öte tarafa çeviriyor, gürültü ile burnunu siliyor. En açık yüreklimiz, duygularını açığa vurmaktan en utanmayanımız Makbule'dir. Hâlâ düzelememiş yorgun yürüyüşüyle yanımız gelen Hoca'yı bileklerinden yakalayarak: "Ağlattın bizi!" diyor, hıçkıra hıçkıra yüzünü onun açık avuçları içine bırakıyor. Çekinmeden Hoca'nın kısalmış kollarından çıkan gömleğine sildiği ıslak bebek burnu, gülüşleri gibi ağlayışını da takip eden kesik öksürükleriyle bu esnada o kadar genç, o kadar çocuktu ki...

Başkan ve öteki yerliler bu ağlayışın sebebini anlayamayarak iri iri gözlerini açıyorlar. Fakat o, bunlara dikkat etmiyor; bu gözyaşı krizinden sonra birdenbire kendini âşıkına vermeye hazırlanan bir kadın gibi vücudunda, dudaklarında, burun kanatlarında titremelerle onu kolundan yakalıyor:

— Al şimdi udunu bakayım, yorulmak neymiş göstereyim sana!

Sahnede ilk şarkısının ilk mısraını tekrar ederken Makbule, bir kere daha ağlıyor ve devam edemeyerek şarkıyı kesiyor. Yine bir çocuk tavrıyla:

— Allahaşkınıza numara yapıyorum gibi bir şey gelmesin aklınıza... Çünkü şarkıcıların öyle tuhaf huyları vardır... Fakat ben, vallahi nefret ederim böyle şeylerden... Beni âşık falan da sanmayın... Çoktan geçti o günler...

Bunları söyledikten sonra tekrar başlamaya hazırlandı; fakat bir kere daha durarak ilave etti:

— Ama, yine ondan da, ötekinden de birşeyler kalıyor anlaşılan insanın içinde:

General, bana onu ve hâlâ gizli gizli gözlerini silmeyi bitirememiş olan Servet Bey'le Azmi'yi göstererek:

— Garip şey, dedi, bir taklide ağlamak!... Haydi, diyelim ki o, kadın... Fakat bunlar? Siz, ne düşünüyorsunuz acaba?

Ordu etiketine rağmen kendisinin de arkasındaki tümgeneral üniformasıyla bu saatte aramızda bulunması bize sokulmak ihtiyacını duymasının kampta hapis yatmak ve tiyatro oynamaktan başka bir marifetini bilmediği bir eski yedeksubaya ne düşündüğünü sormasının da bir nevi ağlama demek olduğunu anlamıyordu. Belki de dışarıda azıp duran kar fırtınasının da tesiriyle bilinmez bir şey, hepimizin muvazenesini bozmuştu. Fakat ben, bu bilinmez şeyin birazını anlamaya başlamıştım:

— Hasan'a, Minakyan'a değil, çocukluk günlerine ağlıyorlar sanırım, paşam! dedim.

General, masum bir gülümseme ile sözlerimi tasdik etti:

— Doğru söylediniz. Sizlerle aramda epeyce yaş farkı var... Fakat ne olsa aynı nesildeniz. Harbiye'de iken ben de arasıra kaçardım Konkordiya tiyatrosuna. Ceza da görürdüm...

Biraz ötede Hoca, etrafını çevirenlere yine bir monoloğa başlamıştır. Tiyatroculuk sevdası yüzünden başına gelenleri anlatıyor. Bu âdeta bizim konuştuklarımıza bir nevi cevap olduğu için susuyor ve dinliyoruz. Tersane mülâzimi imiş. Edebiyle çalışmasını bilse o da bir şeyler olabilirmiş... (Hoca aynı zamanda da etrafını kollamasını bilen ince bir politikacıdır. Gözünün kısık kuyruğu ile Generalin dinlediğini görüyor): "Bir şeyler diyorsam, ami-

ral mamiral akla gelmesin. Bu gece Istanbul'da hava böyle ise Kocamustafapaşa'deki evinin uğursuz yük kapaklarını yakan bir eski binbaşı tel[illegible]dü, yahut da mübarek bir şehit..." diyor.

Haliç'te demirli gemisinden kaçar, kaçar, ötede, beride orta oyununa çıkarmış... Bir yaz cuması (Mama) mesiresinde Kavuklu Hamdi ile beraber (Kanlı Nigâr) oynuyormuş; (Zenne) rolünde imiş. Zenne niçin? Yaşmak ferace ile kimse kendisini tanımasın, diye... Zenneler, birbiri ardı sıra evlerine gelen zamparaları "Kızlar, çevirin kol demirini!" diye dayakla sokağa atarlarken, merhum Küçük İsmail bir sakarlık yapmış... Yenidünya bir tarafa, birbiri üstüne yuvarlanan zennelerin yaşmakları, feraceleri bir tarafa... Kanun neferleri, Hoca'yı feracesinin altından çıkan paçaları diz kapağına kadar kıvrılmış tersaneli pantolonu, rastıklar, allık ve düzgünler altındaki kaytan bıyıklarıyla yakalıyorlar...

Kendinden geçmiş bir halde bulunan Servet Bey:

— Bilirim, bilirim; orada değildim ama, işittim! diye bağırıyor.

Hoca: "Hay ömrüne bereket!" diye teşekkür ettikten sonra hikâyeye devam ediyor.

Bu rezaletten sonra aklını başına alsa ya! Ne gezer? Bu sefer de amatör arkadaşlarla beraber ortaoyunu oynamak için Süleymaniye'de toplandıkları bir gece baskına uğruyorlar...

Hoca; Servet Bey'e: "Hatta Sakallı Ahmet Bey de aramızda idi" diyor. O, yine heyecanlar içinde: "Bilirim bilirim..." diye tasdik ediyor.

Meğer hafiyeler jurnal vermişler: İstanbul'daki (Cöntürkler) Paris'teki Ahmet Rıza'nın emriyle Abdülhamid'e suikast hazırlıyorlarmış diye...

Hoca, bu sefer kızıyor; "Yahu, zurna ile, dümbelekle,

pişekâr şakşaklarıyla suikast hazırlanır mı? Ahmet Rıza Bey'den, Cöntürkler'den kimin haberi var?"

Başkan, bu fırsatı da kaçırmıyor. Kaba kaba gülerek: "İlân-ı hürriyette nutuk verirken biz Cöntürkler, bu hürriyeti zûr-i bazumuzla aldık, diye bangır bangır bağırıyordun ya!" diyor.

Hoca, bozularak: "Öyle zamanlarda öyle söylemek âdettir." diye geçiştirmek istiyor. Fakat bir türlü yutamıyor. Zihni dalmıştır, tekrar hikâyeye başladığı halde duruyor, tavşan dudağında bir, iki titremeden sonra "Sen de İstiklâl Muhaberesi'nden sonra: (Cumhuriyeti biz aldık!) diye nutuk söylemedin mi?" Sonra hafif ve çapkın, devam ediyor: Hoca'yı bu sefer, gemiye değil, Zaptiye Nezareti'ne götürmüşler; keşke bu sefer de kazayı bir sıra dayağı ile savuştursa; fakat nerede o saadet? Sorgusuz, sualsiz apoletlerini sökmüşler... Haydi sürgüne, Adana'ya... Anadolu'nun orasında, burasında bir zaman sürttükten sonra gelip bu kasabaya yerleşmiş, yani evlenmiş...

Servet Bey'e gelince:

Şimdi hangi işin, yahut rüyanın peşindedir? Belki de eskisinden büsbütün başka bir adam olmuştur; fakat bu saatte eski bir tiyatro meraklısıdır:

— Arkadaşlar, biz, bir tiyatro yapmalıyız, diyor, babamın Suriye valiliğinden kalma biraz bir şeyler var. Onları tasfiyeden dönüyorum... Ben, bütün masrafını üzerime alırım. Darülbedayi'den çok daha iyi bir kumpanya kurarız... Zekazik kampındaki gibi Süleyman Bey'i başa geçiririz. Bizlerden ve iyi tahsil görmüş gençlerden bir grup meydana getiririz. Bir de tiyatro binası... Paris'teki tiyatroların bir örneği olacak, küçük fakat her şeyi tamam bir tiyatro binası... O, yapılıncaya kadar başka bir yerde işe başlarız. Meselâ Fransız tiyatrosunda. Sonra başımızı alır, Anadolu'da turnelere çıkarız... Bu, emin olun,

misli görülmemiş bir sanat tiyatrosu olur. Yalnız, sizler bana söz verin!

Bu, âdeta gözü açık görülen bir kollektif rüyadır... Hoca, bu kadar güzel bir rüyayı kaçırmamak için gözlerini veed içinde kapıyor:

— Olmaz, bu kadar güzel şey olmaz!... Fakat olursa...

Sonra, hepimize soruyor. Hep birden cevap veriyoruz:

— Hepimiz geliriz!...

Hoca: "Geliriz" derken yaptığı jestle, "Neyi kaybedeceğim ki?" diyor.

Makbule, gözlerinde yaşlarla.

— Kaybolmamış ne kaldı ki?...

Servet Bey, sürükleyici bir ateşle:

— Söz verin... Siz, yalnız, bana söz verin... Birkaç ay içinde her şey hazır olur.

Başkan:

— Ben de beraberim sizinle! diyor. Hoca, rüyanın ciddiyetini bozan bu jestle sinirleniyor. Göz kuyruğunun gaddar zehriyle:

— Yok, sen olmaz!... diyor, sen yakında mebus olacaksın inşallah! Oyununu başka yerde oynarsın!

Eller, bir piyeste yemin için yapıldığı gibi masanın üzerine uzanıyor. Hoca, âdeta ağlayarak yemin ediyor. Gariptir ki, önümüzdeki masaya uzanan eller arasında benim artık her arzu ve heyecana bir ölü kadar soğuk ve hareketsiz ellerim de var: fakat ne çıkar? Bu gece, çocukluğumuzun uyanmış hayalleri arasında kollektif bir kış gecesi rüyası ile eğlenip vakit geçiriyor değil miyiz?

Böyle rüyalar her zaman görülür; sonra herkes, kendi yoluna gider; kimse, bir daha birbirini aramayı aklından geçirmez. Fakat bizimki böyle olmadı.

* * *

Yıllardan beri Kuledibi'nde bir Yahudi pansiyonunda otururum. Burası, iç sokaklardan birinde yan duvarları payandalarla desteklenmiş eski bir evin üst katında içiçe iki odadır. Pencerelerinden biri dama kadar tırmanmış bir asmanın yapraklı dalları arasından "Haliç"in bir parçasıyla Rami sırtlarını görür.

Dükkânımız, cumartesi günleri kapalı olduğu için uzunca bir tatilimiz vardır. Pek az dışarı çıkarım.

Mısır'daki hayatımın arasıra aradığım tek tarafı vardı.. Çölün ortasında dikenli teller ve kolonyal şapkalı İngiliz nöbetçileriyle çevrili kampla sert bir yaşama hırsı duyardık ve kafalarımız istampa makineleri gibi durmadan hayaller döktürürdü. Hatta gariptir ki Azmi ile en ümitli zamanımızı İngilizlerin bizi kapadıkları o kuyudaki günlerimizdi. Doğrusu aranırsa bizim için asıl Zekazik kampı mütareke senelerinin İstanbul'u oldu. Çünkü artık kaçıp kurtulacak bir yerimiz kalmıyordu.

İstanbul'da kimsem yok gibi idi. Evimiz, çoktan dağılmıştı... Şurada, burada üç, beş uzak akraba ve bildik kalmışsa onları da bilmezlikten gelmek icap ediyordu. Eski elbiselerimle, bacağımın henüz iyi olmamış yarasıyla her tarafımdan öyle bir zillet akıyordu ki, ne yapsam bir şey isteyip beklediğimi zannetmelerine mani olamayacaktım.

Bir gün Çakmakçılar yokuşunda rastladığım bir kamp arkadaşım: "Çölde güneş altında yalınayak sekiz on saatlik bir yol yaptığımız o günü hatırlarsın, demişti, şimdi, iş istemek için Harbiye Nezareti'ne ve daha başka yerlere giderken tabanlarım daha şiddetle yanıyor."

Nihayet Galatasaraylı bir Yahudi arkadaşım, bana bu şimdiki işimi buldu. Tahtakale'de üst üste yığılmış boya fıçıları ve tenekeleri ile dolu bir dükkânın dibinde ancak masamla sandalyemi alan ve bütün gün ampulle aydın-

lanan bir camlı bölmede kâtip gibi bir şey... Defter tutuyorum. Mısır'da biraz İngilizce öğrenmiş olduğum için Fransızca ve İngilizce mektuplar yazıyorum. Arasıra patron, beni gümrüğe ve devlet dairelerindeki muameleleri takibe gönderiyor. Yara, yalnız bacağımda olaydı belki bir hamle yapabilirdim; vaziyetim şimdikinden biraz daha iyi olurdu. Fakat olmadı...

* * *

Haliç'i gören odamın ortasında marangoz masalarına benzeyen uzun bir masam vardır. Boş günlerimi bu masada resimler ve dekor maketleri yapmakla geçiririm. İsmail'i yanıma alalı beri pek yalnız sayılmam. Sokağımızda ana mektebi gibi bir yer vardır; ihtiyar bir Yahudi kadını, bir büyük taşlıkta işe giden kadınların çocuklarını barındırır. Ben de sabahları İsmail'i oraya bırakıyorum. Fakat cumartesi ve pazar günleri beraberiz. Yahudi çocuklarının onu biraz yaramazlığa alıştıracağını ummuştum. Ama, o, yine eskisi gibi sessiz ve ürkektir. İsmail de benim gibi yalnız boyalar ve resimli kâğıtlarla oynamasını seviyor. Ben, masamı dolduran karton ve tahta parçalarıyla eğlenirken, o da yerde bir eski halının üstünde onların artıklarıyla eğlenir.

Bir aralık Yahudi çocuklarından öğrendiği garip bir şarkı, yahut ilahi parçasını mırıldanmaya başlamıştı. "Aferin İsmail, söyle, daha bağırarak söyle!" diye sözüm ona teşvik ettim. Başını önüne eğerek büsbütün sustu ve bir daha ağzını açmadı.

En küçük yaşımdan beri boyaya ve boya kokusuna garip bir zaafım vardır; bu, bende âdeta bir hastalıktır. Arasıra Bağlarbaşı'ndaki köşkümüzün pancurları, yahut bahçede babamın arabası boyanırken boya tenekelerinin etrafından ayrılmadığımı, beziryağı ile koyulaştırılmış boyaları dilimle yaladığımı hatırlarım.

Bu hastalık, zavallı büyük ağabeyime bir istidat gibi görünmüş ve bir aralık bana suluboya resimler yaptırmaya kalkmıştı.

Babamın ölümünden sonra kalabalık evimiz, bir anarşi devresi geçirmişti. O sıralarda biz de küçük ölçüde birer Servet Bey olmuştuk. Köşkün bahçesinde dekorlar boyanır, yaz geceleri komşu köşklerden takım takım misafirler davet edilerek dramlar oynanırdı. Ben, kardeşlerimin en küçüğü olmakla beraber epeyce sivrilmiştim. Gömleğim ve yüzüm boyalar içinde tiyatromuzun başdekorculuğunu yapardım. Fakat, biz, mirasyedi Servet Bey değildik. Üstelik babam, borçlar da bırakmıştı. Çok geçmeden büyük ağabeyim bu anarşiye son vermek ihtiyacını duydu. Nemiz varsa satılarak herkes payını aldı.

Galatasaray'ın son sınıflarına yaklaşmaktaydım. Lâkin vaziyetim pek parlak değildi. Akrabadan birkaçı asker olmamı istiyorlardı. Galiba, en doğrusu da buydu. Fakat ağabeyim, uzun zamandan beri beni sivil yapmayı kafasına koymuştu. Birdenbire rotayı değiştiremedi: "Yok, yok, aramızda bir tane de sivil çıksın, bakalım, ne görürüz?" diye ayak diredi. Gözü yükseklerde idi. Mirastan bana düşen para ile Avrupa'ya gitmemi, mühendis, mimar gibi bir şey olmamı istiyordu.

İki yıl kadar Paris'te kaldım. Ağırbaşlı bir çocuktum. Okuyordum. Tiyatrodan başka sefahetim yok gibiydi. Fazla kalabilseydim, belki bir şeyler olacaktı. Fakat Büyük Harp çıktı: İlk trene atlayarak İstanbul'a dönüş; askerlik, Kanal seferi, Zekazik kampı ve tekrar İstanbul...

* * *

Yıllardan beri duvarlarımdaki raflar maketlerle dolmuştu. Arasıra tozlarını silmeye gelen Madam Rebeka, bunları oyuncak sanır ve niçin satmadığıma hayret ederdi. Gerçekten de oyuncaklarımdır onlar benim...

Bizim Zekazik kampında İngiliz nöbetçileri birtakım barakalar yaparlar ve bunun için çamaşır, konserve, tütün vesaire karşılığı bizim esirlerden de kullanırlardı. Ben de kendileri için yaptıkları bir gazinoya yardım etmek istedim. Boyalı cephane sandıklarından tasavvur edemeyecekleri bir gazino dekoru çıktığını görünce şaşırdılar. Ne olsa onlar da bizim gibi kampın bir nevi esirleri idiler. Akşamları, bu uydurma renk ve resim şenlikleri içinde içkilerini içerken kendilerini memleketlerinin gazinolarında görüyorlar ve coşuyorlardı. Bana da para vermek istediler; kabul etmedim. O zamana kadar ısrarla yaptığım sükût grevini bozarak Fransızca bilen bir subaydan yine malzeme artıklarıyla bir sahne yapmaya izin istedim. İşte Zekâzik tiyatrosu bu dekor hevesinden çıkmıştır.

Aramızda benim bir daha belini doğrultamamış neslimin en parlak gençleri vardı ve harbin gerçek mağluplari onlardı. Elimizde kitap olmadığı için aklımızda kalan parçalarla bir "Vatan -yahut- Silistre" bile oynadık. Genç ümitlerimizi bir zaman daha kırılmaktan kurtaran; bu kamp tiyatrosu olmuştur.

Geceleri bizi seyre gelen İngilizler, bu saatte demir tellerin etrafında dolaşan silahlı nöbetçilerden kaçarak İstanbul'da, Bursa'da, Konya'da dolaştığımızı farketmiyorlardı.

Kuledibi'ndeki pansiyonumda bir kısmı ağarmaya başlamış saçlarımla bu maketleri uzun uzun işlerken de başka şey yapıyor değildim.

O Halkevi gecesinin üstünden üç aya yakın bir zaman geçmişti. Havaların iyiden iyiye açmaya başladığı bir bahar günü Servet Bey, bir bomba gibi odama düştü. Bir randevumuz varmış gibi:

— Geciktim ben Süleyman Bey, dedi, işleri yoluna koymak kolay olmadı. Suriye'deki çiftlik işleri için iki defa

daha Beyrut'a gitmek lâzım geldi. Fakat, şimdi her şey ayna gibi... Birkaç aya kadar perdeyi açıyoruz.

Durduğum yerde donakalmıştım. Misafiri oduma getiren Madam Rebeka, kapıdan ayrılmıyor, tuhaf bir gülümseme ile koridorda bir yere bakıyordu.

Servet Bey, yüzündeki pürtükleri çiçek gibi kızartan bir heyecanla beni kollarında sallayıp sarstıktan sonra:

— Size bir sürpriz de hazırladım, dedi, başınızı pencereye çevirin ve bir tahmin yapın, bakalım, kim gelmiş olabilir benimle?

O anda koridorda zaptedilmemiş bir küçük kahkaha ve hemen arkasından bir öksürük. Birdenbire başımı çevirince kapının ağzında Makbule'yi görüyorum. Tıpkı trende ilk gördüğüm günkü vaziyette. Yalnız tuvalet değişmiş... Arkasında o günkü battaniye yerine yeşil ipekten bir bahar mantosu... Başka bir renge boyanmış saçlar... Amerika'nın bazı yeni kitap kapaklarındaki çehreler gibi parlak, boyalı bir yüz...

Yeni yetişmiş bir genç kız hoyratlığı ile üstüme saldırıyor. Kafa kafaya çarpışıyoruz. Bilmediğim ağır bir lavanta kokusu içinde iki yanağımı âdeta sömürüyor. Bir türlü hızını alamadığından bunu birkaç kere daha tekrar etmeye hazırlanırken, yerdeki keçenin üstüne kucağında boyalı karton kırıntılarıyla sessiz sedasız bize bakan İsmail'i görüyor: "Ah, benimki!" diye bir çığlık kopararak ona koşuyor, alt alta, üst üste yere yuvarlanıyorlar... İsmail'in yüzü bir anda boyalar içinde kalmıştı. Kendiminkinin de öyle olduğunu tahmin ederek mendilimle ıslak yanaklarımı silerken bir ikinci, daha doğrusu üçüncü sürprize geçiyoruz.

Servet Bey: "Bitmedi, bitmedi, daha var, daha var!" diye tepinmektedir. Bir kere daha kapıya dönüyor ve koridorun loşluğunda bu sefer de Eyüp Hoca'nın tavşan dudağını görüyorum. İşte buna dayanılmaz. Makbule'nin bi-

raz evvel bana yaptığını belki daha şiddetle bu sefer, ben ona yapıyorum. Bir çocuk kadar hafif vücudunu birkaç kere havaya kaldırıyor, kimse ile "sen" diye konuşmak âdetim olmadığı halde gözümde anlayamadığım bir şey temsil eden bu adam:

— Sen nereden çıktın? Nereden çıktın sen? diye bağırıyorum. Fakat bugün, onun kuvveti sessizliğinde ve hareketsizliğindedir. Akları sararmış gibi görünen gözleriyle bana bakıyor ve sadece yorgun yorgun gülümsüyor.

Onun yerine Servet Bey konuşuyor: Suriye'ye ikinci gidişinde Hoca'yı istasyonda görmüş... Fakat çok geç... Kondüktörler vagon kapılarını kaparlarken... Ancak pencereden kol işaretleri yaparak bağırmaya vakit bulmuş: "Ben yine Suriye'ye gidiyorum. Her şey hazır... Dönüşte seni alacağım."

Hoca sadece: "Ne zaman?" diye haykırmış. Fakat artık birbirlerinin ne dediğini anlayamamışlar... Suriye'den bir mektup göndermiş ama, pek de ümidi yokmuş. Fakat bir gece vakti sabaha karşı ıssız istasyonda Hoca'yı şemsiyesi, pardösüsü ve bavulu ile tek başına kendisini bekliyor bulmuş.

Bugün de Halkevi günü gibi bir garip tesadüfler günüdür. Tam o sırada merdivenlerde ağır bir ayak sesi işitiyorum; arada bir beni pansiyonumda ziyaret eden tek misafirim: Azmi. Fakat kapıya yaklaşınca duruyor. Aynı ayak sesinin yavaş yavaş uzaklaştığını işiterek onu merdiven başında yakalıyor ve bileğinden tutarak zorla geri çeviriyorum:

— Haydi, Azmi, gir içeri... Ben, seni rastgele bir yabancı ile tanıştıramam, bilirsin diyorum.

Servet Bey çok uzun ve ince vücudunun üstünde sivri, yırtıcı kuş çehresiyle onu görünce evvela pek bir şey anlamıyor, fakat sadece ismini söylediğim zaman yalnız o değil, Hoca ile Makbule de haykırışıyorlar.

Servet Bey:

— Hani, Azmi Bey'i görmüyorum, sağ olup olmadığını da bilmiyorum, demiştiniz; diye hayretler içindedir. Bu yabancı insanların gösterdiği yakınlık Azmi'yi sarsmıştı. Yüzünde yıllardan beri görmediğimiz bir heyecan vardır. Fakat yine de vahşiliğini kaybetmiyor, bir köşede kucağına aldığı İsmail ile sessizce oturarak kaçabileceği dakikayı bekliyor. Onlar, nedense yahut da birbirlerinde bir şey kokladıkları için pek uyuşmuşlardır. Son zamanlarda Azmi'nin bana daha sıkça gelmesi belki de bu sebeptendir.

Azmi geldiği zaman, Servet Bey, benim maketleri incelemekle meşguldü. Tekrar onlara dönüyor:

— Şu sanata bakın, Yarabbi. Bunların içinde neler oynayacağız? diye çocukça bir sevinçle adeta kendinden geçiyor. Başka bir yerde bana tiksintiden başka bir şey duyurmasına imkân olmayan bu adamı adeta kucaklayıp öpmek istiyorum.

* * *

Ortalık kararırken hep birden kalkıyoruz. Servet Bey, bizi Tepebaşı gazinosuna götürüyor. Bahçe zamanı henüz gelmemiştir; fakat hava, âdeta sıcaktır. Gardenbar'ın yanına konmuş birkaç masada yerleşiyor ve Haliç'e karşı yavaş yavaş akşam yemeği yemeye başlıyoruz.

Önümüzde içki kadehlerimizle neler konuşmadık o gece.

Hiç kimse hiç bir şey saklamıyor; herkes hayatını, küçük ayrıntılarına kadar âdeta zevk duyarak anlatıyor.

İlk başlayan Makbule olmuştur "Süleymaniye'de ilmiyeden küçük bir kassâm katibinin kızıyım. (Serseriler gibi elini ağzına götürerek ve gülerek) Anladınız ya, sarıklı imam, diyor, o zaman söylemeye utanırdım ama şimdi vız geliyor artık!"

Yaz aylarını bir zengin akrabasının Feneryolu'ndaki köşkünde geçirirmiş. Yine aynı jestle; "Fenkler gibi giyinen bir adam ama, hafiye" diyordu.

Köşkte sık sık sazlı toplantılar olurmuş; kadınlar, çalgıyı içeride harem kapısının arkasından, bahçede ağaçların arasından dinlerlermiş. Fakat o, bir yolunu bularak erkeklerin tarafına kaçarmış: "Yaşım, çarşafa sokulan öteki kızlarınkinden küçük değildi, diyordu, fakat minyon, daha Türkçesi bodurdum şimdiki gibi... Akrabalarım da pek üstüme düşmezlerdi. Çünkü ötekiler gibi bana da ipek çarşaf yapmak lâzım gelecekti. Doğrusu aranırsa köşkte beslemelerden pek farkım yoktu. Ama bana: "Evin kızı" deyip gittikleri için bunu pek üstüme kondurmazdım.

O zamanın meşhur bir udî Ferhat Bey'i vardı. Şöyle dolgun yüzlü, posbıyıklı, kumral ve güzelce bir adamdı. Beni çocuk sansınlar da hareme koymasınlar diye alnıma kestirdiğim flozları ve kısa eteklerimi işte o udî Ferhat Bey, yutmadı. Ben yere oturmuş, ellerimi kalkık diz kapaklarımdan geçirmiş, hayran hayran onun ud taksimlerini dinlerken o da arada bir kendinden geçmiş gibi gözlerini kapıyor, kirpiklerinin arasından bacaklarımın, eteklerimin altına bir göz atıyordu, o kadar... Her seferinde kendimi alamayarak eteklerimi düzeltiyordum. Ağzımı açmadığım halde Ferhat Bey'in, benim pek güzel sesim olduğunu keşfetmesine hâlâ şaşarım. Köşkte hatır için ud dersi verdiği bir kızla beraber bana da şarkı dersi vermeye kalktı. Kendisi alaturkacı idi ama, buradan söylenen şarkıdan hoşlanmazdı: "Başını dik tut, ağzını şöyle aç!" diye durmadan boynumu, yanaklarımı tutar, çenemi, dudaklarımı çekiştirir: "Burundan ses yok, diyorum!" diye bağırarak burnumu sıkardı. Bir gün dayanamadım: "Efendim, göğüsten söyle, diyorsunuz, ama göğsüme öyle basıyorsunuz ki..." dedim.

Makbule, bunları söyledikten sonra güle öksüre ilave ediyor:

— Şarkıcılıkta Ferhat Bey'in ilk hocam olmasıyla daima övünürüm ama, vücudumda örselenmedik, mıncıklanmadık pek az yerim kalmıştır!

Hepimiz, kahkahalarla gülüyoruz.

Makbule: "Pek açık konuşuyorum, ayıp mı oluyor acaba?" diye duraklıyor. Hoca: "Ne münasebet, ne münasebet? Samimiyet gibi ne var dünyada. Ahlâksız kerata daha başka bir şeyler yaptıysa onu da ağız tadıyla anlat Allahaşkına!" diye ateşleniyor.

Anlaşılıyor ki Azmi'nin o gece bana anlattığı şeyleri Makbule'ye de yetiştiren o olmuştur. Hocayı incecik kolundan tutup sallayarak gülüyor: "Sen de şu parmak kadar mektep kızlarının göğüslerini, baldırlarını açtırarak nasıl resim yaptığını anlatsana!" diyor.

Eyüp Hoca, birdenbire sarsılıyor. Bir an, o gece Halkevi Başkanı'na yaptığı gibi ciddileşmek ve yüzünü kabartmak istiyor. Fakat bu akşamın değişik havası için sökmeyeceğini anlayarak, politikayı değiştiriyor. Bardağındaki viskiyi azar azar içerek arasıra Makbule'nin hırsızlamadan şöyle bir göz attığı ağzına elinin tersiyle hafif bir şamar atıyor. Onun bu gece her zamankından daha çocuk görünen burnunu birdenbire sıkarak: "O kerata az yapmış sana... Kökünden koparmalıymış bu burnu!..." diyen Hoca'yı hepimiz el çırparak alkışlıyoruz.

Servet Bey, yine eski mirasyedi paşa çocuğu, sevinçten çırpınıyor: "Ebüsuud Efendi camii değil; tiyatro bu!" diyor. Adamcağız, Ebüsuud Efendi'nin cami imamı olmadığını bilmiyor. Fakat tiyatronun ne olduğunu biliyor... Gerçekten tavaya atılmış balıklar gibiyiz hepimiz...

Makbule'nin hikâyesinin alt tarafı: Feneryolu'ndaki köşkten sık sık Kuşdili'ndeki Papazın bahçesine ve tiyat-

rolara da gidilmektedir. Küçük kız, ilk önce La Dam O'-Kamelya ve Fakir Delikanlı'ya, sonra da onları oynayan Binemecyan'a aşık oluyor. Fakat Binemecyan'ın Ferhat Bey gibi ona ders vermesine imkân yoktur.

Köprüdeki İranlı kitapçıdan bulduğu (La Dam O'Kamelya)'yı baştan başa ezberliyor. Köşkün Galatasaray'a giden erkek çocuklarıyla (Margarit) rolünü o kadar iyi oynuyor ki aile, bir sakatlık çıkmasından korkuyorlar. Bu sefer, ipek çarşafı gözden çıkararak onu zorla erkekten kaçırıyorlar. Fakat ne çıkar? İnsanın yüreğine o ateş bir kere düşmeyegörsün!

Süleymaniye'deki evde onun odalara kapanarak: "Arman, Arman!" diye feryat ettiğini duyan annesi, kızını bir gâvura aşık oldu sanarak telâşa düşüyor. Şimdilik böyle bir şey yoktur ama, belki de olacaktır.

O senelerde Şehzadebaşı'nda bir vaka olmuştur: "Bir kadının kızı, mahalledeki Rum bakkalın oğlu ile sevişiyor, İzmir'e kaçıyorlar, oğlan, Müslüman oluyor. Allahın emriyle evleniyorlar; ama yiyecekleri yoktur. Elele verip, Anadolu'nun içine doğru yürüyorlar ve tiyatroculuğa başlıyorlar. Bu defa oğlan Müslümandır; fakat kız, birçok yıllar sonra Eskişehir'de yakalanıncaya kadar bir Rum ismiyle sahneye çıkıyor.

Hoca, elini alnına vurarak:

— Dur, dur, tanıdım diye bağırıyor. Komik Hüsnü değil mi? Kadın, Rum ismiyle sahneye çıkan ilk Türk kadınıdır.

Makbule:

— Ben de ikincisi olacaktım, ama, öyle birini bulamadım, diyor, çünkü aktris olmak için başka çare yoktu o vakit... Nihayet, beni feryat, figan orta yaşlı bir avukat kâtibine veriyorlar...

Kadın, burada duruyor, düşünüyor ve gülüyor. O gece Halkevi'nde söylediklerini hatırlayarak:

— Hani kocan binbaşıydı, diyeceksiniz, diyor, o da yalan değil... Binbaşı, üçüncü kocamdır... Artık birbirimizden saklanacak bir şeyimiz olabilir mi? Her yerde söylemem ama, ben üç defa koca değiştirmiş bir kadınım... Ne dersiniz? Talih? ..

Makbule, bu üç kocayı birer birer nasıl sepetlediğini hiç çekinmeden anlatıyor... Üçü de fena adamlar değilmiş... Fakat onun aradığı daha başka bir şeylermiş... "Kimbilir, belki de rahat battı! diyordu, ye, iç, yat... Küçük Anadolu kasabalarında bohçanı neferin eline verip hamama git... Büyüklerinle gazoz içmek, mızıka dinlemek için askeri mahfele git... Bu hayat, bana gelmezdi. Adamcağız dayak falan ataydı belki oyalanırdım!..."

Nihayet ondan da ayrılıyor. Çok şükür, Türk kadını artık sahneye çıkabilmektedir. Biraz geç olmakla beraber (Darülbedayi)'ye başvuruyor. Birçok defalar gidip geliyor. Fakat kimseye dert anlatamıyor. Ah, diyor Naşid'in tulûat kumpanyasına girecek değilim ya... Bulaşıkçılık etmeye, fakat bir dördüncü kocaya varmamaya yemini vardır. Çaresizlikten Anadolu'ya giden bir saz heyetinin peşine takılıyor. Çabucak parlıyor. Sıra şarkıcılığından çıkarak Köroğlu gibi adı dağlarda gezen şöhretli bir solist oluyor.

Tiyatroya benzememekle beraber bu da bir şeydir. Hiç değilse kurtlarını döküyor. Gelgelelim, radyoda alaturkayı yasak ediyorlar. Bunu görünce valiler gayrete gelerek şarkıcıları büyük şehirlerden kovmaya başlıyorlar. Son defa gittiği bir vilayette emniyet müdürü: "Bir sazcı ile beraber halk türküleri söylemeye razı olursanız ne âlâ... Aksi halde piyasa şarkıları söylemenize imkân yok!" diyor. Makbule: "Gelmişken boş dönmeyelim bari!" diye ona da razı olmuştur. Fakat salonda cinlerin top oynadığını görünce onun da cinleri tepesine çıkıyor ve çantasını kapınca oradan kaçıyor. Çıkış o çıkış...

O, bir inat için melek gibi kocasını tepip çıkmış bir kadındır.

Makbule, neşe ile karışık bir öfke ile bunları anlatırken gözlerinde yaşlar parlıyor: "Ne iyi oldu bu tesadüf.e Ne iyi Yarabbi!" diyor, sonra ilâve ediyor: "Artık La'Dam O'Kamelya oynayacak yaş geçti; ama ben, komik rollerde, kaynana rollerinde de kendimi göstermesini bileceğim."

Bu son sözleri söylerken hem gülüyor, hem birdenbire öyle ağlıyor ki, şaşırıyoruz.

Hoca, hemen mendilini çıkararak onun burnunu silmeye başlıyor: "Aptallık etme, ihtiyarlık kim, sen kim? Bu burunla sen bebeksin, bebek!" diyor ve kendi gözlerinde de yaşlar beliriyor. Makbule, bir kere daha kavga, dövüş burnunu Hoca'nın elinden kurtardıktan sonra: "Rezalet, rezalet!" diye çantasını açıyor ve yüzünün birbirine karışmış boyalarını tazelemeye başlıyor. Bu sefer, Hoca'nın dertleri kabarmıştır. "Haliç"te Kasımpaşa ışıklarının bittiği yerin biraz ilerisindeki şekilsiz karaltıları göstererek:

— Görüyor musunuz ne olduklarını? Hayır, değil mi? Ben görüyorum. O, benim Hıfzırrahman zırhlısıdır. Ama, ben, bunun daha fazlasını görüyorum; geminin kıçından sarkan halatı... Konkordiya tiyatrosuna kaçmak için o halata sarılarak aşağıdaki sandala kayan genç subayı!... "Zırhlıdan nasıl mı kaçılır?" diyeceksiniz. O, bizim adı üstünde (Hıfzırrahman) dan kaçmayı bir tarafa bırakın, insan, istese kamarasına kadın bile getirebilirdi.!"

Fakat, neşe içinde hikâyesini anlatırken, o da Makbule gibi birdenbire heyecanlanıyor: "Yahu, otuz beş yıl önce değil, dün gece, vallahi dün gece... Kepazelik, kepazelik!" diye isyan ediyor.

Birçok hikâyelerden sonra Hoca'nın Anadolu'daki ha-

yatına geçiyoruz. Yaşı derece derece ilerlemekle beraber geçirdiği maceralar, (Hıfzırrahman) zırhlısındakilerden pek farklı şeyler değillerdir. Zevk ile mihnet, daima atbaşı gitmiştir. Gözlerini kapayarak zebun bir ağızla:

Uyduk dil-i virâneye, dil uydu hevâye!

iye bir mısra okuyor. Fakat bu uzun mihnetler sona ererek bir daha ayrılmamak üzere o küçük kasabadaki aile ocağına, sevgili çoluk çocuğuna kavuşunca işte asıl facia o zaman başlıyor.

Hoca, bir aralık, Antep taraflarında "Tahrir-i Müsakkafat" memurluğu yapıyormuş... Bir köyde hasta düşmüş. Mevsiminde "bulama" yapmak için kullanılan ve adına masara denen ayakyolu gibi taş bir hücreye yatırmışlar... Her sabah, bir testi su ile zeytinyağına kırılmış iki yumurta bırakıp giderlermiş...

Hoca: "Burada belki kırk derece ateşle kendimi bilmeden uzun zaman yattım. Arada bir kendime gelir gibi oldukça: "Kurtulursam kimbilir nerelere gideceğim?" diye seviniyordum. (Hikâyenin bizim Zekazik kampındaki kuyuda duyduğumuz şeye şaşılacak kadar benzeyen bu kısmını Azmi ile birbirimize bakarak dinledik.)

Aile saadetini anlatırken Hoca, çaresiz bir surette ihtiyarlamış görünüyordu. Sözünü söyletmediği o azil vakasını artık saklamıyor:

— Kara ağızlıların bir iftirası ya... Diyelim ki öyle bir haltettik, diyor, beni kovacak, yahut sürecceksiniz... Vaktiyle Şam'a sürdükleri gibi sürün Anadolu'nun herhangi bir yerine... Kendi evime sürmekte mana var mı? Karının o kadar ehemmiyeti yok... Büsbütün morukladı fakir... Fakat gel gör ki çocuklar büyüdü, aygır gibi oldular hepsi... Üstelik torunlar da var... "Nedir bu yaptığın

baba? Aile namusumuzu bir paralık ettin!" diye hep birden üstüme saldırıyorlar... "Ulan, hangi namus?" diye bağıracağım ama çoluk çocuğa karşı büsbütün rezalet olacak... Bu fasıl geçer, iltifat faslı başlar: "Baba, sen, artık ihtiyarsın; et yememelisin, hamur tatlıları yememelisin, sütlaçla güllaç yememelisin. Erken yatmalısın!" Sigaralarımı makasla ikiye bölerler. Belki bir haftada bitirdiğim 49'luk bir rakı şişesini mutfakta bulaşık bezlerinin arasına saklarlar...

Hoca'nın çocukları ile boğuşması, hikâyenin en gülünç tarafıdır. Nitekim kendisi de bunu taklitlerle, gülerek anlatıyor. Fakat aynı zamanda da utanıp sıkılmadan ağlıyor.

Makbule: "Ben de seninle beraber ağlayacağım ama, yine burnumu silmeye kalkacaksın!" diyor. Hep birden gülüyoruz.

Sıra, şimdi Servet Bey'dedir. O da konuşuyor: "Gam yeme birader, çocuk olma birader!" diye kuvvetli adam rolü oynamaya çalışırken o da kendini bırakıyor.

Servet Bey'in derdi de Hoca'nınkine benzemektedir. Eski sadrazamlardan birinin kızı olan karısı, iyi bir kadındır; fakat onun çocukları da büyümüşlerdir ve analarının tarafını tutmaktadırlar. Üstelik bazı münafık akrabaların teşvikiyle ikide birde türlü türlü davalar açarak onu rahatsız etmeye kalkıyorlar. Bu türlü türlü davalar, herhalde karı-koca arasındaki mal ve miras meseleleri olacaktır. Fakat patron, bize karşı kredisini bozmaktan korkarak bunlar üzerinde fazla durmuyor.

Azmi'yi bizimle beraber gelmeye pek güçlükle razı edebilmişizdir. Hatta bir kere de gazinonun kapısında bizden kaçmaya savaşmıştır.

Kar gecesinin hikâyeleri üzerine Zekazik kampı tiyatrosunu "*Komedi Fransez*" gibi bir şey sanmış olan Servet Bey, onun baş aktörünü de kumpanyaya almayı dü-

günmektedir. Bütün gayretlerine rağmen Azmi'yi bir türlü vahşi sükûtundan ayıramayan Servet Bey, kendi hikâyesini kısa kesmek için: "Ya siz, Azmi Bey, sizin hiç bir derdiniz yok mu?" diye sordu. Dibinde oturduğu bir ağacın üzerimize eğilmiş kalın bir dalını masanın aydınlığına karşı yüzüne siper eden Azmi için bu, tehlikeli bir sualdi. O saniyede âdeta yüreğim çarptı. Fakat o eski (Azmi)'nin sesiyle:

— Yok efendim, dedi, gerçekten yok. İstediğim ve beklediğim bir şey olmadığı için derdim de yok.

Sonra yine eski (Azmi)'nin mübalağasız, hiç bir insanda görmediğim güzel gülümsemesiyle ilave etti:

— Biz, onun kökünü unuttuk. Ben gerçekten Nirvana'ya ermiş mesut bir adamım.

Hele bu son cümle bence çok şey ifade ediyordu.

Vaktiyle bize Farisî dersi veren bir hoca, bir bademyağı şişesini kırdığı için efendisinden dayak yiyen ve kel olan bir papağanın hikâyesini anlatırdı. Papağan, kahrından bir daha konuşmamış. Sonra, bir gün dükkâna gelen bir keli görerek birdenbire dile gelmiş ve bir Farisî mısra okumuş:

"Acaba sende bir bademyağı şişesi mi kırdın?"

Onu hatırladım ve içimden bir sevinç ağlaması geldi ki bu da benim için epeyce bir şey olmak gerekirdi.

Zaten oturduğumuz bu bahçe, tekin değildi; belki de vaktiyle (Mai ve Siyah)'ın meşhur ziyafetinde "Ahmet Cemil"in yine aynı yıldızlardan bir inci ve elmas yağmuru yağdığını seyrettiği yerde oturuyorduk. Şu farkla ki benim için Mavi'yi takip eden "Siyah"tan sonra ikinci bir Mavi başlamak üzere idi.

[illegible] artık olamayacak şeylerin bir masalını aramıştım. Fakat masal, doludizgin bir gerçeğe doğru gidiyordu. Delili; etrafımdaki bu insan-

lar... Bir başka yer ve zamanda bende tiksintiden başka bir şey uyandırmayacak bu elli yaşına rağmen hâlâ bön ve basit mirasyedi, bu zevzek şarkıcı kadın ve şu geveze ihtiyar adam, birer masal değildi. Bununla beraber, bütün bunlar, benim için hâlâ bir oyun, ertesi sabahı olmayan bir rüyadır. Fakat yemeğin sonunda eller, o gece olduğu gibi bir kere daha masanın üzerinde birbirine uzandığı sonra Servet Bey'in getirdiği şampanyayı içmek için hep bir arada havaya kalktığı zaman, birdenbire ayılıyorum ve beni bir titremedir alıyor. Farkında olmadan çok ileri gittiğimi görüyorum. Kimsenin benim kadar tanımadığı bu eski (mirasyedi)'nin kimbilir nasıl bir kaprisine kapılmakta olduğumu bütün açıklığıyla görüyorum. Fakat çok geç... Ve ne kaybedeceğim? Dükkândaki adam gözümün önüne geliyor. Artık dönülmeyecek bir yoldayım. Maketlerimin açtığı rüya kapısından gireceğim.

(Azmi)'nin arasıra tuttuğum avucunun içi daima bir soğuk terle ıslaktı.

Servet Bey gibi adamlar, akıllarına eseni hemen yaparlar. Kimbilir, mirasyedi, belki de bu, demektir. Bir eğlence yerinde destelerle banknotu havaya savurduktan sonra bir anda başka bir eğlence yerine giderken önlerinden, arkalarından gidenleri hatırlıyorum. Şimdi ben de artık bunlardan biriyim. Üstelik en ağır rol bendedir... Tiyatronun rejisörlüğünü, idaresini bana vermişlerdir. Servet Bey'e yaş, hiç değilse kendisinden korkmayı öğretmiş...

Bize kendini âdeta hacir altına almamızı teklif ediyor: "Bütçeye siz hâkim olacaksınız; sizden izinsiz para sarfetmeyeceğim" diyor. Bu da, sonu gelmez bir hayal. Fakat benim üstümdeki yükü hafifletmiyor.

Her şey, umulmaz bir çabuklukla yoluna girdi. Muvakkat idarehaneyi Koska'da satılığa çıkmak üzere olan

Sofu Seyfullah Paşa konağında kurduk ve işe başladık. Burası yıllardan beri boş ve bakımsız durduğu için oturulamayacak hale gelmiş uçsuz, bucaksız bir konaktı. Bütün eşya, yerli yerinde duruyordu.

Hoca, arasıra zamanından kalma oda takımlarına, endam aynalarına, tavandaki avizelere bakarak ıslık çalıyor: "Yahu, bu adamın günahına giriyoruz galiba... Dedikleri gibi olsa bu kadar zamandan beri bunları okutmaz mıydı?" diyordu. Fakat, bu onun kendi söylediğine inandığı için değil, beni de maceradan şüphe ediyor görerek keyfi kaçtığı içindi. Ben de onu tasdik ederek: "Olabilir, diyorum, yaşı, ona herhalde birtakım tecrübeler kazandırmış olacaktır."

Servet Bey'in evindeki yeni tiyatro binası projesini elbirliğiyle şimdilik bir tarafa bıraktırdık. Kendisine kalsa her işte de yine Tepebaşı gecesindeki gibi elini açacaktı. Fakat biz, hepimiz, fakir insanlar olduğumuzdan bu işin sonu gelmese bile mümkün olduğu kadar uzun zaman devam etmesi için onu âdeta hacir altına almıştık. Kurduğumuz idarede benden izinsiz para sarfedilmiyordu.

Servet Bey, pek kendine güvenemediği için bu hacri bize kendisi teklif etmişti.

İlk işimiz, kendi dediği gibi muvakkat büroyu barınılır bir hale getirmek için teklif ettiği masraflara karşı koymak oldu. Benim başyardımcım Hoca: "Aman beyefendi, mesela beş yerine on sarfetmek günahtır" diyordu. Servet Bey, bunun: "Şu iş bir gün fazla devam etse benim için kârdır" manasına geldiğini anlamıyordu.

Mahallenin bir, iki fakir kadınına selamlığın tozunu, toprağını biraz temizlettik.

Makbule, arkasında bir entari, başı bir örtü ile kundaklanmış olarak onların yanından ayrılmıyor; kâh bir hamam natırı gibi kalın kalın bağırıp çağırıyor, kâh şar-

kılar söylüyordu. Canla, başla çalışanlardan biri de Azmi idi. Onu bekçilik bahanesiyle konağın bir odasına yerleştirmiştik. Yine uzun bir zamandan beri işsizdi. Son defa bir akşam gazetesinde adeta boğaz tokluğuna musahhihlik yaparken, hemen hiç sebepsiz, sekretere bir tokat atmış ve kovulmuştu. Doğrusu aranırsa pek sebepsiz de değildi... Azmi, Kanal muharebesinde başından yaralandıktan sonra kampta yavaş yavaş bir gözünü kaybetmiştir. Fakat bu görünen bir sakatlık değildir. Benden başkasından saklar. Hatta bana bile biraz gördüğünü söyler. Vazifesini çok dikkatle yapmasına rağmen sekreter, bir tashih için: "Kör müsün?" diye bağırmış. O da bu söze tahammül edememiş.

Nerede yatıp kalktığını bilmiyordum. Pek darda kalmadıkça, yani aç kalmadıkça bana uğramaz. Anladığımı sezerse bir daha gelmeyeceğini bildiğim için hiçbir şeyin farkında değil gibi görünürdüm. Kısa bir zaman kaldıktan sonra haber vermeden kaybolurdu.

Azmi, şimdi normal bir adamdı. Konuşuyordu. Kanal muharebelerindeki gibi çalışıyordu ve beni asıl sevindiren de buydu.

* * *

Servet Bey'in israflarına karşı koymamıza mukabil bazı kaprislerinde de pek üstüne varmamak lâzımdı. Bunlardan biri eşi, dostu ve daha fenası birkaç gazeteciyi çağırarak bir açış yemeği vermekti. Darülbedayi'ye karşı bir tiyatro kurulduğunu bildirmekte sabırsızdı. Henüz gösterilebilecek hiç bir şeyimiz olmadığı için bunu daha sonraya bırakıp şimdilik karanlıkta çalışmanın daha iyi olacağına onu inandıramadık. Fakat yemeğin Beyoğlu'nun bir lokantasında olmasından vazgeçirdik. Büyük salonu şöyle böyle düzenleyerek Aksaray'daki bir lokantacıya yemek verdirmenin daha doğru olacağına inandırdık.

İkinci istediği de bir imtihandı. Buna itiraz etmek her şeyi bozmak olacaktı. İmtihanla Darülbedayi'nin tesiri altında kalmamış ve okuyup yazmış genç elemanlár almak... Bu, çaresiz yapılacaktı.

İkisini bir güne getirmeye karar verdik. Maksadımız ziyafeti de, imtihanı da mümkün olduğu kadar sessiz geçirerek etrafa rezil olmamaktı.

Bir kere söz vermiş ve başlamış bulunuyorduk. Nihayet, bu, bir tiyatro gösterisi idi.

Ziyafet... Bu ziyafeti daima gülerek hatırlayacağım... Bu dekoru (Selâmlık)'ın büyük salonunda hazırlamıştık.

Demirbaş eşyanın galiba en değerlisi olan bir masa üzerinde Servet Bey'in bizden gizli büyük bir lokantadan kiraladığı güzel bir servis takımı... Bir yanda da "Güzel Aksaray Lokantası"nın yemekleri... Sofra başında Servet Bey'in iki yanında onun ricalden bir, iki ihtiyar akrabası ve eski aile dostları... Sonra Darülbedayi ile arası bozulmuş bir, iki müellif ve mütercim... Yine onunla arası bozuk bir, iki gazete muhabiri ve münekkid... Nihayet bizler... Güzel bir tuvaletle Makbule, aksesuvar için toplamaya başladığımız kostümlerden bir elden düşme smokinle Hoca ve saire...

Yemeğin sonuna doğru, duvardaki London markalı antika asma saate, sonra onun işlemediğini hatırlayarak kendi kol saatine bakan Servet Bey, elindeki bıçakla hafif tabağına vurdu.

"Güzel Aksaray Lokantası"nın yine aksesuvarlardan bir smokin giymiş garsonu kendinin çağırıldığını sanarak koştu. Halbuki bu, sofranın alt başında birbiriyle konuşmaya dalmış olanları sükûta davet içindi. Günlerden beri bir hükümet beyannamesi gibi hazırlanan, fakat son dakikada üzerine bir zeytinyağı şişesi devrildiği için okunmaz hale gelmiş kâğıdına arasıra bir göz atarak nutkuna başladı:

"Aziz misafirlerim ve kıymetli sanat arkadaşlarım. Bu salonun harap kubbesinde son bir Osmanlı tarihinin silinmez akisleri ve izleri vardır. Âlimler, çok yakın bir zamanda icat edilebilecek bir aletle eski taşlarda kalmış eski seslerini gramofon plâkları gibi dile getireceklerini haber veriyorlar. Bu âlimler, biraz acele etseydiler, büyük babam Sadrazam Niyazi Paşa'nın hasta, yahut yorgun olduğu zamanlarda bu salonda içtimaa davet ettiği vükelâ heyetlerinin müzakerelerini şimdi bu saatte burada dinleyebilecektik.

Merhum babam sofu Seyfullah Paşa da Evkaf Nazırlığı zamanında yine burada kabine arkadaşlarıyla en ehemmiyetli devlet işlerini konuşmuştur.

Yıkıcıların kazmaları altında birkaç güne kadar Osmanlı devleti gibi tarihe karışacak olan bu salonda son söylenecek nutku, takdir-i ilâhi, onların son çocukları olan bana nasip etmiştir..."

Servet Bey'le beraber salona da ağır bir hava çökmüştü; fakat o, birdenbire silkindi:

— Ancak aziz misafirlerim ve sevgili arkadaşlarım. Benim bu nasipten şikayet ettiğimi asla zan buyurmayınız, çünkü devrini ve tarihi vazifesini tamamlamış olan bu salonun yıkıntıları arasından bugün yeni zamanların en ilahi bir mabedinin yükselmek üzere olduğunu size müjdeliyorum: "Yeni Türk Tiyatrosu"...

Sofranın alt kısmındaki artistler, bu son sözleri şiddetli bir alkış tufanıyla karşıladılar. Servet Bey'in yakınlarında oturan rical, yalnız zoraki gülümsemeler ve baş hareketleriyle bu alkışa itiraz ettiler.

Servet Bey, bu defa, gözlerinde yaşlarla ve pek heyecanlı zamanlarda birdenbire incelip cızırdamaya başlayan sesiyle onlara hitap etti:

— Yeni Türk Tiyatrosu'nun mütevazi kuruluş yemeğini huzurlarıyla şereflendiren siz, aile dostlarım ve bü-

yüklerim, bu konağın en eskı müdavimlerisiniz. Pek iyi hatırlarsınız ki, tiyatronun en büyük edep ve ahlâk mektebi olduğunu ben, pek küçük yaşımda sezmiştim. Ailem beni bu sevdadan vazgeçirmek için çok uğraştı. Fakat:

Bir şem'a ki mevlâ yaka bir veçhile sönmez!

Zamanın en ileri muallimleri bana bu konakta ders verirlerken ben Molière'i, Shakespeare'i düşünürdüm. Geceleri Galatasaray Sultanisi'nin duvarlarından atlayarak tiyatroya giderdim. Bu yüzden çok cefa çektim. Hatta bir aralık babamın beni Halep'teki çiftliğimize sürgüne gönderdiğini iyi hatırlarsınız. Fakat hiçbir şey, beni yolumdan çeviremedi. Biraz geç oldu ama, nihayet emelime kavuştum: "Yeni Türk Tiyatrosu"nun muvaffakiyeti, hiç şüphesiz, onların da ruhunu şadedecektir."

Sofranın alt tarafındakiler bu tiradı alkışlarken aziz misafirler, gittikçe uzayan çehreler ve karanlıklaşan gözlerle susuyorlardı. Yalnız, yanımda oturan ve takma dişleri ikide bir hamam nalınları gibi takırdayan kalın kaşlı bir eski paşa: "Allah belânı versin!" der gibi acı acı sırıtıyordu.

Servet Bey, edebiyattan sonra programa geçti: Nutkun gaye ve program faslında "Darülbedayi"i uzun uzun çekiştirdi: "Şehreminili Cemil Paşa, çok güzel bir esere başlamış; ne yazık ki arkasını getirememiştir. İlk yıllarda Darülbedayi'i idare edenler arasında adama benzer bir aziz çocukluk arkadaşım Reşat Rıdvan merhum vardı. Bu değerli tiyatro adamı, genç yaşında ölüp gidince Darülbedayi, ehil ellere tevdi edilmemiş ve teşebbüs (yağma Hasan'ın böreği) haline düşmüştür.

Neler yapacağımıza dair uzun sözlerle başınızı ağrıtmayacağım. Fakat ne yaparsak (Darülbedayi)'den çok daha iyi yapmış olacağız. Bizde hatır, gönül yok. (Yeni Türk

Tiyatrosu)'nda geçer akçe: Yalnız sanat ve ehliyet olacaktır..."

Servet Bey, yeni misafirlerine iş arkadaşlarını ve hele hepsinin başında beni takdim ederken çatlak tavandaki duruşunu zaten beğenmediğim avizeyi takımıyla başıma iniyor sandım. Yanımdaki kalın kaşlı paşanın başını bana çevirip presbit gözlerini yüzüme ayarlamak için kendini geriye çekerek bana bakışını hiç unutmayacağım. Ben de o eski Parizyana gecesinde Servet avanesine aynı gözle bakmıştım.

Nihayet, kalkıldı. Aziz misafirler merasimle kapıya götürülürken kalın kaşlı paşanın, arkalarında olduğunu farketmeyerek yanındakine: "Sofu Seyfullah Paşa, hakikaten keramet sahibi bir adamdı. (Bu oğlan, hanümanımı yıkar benim!) derdi." diye söylendiğini işittim.

* * *

Gelelim imtihana: "Konağın harem bahçesine kadar uzayan büyük taşlığında korkunç diyebileceğim bir kalabalık bekliyordu. Biz, misafirleri uğurladıktan sonra hep bir arada bu kalabalığın ortasından geçtik ve karşıdaki yaverler odasına doğrulduk. Burası şimdilik rejisör odasıydı. Kapısında redingotunun etekleri, ince çarpık bacaklarının kaval kemiklerine kadar uzayan ak saçlı bir Arap bekliyordu. Servet Bey ona: "Hacı lala, biz meşgulüz, kimseyi içeri bırakma!" dedi.

Hacı Lala, konağın en eski emektarıydı. Sadrazam Niyazi Paşa'ya perde çavuşluğunu yapmış olmasına göre, kimbilir, kaç yaşında idi? Sonra Sürre Emini olan Sofu Seyfullah Paşa ile Hicaz'a gitmiş ve bu, "Hacı Lala" ismi ondan kalmıştı. Şimdi ihtiyarlığında "Yeni Türk Tiyatrosu'nun kapıcılığını yapacaktı!

Tiyatro müellifleriyle bir edebiyat muallimini ve gazeteci münekkitlerden birini imtihana alıkoymuştuk. Öteki arkadaşı belediye ve liman havadislerini toplamaya gi-

deceği için kalamıyordu. Üç, beş dakikalık bir müzakereden sonra heyet, rejisörlük odasından çıktı ve yine aynı törenle imtihanın yapılacağı arka bahçeye doğruldu.

Bekleyenlerin çoğu genç çocuklardı. Zaten şartımız: Genç ve iyi tahsil görmüş olmaktı. Fakat aralarına birtakım yaşlılar ve hatta uzaktan uzağa gözümün ısırdığı birkaç tulûât aktörü karışmıştı. Kimbilir ne ümit ile onlar da bekliyorlardı. Nihayet, bir de minimini kambur bir tulûat cücesi... Yemekten evvel kapıdaki bir adamımızın onunla alay ederek zavallıyı kovmasına yüreğim dayanamamış: "Bırak girsin!" demiştim. Birkaç gün önce yukarı katlardaki kapı, yerli dolap vesaire gibi şeyleri sökmeye başlamış olan yıkıcılar, eşyanın bir kısmını taşlığa indirmişlerdi. Bir kapının önünde duran iki eski koltuğun birinden uzun boylu bir adamın kalktığını ve yalancı bir neşe ve cesaretle Servet Bey'e doğru yürüdüğünü gördüm. Patronu tanıyordu. Yüzünü yakından görünce ben de onu tanımakta güçlük çekmedim. İlk Meşrutiyet senelerinin hatırlı bir aktörü idi. Laryo Bey'in "Feth-i Celil-i Konstantiniye" piyesinin —arkasında göz alıcı bir parlak zırh ile— galiba Konstantin rolünü oynadığını görmüştüm. Şimdi ihtiyar, yıprak ve fakirdi. Zavallı, bunların hepsini saklamak için mümkün olanı yapmıştı. Eski siyah ceketini dikkatle ütülemiş, yakasının yağlarını benzinle temizlemiş, fakat, benzinin kokusu hâlâ çıkmamıştı. Yüzünde seyrek tıraş edilen çehrelere mahsus bir parıltı vardı. Derisinin kırışıklıklarından kıllarını alırken yüzünü kesmişti. Plastronunun su ile silinen bir yerinde, damlayan kanın lekesi kaybolmuştu ama, suyun kabartıları duruyordu.

Servet Bey, adamcağıza ümit veren bir ateşle onun elini sıktı:

— Vay sevgili ustadımız! diye yanağını okşadı.

Üstat, rolünü hiç fena oynamıyor:

— Size muvaffakiyet temennisine uğradım. Başarırsınız mutlaka bu işi siz! derken plastronunu (Konstantin)'in zırhı gibi kabartıyordu. Evet, rol, fena değildi. Fakat seçilen dakika fena idi.

Servet Bey'in (Yeni Tiyatro) prensipleriyle en dolu bulunduğu dakikaydı. Bunun için patron da ona sadece uzun ömür dileğinde bulunmakla yetindi.

Harpte yanımda vurulmuş insanları çok gördüm. Bunlardan bazılarının düşmeden önce vurulduklarına inanmıyor gibi bir halleri vardı. O da öyle yaptı. Büyücek dişleriyle gülmeye devam ediyordu. Sonra dudaklarının ağardığını ve bu dişleri almıyor gibi kısıldığını gördüm.

İkincisi yine o devrin tanınmış aktörüydü. O da ötekinin aksine kısa ve dolgun vücudu ile başka bir koltukta oturuyordu. Bizi görmedi ve dakikasını bekledi.

Üçüncüsü daha eski bir zamanın ortaoyununun çok sevilen bir çehresiydi. Kavuklu Hamdi ile beraber oynardı ve onun kadar tatlı bir yüzü ve bakışları vardı. Şimdi, galiba sokaklarda karamela satıyordu. Fakat bugün boynunda kutusu yoktu. Hiç birimizden bir şey istemeyecek, hatta bunu aklından geçirmeyecekti. Sadece bir köşede bekleyecek ve gidecekti. Halinden çekingenliğinden bu anlaşılıyordu.

Taşlıkta bahçeye dağılmış olan çocuklar, ilkönce yolumuzu kesecek gibi koşuşuyorlar, Servet Bey gülücükler dağıtarak ve başıyla selamlar vererek, ben bir suç işlemiş gibi başımı önüme eğerek kendilerine yaklaşırken birdenbire mahcubiyetle geri çekiliyorlardı.

Harem bahçesinin sonunda birkaç duvar çıkıntısı ile iki ocak bacasından ibaret kalmış bir mutfak harabesi, onun yanında birkaç basamakla çıkılan bir set vardı. İm-

tihanları açıkta, dylandozlar ve yabani otların büyüdüğü bu seddin üzerinde yapacaktık.

Yıkıcıların yukarılardan indirip yığdıkları ağır mermerler sebebiyle Servet Bey, burasını eski Yunan tiyatrolarına benzetiyordu. Ayrıca bu seddin patron için bir tarihi kıymeti de vardı. Babasının Hicaz Valiliği zamanında bir aile düğününü bahane ederek buraya bir sahne yaptırmış ve yaz sonuna kadar piyesler oynatmıştı. Sahnenin karşısında yüksek atkestanelerinin altına uzun bir masa kurulmuştu.

Servet Bey, bir yanına edebiyat hocasını, öbür yanına Makbule'yi alarak ortaya geçti. Parola bir kere tekrar edildi: "Sanat, yalnız sanat... Aman, kadroyu abur cuburla doldurmayalım.!"

Ve başladık.

Biraz evvelki eski aktör gibi vaktini fena seçmekten başka kusurları olmayan genç çocuklar, ilk girmeyi bir avantaj sanıyorlar, gece böcekleri şuursuzluğu ile kendilerini ateşe atıyorlardı. Kız, erkek, mektep çocukları... Mektep kaçkınları, dönecekler... Tertemiz giydirilmiş, iyi halli aile çocukları... Onların yanında da, sabahleyin belki bir fabrika, yahut dükkanda küçük bir iş aramış fukara çocukları... Halkevi amatörleri, işsiz tulûatçılar...

Evvela masa önüne geliyorlar. Kendilerine klişe sualler soruluyordu. Hemen hemen hepsi parolayı öğrenmiş gibi: "Sanat aşkı, sanat aşkı!" diye gözlerini havaya kaldırıyorlardı. Bir tanesi ikinci parola olan ehliyete cevap veriyormuş gibi masum bir sesle: "Efendim son karneme bakın; matematikte kırıklarım var ama, edebiyatta hep birinciyim." dedi ve kendisini edebiyat muallimine fena yakalattı:

— Ya, öyle mi? Gel öyleyse sana "Eşber"den bir parça okuyayım!

Muallim, iyi, fakat vazifesini fazla ciddiye alan bir adamdı. Yalvaran bakışlarıyla kendisinden şefkat bekleyen bu eski talebesine asık bir yüzle: "Vay, her yerde karşıma sen mi çıkacaksın?" diye çıkıştı. Fakat çocuk mektepten sonra hayli sürtmüş ve yüzü, gözü açılmıştı. Umduğunun tersini görünce: "Ya, zatıâliniz de benim karşıma çıkıyorsunuz ya!" dedi ve hepimizi güldürdü.

Bu konuşmadan sonra çocuklar sahneye çıkıyorlar, imtihan suali olarak verilmiş üç tirattan birini, sonra kendilerinin hazırladıkları bir parçayı okuyorlardı. Böylece ilk çarpışmada ilk gelenlerin beşi, altısı birbiri ardı sıra döküldüler. Sonra yirmi üç, yirmi dört yaşında bir genç göründü. Heykel gibi vücuduyla kıvırcık, kumral saçları, geniş, beyaz alnı, bir tanesi hafifçe kalkık kaşları, kusursuz burnu, bembeyaz dişleri, hasılı, her şeyi ile güzeldi. Üstelik, ötekilerin bahçe kapısı ile masa arasındaki yolda yürüyüşlerini şaşırmalarına mukabil, o, gayet rahat ve yavaş bir yürüyüşle, bize doğru geldi. Yalnız bu yürüyüşe ve çehresindeki yaşına yakışmayacak kadar ağır vakalara göre şimdiden imtihanı kazanmış görünüyordu.

Makbule, hafif bir ıslık öttürerek: "Aman, ayol, bu La Dam O'Kamelya'nın (Arman)'ı!" demekten kendini alamadı.

Mümeyyizler, sandalyelerinde adeta edepli bir vaziyet almışlardı. İsminin (Pertev Turhan) olduğunu söyleyen genç adam, tanınmış büyük bir ailenin ismini veriyordu.

Sahnede biraz ağır konuşuyor ve gözlerini kapıyordu. Fakat bu, pek ehemmiyetli bir kusur değildi ve hatta güzel bile görünüyordu. Servet Bey, sevincinden tepinerek:

"Sanırım ki Yeni Türk Tiyatrosu jönprömiyesini buldu, diyordu, var efendim, var bu millette... Neler, ne kabiliyetler var, ama aramasını bilmeli!"

Pertev Turhan'dan sonra bir skandal oldu ve fazla ciddiyetten yorulmaya başlayan imtihan heyetini birkaç dakika hem kızdırdı, hem eğlendirdi: Yine "küçük kambur." O, sıraya filan bakmayarak nasılsa kapıdan kaçmıştı. Arkasından yetişmesinler diye adeta koşuyordu. Soluk soluğa geldi ve boyunun cüceliği yetişmiyormuş gibi Servet Bey'in önünde iki kat olarak bir de reverans yaptı. Bahçenin aydınlığında daha iyi görüyordum: Kaşlarına kadar kıl basmış dar alnı, birbirine yakın gözleri, iki tahta kaşığa benzeyen kuru ve sivri kulakları, konuşurken bu kulaklara kadar uzayıp büyüyen çıkık ağzı ve diz kapaklarına kadar inen kollarıyla ceket giydirilmiş bir maymuna benziyordu. Kendisine bir şey söylenmesini beklemeden elinde tuttuğu meşin bir keseden birtakım kâğıtlar çıkardı. Servet Bey'in önüne döktü. Bunlar, tulûat kumpanyalarıyla gezdiğine ve çok iyi çalıştığına dair hüsnühal kâğıtlarıydı. Aralarında bir de (Muhlis Sabahattin)'in: "Onun, bir elmas parçası, kumpanyalar için bulunmaz bir nimet" olduğuna dair heyecanlı bir şahadetnamesi vardı. Kamburcuk bununla da yetinmeyerek kendi de kendisi için şahadetler yaptı.

Servet Bey, gerçekten bir büyüklük gösterdi. Mümeyyizlerden bazılarının alay etmelerine karşılık, o, tatlı, nazik ve babacan bir mahzunlukla:

— Evlatçığım, çok iyi, çok güzel ama, burası tulûat tiyatrosu değil ki... dedi ve gönül alıcı daha başka şeyler söyledi. Fakat o, bunları anlamıyor, çok marifetleri olduğunu, taklitler yaptığını anlatarak: "Ne olur, bir tecrübe yaptırın!" diye yalvarıyordu. Sonunda en kuvvetli sandığı kozunu oynadı: "Para da vermeyin, ben, nasıl olsa geçinir, giderim!" dedi.'

Azmi uzun boyu ile yerinden kalktı: "Hemen git şuradan!" diye kolunu kapıya doğru uzattı.

Jest ve ses, o kadar korkunçtu ki, heyet de adeta ürk-

tü. Fakat o, bunu işkenceyi kısa kesmek istediği ve kamburun kolundan tutulup atıldığını görmeye dayanamayacağı için yapmıştı.

Bu antraktan sonra: "Sanat, ah sanat!" diye göğüslerini döven ve bir, iki formalite sualinden sonra taburcu edilen birkaç genç çocuk ve arkasından da bir ikinci yıldız... Fakat bu seferki kadındı ve daha atkestaneleri arasında görünce Hoca, Servet Bey'e: "Galiba jön damımızı buluyoruz!" demekten kendini alamadı.

Kızın yakınlığı uzaktan görünüşünden de daha güzeldi. Onun için formalite sualleri uzadıkça uzadı. Kendine çok güvenen bir hali vardı. Gayet güzel konuşuyordu. Sık sık gözlüğünü çıkarıp silen Hoca, o, sahneye gideceği zaman: "Hacet var mı? Şurada okuyuversinler!" dedi. Sonra, oturmaktan ayakları karıncalanmış gibi ayağa kalktı, ağır ağır sahnenin önüne giderek oyunu oradan takip etti. Kızın (Baykuş)'tan ezberlemiş olduğu bir parça da hiç fena değildi.

Fakat, gazeteci münekkidin bir sözü, kızı birdenbire yakmıştı: "İyidir, hoştur ama vesikalıdır!"

Serve Bey'in biraz önce sevincinden çiçek dökmüş gibi kızarmış burnu, birdenbire ağardı. Kekeleyerek:

— Demeyin Allahaşkına, dedi. hani şu bildiğimiz vesika mı? O halde beyhude vakit kaybetmeyelim!

Gazeteci münekkid, yaptığına pişman olmuştu. Fakat gazetecilikte tükürdüğünü yalamak var mıdır? Kızın bilmem kaçıncı şubedeki dosyasına kadar birçok izahat vermek zorunda kaldı.

Servet Bey, ayrı ayrı herkesin yüzüne bakıyor, bir yerden bir ümit bekliyordu. Bütün çehreler çatıktı. Durmadan notlar alan edebiyat öğretmeni, kalemini masanın üzerine bıraktı.

— Şu halde vakıt kaybetmeyelim, değil mi? dedi. O zaman Servet Bey, boynunu büktü:

— Madem ki tiyatro, mekteb-i edeptir...

Hiç bir şeyin farkında olmayan Hoca, tiradını bitiren kızı gelin getirir gibi adeta merasimle imtihan masasına getiriyordu. Fakat kız onun anlayamadığını adeta havadan kapmış ve yüzü birdenbire karışmıştı. Gelirken tekrar masa yanındaki sandalyesine oturacak gibi bir jest yaptığı halde çantasını aldı ve Servet Bey'in teşekkürlerine cevap vermeden kapıya yürüdü.

Hoca, ayrı ayrı hepimizin yüzüne bakarak:

— Ne oluyoruz? Yahu, ne oluyoruz?

Dedi. İşi kendisine anlattıkları vakit: "Vay rezil vay!" dedikten sonra akla başka bir şey gelmemesi için tasrih etti.

— Vay rezil karı vay!...

İmtihan kapısının ağzını şimdi kadınlar almışa benziyordu. Biri başına topuz yerinden bir kordela parçasıyla boğulmuş bir yün çoraba benzeyen garip bir şapka giymiş, omuzuna bir pelerin atmış, sıracalı bir Arap melezi; kısık boyunlu, al yanaklı, şiş karınlı bir kız ki, yakın zamana kadar bir meşhur avukatın evlatlığı olduğunu masum bir sadelikle itiraftan çekinmedi.

İkincisi, iki sene aynı sınıfta kaldığı için mektepten çıkarıldığını ve kimsesi olmadığını söyleyen küçük yüzlü bir şaşı kızdı. İkisinin imtihanı da çabuk geçti.

Üçüncününki onlarınkinden de kısa oldu; çünkü ezberlediği parçanın ikinci mısraını birdenbire unuttu ve hıçkıra hıçkıra ağlayarak kaçtı.

Hoca, neşesini kaybetmişti. Servet Bey:

— Bir şey söylemiyorsunuz, Eyüp Bey, dedi.

O, kendini toplayarak cevap verdi:

— Bunların vesikası yok her halde... Hangisini alsak, diye düşünüyorum.

Makbule, gülerek şaka etti:

— Ben, doğrusu ötekini düşünüyorum: "Şuna Eyüp

Sultan'da abdest aldırıp bir tövbe ettirsek!" diyeceğim ama orası da kapalı!...

O esnada ufak yapılı, gri tayyörlü bir kızın telaş etmeden geldiğini ve masanın üç, beş adım ötesinde durduğunu gördük. Yakasında ensiz bir koloret, ellerinde dantel eldivenler ve bir küçük çanta vardı. İlk bakışta bana izinli çıkmış bir hastabakıcı gibi göründü.

Hoca, içini çekerek kulağıma:

— Erbab-ı faziletten biri daha! diye fısıldadı.

Sualler başlamıştı:

— Adınız!

— Remziye.

— Yaşınız?

— Yirmi dört.

— Daha küçük görünüyorsunuz?

Komplimana aldırmadı. Sadece:

— Değilim! dedi.

Ötekilerin aksine, kafa tutar gibi bir hali vardı.

— Tahsiliniz var tabii?

— Biraz.

— Nerede okudunuz?

— Muallim mektebinden sonra biraz Üniversite...

Servet Bey, bir ıslık çaldı:

— Bunu bu kadar yavaş değil, bağıra bağıra söylemelisin çocuğum...

O, bu komplimana da aldırış etmedi. Hatta biraz da canı sıkılmış gibi göründü.

Hoca, yine kompliman yaptı:

— Yalnız fazilet değil, ilim de beraber...

İş, inada binmişti. Servet Bey, onu konuşturmak istiyordu. Kız, nerede ise tek kelime ile cevap verecekti. Tiyatro imtihanına giren bir insanda bunu garip buldum:

— Üniversitede ne kadar okudunuz?

— Üç sene efendim.

— Üç sene... Adeta yüzülüp kuyruğuna getirilmiş bir tahsil...

— Onun gibi bir şey, efendim.

— Saygısızlık olacak ama merak ettim, niçin bıraktınız? Acaba bir haksızlık, falan mı?

— Hayır efendim, öyle bir şey yok. Tahsil, pek zeka isteyen bir şey değildir... Papağanlığım iyidir, kolay ezberlerim. Tez değilse bile kolayca diplomamı alabilirdim.

— Öyleyse neden yapmadınız?

— Şahsi bir sebep...

Konuşması kuru, fakat rahattı. Servet Bey'in bir kere daha gösterdiği iskemleyi reddederek ayakta duruyordu.

Bu sefer, edebiyat muallimi söze karıştı:

— Güzel ama, siz, Üniversiteyi bitirmeden de hoca olabilirdiniz; mademki muallim mektebi mezunusunuz!

— Onu Üniversiteden önce yaptım; bir buçuk yıldan fazla... Hoşlanmadım.

Deminden beri önümdeki kâğıda karmakarışık resimler yapıyordum. Bu söz üzerine başımı kaldırarak dikkatle yüzüne baktım. Cumhuriyet'ten sonra ilkmektep hocalığı bir tabu idi. Onun için böyle konuşmak epeyce bir şeydi. Herhalde bir numara yapıyor olacaktı. İki saatten beri seyrettiğimiz numaralardan farklı bir numara... İmtihanın başından beri ses çıkarmadan dinlediğim halde kendimi tutamadım:

— Şu halde sanattan daha fazla hoşlanıyorsunuz?

Kızın yüzü biraz yana döndü. İlk defa duraklayıp düşünüyor ve bu, ona biraz [illegible]... Fakat birinciden sonra ikinci tabuyu da ısırmadan çekinmedi.

— Onu birdenbire söylemek güç... Bilinmez... Tecrübe edeceğim... Tabii kabul edilirsem!

Sözler açıktı; fakat tereddüt ve düşünce devam ediyordu. Bu sefer, kimse bir şey sormadan konuştu.

— Sahne için ufak tefek avantajlarım olduğunu sanıyorum. Dediğim gibi, papağanlığıma da güvenim var... Duygu tarafım için pek söz veremeyeceğim... İhtiyar, genç, ne olursa olsun... Tabii figüranlık da dahil...

Bahçeyi kaplamış olan atkestaneleriyle aylandozların akşamı vaktinden evvel getireceği hesap edilmemişti. Bahçe duvarının bir tarafından görülen bir cami kubbesinin kurşunları kamaştırıcı parıltılarla yandığı halde biz, karanlıkta gibi idik.

Kızın bu karanlıktan büsbütün silinmiş, ziyasız mat yüzünde adeta bir aydınlanma oluyordu. Tanınmayacak kadar değişik bir çehre ile komik bir teşbih yaptı:

— Sahnede oda hizmetçiliği gibi bir şey... Biraz yemek, biraz ütü... Bulaşık, çamaşır, süpürge... Hatta hanımların birdenbire hastalanmaları filan gibi hallerde bir, iki gece meydanı boş bırakmamak...

Hoca, kendini tutamadı:

— Ha, şöyle biraz gül, kızım!

Dedi. Hep gülüştük. Fakat o, tekrar ciddileşti.

Ben:

— Bir sual daha, dedim, tiyatroculuk hayatının fazla demokrat taraflarını da saklamamak lazım. Anadolu'nun kimbilir hangi köşelerinde hangi fena şartlar içinde konan, göçen uzun turneler...

Yüzünde yine ani bir aydınlaşma bakışı ve gülümsemesi:

— Hepsi hesaplanmıştır, efendim.

Azmi de benimle beraber bakıyor. Kız, izinli çıkmış hastabakıcı tavrıyla sahneye yürüdü. Yolu şaşırmadan

setin önündeki basamakların yerinden oynamış taşlarından sürçmeden ilk çıkan o olmuştu.

İmtihanda da bir saniye duraklamadı. Sesi ve telaffuzu çok netti. Çabuk ve kolay bir konuşma tarzı vardı. Bazı yerlerde daha da hızlanıyor. Gariptir ki söylediklerinin bir kelimesi kaybolmuyordu. Yalnız, biraz kuru idi. Hele trajedi tiradını okuyuşu arpej egzersizleri gibi bir şeydi. (Fedr) rolünde boyundan büyük bir işe kalkıyor gibi kelimeleri büsbütün kurulaştıran bir utanma sezer gibi oldum. Fakat kendi seçtiği bir komedide çok açıldı. Bu, bir hizmetçi kız rolü idi. Ansızın sokaktan dönen saf bir kocaya karısının maskeli baloya gittiğini anlatmamak için soluk almadan bir alay yalan söylüyor ve hanımı, eve dönünceye kadar onu yatak odasına bırakmıyordu.

Servet Bey:

— Yahu, bu Minakyan'ın "Hanım Uykuda!" komedisi! diye aşina çıkınca, kız:

— Evet, iyi bir şey değil, fakat benim için bir fikir verir, diye seçtim, diyor.

Bir cambazlığa benzeyen bu parça, Remziye için sade fikir değil, iyi bir fikir de vermekte idi. Üstelik kadroya bir üniversitelinin girmesi Servet Bey için büyük bir muvaffakiyetti.

Hoca, içini çekerek: "Karıya yazık oldu!" dedi. Servet Bey:

— Neden yazık olsun? Tiyatro da bir mektep değil midir? diye cevap verdi.

Fakat söylemek istediği o, değildi. O, hâlâ kapıya giderken geçtiği yollara bakarak ötekini, vesikalıyı düşünüyordu. Derin bir göğüs geçirerek (Güllü Agop)'un meşhur piyesinin ismini tekrar etti:

— "Fazilet mağlup olur mu?" Ne diyeyim: Allah encamınızı hayır etsin!

İmtihana girecekler arasında eski aktörlerden Sadullah Nuri gözüme ilişmişti. Acele etmiyor, sırasını bekliyordu. Nihayet, köşesinden çıktı. Ağır ağır masaya yaklaştı. Gayet soğuk bir memur selâmı vererek durdu. O, zaten memurluğu aktörlükle atbaşı yürütmüştü. Küçük bir (Defter-i Hâkanî) katibi iken arasıra Vehbi adıyla sahneye çıkardı.

Meşrutiyetin ilk yıllarında birdenbire parlamıştır. Burhanettin Tiyatrosu, Donanma Tiyatrosu gibi tiyatrolar, başroller için daima onu ararlardı. Sonra, işler bozulunca ortadan kaybolur ve Maliye tahsil memurluğu, Nahiye Müdürlüğü gibi işlerde Anadolu'ya gittiğini öğrenirdik. Fakat bu da uzun sürmez, ufak tefek ihtilâslardan açığa çıkarılır, hatta hapse girer ve tahkikatın, davaların arkası alınıncaya kadar tekrar İstanbul'a, tiyatroya dönerdi. Tiyatro kapıları ona daima açıktı. Fakat bu sefer, hava fena esiyor olmalıydı!... Zaten artık ihtiyarlamaya da başlamıştı. Burada aşağı yukarı herkesin kendisini tanıdığını biliyordu. Fakat bilmiyor görünmeyi bir numara gibi kullandı, bir org gibi ağır ve ahenkli sesinde mahzun bir tevazuyla:

"Bir ihtiyar amatör olduğunu, hiç şüphesiz, gençlerle kabil-i kıyas olmamakla beraber ufak tefek ihtiyar rollerin de bir işe yarayabileceğini umduğunu, lütfen bir tecrübeye müsaade edilirse minnettar olacağını" söyledi.

Saat, çok iyi hesap edilmişti. O da meşhur aktör gibi acele etseydi, şüphesiz yanardı.

Saatlerden beri önümüzden geçmiş genç çocukların hep birbirine benzeyen genç çehrelerinden bizi dinlendiren büyük, dolgun siması, akşamın alacakaranlığında bütün yüzünü dolduruyor gibi görünen mahzun, büyük gözleri ve o eski İstanbul efendilerine has müeddep ve ıstılahlı konuşma tarzı, çoğu yaşlı olan heyete pek iyi tesir etti.

Zaten hepimiz yorgunduk. Bütün gerginliklerimiz ve prensiplerimizin lâçka yaptığı bir saatti. Bu sefer, Azmi, bir kalkınma yaptı:

— Yani imtihan mı, dedi, siz, imtihanını çoktan vermiş bir insansınız!

Servet Bey başta olmak üzere, birkaç ses tasdik etti:

— Öyledir!

Şimdi, tiyatroyu biz oynuyorduk. Sadullah Nuri, işi daha sağlama bağlamak için aynı müeddep inat ile boynunu büktü:

— Usul usuldür, mevzuata riayetkâr olmak lazımdır. Müsaade buyurunuz!

Sahneye gitmede, bulunduğu yerden yalnız bir adım gerileyerek (Baykuş)'taki ihtiyarın genç çocuğun ölüsüne karşı son tiradını okudu, hiç bir zorlama yapmadığı halde org, şimdi bütün zengin derinliğiyle hıçkırıyordu. Ve: "Garazım, parlayan şu hainedir!" diye parmağı ile gökyüzünü tehdit ettiği zaman teessür, son dereceyi buldu. Kim o hain? Bunu kim ne bilsin. Fakat değil mi ki hepimiz bir şeyin şikâyetçisiyiz, o halde var bir suçlu! Bunu anlayacak yaşta olmadığı halde gazetecinin gözlerinde bile biraz yaş vardı.

Hâsılı, Sadullah Nuri, belki en iyi rolünü oynamış, partiyi kazanmıştı. Biraz da onun tesiri ile son gelen üç kadının üçü birden kabul edildiler. Bunlardan bir tanesi, güzel endamlı, güzel çehreli bir genç kadındı. Tavırları, sesi ve konuşması da pek beğenilmeyecek gibi değildi. Yalnız, profilden çok güzel göründüğü halde cepheden bakılınca yüzü birdenbire darlaşıp uzuyor, gözgöze gelindiği zaman bakışları bir yırtıcı kuş emniyetsizliği veriyordu.

Artık ayakta idik. Yanımdaki Hoca da buna dikkat etmişti, kolumu tutarak fısıldadı:

— Vardır bunun da bir vesikası çantasında ama, in-

şallah oğlan meydana çıkarmaz. Çehresine gelince hissi rolleri Karagöz gibi vandan [illegible] rolleri de cepheden oynatırız, olur, gider. Fakat bacaklar cidden yaman!

Son gelenler bir örnek giyinmiş ve mektep çocukları gibi elele tutuşmuş iki küçük kızdı. Garip bir kaprisle ikisi de bir arada imtihana girmek istiyorlardı. İş, zaten ciddiyetini kaybettiği için "Peki!" dedik. Birimiz:

— Kardeş misiniz?

Diye sordu. İkisi bir ağızdan:

— Değiliz, arkadaşız!

Dediler. Hoca:

— Sahnede de bir ağızdan mı konuşacaksınız?

Diye şaka etti. İkisi de güldüler. Biri, utanarak cevap verdi:

— Hiç öyle şey olur mu efendim?

Niçin bir arada imtihana girmek istedikleri Servet Bey'e merak olmuştu; sordu. Birdenbire baktılar. Biri, ötekine:

— Sen söyle!

Dedi. Öteki, dudağını ısırdı:

— Efendim biz, birbirimizden ayrılmak istemiyoruz. İnşallah beğenirseniz ikimiz de beraber geleceğiz. Birimizi beğenirseniz...

Birden cesareti kırılarak susmuştu...

Hoca:

— Beğenmezsek ne olacak? diye sordu.

Kızcağızlar: "Gelemeyeceğiz!" demeye cesaret edemeyerek:

— Ağlayacağız efendim, dediler.

Dediklerini hemen yapacaklarmış gibi ikisinin de dudakları titremeye başlamıştı.

Makbule:

— Siz inşallah kocaya vardığınız zaman da beraber mi varacaksınız? diye sorunca birdenbire ağlamaktan vaz-

geçerek bizimle beraber güldüler. Biri, kaşlarını kaldırarak masum bir çehre ile:

— Şimdi iki kadın birden almak yasak değil mi efendim?

Yine bir kahkaha!... Hoca, bana yavaşça:

— Bunlar, kendilerini çocuk diye yutturmaya çalışıyorlar. Ve yüksek sesle sordu:

— Senin adın ne, bakayım kızım?

Bir arada numaraya çıkanlar gibiydiler. Fakat biri, uzun boyu, öteki kısa ve tıknaz vücudu ile hoş bir tezat da oluyordu.

— Mâsume efendim...

— Oh, ne iyi, ya seninki?

— Melek efendim...

— Oh, oh, oh!...

Hoca, maskaralığı ele almıştı. Kahkaha ile gülerek:

— Yalnız çocuklar, tiyatro cennet-i âlâ değil... Orada meleklerle mâsumelerin ne işi olacağına pek akıl erdiremem! Siz, nerede okudunuz, bakayım?

— Halkevinde...

Öteki, tashih etti:

— Ortaokulda da okuduk, efendim... Yani Halkevinde oynadık, tiyatro dersleri aldık.

Hoca:

— Şu Halkevleri bizim konservatuvar maşallah! dedi. Sonra gözlerini kırparak bana yavaşça:

— Sizin Zekazik tiyatrosunu da unutmayalım!

Kızlara pek alıcı gözle bakmıyordum. Sırf mahzun etmemek ve bir de usulü bozmamak için suali sormuştuk.

Biraz sonra Servet Bey, kendilerine teşekkür ettiği zaman ikisinin yüzünde de yine ağlama alâmetleri belirdi ve oldukları yerde durdular.

— Ne oldunuz çocuklar?

Melek dudaklarını bükerek gözyaşlarını bıraktı:
— Kabul etmeyecek misiniz, efendim?
Servet Bey, nayretle sordu.
— Nereden anladınız?
Öteki de ağlıyordu. Gözyaşları içinde gayet ustalıklı bir cevap verdi:
— Bizi ötekiler gibi oynatmadınız ki...
Servet Bey, hem güldü hem bozuldu:
— Biz oynatmadan da insanı anlarız ama, madem ki öyle istiyorsunuz, haydi oynayın bakalım!...
Kızlar, oyuna başlamak için yüzlerini, gözlerini silerken yanımıza yaklaşmış olan Makbule:
— Bak, Mâsume'nin burnu akmış.. Silsene, ne duruyorsun? diye Hoca'ya takıldı.
İmtihana girenlerin çoğu gitmişti. Fakat birkaç tanesi karanlık taşlıkta hâlâ bekliyordu.
Servet Bey, onlara:
— Çocuklar, hepinizi gördük, dinledik... Aldığımız notları ve kadromuzun ihtiyaçlarına göre düşünüp kararımızı vereceğiz, adresleriniz bizce mahfuz... Neticeyi mektupla bildiririz.
Neticeyi Servet Bey, bana çoktan söylemiş bulunuyordu. Edebiyat muallimi ile müellifler ve gazeteci, arasıra münakaşalar çıkararak birbirlerine girerlerken, o bana yavaşça:
— Aldırmayın, demişti, ipin ucu bizim elimizde... Siz, gözünüze kestirdiklerinizi işaret edin.. Yarın biz bize kadromuzu yaparız.
Sonra da gülerek kolumu sıkmıştı:
— Parlamentolarda da öyle değil midir? Cemaat söyler, imam bildiğini okur...
Servet Bey'in derdi; gösteriş ve bir parça da reklam-

dı. Bu imtihanla büyükbabası ve babası gibi bir devlet oyunu oynayıp, kendini eğlendirdiği anlaşılıyordu.

* * *

Ertesi sabah, kurucuları da alarak kadromuzu yaptık. Zaten yapılacak fazla bir iş de yoktu. Sadullah Nuri'yi de artık kendimizden saymak şartıyla kadronun demirbaşları yarım düzineyi bulmuştu. Gerisini imtihan ettiğimiz gençlerle tamamlayacaktık ve onlar; göstermelik rolünü oynayacaklardı. Bunların arasında Pertev, başta idi. Kellesi, kulağı ile o alay başını çekecekti.

Birkaç günden beri kurucular arasına (Osman Lâhuti) diye yeni bir arkadaş karışmıştı. O da Zekazik kampı aktörlerindendi. Balkan muharebesinde ölmüş bir süvari binbaşısının oğlu idi.

Tanınmış bir şark şeyhi olan büyükbabası, onu kendisine halefi yapmak arzusu ile uzun zaman yanında alıkoymuş, sonra Darülfünun'un İlahiyat şubesine göndermişti. Fakat o, sarıklı hocalarla bir türlü bağdaşamayarak dümeni başka tarafa çeviriyor ve hırsızlamadan edebiyat tahsili yapıyordu.

Daha sonra Pertev gibi bir harika daha geldi. Bu da bir kibar çocuğu idi. Öteki kadar güzel değildi. Buna mukabil vücudu daha atik, tetikti. Çehresi ve kıyafetiyle o da prezantabl bir gençti. İmtihan heyeti onda birçok kaliteler bulmuştu. Babası onu zorla Tıbbiye'ye sokmuştu. Sonradan işlerin pek iyi gitmediğini görünce birkaç yıl da Fransa'ya göndermişti. Fakat Tanrı vergisiyle uğraşılır mı?

O, orada Fakülteyi asarak tiyatrolara ve tiyatro derslerine devam etmiş, (Felix Galipaud)'ya ve daha başkalarına talebe olmuştu. Elinde (Felix Galipaud)'nun şahadetname yerine geçebilecek güzel bir mektubu vardı. Bunu işitince Servet Bey'in yine zemberekleri boşandı. (Ga-

lipaud)'yu kendisi de tanımıştı. Konuşmaya başladılar.

Doktor, (Galipaud)'nun bir monoloğunu, onun taklidiyle ve gümbür gümbür bir Fransızca ile okumaya başlayınca adamcağızın adeta gözleri yaşardı. Demek, o Darülbedayi'nin kör olası gözü bunu görmemiş ve böyle bir adamı üç defa kapıdan çevirmişti. Böyle olunca gerek (Fecriâti)'cilerin şiirlerinde ve gerek bizim metinlerimizde yaptığı ufak tefek yanlışlara ve duraklamalara pek ehemmiyet verilmedi ve perde, muvaffakıyetle kapandı.

Kumpanya kurulmuştu. Erkekler: Benimle Azmi , Hoca, Lânuti, Sadullah Nuri, Doktor Reyhan, Pertev ve imtihanda kazananlardan Şevket ve Necmi adlı iki genç çocuk... Kadınlar: Makbule Süheyla, Remziye, Dürdâne ve Melek ile Mâsume... İmtihana girenler arasında onlardan daha iyiceleri vardı; fakat Dürdâne, onları yakından tanıyordu... Mahalle komşusu idiler. Hatta Dürdâne'ye: (Teyze) diyorlardı. Fakirlik içinde büyümüş iki öksüz yavrucuktular. Ahlâkları için kalıbını basardı. Allah yine de bozmasın, karda leke var, onlarda yoktu. İkisini de ebe mektebine yazdıracaklardı. Zamanın hali malûm, tiyatro diye tutturmuşlardı. Zaten Halkevi'nde de sahneye çıkıyorlardı. Bize söyledikleri temsilde kendisi de bulunmuş ve parmağı ağzında kalmıştı. Ne idüğü belirsiz kızları almaktansa bunları almak elbette daha iyi idi. Üstelik kendisi de baskı altında tutardı.

Gözü daima büyüklerde olan Servet Bey, kadroyu hiç değilse yirmiye çıkarmak istiyordu. Fakat ben, on beşte ayak diredim: "Şimdilik daha fazla açılmak bütçemiz için tehlikelidir." dedim ve sebep de söyledim: Yolun daha başında idik. İşe başladıktan sonra karşımıza parlak istidatlar çıkacağına şüphe yoktu. Sonra onları ne yapacaktık?

Patron ve işçi kavgaları bizde tersine oluyordu. O, me-

selâ, artistlere Darülbedayi'dekilerden daha az para vermeyi bir onur meselesi yapıyor, yığınla sebep söylüyordu. Ben, hepsine hak veriyorum, fakat sonunda ciddi bir çehre ile:

— Bütçe zaruretidir, olamaz, aksi halde Maliye Nazırlığınızdan istifa ederim.

Diyorum.

Servet Bey, kimi vakit kızar gibi yapıyordu; fakat içinden memnun olduğunu anlıyordum. Kendi de kendinin sağlam bir ayakkabı olmadığını anlayacak yaşa gelmişti, biçare. Bunun için birinin onu frenliyor gibi görünmesi, emniyetini artırıyordu. Hasılı, karşı karşıya müsrif hükümdar ile ihtiyatlı veziri rolünü oynamakta idik.

Servet Bey, bu gibi çekişmelerde Hoca'ya: "Doğru mu, değil mi?" diye bir nevi aracılık teklif ederdi. Fakat o, bu nazik duruma karşı bir formül bulmuştu. Gözünün birini kapayarak derin bir düşünceye dalmış görünür, ağır bir sesle:

— Meseledir, derdi.

Yalnız kaldıkları zaman Hoca'nın bu meseleyi ona nasıl izah ettiğini bilmiyorum ama, daima bana:

"Haklısın!" der ve bu sefer sinik ve aynı zamanda da saf ve masum bir göz kırpışıyla dua ederdi: "Allah razı olsun senden... Paranın hududunu bilmiyorum. Ne kadar az sarfedersek o kadar uzun devam ettiririz komediyi... Yani kumpanyayı..." derdi.

* * *

Hoca, o güne kadar benim Kuledibi'ndeki pansiyonda yatıp kalkıyordu. Fakat bunun adı yatıp kalkmaktı. İstanbul'un orasında, burasında sağ kalan eski arkadaşlarından bazılarını bulmuştu. Onlarla beraber geç vakitlere kadar, kimbilir, nerelerde sürtüyor, sabaha karşı pa-

[illegible] elinde, zampara gibi ayaklarının ucuna basa basa içeriye giriyordu. Uyanık olursam: "Nereden?" diye soruyordum. O, yorgun, kimi zaman da galiba biraz sarhoş ve iliklerine işlemiş bir hüzünle: "Gaip aramaktan... Fakat hayf ki, bulamıyoruz!" diyordu.

İşe başladıktan sonra elinde tahta bavulu ve şemsiyesiyle Servet Bey'in konağındaki odasına taşındı ve bir daha da ayrılmadı.

Hepimizde o ne parçalanırcasına bir çalışma idi. Bu çeşit bir ateş, ancak muharebeye girecek ordularda ve bir de galiba... Tiyatroda oluyor. Yaptığım işe hâlâ şaşmaktan ve inanamamaktan vazgeçemediğim halde çizmeleri çekmiştim. Beni en memnun eden şey; Azmi'yi o esirlik günlerinden sonra tutulmuş olduğu pek kötümser ruh haletinden kurtulmuş denecek derecede değişik görmüş olmamdı. Kanalı uzaktan gördüğümüz günün ve onu top atışları altında geçtiğimiz gecenin (Azmi)'si... O gecenin bir anı olmuştu ki... Burunda yalnız uzun, vahşi, korsan silüetinin yanıp söndüğünü görmüştüm. Başka hiç bir şey olmasaydı, yalnız onu bir kere daha o halde görmek değerdi bu maceraya... Fakat bu manzara, bana aynı zamanda yeni bir bozgun tehlikesini de düşündürüyordu ve o zaman, iki kat artmış bir ateşle işe daha sıkı sarılıyordum. Hoca'nın dediği gibi, devam etmeliydi bu macera... Ne kadar uzun sürmek mümkünse!...

Üç beş gün sonra ben de İsmail'i alarak onların yanındaki odaya göç ediyordum. Çünkü işlerimin sıklığı aynı zamanda bir gece çalışması istemekte idi.

* * *

Yola çıkmak için önümüzde ancak kırk, elli günlük bir zaman vardı. Şimdi acele sırası bana gelmişti. Sonra, nasıl haline geldiğine inanılan bir kalp ve vücutta yeniden hayat ve taptaze bir yeşerme alâmetinin renk ve seslerini duymak...

Bir tecrübe, bir prova diye kabul ettiğimiz bu Anadolu turnesini küçümsememek lâzımdı. O, bizim ilk atış tecrübemiz olacaktı...

Benim inanmamdan başka çare yoktu bu işe... Kanalda da öyle olmuştu zaten...

Piyesler... Her şeyden evvel oynanacak piyesler... Elimde yapıları çok sağlam piyesler vardı... Ne kadar maskara ve gülünç hale sokulsa yalnız vakalarıyla bizi de, halkı da sürükleyecek çeşit çeşit adapte piyesler... Güney Fransa'dan bizim Toroslara getirilmiş "Mersinli Kız" diye bir piyes, başka bir çeşnide yine o çeşit heyecanlarla dolu bir başkası... Hep bizim çehrelerimize sokulmuş piyesler... Ağlatıp güldürecek eserler... Bunlardan korkmuyorum. En kuvvetlilerden birkaç tanesini birden provaya koymuştum. Bu piyeslerden dört, beş tanesi hazır olmayınca yola çıkmayacaktık. Her gittiğimiz yerde bu oyunları birbiri ardı sıra oynayacaktık. Dram olmazsa komedi ya da maskara bir komedi... Mutlaka halkla kalb kalbe gelmek için bu küçük perdenin içindeki dünyaya onları çekmenin çaresini arayacaktım.

Titreşerek, dişlerimiz birbirine çarparak muharebeye girişlerimizi görüyorum ve bu, ümidimi artırıyordu. Bir kere o kargaşaya başlamak, halkı sahneye sokmak lazımdır. Seyircilerden bir kısmı mekteplere girememiş genç çocuklar, diğerleri hiç bir nizamı kabul etmemiş ihtiyar çocuklar... Temsilleri görmek için erken saatlerde ta uzak yerlerden gelecekler, hepsi de eğlenecekler...

Piyeslere gelince; rolleri, hatta birkaç tanesini birden ezberlemek lazımdı... Provalara başlamadan önce rollerin su gibi olması şarttı. Deniliyordu ki, birbirlerine karşı yabancılıkları devam ediyordu. Henüz kaynaşamamışlardı; fakat bu da olacaktı. Bir yeis alâmeti gösterenleri, belki hiç oynayamayacakları rollerle aldatıyordum.

Mahrumiyetler içinde bir çölde gibi sarılı olduğumuz için tiyatro, etrafımızda coşan hayata ve hırslara karşı bizim *Son Sığınağımız*'dır. Hiç bir ateşin bozamayacağı, giremeyeceği bir sığınak...

Durmadan kumpanyalara girip çıkmış, beğenmemiş, bozguncu diye tanınmış Sadullah, çalışmalarımızı gördükçe "Ben, hakikaten hiç bir yerde görmedim bu intizamı... Ve hatta çalıştığım resmi dairelerde dahi... Heyhat!" diyordu.

Daima uzak durmayı belki de bir ihtiyat bile mizacgir memur ruhuyla harekete alışmış olduğundan ona inanılmayabilirdi, fakat çalışmalarımızı beğendiği halinden belli oluyordu.

Konağın bir tarafından hâlâ yıkıcıların kazma sesleri geliyor, Servet Bey: "Kuruluyor, kuruluyor!" diyordu.

Servet Bey... Onunla münasebetimde anormal bir şey vardı. Bu adama karşı ilk günlerden beri başlayan içimdeki tiksinti, olduğu gibi duruyordu; zaman zaman da acayip bir yakınlık duyuyordum...

Konakta iki sahne kurmuştuk. Bir imtihan yaptığımız bahçedeki sed, öbürü de salondaki sahne... Hatta provalarda basit bir dekorun havasını bile ihmal etmiyordum...

Hayattaki nesiller dargınlığı genç ve yaşlı nesiller uyuşmazlığı burada görülmüyordu. Artistler arasında henüz tam bir kaynaşma olmamıştı ama hepsi genç mektep çocukları gibi eğleniyorlardı. Burada da mekteplerdeki gibi ilk önce yabancılıklar, birbirini yadırgamalar oluyordu. Sonra, yavaş yavaş ikişer, üçer arkadaş grupları kuruluyordu. İşe başlayınca grup grup ayrılıyorlardı.

Roller ezberlenmiştir. Artık alışmaya başlamışlardır. Onun için hemen provalara girişiyoruz.

İlk günlerdeki gibi neşe ve heyecanla çalışıyoruz. Son-

ra, teneffüsler geliyor... İş aralarına teneffüsler diyorum; çünkü bu mektep teneffüsleri gibidir.

Taşlıkta grup halinde dolaşmalar, bahçede atkestaneleri altında —yanları açılarak— büyütülmüş masada hep bir arada öğle yemekleri... Bir lokantadan gelen ufak tefekle, hatta bazen yıkılmış bir ocağın içinde yanan ateşte kaynayan bir tencere ile yemekler... Sonra, yardımcım olan bir asker düdüğü ile işbaşı yapmamız... Yine gecelere kadar çalışma...

Bu çalışmalardan şikâyetler oluyor, fakat: "Gidin!" dediğimiz zaman ses yok... *Son Sığınak*...

Provalar ilerledikçe imtihanlarda boş vehimlere kapıldığımız anlaşılıyor. Bazılarında yanılmışızdır; yahut görünüşlerin kurbanı olmuşuzdur. Meselâ, büyük ümidimiz Reyhan, aptal; Doktor Pertev kalp çıkmıştır. Hele kalıp kıyafeti bakımından jönprömiyemiz olmadığından Reyhan, bizi düşündürmektedir. Ciddi ve ağır piyeslerimiz aksayacağa benziyor.

Hoca:

— Böyle aptallar, sizi, bizi aldattıkları gibi kimbilir, kaç kişiyi de aldatacaklardır. Böyle kavakları hükümetler nazır, prensesler koca yapıyor. Eh, biz de biraz kullanıveririz a canım!

Hiç bir neşesizliğe tahammül edemeyen zavallı Hoca, neşesine kapıldığı, fakat sağlamlığına inanmadığı işlerde her türlü tehlikeyi uzaklaştırmak için uğraşıyor.

Makbule'nin havayı düzeltmekte büyük rolü vardır. Zavallı Makbule, umduğumdan çok iyi çıkmıştır. Adeta evin kadını gibi bir şeydir. Orta yaşlarda bir kaynana... Kâh bütün cazibesiyle dişi; kızdığı ve etrafını haşlamaya başladığı zamanki sesiyle korkunç bir kaynana...

Disiplinde Azmi gibi onun da istemeden, sırf görünüşleri ve karakterleriyle yaptığı bir tesir var... Onun için en korktuğum şey; genç kız rollerine musallat olmasıy-

dı. Fakat halini biliyordu biçare... Hatta dışarıdan görünüşü bile... Ahbaplığımız, artık her şeyi teklifsizce konuşacak raddeyi bulduğu için bana açıkça söylüyor:

— Yani ben, kadın olmasına kadınım; ama sahnede değil... Allah esirgesin yapmam ya, eğer istesem efendilerin imanını gevretebilirim. Lakin sahnede zavallı (Peruz)'a yaptıkları gibi: "Koca domuz!" diye bağırıverirler sonra...

Bunun için piyeslerde yaşlı kadın, komedilerde genç kadın rolü alıyor; fakat onları da maskaralığa boğuyordu.

Beni korkutanlardan bir tanesi de Süheyla idi. Havasını bulursak en heyecanlı oynayacağımız piyeste Reyhan ile karşı karşıya en ağır sahneleri oynuyorlardı. Fakat arasıra yaptıkları gaflarla canımızı sıkıyorlardı.

İki dost ailede birbirini sevmeye başlamış kocalı bir genç kadınla bir genç adam ki her şeyi göze alıp kaçacakları bir gecede kadın, kocasının kendisine ne kadar bağlı olduğunu görüyor ve kararından vazgeçiyor.

Reyhan, Makbule'nin dediği gibi bir hâfız efendi idi. Üstelik hâfızası da kuvvetli olmayan bir hâfız efendi. Yüzü, melek gibi güzel... Lâkin ne çare ki sanat kabiliyeti eksik... Kelimelerin zihninde bozulup dağılmasından korkar gibi kımıldamadan durarak, üstelik de yine hafızlar gibi gözlerini kapayışı, en heyecanlı isyan sözlerini garip bir tecvitle okuyuşu...

Öte taraftan Süheyla'yı (Medya)'da isyanlarla dolu olan bir rolü bir ay başında kocasıyla para kavgası yapar gibi dızlayan iğrenç bir sinir sesiyle oynamaktan vazgeçiremiyorduk.

Kaynana, oğlanın anası rolünü oynayan Makbule, ikide birde sahneden inip yanıma geliyor:

— Süleyman Bey, çıldıracağım... Bu alık için insan, nasıl evini, barkını bırakıp kaçar? diyordu.

Aramızda dolaşanlar da var: Şahin, Lale, Hakkı, Alekó.

Hakkı, Servet Bey'in dadısının oğludur ve çocukluk arkadaşıdır. Hokkabazlığa, manyetizmacılığa heves etmiştir. Kalmuk yüzüyle, birbirinden ayrık kaşlarıyla onda bir serseri hali vardır. Karagöz'e yamaklıkla işe başlamış, hokkabazlığa merak etmiştir. Bir parça da medyumluğu var. Avuçlarından biriyle gözünü kapadığı zaman kendisinden gizlenen şeyi bulup çıkarıyor... Kimseye zararı olmayan, kendi iç âleminde bir serseri... Gardıroba ve bütün işlere bakıyor. Aksesuvar memurudur. Terzilik ve tamir işleri de elinden gelir.

İşler başladıktan birkaç gün sonra Servet Bey'in astragan mantolu daktilosu yine aramızda belirmiştir. Bu sefer makinesiyle... Siyah ipek bir bluzla... Roller tape ediyor.

Hoca bana sansasyonel bir havadis veriyor:

— Aktristlerimizden biri odur!

Benim sezişime göre Servet Bey, onu ortaya çıkarmaktan çekiniyor. Ailesinden korktuğundan bir mesele çıkarmamaları için.

Hocanın görüşü kuvvetlidir. Bu kadar teferruat, sezişle olacak şey değildir; biraz sıkıştırılınca söylüyor. Anlıyorum ki bunlar, Servet Bey'in söylediği şeylerdir ve patron, ona açılmıştır... Hatta bana karşı bir ağız birliği de vardır.

Çehremi çattığımı gören Hoca:

— Keyfin kaçmasın bununla, diyor, olacak ne çare... Tiyatro bu... Temeli böyle atılmış... Nihayet, ipin ucu onun elinde... Gemileri yaktık; kaçacak yer yok... Şimdi yoldayız.

Ben, hak verir gibi gülümsüyorum. İşin nihayetinde bu sözler pekâlâ doğrudur.

Hoca, hiç şüphesiz, vaziyeti öğrendiğini hemen Ser-

vet Bey'e yetiştiriyor, iki üç saat içinde, bütün açıklığı ile meydana çıkıyor.

Servet Bey, hazırlıklarımız arasına bir de 'La Dam O'Kamelya' sıkıştırılmasını istemektedir. Prensibimize muhalif olduğu muhakkak; fakat patron ısrar ediyor:

— La Dam O'Kamelya, hepimiz için güzel bir hatıra değil midir? Üstelik de İstanbul'da oynayacak değiliz ya!... Boş kalan artistlerimizle oynarsak ne çıkar? (Rükzan)'ı çalıştırırız; hevesi de var zavallının... Reyhan da var. Böylece bir üçüncü çalışma sahnesi olur...

* * *

Bu işi Servet Bey'e bırakıyoruz. Zaten onda kafasının dikine giden, daima takip edildiği için kaçamaktan iş gören bir mektep çocuğu hali vardır. Bir odada da (La Dam O'Kamelya) perdesi açılıyor. Bizim bir eğlencemiz de arasıra onları seyre gitmektir. Vaktiyle (La Dam O'Kamelya)'yı oynadığını söylemiş olan Dürdane bir nevi rejisör muavinidir.

Bu arada ikişer, üçer kişilik gruplarla klikler de teşekkül etmiştir. Azmi, Makbule ve Hoca benim kliğimdirler. Hoca, aynı zamanda bir başka kliğin de içindedir: Patronun kliği...

Aramızda yalnız insan; S.Nuri var: Lüzum gördükçe birdenbire tiratlara başlayan ve işi bitince köşesine çekilen S.Nuri...

Nuri, bir de Remziye... O, sabahları dersine giden küçük muallime çehresiyle herkesten önce işinin başına gelmektedir. Her türlü arkadaşlığa cesareti kıran mistik çehresiyle, bahçedeki çocukların arasında o küçük muallime haliyle daima yalnızdır. "Bu makul, açık kalpli kızın ne işi var burada? Nasıl barınacak bunların arasında?" Beni düşündüren tek mesele bu... Onun bu haline alınanlar da var: En başta Makbule. Birkaç defa ona ya-

naşmış ve işleyemediğini görünce garez olmuştur. Ona bazen (küçükhanım), bazen (soğuk neva) diyor.

Bu yalnız kızın hususiyeti, iş başında umulmaz sadeliğidir. Bir dolabın altına düşmüş bir kalemi almak için yere yatması, lalanın bir kopuk düğmesini dikmesi, Dürdane'ye bir bardak su bulup getirmesi, herhangi bir ihtara karşı bozulanlara mukabil hemen: "Anladım!" diye en sade bir şeye gülmesi, bir sandalyeyi sürükleye sürükleye getirmeye uğraşması, süflör bulunmadığı zaman yerini doldurmaya çalışması; bütün bu küçük işlere hiçbir jestin zilletinden çekinmeyerek atılması ve bunları yaparken çehresiyle gözlerinin aydınlanması...

Hoca, bir gün bir pencere kenarına oturmuştu. Birdenbire ayakları sendeledi: "Aman!" diye bağırıyor, fakat kendini tutamıyordu. Remziye, hemen ona sarıldı, altalta, üstüste düştüler. Hoca, altta kaldığı için sersemlemiş; ötesini, berisini incitmişti. Remziye, katıla katıla gülüyor; o, utandıkça daha fazla gülüyordu. Nihayet Hoca, onu kaldırırken: "Gül Allahaşkına; ben, seni güldürmek için kendimi üçüncü kattan atsam yanmam!" dedi.

DENİZDE İLK GECEMİZ

Nihayet denizdeyiz. Bu, çok eski zamanlardan beri denizde ilk gecemdir. Zonguldak'tan kalktıktan sonra vapurun kıç güvertesinde yalnızım. Pervanenin tam üstünde ıslak bir halat kangalı ortasındaki salıncaklı iskemlemde pardesüme sarınmış yatıyorum.

Burnu döndükten sonra şehrin ışıkları birdenbire sönüyor ve engine düşüyoruz. Karanlıkta hâlâ kuşlar uçuyor.

Her ucu görünmeyen şey gibi, denizden de bir şeyler beklemiştim. Hatta kendi yapacağım küçük bir yelkenli ile enginlere açılmayı da düşünürdüm.

Mütareke sonlarına doğru iş aradığım sıralarda bana bir Senegalli kargo'sunda katiplik gibi bir iş teklif etmişlerdi. Kargo'nun süvarisi de dahil hepsi Senegalli idi. Fransızca konuşuyorlardı, Arapça konuşanlar da vardı. Sirkeci iskelesinin bir köşesinde bu küçük kargo, bana başká renkte insanlar arasında imişim hissini veriyordu.

Fakat Merkez kumandanlığı benim kargoda iş almama mani olmuştu. Böylece ben, sefaletime bırakılmıştım.

Şimdi bu kargo hikâyesini altımda kabaran denizde âdeta gerçekten yapılmış bir seyahat gibi hatırlıyorum. Sonra artık yarı korsan Senegal kargo'sunda bu hayali, (Pake)'nin lüks vapuru ile ilk defa Fransa'ya giderken yaptığım seyahatlerden daha gerçek gibi görüyorum.

Limanın ışıklarıyla beraber vapurunkiler de sönmüştü; yalnız bir büyük vardiya feneri kalıyordu.

Nihayet, bu defa da yine (Mai ve Siyah)'a ait bir rüya görmeye başladım:

Tepebaşı'ndaki (Mavi)'ye mukabil bu defa meçhul bir engine doğru giden, (Ahmet Cemal)'in (Siyah)'ına dalmışken, uzun sandalyemde hafif bir sesle uyanıyorum: Beni daima uykularımda yakalayan Makbule'nin sesi...
Makbule'de bana karşı bir zaaf vardır. Yahut zaaflarından biri... Bende onu en çok çeken şey: yanaşılmaz bir raddeyi geçmeyen uzaklığım olmuştur.

Benimle bir maceradan hoşlanacağını hissedince daha hırsa kapılarak yaklaşmıştır. Beni zayıf zannettiği zamanlarda omuzuma yaslanmış, hatta daha da ileri giderek farkında olduğumu zannetmeden bacağını sıvamıştır.

Nihayet, tiyatronun ikinci nüfuzlu adamının metresi olmak gibi kadınca bir izzetinefis meselesi hatta rollere hâkim olmak gibi bir hesap da akla gelmiştir.

O, küçük yüzüyle zaman zaman benim de aklıma gelmemiş değildir; fakat herhalde bu küçük âlemde bir rezalete meydan vermeden böyle gerçekten iki ahbap çavuş haline gelmişizdir.

Makbule, beni bir suç üstünde yakalamıştı:

— Hani yorgundunuz, uyuyacaktınız!

— Ben de onu yapmıyor muyum?

Garip bir sezişle:

— Uyumak değil, dedi, uyuyacak hal bile yok sizde!...

Sonra, yine bir bayram çocuğu kadar çocuk:

— Ben anladım, dedi, siz sulu süvarinin suaresinden kaçtınız bu gece...

Sesimi çıkarmadığımı görerek ilave etti:

— Ama hakkınız varmış... Ben de dar kaçtım sulu'ların meclisinden...

Arasıra mirasyediliği tepen patron, bütün grubu hiç olmazsa ilk ineceğimiz iskeleye kadar birincide götürmek istemişti. Gemi İstanbul rıhtımından ayrılırken grubu birinci mevki güvertesine dizerek gazetecilere resimlerini aldırmayı bir prestij meselesi sayıyordu. Ben, şimdiden fazla açılmamızın doğru olmayacağını söyleyerek veto hakkımı kullandım. O:

— Bu, (Yeni Türk Tiyatrosu) için bir reklâmdır, dedi, karşılığını ileride ziyadesiyle alırız. Biz, bu memleketin (Komedi Fransez)'iyiz.

— Daha ona vakit var! dedim.

— Hiç olmazsa grubun başlarını: Rejisör olarak siz, kadın olarak da aktristler...

— Disiplin meselesidir. Tefrik yapamayız, efendim.

Asık çehrem karşısında, çaresiz baş eğdi. Yalnız patron olarak kendisi ve tabiatıyla daktilosu birincide seyahat edebilirdi

[illegible] modernist ve dalkavuk bir süvarisi vardı. Geminin muslukları işlemediği halde bir

cazbant tutarak salona yerleştirmişti. Yolcular arasında bir general ve birkaç mebus vardı.

Birinci ile seyahate itirazımın bir sebebi de "suare yapacağım, büyükleri eğlendireceğim." diyen süvarinin, çocukları curcunaya kaldırması ihtimali idi.

Servet Bey, süvari ile bir fiskostan sonra aktrisleri davet etmişti. Hocanın muzipliği ile hemencecik bir alay başlamıştı. Birincidekilere (Lordlar Kamarası) diyordu. Fakat bir saat için (Avam Kamarası) da kaptanın davetlisi olarak hemen tam takımıyla birinciye göz etmiş bulunuyordu. Yalnız Azmi ile Remziye müstesna....

Makbule'nin yaptığı oyunbozanlıktan ve rüzgârla uçan yatağımda ne güzel uyuyordum...

Makbule, İsmail'i kendi kamarasına almıştı.

— Ya öyle mi? Güzel havadis... Lordlar Kamarası'nda elbette rahat uyuyacak! diye hafifçe takıldım. Anladı ve bunu hemen gülerek açığa vurdu:

— Hatırınız kalmasın, ama siz pek iyi insan değilsiniz!

Sonra, baloyu ve kaptanı çekiştirmeye başladı:

— Patron zorladı: "Grubun yüzünü ağartacaksınız; sizin bulunmanız lâzım!" dedi. Ben de süslendim püslendim. İster istemez gittik baloya...

Ben, ciddiyetimi bozmadan bir kere daha şaka ettim:

— Elbette... Patronumuzdur... Emrini tutmak lâzım.

Makbule, bu defa şirretliği ele aldı:

— Süleyman Bey, kızdırmayın beni... Vallahi bir battaniye kaptığım gibi giderim üçüncü mevkiye... Vapurun ta burnuna...

Yattığım yerden bir elimi kaldırarak:

— Teslim! dedim... Devam etti:

— Neydi bizim "O gece"deki sulu başkanın adı? (Birbirimize ilk rastladığımız karlı gecenin adı "O gece" kal-

mıştı.) Kaptan da işte onun gibi sulu dalkavuğun biri... Vapurda mebuslar var, bir de general. Balo, bunların şerefine... Grubu onlar eğlensin diye numaralar yaptırmak için çağırmış... Bizim aptal da kendi için sanıyor boyuna: "Tiyatromuz, tiyatromuz!..." diye nutuklar çekiyor.

Makbule, oynayacağı bir piyes için hazırladığı tuvaleti giyerek kadınların önüne düşmüştü. Ben yorgunluğumu ileri sürerek gitmemiştim. Nedense Makbule, bu davetten çarpık dönüyordu.

Benim memnun olmadığımı bildiği için, bu, bir parça da numara idi. Hakikaten canı sıkılmıştı:

— Daveti yapan (Sulu) ama garsonlar, konsomasyon fişlerini cayır cayır bizim patrona imzalatıyorlar! dedi.

Bizim kumpanyada bir (ad takma) illeti vardı. İstanbul'daki provalar esnasında arkadaşlara kimden geldiği belli olmayan bir ad takılıyor ve bu, tutuluyordu. Hemen herkesin bir ismi vardı. Meselâ (Sadullah Nuri)'nin adı (Lokman Efendi) idi. Onun ölçüsüz bir surette büyük göz evleri içindeki kırmızıya çalan sarı gözleri için (Lokman göz) diyorlardı. O, bunun Hoca'dan geldiğini biliyordu. (Lokman gözlü)'yü daha nazik bir şekle sokmuşlar, şimdi ona (Lokman Efendi) diyorlardı. Nedense sonradan bize katılan (Gazali)'ye ondan daha komik bir şey bulamamışlardı. (Sulu), arkadaşların süvariye taktıkları isimdi.

Makbule'nin fassalığı üstünde idi. Suret-i haktan görünerek anlatıyordu:

— Evvelâ patron: "Rejisörüm" diye sizi yanına alarak böbürlenmediğine üzüldü, ama bir cihetten de işine yaradı. Durmadan tiyatroya dair konferanslar veriyordu. Siz olsaydınız çekinecekti... Konferans ilerleyince cazın zilleri başlıyordu. Bu kadar lakırdı, bedava dinlenmez,

caz başladı mı, kızları —Allah kabul etsin!— epeyce mıncıkladılar. "Uyur yılanlar" bir kafa kaldırdılar ki, şaştım.

Uyur yılanlar: Mâsume ile Melek idi. "Bu kızlarda çok marifet var, mukayyet olmak lâzım!" dedi. "Ne dersiniz, hecin devesi (Dürdane) de öyle neşeliydi ki... (Dürdane'ye bu adı, boğazından sarkan çenesi, düşük burnunun altından deve dudağı gibi görünen dudakları için vermişlerdi.) Biz, ona bir, iki âşık rolü hazırlayalım; sıkışık zamanlarımızda epeyce canlar yakacak.. Balodaki bir kör mebusun, deveye öyle bir sarılışı vardı ki..."

— Kör mü?

— Her halde öyle olacak. Öyle olmasa göre göre insan, ona nasıl sarılabilir? Doğrusu dayanamadım, yanına sokuldum, usulcacık: "Allah vere de bir döl kazanmış olmasan bu gece!" dedim. Kızacak sandım, ama sahiden hoşlandı.

— Siz dansetmediniz mi?

Makbule'yi kızdıran şeyin ötekiler arasında kendine pek iltifat edilmemiş olduğunu anlıyordum.

— Bir kere, dedi, bir generali reddedemedim. Sonra (Sulu) musallat oldu.

— Dans için mi?

— Keşke öyle olsa: "Meşhur bir solist" olduğumu biliyor ya... Birdenbire ayağa kalktı. Ellerini çırptı: "Muhterem misafirlerimiz, paşa hazretleri emrediyorlar. Solist hanım bir şarkı söyleyecekler..." Hilâfım varsa gözüm kör olsun! Tabir bu: "Emrediyorlar... Solist Makbule Hanım bize güzel repertuvarından birkaç şarkı söyleyecek!" Ben, soğukluktan hoşlanmam. O kar gecesinde gırtlağımı patlattım... Vay meşe büken!... Başka lâkırdı bulamadım, hemen böyle cevap verdim:

— Ben solist değil, solist mütekaidiyim!

Kaptan:

— Biz de sizi mütekaiden istirham ederiz!

Demesin mi? Dudağımın ucuna geldi:

— Zatıâlinize tekaüt olduktan sonra taka kaptanlığı ettirmeye kalksalar... diyecektim.

— Zalimsiniz Makbule Hanım! dedim.

— Patron da başka âlem... Daktilo, daktilo kıyafetinden soyundu bu gece... İpekböceği kozasından çıktı... Bir suare elbisesi... Belli ki, mirasyedi onun için bir gardırop hazırlamış...

Bu noktada Makbule'ye yüz vermeye gelmezdi. Sonra önünü almak zor olurdu.

— Makbule Hanım, patron, patronumuzdur, müsaade edin, dedim, ona söz...

— Pazarola Hasan Bey o!...

Makbule birdenbire kedi gibi sindi:

— Tövbe... Tövbe... dedi. Sonra, sözü değiştirerek bir hikâyeye başladı:

— Size son kocamın melek gibi bir asker olduğunu söylemiştim. Melek gibi ama aynı zamanda da eli sopalı. Eli sopalıdan ne kasdettiğimi anlarsınız. Yani bu sopa, ne saklayayım, arada bir bana da işlerdi.

İncelip kalınlaşan kahkahasıyla gülüyordu. Sonra ciddileşti:

— Yani onu demek istiyorum ki, ben, kocamdan sizin kadar korkmadım...

Makbule ile artık şakaya alışıyordum.

— Yani bir emriniz ve işaretiniz oldu da "hayır" mı dedik?

Makbule, etrafımda epey dolaşmamış değildir.

* * *

Vakit geç idi. Her tarafta ışıklar sönmüştü. Gemide engin hissini veren bir ses vardır. Yalnız, başaltında bir küçük ışık görüyor, oraya doğru yürüyorum; bir ufak büfe... Aralarında bizimkilerden birkaçını seçiyorum... Bizim teşkilâtımız, yalnız Lordlar Kamarası'yla Avam Ka-

marası'ndan ibaret değildir, bizde Parya'larımız vardır... Bunlardan biri Hakkı (Suflör), diğeri Şahin Lala... Lala'yı bir uzun iskemleye yatırmışlar, başında bir beyaz takke vardır... Nihayet küçük kambur. Fakat o, bizimle beraber değildir. Servet Bey, onu vapurda görünce: "Bunun ne işi var burada?" diye kızmıştır. Servet Bey, demokrattır; yalnız, aramızda bir kambur bulunmasının trupu tulûat tiyatrosu gibi göstermesinden korkuyor.

Kendisinin istenmemesi kamburun izzet-i nefsini yaralamıştır, yanımıza pek yaklaşmıyor; fakat bir küçük köpek gibi peşimizi bırakmıyor... Kendisine sorulduğu zaman, cebinden resimli bir kâğıt çıkarıyor. Bu, akşamları çıkan bir ufak gazetenin muhabirlik vesikasıdır... Abone bulacakmış... Dargın gözlerle bakıyor: "Ben, sizinle beraber gelmiyorum ki..." diyor.

Bu zavallıyı (Hakkı)'nın tuttuğu görülüyor. Aralarında bir garip ahbaplık var. Kendilerinden bir oyun çıkarmışlar. Kambur, elinde iskambil kâğıtları, mendillerle mütemadiyen marifetler yapıyor; elindeki paraları kaybediyor, birinin cebinden ötekinin cebine geçiriyor... Bu âdeta bir hokkabazlık oyunudur.

Kambur, hatta orangotan maskesini de getirmişti. Bir aralık onu takarak o çehre ile hokkabaz yardaklığı etti... Manzara o kadar eğlenceli idi ki, ambar kapağında uyuyan bir nineyi uyandırarak:

— Amanın! diye ince ince haykırttılar. Derken çocuklar da uyandı. Kambur, o çehre ile çarpık çarpık yürüyünce çocuklar korkudan ağlamaya başladılar. Sonra, tekrar marifetler... Kaybolan bir yüzüğün uyuyan bir adamdan çıkması gibi...

Kambur: "Kimmiş beni hırsız çıkaran, bakayım?" diye ayağa kalkıyor, bir neşe, bir kıyamettir, gidiyor... Sesler yükseldikçe bir gemici yatıştırıyor. Kaptan, ışığı yasak etmiştir. Nihayet... Hakkı, ateşbazlık da oynadı.

Tutuşmuş pamukları lokma diye ağzına soktu. Kemençeci yine (Surdin)'den çalmaya başladı; kaptana meydan okuyan Makbule: Durun çocuklar, dedi ve o da sesini alçaltarak kemençe ile beraber Karadeniz türküleri söylemeye başladı. Eteklerini toplayıp kemençecinin yanına çömelirken halinde bir ihtiyar kadın pişkinliği vardı. Fakat sesi düğümleniyor, gençleşiyor, gittikçe taşkın bir kız çocuğu haline gelerek söylüyor, söylüyor...

Lala, entarisiyle yatağında oturmuştur. Makbule, bir intikam almış gibi heyecanlar içindedir, ferahlamıştır. Hoca'ya sataşıyor: "Sen, birincinin salonunu eğlendirdin, biz de burasını..." diyor. Hoca da ona takılacak sanıyordum. Fakat o, bu tarz çatışmalarda mat olduğu zaman mukabele etmeyecek kadar zekidir. Bana acı bir tavırla: "Karı amma nalladı beni!" diyor. Fakat hemen arkasından: "Hakkı da var!" diye ilave ediyor.

* * *

Hiç akla gelmez aptalca bir şey yüzünden birçoğumuzun neşesi bozuluyor. Acı acı burkuluyoruz. Başaltında (Muhammediye'ler), (En'amlar) satan bir hacı vardır. Biz dağıldıktan ve herkes uyuduktan sonra birisi hacıyı yokluyor ve epeyce bir parasını çalıyor. Sabahın erken saatinde vapurun polisi ve süvarisinin seferber ettiği vapur personeli incelemeler, araştırmalar yapıyorlar; hırsız bulunamıyor. Fakat insanı kudurtacak kadar isyan ettiren bir şüphe: Hakkı'dan şüpheleniyorlar...

Hırsız bulunamayınca kim olabilir? Bu, bir iz'an meselesidir. Paraları oradan oraya geçiren adam... Ondan iyi kim yapabilir bu işi? Yüksek tahkikat heyeti de bu işle meşgul. Nihayet kumpanyadan Servet Bey'le ben de varım.

Bir ipucu bulunamayınca zihinler işlemeye başlıyor; paraları, saatleri kaybeden, sonra kiminin burnundan,

kiminin cebinden çıkaran adam var ya... Yani, bizim Hakkı!.

Şaka gibi ortaya atılan bu sözü herkes gülmek için birbirine söylüyor. Tahkikatı yapan memurlar gülüyor. Polis: "Ah, başkasını aramaya hacet var mı?" diye gülüyor. Hatta Hakkı'nın kendisi de gülüyor. Fakat saatler geçip de bir ipucu yakalamaktan ümit kesildikçe havaya bir ağırlık, bir sinirlilik geliyor.

Bir aralık kaptanın kamarasına, gemiye biletsiz girmiş hırpani kılıklı bir serseriyi getiriyorlar: "Yakaladık, yakaladık!" Seviniyoruz. Fakat sonradan adamcağızı bırakıyorlar. Dışarıda bekleyenler de rastgeldiklerine suçsuzluklarını yeminlerle temin ediyorlar ve hava, yeniden ağırlaşıyor.

İnsan Hakkı... Yanında küçük kamburla âdeta donmuş gibi... Ona galiba bir şeyler de sormuşlardır. Hatta bu durgunluk, şüphe bile veriyor. Daha kötüsü; bu şüphe bende de var. Fakat başka bir sebepten... Havadakini sezinlemeye imkân var mı? İş, o kadar ciddi ki, artık Hakkı'ya karşı şakalar da durdu. Ben, hatta hayallerden, vehimlerden de korkmaya başlıyorum. Arasıra tahkikatçıların odasında tanık olarak girenlerin uykuları arasında gördükleri bir gölgede Hakkı'nın şeklini tanımalarından korkuyorum. Bu, bir vehim ki kapısı, bacası yok, bir ağır havada empülsif bir masumu kendi kendinden şüpheye düşürebilir. Ben, kendimden bile emin miyim?... Hangimiz, bu ağır ve boğucu havadaki tesirden kendimizi kurtarabiliriz? Ya öyle zamanlarda şüphelinin bakışından, sözünden, her şeyinden çıkarılacak manalar!...

* * *

Bir aralık Azmi'yi görüyorum. Yüzü sapsarı, dudakları kısılmıştır. Görüyor musunuz asıl şüphe edilecek adamı?

Mantığı ve hitabeti kuvvetli bir avukatın bağrışı ku-

lağıma geliyor: "Neden öyleyse sararıp soluyoruz? Suçsuz insan korkar mı adaletten?"

Zavallı Azmi'nin yüzü o kadar fena ki... Yanına yaklaşıyorum:

— Anlıyorum Azmi, diyorum, fakat sen, karışmayacaksın! Kamptaki İngiliz nöbetçilerin üstlerine atıldığımız zaman on beş gün kuyuda hapsedilişimiz yine öyle bir vaka yüzünden değil miydi? Artık çocuk değiliz, değmez! Azmi, benim bunları bir parça da kendim için söylediğimi çok iyi yakalamıştır... Yalancı bir hayretle:

— Kime karşı müdafaa, diyor, Hakkı'ya bir şey soran var mı ki?...

İkimiz de yumuşuyor ve ciddileşiyoruz. Kriz, birdenbire geçiyor. "Tahkikat için, adalet için başka yol var mıdır, diyorum, ihtimaller, ihtimaller... Çoğu bu neviden değil midir?"

Azmi, ellerimi sıkıyor, okşuyor:

— Süleyman, ben de büyük babam gibi macerayı darağacında bitirmeyeceğimden emin değilim... Şimdilik korkma benden... Pişman etmem seni, bana yaptığın insanlığa...

Bakışlarında yaşa benzer bir şey var. Bundan güzel adalet olur mu?

Nihayet, ikindiye doğru hırsız bulunuyor. Para, büfecinin çırağında çıkıyor... Büfedeki boş gazoz şişelerinin altında saklanmıştır. Tahkikat heyetine parayı nasıl çaldığını olduğu gibi anlatıyor. Saf bir tavır takınsa: "Ne bileyim ben? Biri koymuştur oraya işte..." demeyi akıl etse, şüpheyi yine —adamların ayaklarındaki pabuçlar için paralar, saatler saklayıp çıkaran— bu adama döndürebilirdi. Çünkü yavaş yavaş hazırlanmış hava, buna elverişli idi. Fakat büfeci çırağı, bunu akıl edemeyecek kadar çocuktu.

Birkaçımız, Hakkı'nın yanındayız: "Geçmiş olsun!" diyoruz. Çünkü bir şey söyleyen olmamıştır adanın. Fakat bu sükût karşısında onun gözlerinde birdenbire yaşlar beliriyor. Çaresiz konuşacaktır artık:

— Kendim için değil, diyor, ama iyi kötü adamınızım. Sizinle beraberim. Doğrusu ağır geldi bana!...

Aramızda Remziye de var. Vapurun küpeştesine kollarını dayamış, arkası bize dönük. Bizimle meşgul değil gibi görünen Remziye.

Birdenbire kızın hıçkırdığını görüyorum, ondan daha da garibi S.Nuri'nin büyük gözlerinde de yaşlar var. Fakat o, bunlardan utanıyor. Tıpkı çöreklenmiş şüphe gibi göz yaşları da sâri! Ben de mi yapacağım bu işi, sakın!

Bereket versin, Hoca, kulağıma: "Lokman, kendi ihtilâs davalarını hatırladı galiba!" diye beni güldürüyor.

Remziye, hâlâ başını çevirmemiştir. Fakat sakindir artık.. Makbule, ellerini onun omuzlarına koyuyor, hafifçe yanağını okşuyor. Fakat bir anlık bir temas...

Yanıma geldiği zaman: "Biliyor musunuz, galiba sevmeye başlıyorum bu ukalâyı ben!" diyor.

Artık neşemiz açılmaktadır. Makbule, beni bırakarak Hoca'ya gidiyor:

— Bak, o da ağlıyor, diyor, onun da siliversene burnunu. Şurada gözümün önünde bir güzel dayak ye de âleme rezil ol! Oh, derim vallahi... Nasıl akşam horoz taklidi yapar mısın heriflere?

Bunu söyledikten sonra açılmıştır. Artık hepimiz neşelenmişizdir...

* * *

Azmi, hâlâ sessiz, sadasız duruyordu. Böyle zamanlarda yanına yaklaşılmazdı. Fakat o, yalnızlığa doymuş gibi yanıma sokuldu:

— Haritayı bilmek fena, dedi, bilmesem engin ne gü-

zel şey! Fakat bir havuz içinde olduğumuzu görmek sıkıyor insanı... Ben, hatırlarsın ya, kaçmak istiyordum.

Azmi'nin hastalığı eskidir... Soğukçeşme Rüştiyesi'ne gittiği zamandan tanırım. Asker olacaktı. Bir ihtiyar askerin son çocuğu idi. Baba (31 Mart)'ta tekaüttü. Yaşlı subayları kendi aralarına almak isteyen asi askerler, bir gün asker elbiselerini giydirerek onu evinden alıyorlar. Beşiktaş tarafında bir garnizona götürüyorlar... Birkaç gün sonra İstanbul'a gelen (Hareket Ordusu), onu yakalıyor... Suçu büyüktür... İsyan! Onu idama mahkûm ediyorlar... Anlamıyor... İdam edileceği geceyi anlatırlar... Hazırlıyorlarmış, sersem sepet uyanmış: "Beni mi yahu?... Allah Allah! diyormuş, ne yaptım ben?"

— Haydi beybaba! diye onu hükmün infaz edileceği yere götürmüşler...

Azmi, bazen o sahneyi görür gibi olurmuş. Babası, hâlâ şaşkın, şaşkın: "Ben mi, dermiş, ben ne yaptım yahu?"

Azmi, ilk darbeyi orada yiyor... Kırılmıştır. Arkasından Büyük Harbin musibetleri... Zamanla ondan da eser kalmıyor. Yavaş yavaş, şen normal bir insan oluyor.

* * *

Hoca ile Servet Bey, birbirlerinin damarına girmişlerdir. O, şimdi patronun akıl hocası gibi bir şeydir. Fakat hakikatte Hoca, Servet Bey'in elinde oynamakta ve daha iyisi bile bile oynamaktadır. Lakin bunu bana kumpanyaya karşı bir fedakârlık gibi satıyor:

— Hüsnüniyeti, açıkgözlülüğü filân iyi ama mirasyediliği var... Tepecek arasıra... Allah belâsını versin; tepmemek mümkün değil... Sen, mirasyedi halini pek bilmezsin... Çünkü ben de bir nevi mirasyediyim... Gülme, bir nevi mirasyedi, dedim. O, parasını har vurup harman savurdu, ben bütün bir ömrümü... Kafasına koyduğu şeyleri yapacak. Hak da vermeli canım!... Herif, son para-

sıyla son kumarını oynuyor. Bize düşen vazife; bunu mümkün olduğu kadar uzun dayandırmak... Öyle değil mi? Mademki senden çekiniyor, hatırını sayıyor... Şu halde devam etmeli. İşin selâmeti namına yüzgöz olmamalısınız...

Garip! Hoca, bir nevi tampon vazifesi görüyor... Zebun vücudunu arada ezdiriyor. Var kafasında bir şeyler keratanın... Bana yavaştan yavaşa açılıyor. Meselâ "Haydi satmayım şimdiden herifi... Karaktersizlik yapmayım... Yalnız emin olabilirsin ki ben, kafasından geçen birçok şeyleri önlüyorum ama, bir kısmını da, çaresiz; yapacağız; fakat telâşlanma... İşi bozacak değil!"

Ben, en güzel rolümü oynuyorum, onu biraz söyletmek için hiç bir şey sormuyorum. Kapalı kapılar korku verir, çünkü arkasında ne olduğu bilinmez.

Oyunum, hakikaten de muvaffak oluyor.

Hoca:

— Mamafih, bu gece sana anlatırım.

Gülüyorum:

— Gece karaktersizlik olmaz mı?

Hoca, şakaya boğmak istiyor:

— Gece, en büyük mazerettir; diyor, o gece; insan zayıftır... O hınzır geceye karakter mi dayanır?

Fakat adeta sünepeleşmiştir. Birdenbire kâğıtlarını önüme açıyor:

— Oyuncak gibi bir herifte karakter olur mu? Herife dalkavukluk da yapıyorum işte... Pezevenklik de yapıyorum... Daha ona göre neler, neler de yapıyorum!

Bir yükten kurtulmuş gibi rahat bir nefes alıyor:

— Oh, Yarabbi! Nasıl yaşarlar maskelerle, nasıl yaşarlar?

Çocuk gibi teessürle Hoca'nın sırtını okşuyorum:

— Ben, sana adeta âşık olmaya başlıyorum Hoca! diyorum.

Kaptan köprüsünden inen Servet Bey, birinci mevki ile ikinci arasındaki köprüyü geçmiş, yolda rastladığı Azmi'yi alarak yanımıza yaklaşmıştır:

— Neler anlatıyor Hoca?

— Günah çıkarıyor!

— Güzel şehir değil mi? Gazi de Samsun'a çıktığı zaman herhalde böyle bir heyecan duymuş olacaktır. Ey, biz de kendimize göre bir zafer bekliyoruz. Belki olur inşallah!...

Gerçekten heyecan içindeydi:

— Şimdi sizden ricam, dedi, arkadaşlar toplu olarak birinci mevki köprüsüne gelsinler... Belki bizi karşılamaya gelen filan olursa ayıp olmasın! Pardon, ayıp diyorsam demokrat bir memlekette, hatta şarkta Yeni Tiyatro'nun yıkacağı bir telâkki de; artistin süfli bir adam olduğu telâkkisidir.

— Emredersiniz, dedim, kadınlar meraklıdırlar böyle şeylere... Erkekler de üzerlerinde ne varsa olduğu gibi çıkarlar tabii...

Servet Bey, yanımızdan ayrıldıktan sonra Hoca alay etti:

— Oldu olacak, gardıroptaki piyes elbiselerini giydirip hepsini sıraya dizsek!...

Biraz sonra artistler, ellerinde küçük çantaları, cefakâr trençkotlarıyla birinci güverteye dizilmişlerdi.

Vapurun etrafını almaya başlayan sandalların arasında büyük bir motor ve motorun içinde temiz, pak adamlar vardı. Bu motor, sandalları aralayarak vapura yanaştı.

Sadullah Nuri, kıyafetlerinden tanımış gibi:

— Bunlar, memura benziyorlar, dedi, galiba mebusları karşılamaya geliyorlar...

Sandaldakilerden biriyle selâmlaşan Servet Bey, bizi

dürttü. Yüzündeki tomurcuklar, heyecandan yine kan damlayacak gibi kabarmıştı:

— Birinci sürpriz, arkadaşlar, dedi, motor kimi karşılamaya geliyor dersiniz?

— Her halde mebusları olacak!

— Hayır!... Yeni Türk Tiyatrosu'nu... Sürprizlerimizden birincisi bu... Bizimki ilk defa böyle karşılanan bir tiyatrodur...

Hoca, kulağımın dibinden fısıldadı:

— Senden saklı sürprizlerin biri bu... (Bu defa karakteri bırakmıştır.) Ne yapayım, anamın ölüsü üzerine yemin verdirdi. Ve ilâve etti:

— Ben öyle itikatlı filan bir adam değilim ama, ölülere gelince iş değişiyor. Onları bir daha görmemek o kadar acı ki... Ahirete inanıveriyorum!

Sürpriz hakikaten büyüktü. Gelen vali değildi; fakat vali namına Servet Bey'in arkadaşı olan Defterdar geliyordu.

Servet Bey, beni hepsinden önce takdim etti. Bu karşılayış hakikaten bana heyecan verecek kadar güzel göründü.

Önde kadınlardan Mâsume ile Melek duruyordu. Remziye en arkada idi; sade tayyörüyle hepsinden uzak gibi biraz ayrı kalmıştı. Elinde çantasıyla vilayetlerden birine giderken yolda rastladığı bir kumpanyayı seyreden bir öğretmen hali vardı.

Aktrisler inerken aşağıdaki sandallardan başlarını kaldırıp bakan sandalcıları gören Hoca, dayanamadı, bana usulca:

— Yahu, bizi daha evvel indireydiler! dedi.

Makbule:

— Ayol, ne yapacağız? Hiç bu aklıma gelmediydi... Herifler her tarafımızı gördüler. Görmedikleri yerimiz kaldı mı?

Üçüncü sürpriz: iskelede de kadın, erkek, otomobillerle bir alay bekleyen daha var...

Biz, artık bir turist heyeti gibiydik.

Kadınlar, önde giderken iskelede son sürprizi ve onunla beraber öteki sürprizlerin hikmetini anlıyoruz:

İlk temsil, (Kızılay) içindir; biletler satılmıştır. Kızılay... Kızılay buketini taşıyan iki hastabakıcının geliş sebebi budur.

Benden kaçıyor gibi yapan Servet Bey, bunu gerçekten yeni haber aldığımızı ve aptallaştığımızı görerek yanımıza yaklaşıyor. Hoca'nın bu sırrı son dakikada bana satmış olduğunu bilmediği için onu da katarak:

— Arkadaşlar, bir iştir oldu, diyor, bize biraz reklam yapılması için Defterdar arkadaşıma yazmıştım. Valinin (Kızılay) menfaatine bir müsamere istediğini söyledi. İlk defa bir sırrım oldu. Fakat teslim edin ki, reklam bakımından da çok ehemmiyetlidir. Tek yer kalmamış... Düşünün ne reklâm, ne reklâm... Yeni Tiyatro'nun ilk temsili için ne şeref, ne şeref!

En son benim ağzımı tıkamak için en kuvvetli delili söyledi:

— Mısır gibi bir yere maatteessüf gönderemediğimiz Türk bayrağı yerine Türk Tiyatrosu'nu götürmüş iki kahraman piyoniye'nin teşebbüsüyle kurulmuş bir tiyatro; mübarek vatana ne hoş bir cemiledir.

Hoca vakur bir tavırla:

— Ona ne şüphe, diyor. Biz de onun sözünü tekrar ediyoruz... Fakat o, yanımızdan ayrıldıktan sonra bir zaman susuyoruz.

Defterdarın ilk evvel daktiloyu ar abaya bindirdiğine içerleyerek geriye kalmış olan Makbule, yanıma yaklaşıyor:

— Böyle olunca bunu babam da yapar, diyor, biz, para yemeye çıkmışız!

Cevap veriyorum:

— Nihayet, kendi parasının bir kısmıdır. Artistlerin idareye karışmaması disiplin icabıdır...

İlk ziyaret valiyedir. Servet Bey'in resmi kıyafetine karşılık o, arkasında bir şanday ve spor pantolon ile iş adamı bir validir.

— Kıyafetimi mazur görün, yeni valilerin üniformasıdır bu... diyor.

Eskilerin sade üniforma ile değil, entari ile de oturduklarını bilmeyen vali, işiyle o kadar doludur ki, bir sürü istimlâklerden, belediye işlerinden bahsediyor.

Bizim tiyatrocu olduğumuzu kendimizin de unutmaya başladığımız bir zamanda hatırlıyor:

— Boğazımıza kadar işe boğulduğumuz için şimdiye kadar tiyatro ile meşgul olamadık. Halbuki, o, başta gelir ha!... diyor, kalırsam gelecek sefere oyunlarınızı bir şehir tiyatrosunda oynatacağımı söz veriyorum.

Çıkarken Hoca:

— Orası muhakkak ama, biz, bir daha gelecek halde kalacak mıyız acaba? diyor.

Valinin emriyle yine arabalara doluyor, istimlâk edilerek yıkılmış evlerin yerlerini geziyoruz.

* * *

Vali de Servet Bey gibi, yahut hepimiz gibi bir şeyin "Pazar olası"dır. Fakat onun davası büyüktür. Memleket ölçüsünde, inkılâp ölçüsünde büyük... Servet Bey'le birbirlerini anlamıyorlar. Vali, tiyatronun milli ve ahlâki terbiye için birinci âmil olduğunu söylerken tamamiyle anlaşmış gibiler... Fakat Servet Bey, doludizgin, bu birinci kuvvetin teferruatına girişirken söz kayıyor, tiyatronun binasına, oradan başka binalara, yapılara, ormanlara, ziraate... Ve artık ikisi de ayrı ayrı söylüyorlar.

Hoca, yine dalkavukluğu tutmuş, alışkanlıkla arası-

na bir, iki nükte karıştırıyor. Zayıf sırtını kümbetleyip öksürüyor.

Sadullah Nuri, bu samimi konuşmada yanımızda yer aldığından gururu okşanmış, memnun, bu monoloğu dinliyor. Fakat vali, ne olsa eski küçük memuru sezinlemiştir; birbirlerine yanaşamıyorlar.

Azmi'nin kapana kısılmış gibi bir hali vardır. Ona muhakkak ki bu resmiyet havası iyi gelmiyor. Azmi'nin ihmal edilmesine tahammül edemeyen ve tanıtılmasını bir mecburiyet gibi gören Servet Bey: "En kuvvetli elemanlarımızdan biri Azmi'dir", diyor. Onun Zekazik kampı hikâyesini geçeceğini anlayan Azmi, adeta vahşileşiyor; patron: "Bunlar kanal seferinin iki kahramanıdır ki..." diye başlarken dayanamıyor, sözünü kesiyor.

— İstirham ederim beyefendi, diyor, esas; tiyatroda rollerimizin kahramanı olmaktır; kâh şu rolde, kâh bu rolde...

Bunun nasıl bir azabın ifadesi olduğunu anlamıyorlar. Vali:

— Tevazu, büyük şeydir. Fakat tebrik ederim, diyor, durun bakayım, neydi o Klemanso'nun nutku: "Eskiden Tanrı'nın askeriydin, şimdi medeniyetin askerisin... Sen daima idealin askeri kalacaksın!..."

Kanaldaki harbin kahramanı, tiyatroda rolün kahramanı... Dudakları bembeyazdır.

Ben, müsaade istiyorum. Vali:

— Yarın akşama kadar vakit var... Ne acele? diyor ve dersini veriyor:

— Yarın akşama kadar bir muharebe planı hazırlanıp verilir!

İki araba getirmelerini emrediyor:

— Haydi hep birden! diyor.

Azmi kayboluyor, biz, arabalara taksim oluyoruz. Yı-

kıntılar geziliyor. Yol mühendisleriyle, amelelerle konuşuluyor. Hatırlar soruluyor. Kocakarıların yanakları okşanıp, elleri öpülüyor.

Nihayet kırlara, belki kazalara doğru gitgide açıldığımızı görerek telaşlanıyorum. Fakat Vali, geniş bir nefes alarak:

— Artık dönebiliriz. Zaten benim de işlerim var... diyor.

* * *

LA DAM O'KAMELYA KOMEDİSİ!

Aksaray'daki konakta işe başladığımız günden beri (La Dam O'Kamelya) komedisi oynanıp gidiyordu. Biz, Darülbedayi gibi tercüme piyes oynamamayı kendimize kaide yapmıştık. Fakat Servet Bey, ilk günden beri bir istisna istiyordu: La Dam O'Kamelya.

Adamcağız, hakikaten de bunu bir mantıkla izah ediyordu:

— Canım efendim, onun artık tercümeliği kalmış mıdır? (Arman)'la (Margarit), sizden benden ziyade Türk'tür. Ben Müslüman mahallelerinde bile ondan pasajlar okuyanlar bilirim. İnanmazsanız size misaller vereyim. Mesela, en yakınımızdakini...

İçeri odada dikiş makinesini işletir işletmez inceli kalınlı sesiyle şarkı söylemeye başlayan Dürdane'yi çağırıyor:

— Azıcık buraya zahmet edin... La Dam O'Kamelya'yı bilir misiniz?

— Aman beyefendi, La Dam O'Kamelya bilinmez olur mu? Ah, Arman!

— Gördünüz mü? Doğru, yanlış, tiyatromuzun alfabesidir bu eser... Koyalım bir repertuvara şunu. Ders gibi çalıştırırız... İsterseniz ihtiyat olarak dursun. Gençleri, tecrübesizleri etüt gibi çalıştırırız... Tecrübe olarak da Anadolu'da yapacağımız turnede oynarız. Resmi repertuvara koyacak değiliz. Siz, öbür piyeslerin provalarını hazırlarken ben meşgul olurum... Genç elemanlar için bir ders, bir çalışma olur.

Genç elemanlardan maksat Rükzan'dı. Servet Bey'in daktilodan bir aktris çıkarmayı kafasına koyduğunu bilmeyen kalmamıştı. Allah bilir, bunu Rükzan da kafasına koymuştu.

— Herif adamakıllı sakalı ele vermiş... Göreceksiniz bu karı, patron olacak, hepimizi susturacak! diyordu.

Bunun böyle olacağını ben de zaten anlamıştım. Şimdilik en iyi ciheti onu bir tarafa çekmeleri ve Servet Bey'i başımızdan almaları idi.

Geceli, gündüzlü kendi hazırlıklarımızla uğraşırken ve inanılmaz bir süratle iş çıkarırken onlar da öteki odada çalışıyorlardı. Daha imtihan günü heyet, (Pertev)'i (Binemecyan)'a benzetmişti. Jönprömiyelik ona veriliyordu. Uyanık saatlerimde zaten sonsuz bir macera olduğunu teslim ettiğim bu işi ciddiye almak abesti.

Adamcağıza bir macera için takımımızla kendimizi beslettikten sonra ciddiyet taslamak, kafa tutmak ayıptı, hırsızlık gibi bir şeydi. Zaten bu işe fazla inanamıyordum. Dekorlarımın içindeki oyuna şimdi daha geniş bir dekor içinde devam ediyordum. Benim için hakiki sürpriz, bu işin bu kadar çabuk, bu kadar birdenbire olmasıydı.

Patron, arkasında çarpık bir tavırla duran Hoca ile yanıma geldi. İşe başladıklarını söyledi. Ben:

— Çok güzel; fakat yalnız nasıl yapacağız?

Dedim. Zavallı Servet Bey, bana adeta minnettar oldu:

— Bunu büsbütün program dışı bir nümayiş telâkki edeceğiz. Bu, bir başlangıç olacak. Biz değil ama La Dam O'Kamelya kendi kendine muvaffak olabilir. Pek de fena ata biniyoruz sayılmaz.

— Hatta isterseniz yorulmayınız. Müsaade ederseniz size yardım edeyim; dedim.

— Hemen işbaşı edelim, diye tasarlamış olduğum dekora başladım.

* * *

Samsun'da deniz kenarındaki bir otel bize verilmişti. Trup, evvela, etrafın teşvikiyle ve merakla sokaklara dökülmek istemişti. Fakat önlerine geçmiştik.

Servet Bey, La Dam O'Kamelya'da rolü olmayanların gelmemesini istedi. Ben:

— Hepsi, bütün trup, herkes sahneye; dedim; galaya da koydum. Yalnız Azmi, ne odasında, ne etrafta bulunamıyordu. Bir albayın onu görmeye geldiğini ve beraber çıktıklarını söylediler. En son gelen Makbule idi ve sinirli idi. Uykudan yeni kalkmıştı.

Gariptir ki en çocukça ve iyi bir niyetle parçalanan Remziye idi. Arkasında yine o elbisesi vardı. Figüran rolüne darılmadı. Çocukça bir neşe ile:

— Ne lazımsa yaparım! dedi.

Biraz sonra daha ehemmiyetli bir şey lazım oldu. Hakkı, parmaklarının bütün becerikliliğine rağmen sufleyi kıvıramıyordu. Arman, güzel boyu, bosuyla; şaşkın, ortada duruyor, en küçük bir hüner gösteremiyordu. "Ben alışayım!" diye suflör deliğine giren çalışkan Remziye, makine gibi okuyuşuyla işe girişti.

Makbule:

— Soğuk nevâ tam yerini buldu, dedi, suflör gibi kullanırız.

Hakikaten Remziye, hiç şaşırmıyordu. İkinci tekrarda adeta ezbere söylüyordu.

Hoca:

— Hakkı'nın elini takmışlar kızın ağzına! dedi.

Servet Bey, bu hüsnüniyete bakarak:

— Ah, dedi, bütün işler böyle yapılsa...

* * *

Akşam üstü (Arlèsienne)'in dekorunu kurduruyordum. Sahnede uzun boylu bir polis memuru göründü; resmi bir selamla Vali Bey'in beni Belediye gazinosuna rica ettiğini haber verdi. Daha garibi kapıda Vali'nin otomobili duruyordu. Polis, kapıyı açarak eğildi. Bütün kumpanya, kapılara koşuşmuştu. Vilayet erkânı gazinonun deniz üstündeki terasında oturuyorlardı.

Vali, bana bir şey ısmarladıktan sonra:

— Memleketin sizden bir ricası var, dedi, efkâr-ı umumiye, ilk piyesin (La Dam O'Kamelya) olmasını istiyor.

Servet Bey'e baktım, bu fikrin onun başının altından çıktığı belli idi. Telaşlı telaşlı:

— Teknik imkânsızlığı söyle, Süleyman Bey, dedi; mesul rejisör olarak yapacağım bütün itirazları ben söyledim.

Vali:

— Teknik imkânsızlık yoktur Cumhuriyet Türkiye'sinde... dedi. Atatürk, bu kıyılara bir gün ayak bastı, yoktan ordular yarattı, kâinat yıkıldı. Haydi arslanım, hemen tedarikini yap!

Sahne, adeta tertipli idi. Sıhhiye Müdürü:

— Kızılay'la alâkası da olan bir piyes! dedi. Kızılay'la

alâkası: Anlaşılan veremli bir kadının sahnede ölmesi olacaktı.

Alâkayı daha ziyade artırmak için bir de sahneye sıhhiye ekibinin ve hastabakıcıların çıkarılmasını düşünmediklerine şükrederek boynumu büktüm:

— Emredersiniz! dedim.

Başında Servet Bey'in açış nutku ve mızıka gibi bir şeyler sıkıştırmalı. Ne yapalım, ilk gecedir. Vali otomobilinin gelmesini hangi rüyada görebilirdik?

Otomobil ile yıldırım gibi tekrar döndüm. Sahnede çalışanlar altüst oldular. Rükzan'ın bu habere hayret etmediğini görünce işi anladım. Bu entrika, ilkönce onu göstermek için hazırlanmıştı.

Zaten bu kızın mütemadiyen adı geçip sahnede görünmemesi vilayet halkını hoşnutsuz bırakacağını, Servet Bey de söylememiş miydi? Vukuata boyun eğdik.

Lokantadan bir sofra takımı getirtip aksesuarı tamamlamaya çalıştık. Fakat (Arman) bulunamıyordu. Eski askerlik arkadaşlarının onu alıp götürdüklerini anlayınca, çıldırdım. Nihayet buldular. Fakat öyle bir halde geldi ki, akşamüstü denize girip başını yarmıştı. Kafasında şiş yetmiyormuş gibi henüz pek erken olmasına rağmen sarhoştu da...

— Velinimetim. Ben, izinli değil miydim, insaf edin! Resmen mezun değil miyim bu gece!...

Bereket: "Sen, hiç merak etme Servet Bey, dedim ben şimdi deniz suyu içirir, onu kusturururum, pir-ü pak olur."

* * *

GALA GECESİ

Makbule konuşuyor:

— Ayol, bu, gala gecesi âdeta... Gel Allahaşkına delikten bak, diyordu.

Hakikaten kapının önü bir mahşerdi... Bu, öyle giderse... Sahiden şeytan çekici herif bu Servet Bey...

Makbule'nin zorla götürdüğü delikten baktığım zaman, beni bir heyecan ve ateş kapladı. Salon, dolu idi. Manzara, gerçekten görülmeye değerdi. Cumhuriyet Bayramı frak ve smokinlerinin bir kısmı da salonda idi. Kadınlar, adeta balo tuvaletleriyle gelmişlerdi. Bunaltıcı yaz sıcağına rağmen astragan mantolar, kürkler, eğreti şapkalar... Fakat aralarında kılıksız adamlar, hatta köylüler... Frak giymiş olan Vali, Defterdar'la beraber ön sıradaki koltuğunun önünde, yüzünü halka dönmüş olarak yüksek sesle bir şeyler söylüyor, el, kol hareketleri yapıyordu.

Gündüzkü hazırlıklar arasında Lokman, ikide bir yanıma gelerek hasılata dair astronomik rakamlar haber vermişti. Yanımdaki yüksek bir delikten benim gibi dışarıyı seyreden Lokman:

— Beyefendi, hakkımı teslim buyurdunuz mu? dedi.

Benim, pek inanamıyor gibi şüpheli gülümseyişlerime karşı:

— Beyefendi, neye bir şey söylemiyorsunuz... Vali Beyefendi, tuttuğunu koparan bir adam... Memurlarının yarısını merkeze değil, civar kazalara, hatta zengin köylere saldırdı... Çarşıdaki tüccarlara, köylerdeki çiftçilere ve bilhassa hükümetle işi olanlara cayır cayır bilet satılıyor; hem ne fiyatlarla?...

Hoca da heyecandan Servet Bey gibi konuşuyordu:

— Netice itibariyle yine bizedir o... Sen keyfine bak! Yer bulamayarak sokakta bekleyen halk, bizim için demektir... Ne reklâm, ne reklâm!...

Gazali, nedense mahzunlaşan gözlerle:

— İnşallah diyelim, dedi, bakalım görürüz... Elverir ki, yüzümüzün akıyla çıkalım!...

Kalabalığın içindeki çehrelerden bir kısmını gördük-

ten sonra benim korkum büsbütün geçmişti... Şu ikinci sıradaki kadınların, bu memurların, şu esnafın bu gece esen hava içinde ne görürlerse beğeneceklerinden artık şüphe etmiyordum.

Üçüncü işareti vermek üzere olan Azmi:

— Sahneyi boşaltalım! diye fırtına gibi yanımızdan geçti. Uzun boyu ile bana Kanal seferindeki subayı bir an içinde hatırlattı.

Oyun, gerçekten ummadığım kadar iyi gitti. Roller, su gibi ezberlenmişti. Remziye'nin süflör deliğinden bütün tekst'i ezbere bilen bir şefdorkestr gibi adeta tempoyu idare ettiğini görüyordum.

Arman, gerçekten güzeldi. Hoca:

— Hafif bir sersemliği var ama, oğlanın kendi sersemliği. Zaten âşık rolünde olduğundan bir gaf filân da yaparsa âşıklığına verirler!

Diyordu.

Arman, kurulu tüfek gibi idi. Fakat kurulu tüfek, bir türlü ateş almıyor, son ümit de kayboluyordu. Sesi, bir cam arkasından konuşur gibi donuktu. Uzun tiratlarında kulisten "daha yüksek" diye sesler geliyordu. Birden can havliyle canlanıyor, bu sefer de o kadar şiddetle bağırıyordu ki, sesinden hepimizi gibi kendi de korkarak yine sükûtuna dönüyordu. Bunu biraz da evvelden keşfettiğimiz için bir dolabın içine Lokman'ı sokmuştuk. Servet Bey de orada idi. Söylenenleri işitiyordu. Ve bu, Arman'ı daha şaşırtıyordu. Öyle ki, bir defasında dolaba çarptı, dolabın kapağı fırladı ve Servet Bey'le Lokman meydana çıktılar. Bu, bir rezaletti. Fakat halk, o kadar sempatikti ki, bunu komedi gibi karşıladılar.

Sinirden ibaret Hoca, kolumu sıkarak:

— Keratanın kafasını kes al, vücudunun içine gir istersen; hatta Gazali'yi sok! diyordu.

Bir kaza da (Arman)'la (Margrit)'in öpüşmeleri sahne-

sinde oldu. Servet Bey, (Arman)'ın bıyıkları olmasını istemişti. Fakat biz, bunu mümkün olduğu kadar takmaya benzetmemek için (krepe) yerine biraz boya kullanmıştık. İşte öpüşme sahnesinde (Arman), dudaklarındaki bıyıklarını, çıkartma yapıştırır gibi, aynıyle (Margrit)'in dudaklarına yapıştırdı. Kadın, bıyıklarıyla yüzünü dönünce salonda yine bir kahkaha ve alkış tufanı koptu. Fakat bu, biraz sonra hanımların ağlamalarına mani olmuyordu. Dediğim gibi bu, bir hava meselesidir, ne olsa gidecektir.

Perde kapandığı zaman, yine birkaç kişi Don Juan'ı sarakaya aldılar. O kadar aptaldı ki, ağır ağır:

— Vallahi kabahat bendenizde değil, dedi, bendeniz, dudaklarımı bile dokundurmadım. Fakat Rüknaz Hanımefendi, o kadar yapıştılar ki...

Servet Bey'in bir an bocaladığını görerek dehşet içinde kaldık. Fakat sükse o derece büyüktü ki, bu bozulma, uzun sürmedi. Bitip tükenmez bir alkış oldu. Ve perde tekrar tekrar açıldı.

Halk, Servet Bey'i istiyordu. (Dumas Fils) yerine sahneye Servet Bey'in çıkması lâzım geldi. Alkışlardan sonra başladığı nutukta Kızılay'la (La Dam O'Kamelya) arasında bir münasebet kuruyordu. Cebinden bir de yazılı kâğıt çıkarınca, bu sahnenin hazırlıklı olduğunu anladım. Servet Bey, hem Kızılay'dan, hem (sanat)'tan bahsediyor, lafı uzattıkça uzatıyordu. Bu arada çıkanlar oluyor, Servet Bey: "Daha var!" diyor. Halk da bir yandan: "Yahu, daha varmış!" diye bağırışıyordu.

Valinin evvela bir işareti, sonra sinirli sinirli dönerek: "Kapıyı kapatın!" diye bağırması, akını durdurdu. Servet Bey, nutkuna devam etti ve ertesi gecenin reklâmını yapmayı da unutmadı. Perdenin arkasına saklanmış olduğum için beni görmedi.

— Bunu Darülbedayi dahi yapamadı. Kısa görüşeceğiz, diyordu.

La Dam O'Kamelya, öfkeli sesi müstesna, iyi oynandı. Yalnız Arman, salonda dizilmiş garsonların reverans yaparak birer birer ellerini sıkmaktan başka hata yapmadı.

Lokantacılar, salona yakışır bir sofra kuramamalarına mukabil, Çerkez tavuğuyla taratora varıncaya kadar yemek düzmüşlerdi. Bunun neticesi şu oldu ki, sofra başına oturanlar, şampanya yerine getirilen sulu çayı içmeden ancak dudaklarına dokundurmakla iktifa ettiler. Buna mukabil bir hayli yediler. Hatta garsonluğuna rağmen Hoca'nın da birkaç kere elini uzatmak ister gibi yaptığını gördüm...Birden vazgeçti. Fakat perde kapandıktan sonra dolmanın başına koşuşmalarına mani olamadım ve felaket şu ki, alkış üzerine perdeyi açtıkları zaman Arman'la Hoca, birbirlerinin elinden dolma kaparlarken yakalandılar. Lakin ahalinin neşesi o kadar coşkundu ki, bu, piyesin süksesine yardım etti.

Bir kenarda uyuyakalmış Lala'nın ayağına çizmeleriyle basarak adamcağızı ince ince haykırtmış olan bir iri boylu polis, getirdiği kağıdı Vali'ye uzattı. Anlaşılan ehemmiyetli bir mesele için kendisini çağırıyorlardı. Vali, kâğıdı okur okumaz, ayağa kalktı:

— Arkadaşlarım, ben maalesef sizden ayrılmaya mecburum. Sizin gibi büyük artistlere bir (supe) vermek usuldendir. Fakat müdürüm bana vekâlet eder. Gerçi gece hayatını henüz kuramadık ama, deniz kıyısında güzel bir gazinomuz var, orada biraz istirahat edersiniz... Ben de kalben sizinle beraberim...

O, bunları söyledikten sonra çıkıyor. Telaşlanmış olan Sıhhiye Müdürü:

— Buyurun, gazinoya gidelim!

Diyor. Biz, yakınlar, birbirimize bakışıyoruz.

Ben:

— Müsaade ederseniz ben, trupu alacağım!

— Reisimiz bizi temsil etmeye kifayet ederler, başartistleri de veririz: Margrit ile Arman'ı...

Bir telaştır başgösteriyor. Bazıları:

— Şeref verirler, diyorlar.

Şeref vereceklerin kızlar olacağı malûmdur. Diğerlerinde bir hafif bozuntu oluyor. Valinin o cihetten temiz ve tehlikesiz bir adam olduğuna eminim. O, hakikaten memleket adamıdır. Kadınlardan birini koynuna koysanız bir imar meselesini tutturacağı ve binaenaleyh unutacağı muhakkaktır. Fakat ötekiler öyle değil.

* * *

Gece güzeldi. Kumsaldan otele doğru giderken Hoca, yanımda düşünceye dalmış, ayakları geri geri gitmekte idi.

— Uyumak lâzım, diyorum.

Başını kaldırıyor, uzaktan gelen saz seslerini dinleyip ışıklara bakarak:

— Bunların karşısında o kadar çok uyuyacağız ki...

— Sen istersen git!

— Hayır, prensibe riayetsizlik olmaz mı?

Mâsume ile Melek, denize taş atıyorlar. Hoca:

— Bunları böyle eğlendirmek kabil mi? diyor. Sonra ağır ağır yürüyen kalabalıkta Rüknaz'ın bulunmadığını farkederek:

— Vay orospu, kaçtı, diyor, mamafih hakkı yok mu? Şu süt kuzuları da yapacaklar bunu, ama senin disiplinin işi bozuyor yahu!...

Otelin koridorunda Remziye ile karşılaşıyorum. Bir şarkı mırıldanıyor, hem de Makbule'nin söylediği bir şarkıyı...

— Siz, şarkı söyler misiniz, diyorum. Gülümsüyor, âdeta utanmıştır. O kadar sempatik bir hali var ki... Geceki

gayretini hatırlayarak bir, iki kelime söylemek istiyorum:
— Şarkı söylemek için âşık olmak lazımdır, diyorum.
— Yine ummadığım bir tarzla:
— Zannederim ki bu gece bir parça öyleyim...
Gülümsüyorum:
— Kime?
— Tiyatroya!
— Ne kadar çabaldığınızı gördüm ve çok beğendim.
— Çırpınıyordum, Arman'a "biraz daha çabuk" diye haykıracaktım.
Güldü:
— Fakat onun: "Çabuk, daha çabuk, rica ederim!" demesi tehlikesi vardı...
Otelin yanında Kambur'la Hakkı'yı gördüm; bizi yine bir köpek gibi takip etmişlerdi.

* * *

Ertesi sabah, akşamdan bir kesekâğıdına doldurduğu (La Dam O'Kamelya) sofrası artıklarıyla kahvaltı eden Lokman:
— Program, yine değişti, diyor. (La Dam O'Kamelya)'yı tekrar ediyoruz.
Hoca gururla yanımıza yaklaşıyor:
— Bilet almadan dönenlerin haddi, hesabı yok. Bu gidişle biz, bir hafta kapalı gişe oynayacağa benzeriz.
Hoca, benim bir şey söylemeden tuhaf tuhaf bakışımı görünce, dalkavukluğundan utandı:
— Alay ediyorum kerata ile, anlanıyor, dedi, fakat yapacak galiba!
O sırada yanımıza gelen Servet Bey:
— Görüyor musunuz reklamın ne olduğunu, diyor, avuçla serptiğimizi etekle toplayacağız.

Yalnız Lokman'ın sözleri bedbindir.

— Belli olmaz! diyor.

Bir parti reisi: "Halkı seçime getirir gibi getireceğim, görsünler, ibret alsınlar!" demiş. Bir yerli de: "Yani ibret alıp biz de oğlanlarımızı orospularla mı evlendireceğiz!" diye cevap vermiş!

Hoca, bir yandan çoban rolünde giyeceği kepenek için:

— Yahu! Bitli filan olmasın! diyor.

O sırada kendisinin eski bir mektep hocası olduğunu öğrenen kalabalık bir muallim heyeti onu ziyarete gelmişti. Günün adamı o idi. Gelen gençlerin, elini öpmeleri onu memnun ediyordu.

Hoca, asıl mektebin tiyatro olduğuna dair nutuklar veriyor: "Büyük bir kahramanlıkla vazifemize devam ediyoruz." diyordu. Kalabalık ziyaretçilerin çay, kahve, gazoz masrafları epeyce bir para tutuyordu. Bazılarının giderken garsona para vermediklerini görmemek için başını başka tarafa çeviriyordu. Fakat pek yakınındaki bir tanesi aynı şeyi yapınca, kararını verdi; hovardalaştı:

— Misafirlerimsiniz, dedi.

Bu işin o kadarla da bitmeyeceğini anlamıştı. Muallimlerden biri, tiyatronun fevkalâde olmasına mukabil fiyatların yüksekliğinden dolayı göremeyeceklerinden bahsetti ve bir nevi davet bekleyerek ağız yaptı. Bunun üzerine Hoca, kendini toparladı. Tiyatronun adeta kurucularından olduğunu anlatarak övünen Hoca'dan davet bekledikleri anlaşılıyordu. Biraz önce kurucularından gibi konuştuğu halde hemen ağız değiştirerek idare heyetinden bahsetti ve birdenbire yerinden fırlayarak:

— Aman çocuklar, prova saati... Bu, bizim dersten daha beterdir. Görüşürüz, inşallah yine görüşürüz.

Akşam yaklaşıyordu. Gişeden gelen haberler fena idi. İkide birde haber getiren Hakkı: "Ağır yürüyor!" diye el-

lerini ovuşturuyordu. Nihayet ağır yürüyen gişe satışının elli bileti bile bulmadığını kendi kabahati imiş gibi itiraf edince Servet Bey, yerinden fırladı: "Buna bir çare bulmalı, dedi, bu durumda perdeyi nasıl açarız?"

— "İcabında boş salon karşısında perdemizi açarız, utanacak biz değiliz!" sözü unutulmuştur.

Gözleri birkaç kere oynadıktan sonra: "Yine de ihtiyatlı davranmak lâzım. Benim bir şey aklıma geliyor. Bana Hoca'yı bulun!" diyor.

Hoca, Allahtan uzakta değildi. Kendisini ararlarken dekorların arasına saklanmış, fakat bir pano devirerek meydana çıkmıştır.

Servet Bey, Hoca'ya şu teklifte bulundu:

— Hocam, bu gece senin öğretmenleri davet edeceksin!

Hoca, şaşkın şaşkın:

— Aman, estağfurullah!

Hep birbirimize bakıştık; Hoca müstesna... Muallimleri bir patron gibi davet etmek. Ne şans, ne numara fırsatı!

— Ah, beyefendi, ne yaptın? Fakat bu saatte, dedi; dün gecekine rahmet okutacak bir gala olurdu bu... Bir terbiye müessesesi, başka bir terbiye müessesesini davet ediyor... Lâkin ne yaparız? Kime haber veririz?... Vali olsa...

Servet Bey:

— Telaşa lüzum yok.. Perdeyi kırk kişinin üzerine açamayız. Elbette bir çare bulacağız!

Hoca atıldı:

— Hakkı'nın dediği gibi, tellâl çıkartsak...

Azmi:

— Muallimler parasız girerler, diye mi?

Bir kahkahadır koptu. Hoca da, çaresiz güldü:

— Durun yahu! Üzülmeyin. Avuç içi kadar şehir... Yüz kişi de mi toplayamayız?

Polisi, bekçiyi düşündüler... Fakat valinin seyahate çıkmasından sonra tek kişi görünmüyordu. Hoca, fırlayarak: "Kendisi yoksa kredisi de mi yok be canım? Bana bırakın... Ben, öyle idare-i lisan ederim ki, güya vali beyi memnun etmek için kumpanyamızın hediyesi gibi yaparım... Sonra, talebe velilerine bir de reklam geçtiler mi düşünün on çocuktan birinin ailesi gelse, vallahi bir aylık iş var burada... Görün gişeyi... Sen sıkılma beyefendi, olmazsa bir kolayını bulup rıhtımdan adam çağırtırız..."

İmza senin Hocam, derhal davetiyeleri gönderiyoruz...

* * *

Gazino, dolu olduğu halde salon boş olmakta devam ediyordu. Muallimler de salonu pek dolduramamışlardı. Hazin bir (La Dam O'Kamelya) oynandı. Hoca, içini çekerek:

— Allah başka keder vermesin, dedi.

Ben, onu teselli etmek için:

— Ders olur Servet Bey'e dedim. Elimi sıkarak:

— Evet, dedi, mirasyedi kumpanyası bu...

* * *

O geceden sonra normal programımıza devam ettik. Bilet işlerini Hakkı, güzel başarıyordu. Gişe ile başka kimse uğraşmıyordu. Ne olursa oluyor; ötesini Hakkı, aynı hokkabaz maharetiyle idare ediyordu.

İlk perdenin sonlarına doğru bir sızıntıdır başlıyor, salondaki bomboş sıralar, yavaş yavaş doluyordu: Gençlik.

Piyesler, ilk tecrübenin acılığını unutturacak kadar iyi gidiyordu.

Azmi, güzel bir "Baykuş" oynadı. "Bana baykuş, ölüm ve kan derler!" derken, Hoca da bir vodvil'de bütün kurtlarını döktü. Fakat yalnız ona, daima ona çarpık bakmış olan bir yerlinin "Vay namussuz kerata, bu mu terbiye dersi?" dediği işitildi.

Asıl sürpriz bizi Nesrin'de bekliyordu. Doğrusu aranırsa bundan ben de korkuyordum. Hayal arasından bana görünmüş olan bir eser... Sonra, hangi sahnede kimler tarafından oynanarak?

O, bir pazar akşamı başladı. Akşam üstüne doğru arkası gelmeyeceğe benzeyen bir hücum oluyor, çalgı bahçesi boşalıyordu.

İşte o zaman dehşetli bir haber alındı: Başartist kayıptı. "Piyesi değiştirelim" dedik. "Olmaz!" dediler.

Daha o gün yaptığımız provada Remziye'nin elindeki defteri bırakarak rolleri ezbere okuduğunu görmüştüm. Son çare olarak:

— Cesaret edebilir misiniz? dedim.

— Siz, makine gibi oynamama razı olursanız... Esasen bu rolü çok seviyorum...

Ne kaybedecektik? Arkadaşlar, hep birden kaçmaya karar veriyorlar; fakat Azmi, ortalığı yatıştırıyor ve oyun başlıyor.

Remziye, rolünde muvaffak olmuştu. Hoca, onu: "Kızım, çocuğum!" diye tekrar tekrar öperek hayranlıkla tebrik ediyordu. Sonra, yanındaki artistlere: "Siz de böyle oynadığınız zaman mükafatını görürsünüz!" dedi.

İnsanların en iptidaisinde bile bir anlayış var... Seyircilerden birinin hafifçe bir ıslık çaldığını işittim. Fakat bu, büyük hadiseler karşısında çalınan ıslıktı. Lala ile Hakkı birbirlerine sarılmışlar, piyesi öyle seyretmişlerdi.

Remziye hâlâ ağlıyordu. Fakat yavaş yavaş, sükûn bul-

duktan sonra eski lâkaydisine düştü ve büyük bir sadelikle yemin etti:

— Bir başka türlü oldum ben! dedi.

Perdeciye varıncaya kadar herkeste bir sırıtış gördüm. Yalnız Remziye, olanlardan adeta haberdar değildi. Biraz da hayrette görünüyordu. İnsanlardaki güzel şeylere kapılmaktan kanıksamış bir adamım. O birbirini tutmayan numaralarını hatırladım. Bu tevazu, bana bir sahtekârlık gibi göründü.

Yanıma yaklaşan Makbule:

— Bunda bir şey var, Süleyman Bey, dedi, soğukluktan yanına yanaşamıyorduk. Şimdi şımaracak!

Hayır, bunu yapacak değildi. Yine eskisi kadar vahşiydi, uzaktı. Yine tiyatronun küçük hizmetlerini yapıyordu. Her gittiğimiz şehirde onun yine suflör deliğine girdiğini gördüğümüz zaman bu, bize daha ziyade tesir etti... Yine hassas roller için:

— Ben utanırım onlardan!

Demekte devam ediyordu. O kadar garip bir tarafı vardır ki... Benden bir piyesin aslını istedi, bir tiradı şaşılacak derecede güzel okudu.

Bu sıralarda başka bir dramın ilerlediğini endişe ile görüyorduk; Pertev Turhan, hakiki Arman haline gelmekte idi... Kadın, Pertev'e tutulmaya başlamıştı. Servet Bey'le aralarında sık sık kavgalar oluyordu. Patron başa çıkamıyordu.

Servet Bey'in Hoca ile sıkı fıkılığı artmıştı. Nihayet Hoca, ağzından baklayı çıkardı:

— Yeni vaziyet berbat, dedi, herif açıldı bana... Pertev'i sordu: "Bu oğlan adam olmaz!" dedi. Bir kurnazlık ettim: "Tiyatroda lâzım. İstanbul'da imtihan için gelenleri görmediniz mi? Sanat, sanat ama sahnede güzel erkeğin, güzel kadının da rolü var... Oğlan, alık olmasa Apollon gibi..." dedim.

"Yangına körükle gitmişsin!" der gibi Hoca'ya baktım. O, sözüne devam etti.

— Kadınlar, aptaldan hoşlanmazlar... Mamafih isterseniz onu kovarsınız. Vücudu âleme rahmet değil ya... Peki, beyefendi, bunu aşıralım... dedim. İşte o zaman Servet Bey boşandı ve bana açıldı: "Rükzan bana ne dese beğenirsin? O giderse ben de giderim, demesin mi? Birader, seviyorum kadını, ne yapayım?" Servet Bey, hâl-âşina bir adam diye bana hepsini söyledi. Hâl-âşina!... Evet amennâ... Fakat adam olmadığımı nereden bilecek? Ben, ahlâksızlık ediyorum... Sonra: "Ah, dedi, karı kurnaz, idare ederdi bal gibi... Fakat oğlan alık... Belli ediyor."

İşi kumpanya da çakmıştı. Servet Bey'in neşesi başka bir taraftan da kaçmıştı... İstanbul'dan avukatından sık sık mektuplar geliyor, kendisi de durmadan telgrafhanelere koşuyordu. Lokman onun: "Bir kaza çıkmasından korkuyorum" dediğini hatırlattı. O kocaman gözleriyle düşündüğü zaman yüzü bir facia halini alıyordu.

* * *

Tekrar denizdeyiz. Bize geldiğimizden daha parlak bir uğurlama merasimi yaptılar. Bu sefer gelenler öğretmenlerdi. Aralarına çocuklar da karışmıştı. Ellerinde çiçeklerle sandallara binmişlerdi. Hoca, çocukların birinden, merdiven basamaklarında çiçeği alırken fazla eğildiği için şapkası suya düştü. Vapura çıktığı zaman:

— Vallahi Maarif Vekili görmedi bu itibarı, dedi, bunca sene hocalık ettik..

Lokman, kenardan:

— Elbette, dedi, sınıfta sopa atardın; burada göbek attın! Nereden bulurlar böylesini hocanın?...

Lokman, biraz sonra aynı şeyi, ilk turnenin bir zafer olduğundan bahseden Servet Bey'e de söyledi:

— Aman beyefendiciğim, sen babanın hayrına beda-

va tiyatro gezdirecek ve bu parayı sarfedecek olduktan sonra...

Lokman'a işaret ettik. Fakat Servet Bey, o kadar memnundu ki, kızmadı. Sade:

— Tiyatro demek, reklam demektir. Senin aklın ermez; dedi, avuçla döktüğümüzü araba ile toplayacağız, inşallah... Ne reklâmdır bilir misin o?

Servet Bey, Giresun'a, Trabzon'a, Erzurum'a da haberler göndermişti.

Hoca, onu tasdik ettikten sonra yanıma geldi:

— Bakalım, mirasyedinin parası nereye kadar dayanacak, dedi. Allah vere de bizi yarı yolda bırakmasa...

Mesele, hakikaten ciddi idi. Fakat bunu Hoca ile konuşmaya gelmezdi. Onun için sözü kaydırarak:

— Hoca, yüzüne dalkavukluk edip arkasından söylüyorsun! dedim.

— Ben, alay ediyorum. İstersen sana da dalkavukluk ederim. Bırak yahu, bir parça da ben yapayım... O da inhisarda değil ya!...

* * *

Hiç şüphe yok ki ilk yürüyüş iyidir... Daima turne hikâyeleri anlatan Lokman, küçük bir deftere yaptığı hesaplardan başını kaldırıyor, bir piyes diyaloğundan bir cümleyi okuyor; "Köprünün altından sular geçti!" diyor.

Sonra inceden inceye yaptığı hesaplara bakıyor.

— Muvaffakiyet mükemmel... Fakat kumpanyaya kaça mal oldu?

Hoca:

— Allahaşkına oyunbozanlık etme, diyor, keyfimizi kaçırma... Kumpanyaya kaça mal olduysa oldu...

Gayet manâlı bakıyorum:

— Doğru diyorum, fakat bunun kesileceği de tutar, nihayet mirasyedi koltuğundayız...

Vapurda (Lordlar Kamarası) ile (Avam Kamarası) yi-

ne ayrılmıştı. Trabzon'a giden büyük memurlar ve Erzurum'a gidecek bir heyet de vardı. Tiyatro kumpanyasının çiçeklerle, marşlarla teşyiini görmüşlerdi.

Salonda; kumpanyanın etrafını almışlardı. Ben, güverteye çıkınca, doğru Avam Kamarası tarafına dönmüştüm. Azmi, salonun bir tarafında içiyor ve monoloğunu söylüyordu.

— Hatırlıyor musun o İngilizi? dedi, kumandan itmiş, vekâletini ona bırakmış... Herif, yine sarhoş olmuş. Ertesi gün, makamında iken bir şikâyet gelmiş. İngiliz: "Vazife esnasında sarhoş olduğunu" bildirmiş ve: "Tarafımdan yapılan bu yoklamada sarhoşluğumun doğru olduğu sabit olmuştur" diye rapor yazmış... Ben de o İngiliz gibi yapacağım.. Yani vazife başında sarhoş olursam sana sormadan azlimi bildireceğim ve defolup gideceğim...

— Neden Azmi?

— Çok utandım da ondan. Burası başka... Vazife dışında değilim, kendi kendime içiyorum. Fakat vazife başında yaparsam...

— Azmi, senin bir derdin var galiba!

— Derdiyle müteellim olduğum kimse yok. Kendim için Nirvana'ya vardım. Bir istediğim yok ki, derdim olsun! Her şeyi tasfiye ettim.

— Hele, hele...

— Dert değil, ihtilaf... Kendi kendimle bazı ihtilaflar... Kendimle anlaşamadığım için kavga ediyorum; başkasıyla nasıl anlaşılırım? Sövüp saydığım kendime... Belki senin de vardır bir derdin ha...

Yanından uzaklaştı. Biraz ötede Makbule:

— Soğuklardan kaçtınız, dedi, ben de öyle... Nevâ bir yanda... Melek ile Mâsume, başlarını eğmişler... Hoca, yanlarında göz açtırmıyor...Gardırobun esvapları gidi-

yor... Rejisöre haber veriyorum... (Arslan)'ın arkasında gördün mü o güzelim lâcivrdi?

— Farkındayım... Fakat nihayet kendi parası...

— Başka bir şeyin de farkında mısınız?

— Hayır!

— (Nevâ)'nın (Arslan)'la işi pişirdiğinin... Karı, usta... Çaktırmıyor... Fakat öteki alık... Ne olur bir kere de marifetlerini sahnede göstersene... Karı, (Arslan)'ı almış; bana vız gelir. Kendim gibi hoşnut olurum... Sade o herifi aldattığı yeter. Fakat politika başladı. Politika...

— Neden?

— Çünkü kızda kumaş var...

Makbule gittikçe coşuyordu:

— Neydi o oyun? Vallahi ben görmedim ama, galiba büyük artist bu...

Hakikaten doğru söylüyordu. Remziye, sahnedeki tekstini dümdüz okumuştu. Hele muayyen bir yere gelince, garip bir surette canlanmıştı. Ses, yavaş yavaş bir ahenk alıyor, karşısındakiler adeta kayboluyordu. Yüzü değişmiş, terütaze gözleri pırıl pırıl parlıyordu... Bunları ne bilir, ne akıl ederdi... Onu tebrik etmiştim. Hâlâ ağlamakta devam eden gözlerini kırpıştırarak teşekkür etmişti; o kadar... Ertesi günü yine sade elbisesini giymişti. Uzun uzun dolaşmama devam ettim. Biraz sonra ona rastladım.

— İnsanın zamanı zamanına uyar mı? Bilmem ki, dedi.

— Hâlâ öksürüyorsunuz da..

— Denizde yollar o kadar kısa ki... Gitsek, gitsek... Hiç bitmese...

Yoluma devam ettim. Vapurun burnunda bir topluluk vardı. Bizimkiler gemicilerle toplanmışlar. Yine Hakkı ile Maymunu galiba bir oyun çıkarıyorlardı. Hayretle baktım, ortalarında Remziye şarkı söylüyordu: Karadeniz ha-

vaları... Etrafındakiler büyülenmiş gibi onu dinliyorlardı.

Şarkı bittikten sonra ayrıldı, yanıma geldi. Tekrar bizim tarafa doğru yürüdük. Şarkı söylememekteki inadını hatırlattım.

— Bıktım, dedi, Hakkı ile Maymunu oturtuyorlar. Hakkı'nın artık gözü korktu, hokkabazlık yapamıyor... Bir şarkı söylemek istedim onlara...

Bu, ne tuhaf kadındı!...

* * *

Hoca'ya gülmüştüm; fakat ertesi günü konuşunca ona hak verdim. Servet Bey, Pertev'in atılmasını istiyordu, ama gayet dolambaçlı bir yoldan...

O gün Servet Bey'in yüzü çatkındı:

— Bir mülâhaza, dedi, fazla masraftan şikâyet ediyor... Trupu kalabalık buluyordunuz. Zaten bir kısmını tecrübe mahiyetinde almıştık. Siz, lüzum görürseniz bazılarını... Meselâ şu Pertev'i... Esasen bu oğlanda kabiliyet sıfır...

Hasılı, Servet Bey, Pertev'i bana attırmak istiyordu. Fakat yalnız onun atıldığı belli olmamak için yanına başkalarını da katacaktık. Çünkü politika, büyük politikanın ne kadar aynıdır...

* * *

Karadeniz kıyılarında son uğradığım Trabzon'dur. Orada da bir hafta kaldıktan sonra, dağlara saracağız. Artık muvazenemizi bulmuşuzdur. İşler, hiç fena gitmiyor. Burada daha uzun müddet kalmamız mümkün; fakat vakitler daralmıştır. Erzurum'dan sonra Erzincan'a geçeceğiz. Oradan güneye doğru inceğiz. Daha önümüzde uzun aylar var.

Mevsim başında İstanbul'da olacağız. Hoca o kadar eğleniyor ki: "Nasrettin Hoca, kayığı karaya oturttuğu zaman deniz bitti, demiş. Şimdi bizim için deniz, hakikaten bitti... Ne kadar da küçülmüş!"

Sonra içini çekerek ve yırık gözünü, bir ummana bakar gibi büzerek:

— Yahu bir gün elbette bu karalar da bitecek... Nasıl olsa sonu gelecek! Ah, ne dedik de canım imparatorluğu kaybettik! Düşün bir kere. Bir turne yapıyoruz. Arabistan... Basra'ya kadar... Sonra Hicaz, Yemen... Hicaz'a sokmazlar ya... E, Mısır da var... Trablus, Fizan... Yahu, ben korktumdu bir zaman o Fizan'dan...Allah cezasını versin bu otomobillerin. Her yeri yakınlaştırdı. Ah, yaşanılacak bir dünya varmış o zaman... Yahu, memleketi avuç içi kadar bıraktılar.

— Oralara yine de gitmek mümkün, diyorum, "Yeni Tiyatro"nun muvaffak olduğunu tasavvur et... Arap memleketlerinde de bir seyahat yaparız.

Hoca'nın gözlerinde yaşlar beliriyor:

— Arap memleketleri, diyor, düşün o Arap kızlarını... Kömür gibi gözler, hilâl gibi kaşlar...

Makbule, şaka ediyor:

— Hangi lisan ile nasihat edeceksin bakalım onlara?

— Sen, hangi lisan ile Pertev'e nasihat ediyorsun?

— Kaçırma keyfimi hoca! Şu herif ile karı olmasa...

Sokakta şakalaşarak dönüyoruz. Vakit, hayli gecikmiştir.

Otele geldiğimiz zaman bir kâğıt buluyorum: İçinde Servet Bey'in hanımla beraber İstanbul'a gittiği yazılı. Servet Bey, anlatılması uzun birtakım sebeplerden dolayı birdenbire İstanbul'a hareket mecburiyetinde kaldığını daktilosunu da yanına aldığını söylüyor, işleri bize emanet ediyor. Birkaç gün sonra Erzurum'da yetişeceğini bildiriyor.

Birbirimize bakıyoruz. Makbule:

— Esti anlaşılan! diyor.

Hoca merakla:

— Pertev'e ne oldu? diye soruyor.

Lokman:

— Yatıyor, diyor.

Makbule:

— Bu işin içinde bir şey var!

Hoca:

— Yok canım, şüphesiz o da endişelidir.

— Biraz paramız var, diyor, belki, belki değil; muhakkak iş yaparız. Üç, beş gün korku yok. Gelir inşallah...

Fakat kocaman gözlerindeki endişe dağılmıyor.

* * *

Erzurum'a vardığımız gece büyükler, otelde başbaşa bir toplantı yapıyoruz. Otele yerleşirken koşup didinen bir otel hizmetçisinden öğrendiğimize göre, bizden (Kızılay) için bir müsamere istemişler. Arkasından bir genç gazeteci aynı şeyden bahsetmiş ve onu takiben Sıhhiye Müdürü uğramıştır. "Ne yapalım bir kere yol oldu, adımız (Mirasyedi)'ye çıktı... Sonuna kadar böyle gidecek!" diyoruz.

Yollarda Servet Bey'in yokluğunun pek farkına varmamışızdır. Fakat Hoca:

— Yani reklam da fena olmadı diyor.

Lokman, defterine bakarak cevap veriyor:

— Masrafı karşılayacak mı bakalım?

Sonra gözlerini iri iri açarak korkusunu ve hepimizin korkumuzu ifade ediyor.

Gerçi Servet Bey'in yokluğunun farkında olmamışızdır. Hatta biraz ferahlık da duyulmuştur. Fakat iş başına oturunca, bunu anlıyoruz. Gördüğümüz itibar, biraz da onundur. Meselâ bir gittiğimiz yerde Servet Bey'in bir

sefir gibi karşılanması, vali ziyafetleri filan, kredinizi artırıyordu.

Bu işleri hepimizden iyi bilen Lokman:

— Bu ziyaretleri siz yapmalısınız, diyor, açıkçası siz, Servet Bey'den de iyi konuşursunuz...

— Onun söylediklerini ben nasıl beceririm?

Makbule:

— Palavra şart değil ya, canım?

Gülüşüyoruz. Düşünüyorum: Hakikaten benim vazifem... Fakat zillet, o kadar içime işlemiştir ki, artık bundan fazla düşemem!

Hoca:

— Beni gösterin... At hırsızı gibi...

— Aramızda "Gresonagreman" rolüne layık bir sen varsın! diyorum.

Azmi, şaka ediyor:

— Hakikaten sen varsın... İstersen (La Dam O'Kamelya)'daki smokini sana giydiririz, (Arman)'ı da yanına veririz.

Azmi'nin şakalaşması, gülmesi hoşuna gidiyor. O, eski odasını hemen bulmaktadır. Bunlar, gülmek için söylenmiştir. Ama, ondan daha münasibi yoktur. Hatta Arman da öyle... Makam odasına girişini görüyorum... Valinin onu görünce ayağa kalkmak ihtimali bile vardır... Fakat hepsi boşa çıkıyor. Valinin seyahate çıkmış oldğunu duyarak ferahlıyoruz.

Erzurum'da işler fena gitmiyordu. Tiyatro, kendi hasılatıyla yaşamaya başlamıştı. Hoca, vodvilde azıp kuduruyor... Kambur, artık bizden kaçmıyor, aramıza karışmıştır. Hakkı, marifetleriyle ortada...

Lala, yanımızda rehin gibi idi. Onunla şakalar yapıyorduk. Zavallı Lala, endişeli... Ara sıra dağların üstünden denizi gözler gibi bir hali var.

Zonguldak'tan aldığımız güzel bir telgraf bizi ümitlere düşürmüştür. Hoca, iyimser:

— Onun aklı şimdi buradadır, diyor. Fakat günler uzuyor, haberlerin arkası kesiliyor...

Nihayet, bir korkunç havadisle karşılaşıyoruz...

Otelde oturuyorduk. Aşağı yukarı bizden başka kimse yoktu. Lokman, haberi getirdi; Servet Bey, davasını kaybetmiştir ve tevkif edilmiştir.

Karısı tarafından açılan dava kazanılmıştır. Çocuklar, üzerine çullanarak onu hacrettirip evine götürmüşler, tövbe ettirmişlerdir.

Bir facia... Fakat derhal biz, kendi faciamıza düşmüşüzdür. Ne olacağız?

Hoca:

— Buyurun cenaze namazına! diye bağırdı.

Hepsi, bana baktılar. Bu, dehşetli bir dakika oldu. Nihayet, küçük kabileyi toplayıp söylüyoruz:

— Kumpanya dağıldı artık arkadaşlar, dedim, bozgun halindeyiz...

Bir vaveylâdır kopuyor. Mâsume ile Melek, birbirlerine sarılarak ağlamaya başladılar. Hoca'nın da dikkati kabarıyor, o da onları kucaklıyor, öpmeye başlıyor. Bir ara da:

— Size ne oluyor yumurcaklar? diyor. Biz de gülüşmeye başlıyoruz.

Bu, bir "aile yıkımı"dır, bir felâket akşamıdır. Fakat insan bağının aile bağı içinde nasıl çözüldüğünü, yalnızlığından sıyrılarak isteyen, seven bir insan olduğumu görüyorum.

Aynı hal Azmi'de de vardır.

Azmi:

— Güzel ama, Servet Bey gitti diye biz, neden dağılıyoruz? Biz devam ederiz! diyor.

Lokman, bir mülâhaza yürütüyor:

— Bu kadar gezen kumpanya var.

— Evet, ama biz, işi büyük tuttuk.

— Doğru, ben, muhasibiniz olarak söyleyeyim. Dönüş masrafımızın bile karşılığı yok.

Hoca, bağırıyor:

— Şimdi senin defterine... Memur efendi...

— Hiddet buyurmayın.. Buyurun öyleyse...

Hoca, bu defa onu öpüyor:

— Yahu, çocuk musun sen kardeş? Bana kızılır mı?

Sonra, sahnede halkı kırıp geçirdiği bir rolü tekrar ederek:

— Vay, ben şimdi eve mi dönüyorum? Yahu, asıl Servet Bey ben oldum... İkimiz de aynı haldeyiz...

Azmi:

— Hele şimdilik eve dönme lafını aklından çıkar, diyor, dayanıyor. Onsuz da yaşarız. On beş gün kuyuda yaşadık Süleyman'la... Kolay pabuç bırakır mıyız?

Bu sözler, o kadar ateşli, uyandırdığı tesir o kadar kuvvetli ki, en zayıf bir zamanım olduğu halde ben de: "Birdenbire ümit kesmemek lâzım!" diyorum. Benim ağır aldığımı bilenler buna şaşıyor... Hoca, bu defa da beni kucağına alıyor, öpüyor. Bir yandan ağlayıp bir yandan gülerek sanki her şey bana tabiymiş gibi:

— Yahu, bana acıyın hiç olmazsa, diyor, Servet Bey'e döndürmeyin beni...

Daha garibi, bizdenmiş gibi Kambur da aynı heyecan içinde... (Gazali)'nin, doktorun sırtlarını okşuyor... Son numarayı Makbule yapıyor ve galiba doğru da söyleyerek:

— Süleyman Bey, haydi bakayım, biz, sana güvendik de yola çıktık... Bak, ne diyorlar?... Tulûat mı? Vallahi onu da yaparız. Unuttunuz mu, Halkevi'nde nasıl oynardık? Değer mi vallahi, ben evimi yıktığım zaman cebimde beş liram vardı.

Lokman:

— Bakalım, vukuat ne gösterecek? dedi.

Fakat vukuat iyi göstermiyordu. İşler, birdenbire daralmıştı. Ancak günü gününe geçinmeye başlamıştık.

Lokman: "Bakkal yıkacak bizi, diyordu, öteye beriye borçlanıyoruz."

— Peki, öyleyse "kabul" dediler. Çok bulduk; çok, az bulduk; az yeriz.

Daha garibi (Grand Dam)'da onlar gibi konuşuyordu.

Yanımda ayakta duran Remziye'ye baktım:

— O kadar müsavi ki benim için! dedi.

Kumpanya dağılmıştı; fakat kabile ayakta duruyordu. Bozgun sefaleti başgöstermişti: Belediye vergisi, bakkal borçları, masraflar...

Dönüş çarelerini aramak lâzımdı: Birincioe geliş, ambarda gidiş...

Makbule:

— Küpemizi, yüzüğümüzü satarız, dedi, erkekler düşünsün...

— Bizim de var, efendim, bir pazar yapar, gardıroptaki eşyaları satarız.

Azmi:

— Sözü ayağa düşürme, rejisör, dedi. Şef hâlâ sensin... Emrinizdeyiz...

Makbule:

— Hay Allah razı olsun, nedir o öyle, hepiniz ölmüş bit kabuğu gibi... dedi, şuraya toplandık. Allah razı olsun, yedik, içtik. Halimize göre eğlendik de... Haydi bakayım, memuriyet mi bu?... Herif, bizi kontrat etmedi ya!... Bak, onun canı yok mu?

Hepimize bir ferahlık geldi. Yeis içinde garip bir neşe doğuyordu.

Makbule:

"Gurbet ilde kaldık ey yâr, ağlarız..."

Azmi tıpkı Zekazik kampı günlerinde gibi eline bir bağlama almış çalıyordu. Makbule, birdenbire şarkı söylemeye başladı.

Herkeste gülmeler, ağlaşmalar... Bütün bu insanlardan nasıl bir aile çıkmıştı. Bir ara, ortaoyunu oynadılar... Arkasından Hakkı, hokkabazlık yaptı. Kambur da ona yardakçılık ediyordu.

Remziye'nin bir köşeden derin derin baktığını görüyordum.

Otele, vesaireye olan borçlar için Lokman:

— Bir gala yapalım, müşkülâtımızı anlatıp yardım rica edelim dedi.

Tüylerim ürperdi. Birdenbire Makbule ayağa kalktı:

— Bırakın, dedi (Arşın Mal Alan) oynayalım.

Bir anda Hoca da yerinden fırladı. Coşkun bir tulûatla karşılıklı oynamaya başladılar. İşte o zaman bir mucize oldu. Hep bir ağızdan:

— Çok yaşayın çocuklar, diye bağırışıyorduk.

Hoca:

— Allah rızası için bozma oyunu! diye Makbule'ye yalvarıyordu.

Üçüncü akşamdı. Yağmurlarla beraber havada bir soğukluk başlamıştı. Biz, otelin sofasında hâlâ eğleniyorduk.

* * *

Turnelerde oyuncularla çabuk ahbap olunur. Bize de böyle bir Azerî Zafer Bey musallat olmuştu. Zafer Bey, civa gibi bir adamdı. Büyük harpte çalışmış, hareketlerin başına geçmiş. Bir ara, hatta memleketinde devlet reisi bile olmuştu. Fakat, Rusya'nın kaynaştığı zamanlarda her şey altüst olmuş, onu da ellerini, kollarını bağlayarak koyun boğazlar gibi kesmeye yatırmışlar, "Aman gırdaşım! Min altınım var!" diye bağırınca bıçağın altın-

dan kaldırmışlar, altınları almışlar fakat o, canını kurtarmıştır. Nasılsa kapağı hudut dışına atan Zafer Bey, Almanya'yı, Avrupa'yı dolaşmış, türlü işlere girmiş, gazino ve bar işletmeye kadar her yere dalıp çıkmış; kâh batmış, kâh yükselmiş. Şimdi Sivas'tan Erzurum'a gelmekte olan demiryolunda müteahhitlik yapıyormuş.

Erzurum'da mühendislere ait bazı işleri takip ediyordu. Hatta bir Alman, Zafer Bey'le Almanca konuşurken sık sık "Ekselans" diyordu. Fakat kenarından, kıyısından tiyatroya sürtünen adam iflah olmuyor. Bu, pars gibi bir adamdı. Dinç ve çevikti. Gür kaşları, iri börekçi bıçağı gibi diri bir burnu vardı ki, enerji kaynağı idi.

Zafer Bey, bizi görünce gazinoculuk, barcılık damarları kabardı. Hepimizle ayrı ayrı ahbap oldu. Saf, iyi ve hayırhah bir tarafı vardı ki, hepimizin ayrı ayrı gönlünü alıyor. Arap lalaya kadar herkese iltifat ediyordu. O kadar bizden bir hali vardı ki, aramıza girdi. Ağzından hiddetle pis bir kelime kaçırdığı zaman: "Vallahi, ben sizlere lâyık insan değilim. Kendi kendimi hapsederim!" diye odasına çekiliyordu.

Zafer Bey, bıçak boğazında gidip geldiği zaman: "Aman gırdaşım!" diye feryat ettikten sonra, kendinin de bittiğini anlatıyor: "Ben o zaman ölmüş, gitmişem; parayı nideceğim!" diyordu.

İşte dönüş yoluna iyiden iyiye kendimizi çevirdiğimiz bir geceydi. Dışarıda yağmur yağıyordu. Sobayı yakmışlardı.

Zafer Bey, etikete çok riayet eden bir adamdı. Bir gece, toplu bir halde bulunduğumuz sırada kalabalık yapan bir taşarona: "Sen utanmir misin? Men senin ananı ille... Dua et ki kadınlar var. Onların yanında ayıp olur!" demişti. Hepsinden fazla saydığı Makbule idi. "Hanımefendi, Almanya'da beyle idiler" diye elini öpüyordu.

Artık herkes, birbirine takıldığı için Hoca da hafiften Makbule'ye takılmaya başlamıştı:

— Vallahi sende gözü var... Gece, oda kapını iyi kilitle... Feryat, figan para etmez... Gözümüzün önünde gürültüye gittiğin gündür. Bir yandan da herif adamakıllı zengin... Hem de maşallah erkek! diyor.

Evlenirlerse, Zafer Bey'in Makbule'ye nasıl ilân-ı aşk edeceğini anlatıyor, takma burnunu takarak, gözlerini şaşılaştırarak Makbule'nin üzerine...

Hepsi kahkaha ile gülüyordu. Dürdane bile gülüyordu. Hele onun karşıdan sırıtır gibi gülmesine tahammül edemeyen Makbule kuduruyordu.

Hiç suçu, günahı olmadığı halde Zafer Bey'e garaz oldu. O kadar ki Hoca, takma burnu ile ona yanaşarak:

"Senin o minicik burnunu hap diye kapar!" dediği zaman: "Git üstümden, ben o herifin burnunu böyle ezerim" diye Hoca'nın üzerine hücum etti.

Hepimiz kahkahalarla gülüyorduk. Bununla beraber Makbule'nin kadınlık tarafı uyanmaya, oynamaya başlamıştı.

Hemen hemen dağılmış vaziyette idik artık. Dönüşü kararlaştırmıştık.

Doktor, Pertev'le poker oynuyor; yüzüğü, saati kuyumcuya satılmaya gidiyordu.

Lokman'ın küçük rehinler mukabilinde para verdiğini öğreniyordum.

Borçlarımızın mesuliyeti gitgide ağır basmaya başlıyordu. İdare, tam manasıyla inhilâl etmişti. Bir yandan elimizdeki ağırlıkları da düşünüyorduk. Bunlar, kumpanyanın malıydı. Satmayı düşündüğümüz sırada Lokman, bizim anlamadığımız kanuni sebepler ileriye sürerek:

"Kimse satamaz, el süremez; ancak bir beyanname ile emanete teslim edilir." diyordu.

Son gece yeise ve aynı zamanda eğlenceye dalmıştık. Artık hiç bir ümit kalmamıştı. Herkes, marifetini gösterdi, sıra ile birbirlerini taklidini yaptılar.

O vakte kadar gizli olan şeyler meydana çıkıyordu. Sonra Hakkı'ya hokkabaz oynattılar. Kambur da oyuna girdi. Vapurdaki maske ile maymun oynatıldı; hatta Lala bile oynadı...

Remziye yine köşesinde yalnızdı. Ellerini koltuklarının altına sokmuştu. Gözleri durgundu.

— Memnun değilsiniz, dedim.

— Dönüş yolu olmasa! dedi, ben, gitmek, hem de bilmediğim bir yerlere gitmek istiyorum... Tekrar rıhtımı görmek, tekrar İstanbul sokakları...

O zaman, acı bir jest yaptı. Gülümseyerek dinleyişimden kendisini çok iyi anladığımı sezdi:

— Gitmek... Daima gitmek... Keşke dünyanın yuvarlak olduğunu öğrenmeseydim!... demek, dönmek lâzım!

Bu sözü Neriman reddetmişti:

— Daha kim kalmak ister?

Remziye:

— Ben! dedi. İşte o zaman bir sürpriz oldu. Zafer Bey, dükkân açtırarak alayla şampanya getirtti. Hem de sahici şampanya...

— Vallahi ayrılık gecesi bu, diyor, açtırdım dükkânı...

O, içkilerin iyisini, kötüsünü anlıyor: "Men gazinoculuk da yapmişem ha!" diyordu.

Bizimkiler de bir mukabele yaptılar.

— Zafer Bey, şimdi gazinoculuk sırası bizde, dediler, sen otur, bakalım! Biz de sana ikram edeceğiz. Köylünün hikâyesini bilir misin? Evine gelen misafirine fakir bir

Türk köylüsü ikram edecek hiç bir şeyi olmadığını görünce. "Hele bir yol otur, ben sana oynayıvereyim!" demiş.
İşte o zaman Zafer Bey'e bir tulûat: "Arşın Mal Alan" oynamaya kalktılar.

Hoca:

— Kırılan burnumun yerine bir burun daha yaparım: takıp gelivereyim, dedi. Makbule:

— İkisini birden kırdırırsın; otur oturduğun yerde! diye bağırıyordu.

Bu sözlerin manâsını anlamayan Zafer Bey, gülüyor, o vakit hep birden bir neşedir gidiyordu.

Gazali'nin o küçük ağzından ve boğazından kahkahalar taşıyor, Hoca:

— Boğulacaksın ulan! diye bağırıyordu.

Makbule'den bir şarkı istediler:

— Hayır, dedi, yeminimi bozamam!

— Dağıldık, artık yemin kalmadı, dedim.

— Ağlatacaksın beni Süleyman Bey, dedi ve sahiden ağlamaya başladı. Bu sefer de bir ağlaşma...

Bu defa Remziye:

— Ben kaldım, dedi, ama ben ne yapayım?

Bunu sual gibi sorarken ne yapacağını hazırlamış olduğu gayet belliydi.

— Makbule Hanım'ın yemini var... Ben de onun taklidini yapayım. Güzel sesini birçok defalar işittim, dedi. Köşede duran udu alarak oturdu, eteklerini topladı. Makbule'nin daima tekrar ettiği bir şarkıyı söylemeye başladı.

Şarkı o kadar başka bir şeydi ki, Makbule'nin alınacağını sandım. Fakat bu zavallı kadında gerçekten güzel şeylere karşı bir hayranlık vardır:

— Küçümen, dedi, ben de Hoca gibi ahlâksızlık yaptım. Ufak tefek seni bir parça çekiştirdim. Ama gel, öpe-

yim seni... Zaten o geceden beri üzülüyordum bunun için...

Bunları söylerken o kadar genç, hafif ve güzeldi ki, zavallı... Sonra "Gidiyor yemin!" dedi. Haydi Hoca; udunu al, son numara diye Zafer Bey'e bir şarkı söyleyelim seninle...

Ondan sonra, Hoca, Servet Bey'in yalvarışını ve tövbe edişini anlatan şaheser bir monolog icat etti. O kadar eğlenceli anlatıyordu ki, herkes kahkahalarla gülüyordu. Bir yerinde birdenbire kesti:

— Yahu, ben, çok ahlâksızım, dedi, gerçi şaka... Şakada bir fenalık yok ama ne de olsa şu adam sayesinde birkaç ayımız pek güzel geçti. Ben ahlâksızım vallahi ahlâksızım, ama elde değil...

Trup, hemen hemen takımıyla bir kere daha toplanıyor. Erzurum'da dekovile doluyor. Yalnız Pertev eksiktir. O, bir akşam evvel aldığı telgrafı okuyunca yüzü, gözü değişmiş: "Amcam ağır hasta imiş, müsaadenizle gideceğim!" diyor.

Ertesi sabah bir pay vererek onu gönderiyoruz. Yeniden kasaya geçen Lokman: "Usulen hakkı olmadığını" söylüyor. Hoca:

— Haydi Lokman'cığım, benden, Makbule'den ahlâksız olma, ver oğlanın hakkını! diyor.

— Aman, estağfurullah... Neden ahlâksızlık?

— Hadi, bilirsin sen, bilirsin... Ne olsa arkadaşımızdır. Müreffeh dönsün İstanbul'a... Bak Zembilli Ali Efendi de öyle söylüyor. Bu, hepsinden ziyade onu memnun eder.

Biraz mahçup, gülümsüyorum. Gelen telgraf, Pertev'i savmak için uydurulmuş sahte bir telgraftır. Hoca'nın dediği gibi, hakikaten de ahlâksızlıktır. Telgrafı dikte eden: Hoca, yazan: Makbule'dir. Hatta Hoca, Makbule'ye: "Yazın, telgrafçı yazısı gibi sakil olduğu için sana yazdırıyo-

rüm!" demişti. Telgraf "İlk vapurla gel, seni bekliyorum. Arkadaşlara amcanın ağır hasta olduğunu söyle!" diyor. Altında da sahte bir adres.

Hoca, gülerek:

— Bir ara Servet Bey, bu oğlanı nasıl savsak diye ağlarken bunu düşünmüştüm, diyor, kısmet şimdi imiş...

Bir müzakere de Lala için oluyor: "Onu göndersek!" diyoruz. Ama nereye gidecek. Hanımefendinin onu almamak için yemini vardır. Fakat Lala bize ağır geliyor.

* * *

Eski atlı tramvaylara benzeyen birbirine bağlanmış vagonlarda, sanki bir oda içinde imişiz gibi dekoville iniyoruz.

Bir ara, yoldan çıkıyoruz. Zafer Bey bir diktatör gibi başımızda, makiniste emirler veriyor. Çoluk çocuk, son süratle uçuyoruz. Fena halde korkan Hoca, bu süratle lânetler ediyor.

Zafer Bey, dekovili ikide birde durduruyor, "buyur!" diye Makbule'yi ortaya oturtuyor, kumandalar vererek resim çektiriyordu.

Yine şakalar yapıldı. Hoca: "Patronsuz olmayacak galiba, diyor, yine de Allah eksik etmesin!"

Sonra, başka bir mevzua geçiyor:

— Patron da gözdesiz olmuyor.. Yani trup, galiba senin şerefine duruyor, gülüver adamcağızın yüzüne...

Bu sözler, bir yanda Makbule'nin izzetinefsini okşuyor, fakat bir yandan da sinirlendiriyor:

— Allah esirgesin, diye haykırıyor, herife çattıracaksınız beni... diyor.

Fakat Zafer Bey'in damızlık eşekler gibi pırıl pırıl suratı karşısında bazı bazı ürperdiğine şüphe yok... Makbule'ye: "Hoca şaka ediyor" demekle beraber, bir vaka çıkarmasını ben de beklemiyor değilim.

Zafer bey, gülerek:

— Ziyanı yok, ziyanı yok, diyor.

Mabule, yavaşça söyleniyor:

— Ben, onu bir kere daha bağırtırım. Aman gırdaşım! diye...

Yalnız Lokman, müeddep tavrıyle...

— Beyefendi, diyor, hedef Makbule değil, Neriman'dır.

— Yapmayın Nuri Bey!...

— Bendenize belki öyle geliyor.

Dikkat ediyorum. Bende de aynı kanaat uyanmaya başlıyor. Zafer Bey'in Neriman'a hitaplarında âdeta bir cesaretsizlik var. Hatta yüzünü ona döndüğü zaman aldığı hal ile bizimle konuştuğu zamanki yüzünün ifadesi o kadar farklı ki insan, onları bir arada görünce kırlarda gezen aygır ile damızlığı hatırlıyor.

* * *

Kasabanın kenarında bir kaplıca var. Geniş odaları, bahçesi, her şeyi mükemmel. Suyu, bilmem nereden geliyor? "Ah kalabilsek!" diyoruz.

Zafer Bey, derhal gülüyor:

— Kalacağız!

Hoca:

— Yahu, talihimiz mirasyedilerden açılmış!

Lokman:

— Tiyatro budur! diyor.

Hep beraber dekovilden atlıyoruz. Burası Hasankale'dir. Herkes kaplıcalara yıkanmaya koşuyor.

Biraz sonra sudan çıkan Makbule, arkasından da Mâsume ile Melek görünüyorlar.

Lala ile babacan terzi, şirin şirin ortada dolaşıyorlar.

Zafer Bey: "Men âşığ olmuşam hepinize!" diye bir şarkı tutturmuştur. Güzel bir dağ gecesi başlıyor.

Hasankale... Nef'i'nin memleketi... Bir ilkokul hocası ona bir mezar yapmak için çalışıldığını söylüyor. Kaymakam, kumpanyanın da iştirak etmesini rica ederek bir müsamere yapılmasını istiyor.

— Hay hay, memnuniyetle! diyoruz.

Müsamere gecesi Hoca, Nef'i'den ezbere bir şey bilmediği için yalnız "Arabın teri" hikâyesini anlatıyor; bir de şarkı söylüyor. Remziye, Tevfik Fikret'in "Nef'i" manzumesini daha ilk mısradan itibaren ihtiramlı bir ahnek alan sesiyle okuyor:

Bir yağız çehre, çatılmış iki hançer kaşlar,
Yine hançer gibi keskin iki manalı nazar
Yâd-ı ulvisi hayalimde bu sîmayı taşır,
Bence Nef'i'ye bu sîmay-i mehabet yaraşır...

....

....

Bu ses, âdeta yıldızların arasından gitgide büyüyerek geliyormuş gibi o kadar düzgün, o kadar pürüzsüz ki... Bu, benim için yeni bir (rèvélation) oluyor.

İnşaat; daima sinirime dokunmuştur. Fakat kimseden işitmediğim bir ağır akışla kelimeler, bu dağ gecesinin yıldızları gibi net akıyor:

"Sana bir başka zemin, başka zaman lâzımdı!"

Derken sesinde öyle bir anlayış kudreti var ki, bunu söyledikten sonra susuyor, duruyor. Uzaklara bakıyor. Son mısraını bulamıyor. Yanından sufle ediyorum:

"Sana bir âlem-i lâhut-nişan lâzımdı..."

Yine duruyor. Anlamadığını sanarak tekrar ediyorum. O, bana bir baktıktan sonra sadece yine evvelki mısraı tekrar ediyor:

"Sana bir başka zemin, başka zaman lâzımdı!"

Bütün kaideleri bozan bu tekrar, o kadar garip bir tesir yapıyor ki...

Remziye, bu küçük şiiri bitirip yanımıza döndüğü zaman —uzun uzun koşarak yorulmuş gibi— soluk soluğa idi.. Buna rağmen gülüyor, bana:

— Unuttuğumu sandığınız! Hayır, diyor, o:

"Sana bir başka zemin, başka zaman lâzımdı!"

dan sonra:

"Sana bir âlem-i lâhut-nişan lâzımdı!"

ne kadar lüzumsuz...

— Remziye, bunu sen kendin için söyledin! diyorum.

Gözüne isabet edenleri eliyle işaret ederek:

— Kendim ve belki... Birkaçımız için...

* * *

Ertesi gün, ezeli merakımla gözlerimi etraftan alamıyorum. Kaplıcaların ilerisinde genişçe bir taş set görüyorum. Bu, bana birden "Pembe Kız"ı hatırlatıyor. Lokman, onu vaktiyle Abdi'den biliyor. Bazı parçalarını mırıldanıyor. Vakayı kısım kısım hatırlamaya çalışıyorum. Şöyle bir şey çıkarıyoruz: "Böyle kırlarda şarkı söyleye söyleye gezen bir kız var: Pembe Kız."

Lokman, kanun maddelerini zikreder gibi parçalarını birer birer okumaya başlıyor. Makbule'de de kulaktan kalma bir şeyler var... Lokman, kötü sesiyle söyledikçe Makbule, ahengini tashih ihtiyacıyla okumaya başlıyor, ilaveler yapıyor.

Remziye, birden:

— Haydi, şu piyesi çıkarıverelim! diyor, gerçi elimizde hazırlanmış piyesler var ama, mademki siz söylediniz; ben bu (Pembe Kız)'ı, bir kelimesini bilmediğim halde oynayacağımı hissediyorum.

Benden beklenmeyen bir cesaretle yerimden kalkıyorum. Alışmadıkları için hepsinde bir hayret var: "Zannederim ki, bu kadar sevimli görünen bir bahçede kumpanyamız, bir marifetini gösteremiyor ama, kendi ara-

mızda hiç bilmediğimiz bir şeyi çocuk oyunu gibi oynayabiliriz diyorum."

Ona perde açılmadan evvel anlatılan Ermeni rejisör hikâyesi gibi derhal bir tarif yapıyorum. Nasıl yapacağını bilmeden:

— Ben, aktör değilim, ama oynayalım! diyor.

Herkesi bir telaştır alıyor. Çocuklar gibi koşuyoruz. Hiç bilmediğimiz bir şeyi oynayacağımız için şaşıracağız, güleceğiz...

Zafer Bey:

— Vay babana rahmet! diye bağırıyor.

Derhal Aksaray'daki konağın bahçesindeki halimize dönüyoruz. Arka arkaya (emprovisation)lar geliyor. Remziye:

— Ben, sudan çıkmış bir (Pembe Kız) olacağım! diyor. Bu kadarı bana kifayet ediyor.

Ben, arkadaşıyla beraber ava çıkmış bir şehirliyim. Azmi ile —sopalarımız, tüfeklerimiz omuzumuzda— dolaşıyoruz, ormanın bir kenarında oturuyoruz. Derken uzaktan hafif bir ses geliyor. Bu bir halk havasıdır. Tatlı bir ses açık havada daha da güzelleşiyor. Şarkılar bir bir daha devam ediyor, bu, (Pembe Kız)'ın sesidir. Sesin geldiği tarafa doğru ilerliyoruz. Nihayet buluşma...

Pembe Kız, şehirliye:

— Kimsiniz? Nesiniz bilmiyorum ama, iyi bir insana benziyorsunuz! diyor. Aralarında bir aşk başlıyor. Derken ormanın bir köşesinden kızın babası çıkageliyor. Kızla oğlanın birbirlerini sevdiklerini görünce ellerini birbirine bağlıyor, büyük bir sadelikle söz kesiliyor. Fakat oğlanın da babası vardır. Bu baba ince sakalı ile Gazali'dir; boynunu uzata uzata oğlunun vezir kızıyla nişanlı olduğunu söylüyor. "Paşa duyarsa bizi, Nef'i gibi kestirir!" diyor. Hakikaten de Lokman, büyük gözleriyle onu yapacak heybetli bir paşadır. Paşa kızı rolünden gurur du-

yan Neriman, tavuslar gibi bir sarayın şiir kadar güzel bahçesinde dolaşıyor. Yanında Arap lalası ve sarayın küçük kamburu sahnede... Bilhassa küçük kamburla Lokman, tuluat harikaları yapıyorlar. Fakat asıl harika, Hoca ile Makbule'dir... Onlar, iki karı-koca çingenedir: (Pembe Kız)'ın annesi, babası... İş o kadar eğlenceye vuruluyor ki, Makbule adeta şaşırıyor, Hoca'ya:

— Ayıp yahu rezalete gidiyoruz, diyor.

Hoca, yavaşça:

— Ben, bu fırsatı bir daha nereden ele geçiririm? Icığını, cıcığını çıkaracağım, sende çingenelik var, ayıp yok... Biz, onu peynir ekmekle yedik! diyor ve hemen yapılacak düğünü bozmak için bir düzen kuruyor.

Ertesi gün, Paşa'nın düğünü başlarken yine dışarıdan bir zurna sesiyle, bir çingene alayı sökün ediyor. Bir hemgâmedir başlıyor. İşte o zaman Makbule, en güzel keriz havalarını hakikaten çok kuvvetle söylemeye başlıyor ve bu arada Mâsume ile Melek, harika bir oyun çıkarıyorlar. Onlar da çingene kızıdır ve oyuncudurlar... Sahnede, yarı çıplak, öyle bir oynuyorlar ki, hiç bir oturak âlemi böylesini görmemiştir.

Hoca:

— Demedim mi ben bunları? diyor.

Onlarda artık hiç bir çekinme kalmamıştı. Bir kanto, bu kadar açık, bu kadar şehvetli olamaz.

Hoca:

— Dur yahu, iş ciddileşiyor, kızlar büsbütün soyunacaklar galiba! diyor.

Remziye, onların çıplak oyunlarından daha korkunç bir şey söylüyor:

— Yapmalılar... Niçin çekinmek, korkmak?

Hoca:

— Yahu. Bu kaplıcanın sularından mıdır, nedir ben kendimi gençleşmiş hissediyorum, ne dersin?

Oyun havası, bir hayli uzadıktan ve Melek ile Mâsume bütün kurtlarını döktükten sonra Hoca nihayet:

— Yaşayın çocuklar! diye haykırıyor.

Bundan sonra Hakkı, hokkabaz oynuyor.

Son bir sahne: Paşa, bu eğlenceden sonra çingenelere para serpmek için elini kesesine daldırıyor. O zaman, Hoca bağırıyor:

— Çocuklar... Paşa akrabamız oldu... Kızını oğlumuza verdi.

— Vay benim damadımın babası sen misin. Kızımı çingeneye mi verdim? Oğlana başka bir kız bulup versinler!...

Ve tabii Pembe Kız, tekrar sahneye çıkıyor.

Azmi, oyundan son derecede memnundur. Birdenbire sevinçle sarsılıyoruz...

Bunların hepsi büyük çocuk oyunlarıdır.

* * *

Kars'ta da bir hafta on gün çarpınıp çırpındıktan sonra, nihayet mukadder akıbet çatıyor...

Zafer Bey'in bize yardımları oluyor. Benim zor bela hazırlandığım dekorlarda hiç bir piyesimiz canlanamıyor, seyirciler, günden güne seyrekleşiyor. "Operet oynayalım, şarkılı oyunlar çıkaralım!" diyorlar. Zafer Bey de bunu söylüyor. "Varyeteler yapalım!" diyor. Fakat son darbeyi de ondan yiyoruz.

Nihayet, bir sabah, onun da tıpkı Servet Bey gibi kaybolmuş olduğunu görüyoruz... Biz, Makbule ile şakalaşırken o, Neriman'ı alıp götürmüştür... Hem de evlenmek üzere...

Son defa, otelin sofasında oturuyoruz... Artık "Türk Tiyatrosu" dağılmıştır. Otel ve saire masraflarını, sahne kirasından kalan borcumuzu ödedikten sonra kalan az bir parayı aramızda dağıtıyoruz. Artık herkes, kendi başının çaresine bakacaktır. Bu neticenin geldiğini anlayan Lok-

man, Erzurum'a inmek için bir kamyoncu ile pazarlık yapmıştır... Gazali, kızlar, doktor kamyonla gideceklerdir... Makbule, Hoca, Azmi, Remziye 've ben ertesi akşam gece yarısına doğru gidecek trene döneceğiz. Lala da bizim üzerimize yüktür. Hiç kimsede artık hayale mecal yoktur. Herkesin dili tutulmuştur.

Son bir teselli olarak:

— Bir kere daha vapurda buluşuruz, diyoruz.

Hoca:

— Yok, yağma yok, diyor. Ben, ona dayanamam. Samsun'da iskeleden ayrılacağım. Hiçbirinize veda etmeden kaçacağım.

Ümitsiz bir kol hareketiyle ilave ediyor:

— Ne yapalım, deniz tükendi!

Onların, ortalık daha ağarmadan uyandıklarını duyuyoruz ve uğurlamaya iniyoruz... Hoca, Melek'le Masume'nin yanaklarını birer birer öpüyor. Lokman, gözlüklerini takmış, sakosunu giymiştir. Yalnız Hakkı ile Kambur kalıyor. Hakkı, hokkabazlık yapacaktır. "Daha olmazsa —Kambur için— bunu maymun gibi oynatırım" diyor.

— Vapurda bir kere daha beraberiz, diyorlar. Sürüsünü dağıtan bir çoban gibi idim. Kimbilir nerelere dökülecektiler? Muhakkak buluşacaktık... Buna rağmen yüreğim somun gibi şişmişti... Artık bir daha bulamayacağımı sandığım bir duygu ile yanıyordum....

Azmi:

— Zekazik kampında gibi değil miyiz? diyor.

Onları uğurladıktan sonra tekrar yattım. Günün ilerlemiş bir saatinde, gürültülerle uyanıyoruz. Kahvemi getiren kahveci, haber verdi: "Meşhur bir operet gelmiş!" dedi.. Meşhur Operet... Kamyondan eşyalarını boşaltıyorlar. Arka arkaya sandıkları, davullar, zurnalar birbirini takip ediyor, tıpkı bir kervan gibi...

Garsonlar koşuşuyorlar, artistler, alışık tavırlarla kamyondan atlıyorlar. Patronları kısa boylu, görülecek tipte bir adamdır:

— "Fenimettesadüf" diye bağırıyor. Arkasında bir aba ayağında lâpçinler... Tıraş olmadığı için uzamış yüzü, adeta kıranta bir sakalla çevrilmiştir.

Makbule de:

— Fenimettesadüf diye cevap veriyor. Adam, Makbule'yi turnelerinden tanımaktadır.

Makbule, bu küçük komplimana duygusuz kalamıyor. Bozulmuş yüzlerle yanına gelen diğer kadınlara ve altın dişli prima donna'ya selam veriyor.

Operetin patronu bağırıp çağırarak kamyonları boşaltırken bizim akıbetimizi öğrenmiştir. Adamcağız, adamakıllı bir esnaftı. İçini çekerek:

— Kim bilir, ne güzel şeyler oynadınız, dedi, fakat sökmez bu taraflarda...

Sonra, ayak üzerine şaşılacak bir turneden bahsetti: Van'dan, Siirt'ten, Gaziantep'ten... "Buraların kurdu olduk!" dedi.

O sırada yanımıza gelen garson:

— Bakacaklar senin odaya! dedi. Anlaşılan odalarımızı hemen onlara bırakacaktık.

Gece yarısından sonra kalkacak trene kadar şurada burada vakit geçirecektik.

Kumpanyanın bir de cücesi vardı, kambur değildi: bilâkis onun basılmışı idi. Yüzü, vücudu adeta şimendifer tekerleği altında büyümüş paralar gibi genişlemiş bir cüce... Bir de Arap...

Sakallı patron:

— Burası keyif yeridir, dedi, operet iş yapmaz.

Aşağı yukarı, piyasayı bir esnaf gibi biliyordu. Geldiği yolları anlatınca hayretlere düştüm.

— İran'a geçmeye teşebbüs ettim fakat Pehlevi caymış, dedi.

Bu garip şöhrete şaştım.

Truptan arasıra gelip ondan fikir soruyorlardı. Bize gelince sefaletimiz artık iliklerimize kadar işlemişti. İşte o zaman akla gelmez bir komedi oldu. Bir de baktık; uzaktan Masume ile Melek geliyorlar. Arkalarından sıra ile arkadaşları sökün ediyorlar.

Anlattılar: Meğerse kamyonda kavga çıkmış ve büyüdükçe büyümüş. Üstelik Gazali, kamyoncuya:

— Sarhoş ihtiyar! diye bağırınca nihayet herifin kafası kızmış. Gazali'yi bir temiz dövdükten sonra:

— Vay, sen benim dinime sebkettin! diye onu yakasından tuttuğu gibi kamyondan atmış, arkasından da eşyasını...

Mâsume ile Melek ağlaşmaya, bağrışmaya başlamışlar. Hâlâ bir anlaşma olacağını zanneden Gazali:

— Yapma yahu! Lafımı kubura attım, tecdid-i iman ettim, diye bağırıyormuş.

Ben, olur efendim, olur, yolculukta kusura bakılmaz, dedim. Herif Gazali'ye vururken dirseği de benim göğsüme isabet etti.

Melek'le Masume'nin gülmelerinden kamyoncunun, Gazali gibi onu da hırpaladığı anlaşılıyordu.

— Oyuncu değil misiniz? Namussuz keratalar! diye bağırmış ve paraları yere atarak kamyonu sürmüştür.

O gün akşama kadar orada, burada süründük. Artık gece yarısı trenini beklemekten başka yapacak işimiz kalmamıştı. Birkaç parça eşyamızı istasyona bıraktıktan sonra bir Rizeli'nin gazinosuna gidip oturduk.

Hoca, oturduğu yerde uyuyordu. Üzerine senelerin bütün yorgunluğu çökmüş, mahzun bir ihtiyar olmuştu. Bir aralık sayıklayarak:

— Mektupları okudum, dedi. Ve beklediğinden çok fena olduğunu göstermek için ellerini birbirine çarptı ve gülümsedi.

Uzaktan bir otomobil göründü. İçinde plak çalınıyordu. Cüceyi hoparlör gibi öne oturtmuşlar. Avaz avaz ilan ettiriyorlardı. "Operet... Hafız Nuri'nin opereti... Otuz kişilik kumpanya... Çeşitli numaralar, varyeteler..."

Birden gözünü açan Hoca, içini çekerek:

— Bu işte yaya kaldık, dedi, gördün mü tiyatroyu? Vallahi para kıracak!

O sırada Hakkı ile Kambur da sökün ettiler. Onlarda da dehşetli havadis vardı. Hoca:

— Biz, hata ettik galiba, dedi. Sen Azeri'nin dediğini kabul edeceksin; operet oynayacaktık...

Azmi:

— O, onun becereceği iş mi?

Makbule:

— Ne dedin, ne dedin? diye ona çatıyordu.

* * *

Gece, bizi operete davet etmişlerdi. Takımımızla gittik. Kapının önünde mızıka çalıyordu. Bütün gün Cüce ile Arap, ellerinde çıngıraklarla halkı davet etmişlerdi...

Lokman:

— Maalesef hakikat bu... Memleketin istediği bu... diyordu.

Operet... Hafız Nuri'nin opereti...

Cüce, kanto oynadı. Arap, bir silindir şapka ve basma redingotla çarliston yaptı. Altın dişli primadonna ile tenoru da dinledikten sonra istasyonun yolunu tuttuk.

* * *

Herkeste bu dönüşten dolayı derin bir üzüntü vardı. Lokman, ortaya bir fikir attı:

— Çalgısı, çağanağı, tulûat ile yollarda gördüğümüz bu tiyatroların yaptığı şeyi biz, niye yapmayalım?

Hoca:

— Benden artık geçti, ben hapı yuttum, diyor.

İstasyonda büyük bir sessizlik vardı. Lokman, uzun yollara mahsus aba sakosuyle, Lala battaniyesiyle sıraların üzerinde uyukluyor. Mâsume ile Melek, bir aşağı, bir yukarı geziniyorlar.

Remziye, yalnız dolaşmalarını bırakarak yanımıza dönüyor. Sessizlik içinde oturuyoruz.

Trende bir rötar olduğunu söylüyorlar. Gecenin nemine karşı büyük lambanın etrafında gece böcekleri uçuşuyor.

Hoca, elinde kalem, kâğıt hesap yapıyor, "beş ay, on gün" diyor, ama işte hayatta kalan bu!...

Hafız Nuri'nin aşiretindeki intikamı konuşuyoruz. Hepimizde bir haset var. Hafız Nuri, bize yolda gördüğü ufak tulûat kumpanyalarından bahsetmiş, engin denizlerde karşılaşan kargo'lar gibi kumpanyalarımız birbirini selamlamıştı.

Makbule:

— Ya ben ne yapacağım? Tiyatrocu oluyorum diye solistliği bıraktım; büyük söylemişim!

Hoca:

— Ben, o uydurma Pembe Kız'ı hatırlayarak ağlayacağım, diyor, bu kadar çabuk mu dama diyecektik? Bana yollar görünüyor, çaresiz, döneceğim. Yolunuz düşer de bizim tarafa gelirseniz o Halkevi'nde buluşuruz.

Hakkı:

— Biz dolaşacağız, diyor, belki bir kumpanya bulur, onlara katılırız.

Makbule takılıyor:

— Ben de geleyim sizinle. Eşek gibi yeminler ettim, tiyatrocu oluyorum diye, solistliği bıraktım. Yine köpeklere ekmek doğrarım, solist olurum.

Hoca:

— Benim ne eksiğim var? diyor, monoloğ söylerim, hele

sen de o güzel sesinle şarkılar söyledikten sonra biz de bir tulûat kumpanyası kurar, bilmediğimiz yerlerde güler, eğleniriz.

Azmi:

— Peki, biz niye gelmiyoruz? diyor. Biz onunla nasıl olsa Zekazik kampında partiyi kaybettik.

Hoca:

— Sahi, diyor, bu kadar marifetimiz var; herkesi eğlendiririz. Biz, niye yapmayalım? Geride bekleyenlerimiz mi var? Haydi çocuk, bize baş ol, atalım bir maceraya kendimizi... Operetçiler, gezdikleri yerleri anlatırlar. Memleket görürüz. Mübarek Anadolu'da konup göçen kervanlardan birine nasıl olsa katılırız...

Azmi:

— Ben hazırım! dedi.

Makbule:

— Çocuklar, siz hiç bir şey yapmazsanız ben yine cayarım, konserlerime başlarım.

— Benim hiçbir marifetim yok, dedim, benim rejisörlüğüm sökmez.

Azmi:

— Yine kafileye baş ol! Tut ki, turneyi uzatıyoruz. İstanbul, şimdi buradan güzel görünür, fakat düşün, rıhtıma çıkıyoruz. Yağmur yağıyor. Sokaklar pis... Nereye gidilecek? Kimlerimiz var? Değiştiririz adımızı, kurarız bir yeni kumpanya... Ha çocuklar!

Hoca, adeta ağlıyordu:

— Doğru mu çocuklar? Kurtulduk öyleyse...

Remziye, yabancı ve biraz uzak, o kapalı haliyle düşünüyor. Yalnız, etrafına bakındığını görüyorum.

İşte asıl turne orada kararlaşmıştı. Hoca, artık çocuk gibi ağlıyor... Tesadüfün bir araya topladığı insanlar, istasyon fanusunun etrafındaki gece böcekleri gibi bu bi-

linmeyen yerlere gitmek, içinde bulundukları halde kaçıp kurtulmak ateşleri içinde yanıyorlar.

Lokman:

— Yapılacak iş yok; biraz nizama uyasak kervan gider...

"Gideriz!" dedi. Tam kışa doğru güneye ineriz. Antalya, Adana, Mersin... Artık bütün yerleri birbirine karıştırıyorduk.

Remziye, sükut ederek dinliyordu.

Azmi, en iyi zamanlarının heyecanı içinde uzun bacaklarıyla kollarını hareket ettirerek kumandan jestleriyle şark yollarını gösteriyor: "Bu sefer, plansız, programsız hareket edelim. Ne kaybedeceğiz? Biz seninle Zekazik kampında yaşarken bundan ne farkımız vardı?..."

Bu bedbaht hastanın ani neşesi, o kadar sari ki, bir kere daha hepimiz bambaşka oluveriyoruz. Sanki büyük bir sefere çıkıyormuşuz gibi bir vehmin heyecanı içindeyiz.

O sırada bir kere daha gözlerim Remziye'ye ilişiyor. Boynunda bir sargı var, hafif hafif öksürüyor.

Zavallı Remziye çok yoruldu, diyorum, onu artık burada selametleriz.

O, sadece: "Evet!" diyor.

Makbule:

— Bize göre hava hoş... Ölmüş eşeğin kurttan korkusu olur mu? Aman, o bizden başka... Ben, aranızda çok eğleniyorum çocuklar...

Hepimiz, bu konuştuklarımızın hâlâ şaka olmadığına inanamıyorduk. Hoca, bir çocuk gibi haykırıyor:

— Çocuklar, bana bakın... Şakaya gelmez...

Bir kere daha gözlerinin dolduğunu ve ağladığını gördüm.

Gece için yerimiz kalmamıştı. Daha küçük bir otele

gitmeyi düşündük. Gideceğimiz yolları da kararlaştırmamız icap ediyordu.

Azmi, bir asker salâhiyetiyle harita çiziyor, Erzurum'dan yolu çevirip Mamahatun'a gitmeyi, daha sonra Erzincan'a bir kol atmayı, oradan Orta Anadolu'ya ve hudutlara doğru açılmayı teklif ediyor.

Azmi, herkesin yüzüne bakarak:

— Haydi uzuna tahammülü yok bunun! dedi.

Hoca, ağlayarak onun boynuna sarıldı:

— Ulan, şu Allahın büyüklüğüne bak, diyordu, bu hayırlı işe de o keratayı musallat edecek... Ben de bundan sebepleneceğim. Şu keratayı görürsem inşallah bir teşekkür edeyim...

* * *

Genç, ihtiyar, bütün ayrı ayrı dertleriyle, bir garip aile kurulmuştu... Anlaşılan ömrümüz maskaralıkla geçecekti... Gözümün önüne tulûat kumpanyaları geliyor, cer hocaları geliyor... Dervişler geliyor.

Remziye'nin bana baktığını görüyorum:

— Bir parça konuşalım sizinle Remziye, diyorum, onlara söyleriz, bizi istasyonda bulurlar.

Tren yolunun yanından yürüyerek konuşuyoruz. Evvela hastalığını soruyorum:

— Sizin dönmeniz lâzım, Remziye!

Hayretle bakıyor:

— Niçin?

— Nasıl bir aile olduğumuzu biliyorsunuz. Hiç kimsenin sırrı yok. Derdinizi anlıyorum. Ben sizin evli bir kadın olduğunuzu ve kocanızı sevdiğinizi biliyorum. Bütün bu şeyler arasında siz bir "âşık"!...

Birden sözümü kesti:

— Neler söylüyorsunuz? dedi.

— Siz hepimizden başkasınız da ondan Remziye. diyorum, sizinle pek az konuşabildik; ikimiz de pek fazla ko-

nuşkan değiliz. Bazı rollerinizi de gördüm. Her şeyi unutarak kendinizi verdiğiniz, hatta bazen etrafınızı değiştirdiğiniz roller... Uydurma mâsalların uydurma rolleri... Ama siz, asıl onlarda kendinizi söylediniz. Tahsiliniz var, zekisiniz; galiba da artistsiniz, zavallı Remziye! Siz, büsbütün başka türlü bir hayata lâyıksınız.. Biz, eh, çaresiz, isyanlar içinde bunalmış insanlarız... Her tarafımız kapalı; fakat siz, öyle değilsiniz. Bundan biraz da ben, kendimi mesul görüyorum. Siz, dönmelisiniz, zavallı Lala'yı da beraber alırsınız...

Ben, bunları söylerken düşmeden rayın üstünde, bir çocuk gibi yürüyordu, son fikrimi söyledim:

— Nasıl olsa aileden gidenler var; ihtiyaten onlarla gitmelisin!...

— Hayır, dedi, ben hepinizden fazla yolu kesilmiş bir insanım!

Ağlıyordu...

— Zavallı Remziye, bir büyük kardeş gibi bütün samimiyetimle söylüyorum size... Siz, kendinizin zannettiğinden çok başka bir insansınız.

(Remziye'yi mutlaka çevirmenin lâzım olduğunu anlıyor, yalnız onu kaybedecek olduğumuz için yorgun vücudum sızlayan bir damar gibi bana ıstırap veriyordu; bütün hudutları aşıyordum.)

— Neler söylüyorsunuz siz bana?... Neler söylüyorsunuz siz bana?!...

— Benim gibi ürkek, çekingen bir adamı nası bir alâkanın bu kadar açık konuşturduğunu anlıyorsunuz. Şimdi aksini söylerseniz: "Hayır, yanılıyorsunuz!" derseniz sadece boynumu bükerek: "Evet, yanılıyorum... karıştım; affedersiniz!" derim.

Başını eğmiş, düşünüyordu.

— Peki, ben de sizi yalanlamayacağım. Siz de beni yalanlamayın! Size bir rol oynadığımı da zannetmeyin!

— Siz, rol oynadığınız zaman'da rol yapıyor, yalan söylüyor değilsiniz ki... O zaman da samimisiniz. Siz, onunla anlaşacaksınız. Çünkü o da sizi muhakkak seven bir insandır. Araya birtakım anlaşmazlıklar girebilir. Yine tekrar edeyim nakaratımı... Bizim nasıl bir sefalete doğru güle oynaya gittiğimizi biliyorsunuz.

— Teşekkür ederim, alâkanız kadar sözlerinize de... Fakat insanı biraz aldatan petite femme görünüşüme rağmen fâil-i muhtar bir kız olduğumu düşünmelisiniz ve müsaade etmelisiniz...

İstasyona döndük. Lambalar henüz sönük. Katar hazırlanıyor. Remziye, hâlâ başını tutuyor.

— Açık hava biraz tesir etmedi mi?

— Hayır!

— Bütün bunlar, bu berbat maceranın heyecanı...

— Beni başınızdan atmak istediniz.

— Tekrar edeyim; çünkü sen bizim hayatımıza lâyık değilsin. Buna biraz da ben sebep oldum... Gitgide gördüm ki sende bir artist ruhu var. Ben, yine iflas ettim. Hatta o zaman bile tereddüt ettim, hatırlarsın!...

— Niçin bana teklif etmediniz?

— Reddedecektin!

— Ne biliyorsunuz? Belki de karar verirken Hoca gibi ağlayacaktım. Benim —bitmiş demeyeceğim— başlayamamış bir hayatım var.

Gülmeye başladım:

— Söyleme böyle çocuğum, dedim, çocuksun sen daha... Ben, seni gerçek benliğinle sahnede gördüm.. Ve sana ne kadar acıdım...

— Kaçıp kurtulmak.. Ah, ne kadar güzel, geldiği yere bir kere daha dönememek... Bir izi bir kere daha çiğnememek...

Karanlık bir gecede denize atılmak ister gibi çırpındığını gördüm.

— Bırakın, dedi, ben hepsinden ziyade serseriyim... Belki küçük bir istidat var... O kadar...

— Sahnede başka bir hayatın insanı oluyorsunuz. Kelebek gibi ışığa doğru dönmüş bir insan... Yanıyor, yakılıyor, eriyor...

— Hayır, hayır! Ben, macerasından dönmemeye yeminliyim, bırakın, ben de kalayım sizinle...

— Ben kendi hesabıma çok memnun olurum Remziye...

Boğazımda bir şey düğümleniyordu: "Ben de memnun olurum!" kelimeleri birdenbire ağzından çıkıvermişti. Demek, onun için böyle bir yol değiştirmek bu kadar kolay...

Biraz sonra Makbule ile Hoca, bana doğru geliyorlardı.

— Remziye'yi kandırayım, dedim, geri dönmesi için zorladım; dinlemedi. Siz de bir kere daha anlatın!

— O, şimdi bizim içimizde yaşamaya muhtaç gibi geliyor bana...

— Ben de kalıyorum sizinle, dedi ve bilmem nasıl bir ihtiyaçla Hoca'ya sarıldı. Gariptir ki, ikisi de ağlıyorlardı.

— Ulan kız... Sen, bir âlemsin! Gel, gel erkekçe de, babaca de... Dedece de... Tut ki ne niyetine sayarsan say!

Remziye, arkasını dinlemiyor, Hoca'ya sarılıyor... Sonra, onu bırakıp Makbule'nin boynuna atılıyor. Asıl şaşılacak şey; senelerden beri birbirlerine hasret imişler gibi ikisi de ağlaşıyorlar.

Hep beraber istasyona dönüyoruz. Biraz sonra tren geliyordu. Fakat kumpanyamız, karanlıkta sessiz, Sarıkamış'a kadar giden treni İstanbul'a gidiyormuş gibi: "Biradere selâm!" diye bağırarak uğurladı.

Sabah yaklaşıyordu. Yaklaşmasa da gideceğimiz yer zaten meçhuldü.

İstasyonda Lala ile Makbule'nin çocuğunu başbaşa uyumuş buluyoruz. Zavallıyı, bir papağan gibi sormadan beraber götürüyorduk.

— Ne acıyorsunuz ayol! dedi. Bu kadar kişi onun ailesi... Benim yumurcak gibi onu da taşıyacağız işte!

Alacakaranlıkta birkaç kişi istasyon memuruna soruyor:

— Kim bunlar?

— Oyuncular...

Hafız Nuri, bize Iğdır'dan bahsetmişti. Biz de işe evvela oradan başlayacaktık.

Sabahın ilk saatlerinde Lokman, hepimizi sürü sepet Iğdır'a elektrik malzemesi götüren bir kamyona bayram çocukları gibi dolduruyor. Makbule, şoförün yanına yerleşmiştir. Biz, ötekiler, sandıkların kenarında oturuyoruz. Ayakları yere yetişmediği için oturduğu yerde bir türlü tutunamayan, Kambur ile hâlâ kendine gelmemiş olan Gazali için ortadaki aralığa hasır üzerine bir yer yatağı yapılmıştır. Gazali'nin başucunda tortop olan kambur, onun kafasını tutuyor, Remziye de ondan görerek Lala'yı adeta kucağına almış, başını göğsüne yaslamıştır.

Hıdrellez eğlencesine giden çocuklar gibiyiz. Yollarda da öyle bir benzerlik vardır. Çamlıca'nın arkasındaki kırları hatırlatan küçük tepeler arasında ırmaklardan geçiyorduk. Artık Azmi'nin haritasından başka ne defter, ne hesap, ne âmirlik, ne memurluk!

Bir göç kafilesi halinde gidiyoruz. Boş olarak belki de bir sevk-i tabii ile yine beni tanımışlardır. Artık bir kabile şefi gibiyim... "Neden"i, "meden"i yok; ne dersem onu kabul ediyorlar.

Hafız Nuri'nin otoritesini şimdi anlıyorum. Gerçi aramızda ufak tefek nizalar oluyor. Fakat hepsi aile nizaları... Zaman zaman herkes, birbirini çekiştiriyor. Kavga-

lar oluyor. Birbirine azizlikler ediyorlar. Kimse, kimseden utanacak, sıkılacak halde değil... Takma adlar, artık ortaya vuruldu; Lokman efendi, hatta Zembilli Ali Efendi...

Tıpkı tarihe olduğu gibi, bütün azgınlıklara, taassupla kafa tutan ve sözünü dinleten adam: Ben! Âdeta topluluğumuzun "olur"u, "olmaz"ı fetva gibi kabul edilen şeriatçısı!

Kamyon, bazen mola verdikçe bizimkiler, yol kenarlarından topladıkları otları, çiçekleri getiriyorlar, etrafımızı süslüyorlar.

Kamyonun üstünde bir meşin tente vardır. Hoca, şoförün arkasındaki baş köşeyi en iyi yer olarak bana teklif etmiş; ben kabul etmeyince kendi yerleşmişti. Fakat, bu rahat yerin bir acayip tarafı vardı: Kamyon, hopladıkça Hoca'nın başı ikide birde demirlere çarpıyordu. İlk defasında onunla beraber hepimiz de bağırmıştık. Hoca, ne yapsa kurtulamıyor ve her sıçrayışta kafa, bir mıknatıs çekiyormuş gibi kasnağın demirini buluyor, Hoca:

— Ulan, mıknatıs mı var kafamda? diye bağırıyordu.

Nihayet, yere, ortaya bağdaş kurdu. Fakat bu defa da sallanıyor, kuyruk sokumum! diye haykırdıkça kahkaha, kıyamet kopuyor. Bölmenin öte tarafındaki Makbule, kahkahaları işiterek:

— Dayanamıyorum çocuklar, beni de alın! diye bağırıyordu.

Curcuna o hale gelmişti ki, Gazali başını kaldırıyor, büyük terbiyesine rağmen Lokman'a çatıyordu.

— Yahu, sen şu kendi haline baksana!...

Onun da gülmesi, Lokman'ın gücüne gitti.

— Yahu herkes kendine baksa ya! dedi.

Beriden Hoca:

— İlişmeyin ona... Bugün o kadar çektiği sıkıntıdan sonra...

Geceyi, kuru tahtaların üstünde geçirmiş olmasına rağmen ortalık ağardıktan sonra Hoca, yeniden gençleşmişti. Yapmadığı maskaralık kalmıyordu.

Benim en hoşuma giden: Azmi idi. O kadar munis, açık, o kadar eski günlerin Azmi'si idi ki, çekinmekten kendimi alamıyorum. Bakışlarımdan anladı:

— Sefalet kürü, bizi Vişi'de dinlenmeye gidenler gibi, galiba tedavi edecek! dedi.

Remziye'ye gelince: Bu macerayı en çok garipsemesi lazım geldiği halde o, mukavemet ediyor. Asıl bu hayat için hazırlanmış gibi... Çocuklarla tek mi, çift mi oynuyor. Hakkı'nın parmakları arasındaki iskambillerden saklı bir şey olup olmadığını anlamak için bir gözünü kırparak:

— Ne olur, bana da söyle, bana da söyle! diye yalvarıyor.

Kafilenin idarecisi Lokman Efendi idi. Arabayı o, arayıp bulmuştu. Herkesin hesabı, artık kendine ait olmakla beraber parayı o toplamış, ucuz yiyecek almıştır. Aramızda ekonomiyi en çok düşünen ve tatbik eden odur. Onun huyu hiç değişmiyor. Atılan yemek kırıntılarını ihtiyatla küçük teneke kutulara koyup saklıyor. Arkadaşlar, kutuları ele geçirdikleri zaman türlü oyunlarla içindekilerini yiyorlar. Boşalan kutulara otlar, yapraklar toplayıp dolduruyorlardı.

Bütün gürültü, patırtı onun başından kopuyor. Lokman'ın sakin kızışları oluyor ve ihtiyatı da elden bırakmıyor. O, kervanın aynı zamanda ilaç sandığıdır. Hastalananlar için aspirin komprimeleri, yaralananlar için pamuk, sargı bezi hep üzerindedir. Bankası yine işliyor; sıkılana para veriyor... Fakat mukabilinde ufak tefek küpeleri, yüzükleri, cep saatlerini rehin alıyor. Sonra bir iş

yapıldığı zaman paydan veriyor.

Bazen elinden zorla para almaya çalışıyorlar, çatıyorlar. Fakat bu, ona darılmak değildir. Onun ufak tefek altın vesair şeyleri, paraları nereye sakladığı malûm değildir. Bulunacak yerleri arıyorlar, bulamıyorlar. Bu işe Hakkı'yı memur ediyorlar:

— Sen bilirsin saklamayı! diyorlar.

— Vallahi asıl hokkabaz o! Benim zenaatım iflas etti.

Lokman, para gelince hakikaten bir hokkabaz gibi saklıyor. Bazen para, bir dekorun tahtası içinden çıkıyor.

Bir ara, onu zorla tuttular, aradılar. (O zaman Azmi'nin bir inceliğine hayret ettim, çok kuvvetli olduğu halde, bu yaşlı ve çelebi adamı hırpalamak gibi nahoş bir his uyandırmamak için kenardan seyretti.) Kambura varıncaya kadar hepsi Lokman'ın başına üşüştüler, tartakladılar. Göğsünü, bacaklarını mıncıklayıp araştırırken Hoca, visiyö bir düşünce ile:

— Yahu, ben de bir şey saklayayım da beni de böyle arasınlar! diyordu.

Nihayet:

— Bırakın çocuklar, dedi, siz, anlayamazsınız nereye sakladığını... Ben bulurum.

Müstehcen imayı gözüyle işaret etti. Kadınlar anlayamadılar...

Remziye:

— Allahaşkına söyleyin; vallahi ben bulurum, bana söyleyin! diyor. Bu defa, alay ona döndü: Hoca:

— Senin arayacağın yerde değil, kuzum! dedi.

O, bir mektepli gibi yemin ediyordu. Nihayet, Makbule, kulağını çekerek başını kucağına yatırdı:

— Edepsiz hoca terbiyesizlik ediyor! dedi.

Bir ufak çığlık ve sıçrayış Remziye, yüzünü çevirip somurtarak Makbule'nin dizine kapandı. Bu jestteki güzellik beni ürpertti. Sanat, sahiden ayrı bir şey mi acaba?

Hoca, Hakkı'ya şemsiye oyunu yapmasını teklif ediyor.

Hakkı, umulmaz bir incelikle:

— Yapmayalım onu, diyor, nasıl olsa ondan bir şeyler çekiyoruz.

Hoca, bu defa bana:

— Kerata, fazilet dersi vermeye kalktı bana! diyor. Sonra başka bir vesile ile yine gizlice:

— Hocalığımdan utandım yahu! En namussuzu ben çıktım! diyor.

Kırlar arasında epeyce yol gittikten sonra bir yerde mola verdik. Bu, yol kenarındaki kuyunun ve bir küçük çardağın yanında, üstü hasırlarla örtülü bir köy kahvesiydi. Köy görünmüyordu. Fakat etrafımızda yarı çıplak çocuklar belirmeye başladı.

Kamyoncu da bize uymuştu. Yemek yiyorduk. Çocuklar, Kambur'a bakıyorlardı. O, cebinden maskesini çıkararak takıyor, çocukları haykırtıyordu. Sonra Hakkı, onlara kalan ucuz yiyecekleri —birkaç yumurta ile erikleri— ikram etti. Fakat bunları doğrudan doğruya vermiyor, çocukları çağırarak tavuk gibi gıdaklıyor, entarili, arakiyeli bir donsuz çocuğun burnundan yumurtaları çıkarıyor, ona ve yanındakilere veriyordu.

Çocukların gözleri dönmüş, nasıl yumurtladığına hayret ediyorlardı.

Hoca:

— Yaşa Hakkı, korkumuz büsbütün kalmadı artık... Pek darda kalırsak bizi de yumurtlatırsın! diyor.

Ondan sonra yine yollar... Lokman, namazda gibi diz-

leri üstünde oturuyor, hiç hareket etmeden etrafına bakıyor. Mütemadi sarsıntılara karşı, uyuyanların başını tutuyoruz... Hoca bunu daha başka türlü yapıyor: İki yanına aldığı Melek'le Mâsume'ye: "Kızlar, siz de başımı tutun!" diyor, uyur gibi yapıyor, mükemmelen eğleniyor. Bir ara içi geçti, eli dizinden düştü. Kamburun sırtına yapıştı.

Kırların uzunluğu içinde bazen uyukluyoruz, bazen kulağımıza bir şarkı sesi geliyor. Bazen kamyonumuz arıza yaptıkça iniyorduk.

Derken çöllerin ortasında bir ada göründü, denizde kaybolmuş, yemyeşil bir ada gibi... Epeyce zamandan beri yeşillik görmediğimizi hatırladık.

Şoför, kamyonunda esaslı bir tamir yapmak zorunda olduğunu söyledi. Zaten buraya bırakacak bir iki sandığı da varmış.

Bir yerden yeşilliklerin içine girdik. Uzaklar, Erenköy'ün yeşilliklerine ne kadar benziyor... Bir adanın sahilinde gibiyiz... Havada baharların çimen soğuğu dedikleri rutubete benzer bir şey var...

Yine bir kır kahvesine giriyoruz. Uzaktan kadınlar, erkekler bize bakıyor, şoförümüz:

— Kalacağız, dedi, tamirimiz belki bugün biter, belki yarına kadar sürer.

Bir Robenson gibi dağ başında kalmıştık. Burası bana Çamlıca'nın Mama mesiresini, Hamdi'nin oyunlarını hatırlattı. Arkadaşlardan birkaçı yanıma geldi:

— Patron, bu gece oyunumuz var!

— Ne söylüyorsunuz? Nerede?

Hakkı:

— Ortaoyunu, dedi. Bendeniz onu da bilirim. Buradan güzel sahne olur mu?

Derhal hazırlığı yaptılar.. İşte o zaman, Hakkı'nın ne nimet olduğunu gördüm. Kamyondaki sandıklardan bi-

rinde tezgâh kuruyorlar. Kamburun makyajı tamamlanıyor, eline çıngırağı alıyor. "Gel Lala!" diye onu da çağırıp arkasına bir entari giydirdiler, yüzüne bir yaşmak taktılar. Arap, zaten başlı başına bir küryozite idi. Uzaktaki köyün sokakları içine daldılar.

Gariptir ki oyuna hayli müşteri geliyordu. Çitin ötesi, insan doluydu...

Lokman: Pişekâr, Hoca: Kavuklu... İşin güzel tarafı zenneler kadındı. Kocakarı yerine Makbule, olgun dolgun bir büyük ana... Kızlar, pırıl pırıl...

Remziye:

— Ben ne yapacağım? diye heyecanla ve artık gözlerini gözlerimden kaçırmadan emniyetle soruyor...

Yüreğim sızlıyor:

— Senlik iş yok, diyorum.

Tıpkı bir gece evvel, onu bırakmak istediğim zamanki gibi müteessir oluyor, oyundan geri kalmak istemiyor.

— Öyleyse sen de bir yaşmak örter, aralarına karışırsın! diyorum.

Ortaoyununu hiç bilmediğinden, cesaret edemiyor, fakat dışarıdan gelenleri kandırmak için yaptığı manyerler ve etrafını süzen gözleri için bizimkiler: "Ayol, bu, yere bakan, yürek yakanmış!" diyorlar.

Artistin bu olmak lâzım geleceğini tahmin ediyorum... Ona hayranım!

Hepimiz, bu tulûat içinde vakalar uyduruyoruz. Hatta zurnaya uyarak şarkılar söylüyoruz.

Baba, bir Arnavut hoca kılığında içeri girince, bir gün evvelki vakayı hatırlıyorlar. İçeri girenlerin üzerine kapılar hemen kapanıyor. Kollarından, bacaklarından yakalayarak, aynı dayakla sokağa atıyorlar...

Bu uyanık ve yarı göçebe yerden şimdilik umduğumuzdan fazla memnunuz.

Güzel bir tesadüf oluyor.. Köyde bir sünnet düğünü yapılıyor. Bu fırşat Allahtan ayağımıza gelmiştir. Hokkabazımızla, sazımızla, sözümüzle bizden âlâsı olur mu?

Hoca, bu defa da Çiçekçioğlu'nun çırağı oluyor. Sonra yine ortaoyunu... Evvelden gülerek uydurduklarımızı oyunda hep bir arada söylüyor, oynuyoruz... Hatta (Sekizinci)'yi Sekiz Karılı Adam, diyen ortaoyununa çeviriyoruz.

Kocalardan bir tanesi Arap oluyor. Sonra sıra ile ötekiler sökün ediyor.

Yerliler bize: "Daha kalın!" diyorlar. Bu çöllerle çevrili yeşillikte daha birkaç gün kaldıktan sonra, yine bir sabah, başka bir kamyonetle Iğdır'a...

Yine henüz bırakmışız gibi Erenköy yazlıklarına ve Ağrı'ya doğru yürüyüş...

* * *

Ağrı'da şansımız açıktır. Tepelerde, manevra yapmaya gelen askerler, hâlâ oradadır. Burası, aynı zamanda Bulgar göçmenleriyle doludur. Sade yatacak yerimiz bir tuhaftır... Hava serince... Elimizde ne piyes var, ne bir şey... Kafkas çalgılarıyla, modern kıyafetlerle (Vatan -yahut- Silistre)'yi oynuyoruz.

Remziye, sahneyi ne çabuk evi yapmıştır. Bundan sonra (Meşhedi İbad)'ı oynuyoruz. Sıra ile bütün yeni şarkılar söyleniyor, Arap'ı gelin ediyoruz. Ne maskaralıklar yapıyoruz, Yarabbi!...

Ondan sonra Doğu Beyazıt... Dağdaki şehrin harabelerine karşı ovada (Tran İraniyen) arabalarının geçtiği yerdeyiz...

Kabile, evvelden haber alamadığı yerlere keşif kolları gönderiyor: Hakkı ile Kambur... Onlar, nereden ne

çıkabileceğini hesaplıyorlar... Sonra, haberler "Büyük Erkân-ı Harbiye"ye geliyor, planlar yapılıyor, baskınlar tertip ediliyor.

Girişler, hep o tarzdadır... Bazen ilânlar yazıp dağıtıyoruz. İlânların kâr etmeyecekleri yerlerde zemin hazırlamaları yapıyoruz. Asıl piyesler onlara girişte oynanıyor. Hatta çantalardan elbiseler çıkıyor.

Hoca ile Lokman Per Düvel'in redingotunu giyiyorlar. Dürdane ile Makbule, kürkleriyle Hanımefendi şekillerini alıyorlar.

Tulûat kumpanyaları bize: "Oraya uğramayın!" demişlerdi, kaymakam, bir nemrut, tiyatroları asla uğratmaz.. Musiki, saz, söz getirtmez... Epeyce tozutmuştur.. Pek üstüne de varmazlar... Onun da bir küçük cumhuriyeti vardır... Bir eski derviş olan kaymakam, eşrafı; eşraf da halkı tutmuştur... İnkılâba tam haracını vermektedirler: Vilâyette parti vardır, Halkevi vardır. Kızılay, hatta Çocuk Esirgeme Kurumu vardır. Bunlar haraçlardır misk gibi.

Kamyonetimizle küçük çarşıya girdikten sonra, kaymakama içimizden bir heyetin arz-ı tazimata gitmesini kararlaştırıyoruz. Biz, dört erkek gidiyoruz. Kapıda birkaç kişi toplanmıştır.

— Buyursunlar: deniyor ve divanhaneye giriyoruz... Kaymakamın yanında kazanın doktoru da vardır, fakat ilk bakışta anlıyoruz ki, doktor da onlardandır. Bu, bir kolu inmeli bir Melâmi dervişidir. "Bunlar nasıl tiyatrocular?" der gibi birbirlerine bakıyorlar.

Burada büyük rol, Hoca'dadır. O, Per Düval'in redingotuyla içeriye girmiş, oturtmayacaklarını hissederek ayakta duruyor. Lokman, yüksek sesle:

— Efendim, makamlarına ve şahıslarına raz-ı tazimat etmeden geçmek istemedik. Kasabanın misafiriyiz... diyor.

Yarım takdim ediliyoruz.

— Sizler, yani tiyatrocusunuz!

Bu defa Hoca alıyor:

— Biz bir vesile-i terbiye telâkki ediyoruz tiyatroyu...

O zaman Melâmi derviş doktor dayanamıyor:

— Eee, Kaymakam Bey, efendileri buyur et... Birer kahvemizi içsinler!.

Yapılacak iş, çıkıp gitmektir... O sırada Hoca, nutka başlıyor; bu tiyatro aleyhinde bir nutuktur... Oralardan geçen kumpanyaları serseriliğinden, açık saçık kadınlardan bahsediyor, "Efendim hazretleri bilirler, diyor, şeriat dahi emretmemiş midir? Efendi hazretleri, "yani Gazali" hafifçe boğazını temizledikten sonra anlatıyor: Peygamber Efendimizin tiyatroyu nasıl sevdiğini.. Bir akşam Hazret-i Ayşe'yi dahi alarak temsile buyurduğunu..."

Kaymakam:

— Hadis aklında mı diyor ve o zaman Gazali, uydurma hadislerin en fasihini gür sesiyle okuyor...

* * *

Tekrar yollardayız... Kamyonumuz, bir dönemeci döner dönmez, önümüzde bir manzara açılıyor: Düz bir toprakta kollara ayrılmış bir çay... Setlerin arasında alayla genç çocuklar... Suların içinde koşuşuyorlar... Boğuşmalar...

Şoför:

— Burası bir köy, diyor.

Yolun kenarında ilk evler, sazlıktaki kuşların kanatları gibi renklerle dolu... Bu havali, bir güneş ışığından ibarettir. Yakınlaşınca harap inler, kaya oyukları meydana çıkıyor. Hemen hemen yarı çıplak çocuklar suların içinde balık topluyorlar. Ellerinde balıklar, güneş ışığında yanıp sönüyor. Bizi görünce etrafımızı sarıyorlar. Lok-

man, balıkları hemen hiç fiyatına alıyor, tuzlayarak muhafaza etmeyi, hatta bir gaz tenekesine basarak kumanya yapmayı düşünüyor: "Ağrı'da kalacağız. Yanımızda götürsek iyi olur." diyor. Hakkı ile bir müşavere yapıyor. Bir kamp da biz kuruyoruz. Çalı çırpı arıyoruz; işte o, yok. Sular çekildikten sonra hayvanlar saz, kamış, ne varsa bir şey bırakmıyormuş...

Toprakların içinde çukur kazılıyor, ele geçirebildiğimiz çırpılarla ateş yakıyoruz, balıkları kızartıyoruz.

Ortaçağ'a dönmüş bir halimiz var... Torbalardan çalgılar meydana çıkıyor.. Kaç göç de yok.. Hoca, kuduruyor. Bacaklarını sıvamış, hep birden balık tutuyoruz.

Akşamın yüreğime bir el gibi basan pençesi bile hafiflemiştir. "Zannederim ki, şimdilik akşamdan kurtulduk!" diyorum.

* * *

Nihayet, bütün yolun sefaletinden sonra Van kalesinin tepesindeyiz, bu, bizim en lüks bir akşamımızdır. Hemen önümüzde uçurum gibi açılmış bir su sarnıcının kenarında oturmuş, ayaklarımızı sallıyoruz. Karşımızdaki kale duvarının yarığından gölü ve batmak üzere olan güneşi seyrediyoruz.

Gelir gelmez bir Rizeli'nin yeni açılmış otelini boş bularak yerleştik. Bütün gün yattık, yıkandık, dinlendik.

Bu akşam da boştuk. İskelenin kenarında işsiz, güçsüz dolaştık. Azmi kaleye çıkacağını söyledi. Hepimiz: "Başka bir akşam çıkarız!" diyorduk. Fakat dayanamadık, ikişer üçer peşine takıldık.

Öksüren ve sesi kısılan Hoca bile sırtına tentürdiyotlu pamuk koydurmuş, bu dağ yürüyüşüne iştirak etmişti.

Makbule:

— Böylece dağa çık, bir sıkı terle; yarına kadar bir şeyin kalmaz! diyordu. Bu, kendisinin mücerrep ilacıydı. Konserlerde sesi pürüzlendiği zaman böyle yapardı.

Hoca'nın sırtı, ateş gibi tutuşmuştu. Artık şakayı son raddeye getirdiği için:

— Yaktın beni Kerem gibi. Konuşacağım dağda seninle... Çıkar şunu arkamdan! diye bağırıyor. Makbule:

— Bu tere karşı onu çıkarırsan asıl o zaman nasıl yandığını görürsün! diyordu.

Bu manzara, bana yine bir sahne düşündürmüştü.

Işıklara karşı böyle bir seddin kenarına oturmuş insanlar... Krokilerini çiziyordum. Birden aramızda Remziye'nin bulunmadığına dikkat ettim. Önce buna şaşmadım; daima topluluklardan uzak bir karakteri olduğunu biliyordum. Onu evvela çağırdılar; sesi gelmedi.. Hepimizde gittikçe büyüyen bir endişe uyandı. Biraz önce dağa çıkarken en önde o, yürüyordu... O halde?

Arkadaşlarda bir telaş, bir panik oldu. Sarnıca bakıyorlar. Daha başka sarnıçlar da vardır elbette...

Hoca'nın aklı hemen başka şeye kaçıverdi:

— Yahu bilmiyoruz... Dağdayız... Bakarsın iki serseri yakalar keklik gibi bacaklarından... Perhizi bozdururlar fukaraya...

Remziye, biraz sonra tepeden indi. Meğer dağın en yüksek noktasında enkaz haline gelmiş bir minareye çıkmışmış. Dağa tırmanan kayalık merdivenlerden nasıl da yol bulmuştu?

Hoca:

— Kız, seni düştü sandılar... Benim aklıma daha başka türlü şeyler geldi... Allah esirgesin, dağ başı bu... Neler olmaz?

İçimizde en şakaya gelmeyen Remziye idi. Fakat bu defa o da gülüyordu. Mizacı o kadar değişmişti ki... Azmi, azarlayarak:

— Ne işin vardı senin oralarda? Neye böyle ihtiyatsızlık ettin? Düşünmedin mi ki sallanan bir taşın yerinden oynaması, tekmil minareyi göçertebilir... diyor.

Remziye, hakikaten korkmuştu.

Baba, bir tarafta mahzun mahzun oturuyor, hali hepimize tesir ediyordu. Ona fena bir oyun oynamışlardı. Zavallı, bu gece biraz içecekti; fakat rakı şişesinin içine su koymuşlardı.

Bir gün evvelki sefaletler unutulmuştu. Bir turist kafilesi gibi idik. Göğüs nezlesinden mustarip olan Hoca'yı bir ufak çocuk gibi dağdan indirdik.

O gece, otelimize dönerken Remziye'ye sordum:

— Bu çocukluğu neden yaptın?

— Belki yalnızlığım... Belki korku...

— Belki de o... dedim.

Bu sefer itiraz etmedi:

— Belki, dedi, belki kaçıp kurtulmak için...

— Benim derdim başka... Herkesin bir şeyden şikayeti var; benimki belli değil... Düşünmek, istemek... Hoş bir şey olacağını tahmin ediyorum. Ben, o kadar fukarayım ki...

Kimse ile böyle uzun konuşmamıştım; utandım.

— O küçük yumurcak var ya, benim derdim de o, olacak! dedim.

Civarımızda tek tük insan kalmıştı. Arkadaşlar dağılmış gözüküyordu. Etrafıma bakınıyorum: Harabelerinde vaktiyle insanların oturduğu mazgallar... Bir kulenin civarında ne varsa yıkılarak kalmış tek bir ocak.

Her şeyi bir mezar gibi içine almış renksiz, hatırasız viranelerde insan, geçmiş hayatlarını görüyor gibiydi.

Fakat şehrin yeni yapılmış kısmında büsbütün başka bir hayat meydan almıştı. Bir kere dört tiyatrosu vardı. Evet, dört tiyatro. Hele bir tanesi ki biz bunda oynayacaktık. Göl kenarında idi.

Yemekten sonra tiyatroları dolaştık. Birinde erimiş bir kumpanya vardı; gideceklerdi. Ötekinde bir Bitlisli'nin kumpanyası... Bu da hiç rastlamadığım orijinal bir truptu. Bir tulûat kumpanyası... Bitlis ağzıyla gayet ağır piyesler oynuyorlar, ciddi şeyler söylüyorlardı. Azerbaycan kumpanyası gibi bir şey oluyordu.

Bu trupun hususiyeti orijinal taklitler yapmalarıydı. En güldüreni: İstanbul ağzı taklitleriydi. Biz, nasıl Kayseri'nin, Karadeniz'in taklidini yaparsak, onlar da bizim İstanbul konuşmamızla bir alaydı.

İkinci tiyatro, bir varyete idi. Hatta çıplak danslar vardı. Çıplak danslar, baleler... Bunlar kostümle, ışıkla, müzikle olduğu zaman çirkinlikleri kayboluyor; fakat gayet fukara kadınlar, sefil bir dekor içinde bu kadar açık saçık oynadıkları zaman bütün şenaatı meydana çıkıyor, oturak âlemleri gibi bir şey oluyordu. Orkestra şefi, ak saçlı, kısa boylu bir Araptı. Bu, bir borazandı. Bahriye mızıkacılığından emekli idi. Aynı zamanda buradaki ortaokulda müzik öğretmeni idi. Orkestrayı büyük bir neşe ile idare ediyordu.

Arkadaşlar: "Burada iş var, diyorlardı, kalırız... Çulu adamakıllı düzelteceğiz galiba!"

Mevsim ilerliyordu. Artık güney vilayetlerine inmenin sırasıydı. Fakat arkadaşların dedikleri gibi burada iş vardı. Beş, on gün kalabilirdik.

Ertesi gün, ben Makbule ve Lokman'dan mürekkep bir heyet, valiye gittik. Bu, Servet Bey'den kalma bir usuldü ve daima uğur getirmişti. Yine onun kartı gönderiliyor, vali de hemen daima bizi çağırtıyordu.

Makbule, kadın olarak: Lokman, ciddiyeti ve güzel, tumturaklı konuşmasıyla... ben, malûm...

En çetini buydu; fakat çaresizdi. Ne yazık ki Vali'nin umumi müfettiş ve parti büyüklerinden bir kısmıyla se-

yahate çıktığını öğrendik. Benimle de vali ile konuşur gibi "zatıâliniz"le konuşan Lokman:

— Zatıâliniz bilirsiniz ama bu fırsatı iyi kullanmalıyız, dedi ve düşünerek izah etti:

— Servet Bey'in boyuna çekiştirdiğimiz usulüne bu defa da dönmeliyiz ve seyahatten geldikleri gece bir şey yapmalıyız!

Derhal mizanseni yaptık... Yine gardıroptan giyinecektik. Hakikaten de öyle oldu. Karşılayıcılar arasında bir grup teşkil ediyorduk. Aramızda yalnız Azmi yoktu. "Benden geç!" diye çekilmişti.

Karşılama töreninde Makbule, bir genç mebusun dikkatini çekti. Fakat sonra mebusun gözleri Makbule'nin arkasında Masume ile Melek'in üzerinde durdu.

Karşılama törenine iştirak eden bir başka trup, yavaşça kulağımıza:

— Görürüz sizi de inşallah! diyorlardı. Fakat hemen o gece vali tarafından çağrıldığımızı gördük. Bizi umduğumuzdan çok daha iyi karşıladı. Bütün vasıtalarını, imkânlarını önümüze serdi. Heyetimizi kapılara kadar geçirerek selâmetledi, vaatlerde bulundu. Fakat vilâyette kaldığımız müddetçe hiçbir kolaylık ve imkân bulamadan, sefalet ve açlıktan bitkin bir halde, bir haftada canımızı zor kurtararak oradan kaçtık.

Sığındığımız ilk küçük kasabada kış, birdenbire bastırdı. Bir sisli havada hareket edecektik... "Donda kalacaksınız; yollar pek geçilecek gibi değil!" dediler. Bekledik. Bu sefer daha kapandı ve mahsur kaldık.

* * *

Nihayet, kona göçe, tekrar bir ufak kazadayız...

Kaymakamla yolda karşılaşıyoruz. Mektepten yeni çıkmış genç bir adam... Tiyatroculara karşı bir edası var... Evvelâ uzak duruyor, fakat yoldan geçen keçilerle oyna-

yan Melek'le Masume'ye gözü takılıyor. Sonra Makbule'nin hanımefendi tavrını görerek duralıyor. Nihayet, Hoca'nın kumpanyaya ait çekilen fotoğrafları göstererek yüksekten atması üzerine:

— Ah, sizlere lâyık bir tiyatro binamız olsa... diyor.

Azmi, cevap veriyor:

— Tiyatro, çimenlerin üzerinde de oynanır!

Kamyon hazırdır; fakat bizsiz de gidebilir. Hasankale gecesini hatırlıyoruz. O zaman Lokman, kendisini gösteriyor:

— Artık bedavacılık yoktur, diyor, ne alabilirsek alacağız bu dağınık yerde... Ortaoyunu oynayacağız. Yalnız çalgımız bizimle beraber, daha başka arkadaşlarla birlikte arkamızdan gelecek...

Hep birden gülüyoruz:

— "Pembe Kız" hazır değil mi? Ondan daha iyisi olur mu?

Lokman:

— Yalnız zurnaya ihtiyaç var!...

— Buluruz, diyorlar...

Lokman'da büyük bir organizasyon kabiliyeti çıkıyor... Vaziyeti derhal kavrıyor; büyük kâğıtlardan yapıştırma bir plakard yapılıyor; üzerine iri harflerle yazılıyor: "Pembe Kız... Varyeteler vesaire..."

İşin asıl hazini: Bütün bunların üstünde kocaman bir anket: "Yeni Tiyatro"

Lokman, hükmi şahsiyetten bahsediyor:

— Mademki para ile resmen icrayı sanat edeceğiz, boynumuz mevzuata bağlıdır, diyor. Yeni bir istida ile yeni bir teşekkülün müsaadesi alınıncaya kadar, böyle yapmaya mecburuz...

Hoca:

— Parmak ısırdım doğrusu Lokman'a, diyor, ne cevhermiş yahu, herif!...

Bu dağınık evler arasında ilân... Hakkı'ya bir çıngırak bulunuyor. Davul, zurna öne düşürülüyor. Cevherlerden ikincisi olan Kambur, maskesini takarak Hakkı'nın önünde yürüyor. Hakkı, elinde iskambilleri... Biraz kalabalıkça olan kümelerin önünde duracaklar.

Gideceklerini haber alan Remziye, yanıma geliyor; masum ve çocuk;

— Ben de gideceğim, diyor.

— Ne münasebet Remziye?

— Mademki ilâna çıkılacak... Mademki âdet...

— Sizin için öyle âdet olur mu?

— Beraber değil miyiz? Üzerime vazife almış değil miyim? İş için lâzım değil mi? Size öyle söz vermedim mi? Bu sözlerde meydan okuyuş gibi bir şey var...

— Bir küçük köyün sokaklarında bir çığırtkan gibi onların aralarına katılmak ağır değil mi Remziye?.. Sizinle üstüste iki kere ciddi konuşmak doğru değil ama, beni mecbur ettiniz buna...

— Ağır belki... Ben, daha ağırlarını da biliyorum. Ben, ondan daha ağırını da yapmaya mecbur oldum. O kadar illete düşmüş bir kızım ki: yükselmek için, bir parça yükselme için ihtiyacım var buna... Bir parça daha... Bir parça daha maskara olmak...

Azmi'nin isyanlarına benzer bir isyan ile kıvranıyor... İçim ezilerek onunla konuşuyorum. Fakat o, hiç sevmediğim tavrıyla sözüne devam ediyor:

— Hayat, bir hergeleliktir.

Akşam, inmek üzere...Odada deniz menevişleri başlıyor... Lokman:

— Hadi Lala, sen de dolaş onlarla, diyor.

Makbule:

— Aman Nuri Bey, ne istiyorsun ihtiyar adamdan?

— Remziye'yi gönderecek değiliz a iki gözüm... Sonra zalim bir surette gülüyor:

— Buralarda Arap, pek az görülür; çünkü o, başlı başına makyaj isteyen bir şeydir... Bizimki hakikisi...

İlân heyeti çıkıyor, çıngıraklar çalıyor. Kamburun bağırmaya başladığını işitiyorum: "Yeni Tiyatro..."

— Ah, bunu işitmeliydi Servet Bey, diyorum.

Hoca cevap veriyor:

— Aldırma, bu, o zavallının şimdi işitmekte olduğu şeylerden daha tatlıdır!

Azmi de gülümsüyor:

— Aldırma! diyor.

Bu "Aldırma"da çok şey vardır.

Lokman:

— Gazali, çocuğum.. Bu, böyle olmaz, sen biraz dolaşmalısın! diyor, hadi, sen de gez, gör, meraklısın! Açılırsın... Mavi ceketini giyiver... Serindir, üşürsün!...

Sonra, aynı ciddiyetle bize dönüyor:

— O da bir nevi cazibedir... Daha kalabalık görünür...

Hoca, kendini tutamıyor:

— Vay gaddar vay!

O sırada Dürdane'nin kalın kalın bağırdığını işitiyoruz:

— Kızlar...

Onların dışarıda, yol kenarında dolaştıklarını görüyoruz.

Hoca:

— Yahu, gezinmekten daha iyi yapılacak iş yok mu fıkaralara? Vallahi, tuttukları gibi götürürler ha!... diyor.

Dürdane:

— Aktris diye ben çıkamam ya dolaşmaya bu yaşta?

Hoca:

— Ah, iki gözüm!...

Biraz uyumaya ihtiyacımız var. Fakat Gazali:

— Kasabayı hiç görmeyecek miyiz? diyor.
Kaymakam cevap veriyor:
— Buyurun gezelim!...
Geziyoruz... Zurnanın sesiyle kalabalıklaşan yol kenarlarından geçiyoruz... Makbule en önde; Hoca solunda yürüyoruz... Şirin şirin insanlar bize bakıyorlar...
Biz, döndükten sonra Makbule:
— Vay panayırcı kerata, diyor, Lala'ya ve Gazali'ye oynadığı oyunu bize de oynadı. Şimdi anlıyorum. Kaymakamı da peşimize taktı... Zurnanın arkasında dolaştık...
Bunu, kelimeleri biraz yumuşatarak Lokman'a da tekrar ediyor, o asla çekinmeden gülüyor:
— İcab-ı maslahat! diyor.
Hoca, atılıyor:
— Memur be yahu... Yüzsüz değil...İcab-ı maslahatçı!...
O gece, Pembe Kız'ı daha güzelleşmiş olarak tekrar ettik. Yine oyunu varyeteler takip etti.
Üçüncü akşam, daha akla gelmez bir şey yaptık... Açık havada tulûatla karışık bir Arlezyen oynamak aklımıza esti.
Lokman:
— Burada "İzmirli Kız" diye ilân edip sahneye çıkarırsak adamı ya döverler, ya paralarını geri istemeye kalkarlar! dedi.
Bu sade hikâyeye neler ilâve etmedik!
Hudut boyundaki kasabalarda umduğumuzdan fazla bir kalabalıkla oynadık ve umnıadığımız kadar çok para topladık. Lokman, kasabaya oturmuş Hakkı'nın bir el çabukluğu yapmasından korkarak. Doktoru da yanına alıp, hesabı kontrol etmişti.

* * *

Kağızman, Iğdır, Doğu Beyazıt... Hep geçiyoruz... Şimdi başıboş bir aşiretiz, göçebeleriz. Azmi'nin elindeki ha-

ritasından başka rehberimiz yok.

"Yeni Tiyatro" artık bir hikâyedir. Tulûat asıl biziz. Akşam olunca durakladığımız en umulmayacak yerlerde günlerce kalıyoruz... Yarını düşünmek yok... Yarın nasıl olsa kendini gösterecek...

Azmi, bazen:

— Mısır'dan dönüşümüz hâlâ devam ediyor, diyor, sen sefil ayağınla, ben sefil gözümle...

Fakat o, bir ümit ile dönüştü... Onunla bunun arasındaki fark; yalnız aradaki zamanlar... Hepsinde bir kaçıp kurtulma humması...

Yeni Tiyatro'nun en küçük gördüğü insanlar, şimdi başlarımızdır. Hakkı, bize bir nimettir... Hiç bir şey yapamazsak, o, hokkabazlık yapıyor. Açtığı sefil tepsiye düşenden hepimize hisse vardır... Ve bundan utanmıyoruz.. Ailede kimin nesi varsa o koyar ortaya... Birbirimize hiç bir nizamın bağlayamayacağı kadar bağlıyız... Gittiğimiz yerin rengini kolayca alıyoruz.

Lokman da bulunmaz bir baştır.

Yaz sonu uzuyor; yahut bize öyle geliyor. Böcekler gibi uyuşup kalıyoruz. Sonra kış alâmetleri görünüyor. Havalar soğuyor. Bir handa, bir ocak başında, çalı çırpı, yahut tezek ateşinin karşısında oturuyoruz.

Hafız Nuri: "Oyuncuya buralarda iş vardır" demişti. Dolaşan göçebeler gibi hepimiz marifetlerimizi gösteriyoruz. Fakat en büyük marifetler; Kambur'la Hakkı'da... Lokman'ın bir işareti üzerine derhal faaliyete geçiyorlar. Hoca:

— Zavallıların sırtından geçiniyoruz! diyor.

Lokman, daima bir kumandan gibi etrafı kokluyor ve mutlaka bir şey buluyor... Onda adeta bir avcı sezisi ve hassasiyeti var... Bize:

— Sizler endişe buyurmayın. Çocuklar, elbette bir şeyler yapacaklar.. Hatta isterseniz seyir bile etmeyin! diyor...

Her yerde mutlaka bir baraka, bir kahve, hatta daha garibi ufak sahneler bile bulunuyor. Hakkı, hokkabazlık; Kambur maskaralık yapıyor. Hoca, tulûat komedisi... Gittiğimiz yere göre bazen "Yeni Tiyatro"nun zavallı repertuvarına bile yükseldiğimiz oluyor.

* * *

Bunun başka şekilde bir örneğini bir büyük garnizon şehrinde gördüm. Sefil ve eski bir vilâyet merkeziydi. Bir yanı eskilikten çürüyüp çökerken, katranları yeni dökülmüş bir yol ile ayrılan bir yanında evleri, mahfelleri, birkaç dükkânı ile yeni bir şehir yükseliyordu.

Hoca, bir dükkânın önünde bir kartpostala baktıktan sonra:

— Allah, Allah, şuradan itibaren bir virane ile bir mamur şehir resmini sanki birbirine yapıştırmışlar, diyordu.

Askerin bir büyük manevra dönüşü idi. Sokaklar ve şehir, bir bayram manzarası gösteriyordu. Her tarafta bir canlılık ve kalabalık vardı. Otomobiller gelip gidiyor, karşıdaki mahfelin büyük bahçesinde bir askeri bando çalıyor, kanatları açık pencerelerden hayat dolup taşıyordu. Her tarafta manevranın münakaşaları yapılıyordu. Üstelik bir de hükümet binasının temeli atılacaktı. Merasime mebuslar davet edilmişti. Çadırlar kurulmuştu. Gece, ziyafet verilecekti; hazırlıklar yapılıyordu.

Biz, küçük kazalardan yine yorgun argın geliyorduk. Biraz da para toplamıştık. Bir gazinocunun tiyatrosuna harap bir halde düşmüştük. Otelde başka bir yer bulunmadığı için bize çatı arası verilmişti. Bir kısmımız bah-

çedeki çardakta yatacaktık. Burası kalabalık ve canlı bir yerdi... Sevinmemiz lâzımdı. Burada biraz para toplayabilirdik. Fakat şehrin arka sokaklarında Hakkı, Kambur ve Lala ile beraber dolaşan ilân, caddeye çıktığı zaman birden içim burkuldu.

Azmi, karanlık ve dargın:

— Basıp gitmeliydik; yapmamalıydık bu maskaralığı... dedi ve kayboldu.

Baktım: herkeste aynı hüzün var. Bir çingene alayı gibi yüzsüzleştiğimizi sandığımız halde hepimizde bir izzetinefis vardı... Lokman'a kızıyorduk: "Keşke bu taraftan geçmeyeydik!" diyorduk.

Ne yapılacağını artık sormak adetini bile kaybetmiştik, zillerimizi hissediyorduk. Bizim ilân kafilesi önümüze doğru gelirken mahfelde birdenbire bir bando başladı. Tığ gibi sesler arasında bizim zurnamız ve Kambur'un ekşi sesi bir anda söndü... Hakkı ve Lala ne kadar sefil ve ayak altında idiler. Hepimizin göğsüne bir şey tıkanmıştı. Halk, mızıkaya koşuyor; yoldan geçenler maskara resimlere bakıp gülüyorlardı:

Hoca:

— Zavallı Lala, sürre alayıyla Başağası diye Hicaz'a Mekke'ye de gitti ha! dedi.

Baktım, nedense hepsi ona acıyor; Remziye gülüyor; fakat biraz sonra, Lala geldiği zaman, onun gülerek Lala'yı öptüğüne dikkat ettim...

Mahfele karşı bizim de fenerler yanmıştı. Biraz da bize müşteri geldi. Seyircilerin arasına neferler de karışmıştı.

Gazali: ezeli neşesi ve fistolu gömleğiyle, komik kantolarını oynadı. Yavaş yavaş arkadaki sıralara sızıntılar oluyor. Bunlar, yüksek sosyeteye giremeyen memurlar; genç ortamektep öğretmenleri idi. Ben, dışarıda oturmuş-

tum. Hakikaten sefildik... İçlerinde "Müdür Bey" dedikleri biri:

— Sefaletimize bakın, diyordu. Biz, işte böyle alilleri oynatırız...

Âdeta, garip bir bozgun olmuştu. Gazali Doktor, Hoca Kunduracı'yı oynuyorlardı. Ön sıralardaki fakir insanlar, çocuklar eğlenmiş görünüyorlardı; fakat arkadakiler alay ediyorlardı. Bir ara alay o kadar mütecaviz bir şekil aldı ki... İşte bu esnada kapıda koşuşmalar oldu. Tiyatro, hep birden ayağa kalkıyordu.

Lokman, birdenbire heyecanla aramıza düştü:

— Aman, dedi, bir kalabalık geliyor. Ziyafetten çıkan paşalar... Aileler de var... Vali vesaire... Bildiğiniz gibi değil...

Azmi:

— Hoş geliyorlar, safa geliyorlar! dedi.

— Ne olacak? Ne yapacağız? Söz, ona düşmediği halde:

— Devam, dedi, ne yapılıyorsa o yapılacak... Ziyafet dönüşü biraz alay etmeye geliyorlar. Ederler ve giderler...

Hoca, aynı fikre iştirak eden Lokman'a:

— Yahu, Lokman, ben amatör gibi bir herifim! dedi, yani ben, göbek de atıyorum, ama kendimi eğlendiriyorum. Fakat büyük zatların karşısında hayır!

Lokman, daima uysal ve makul görmeye alıştığı Hoca için bana:

— Aman, dedi, —en elinden gelmeyecek bir şeyi işaret eden bir jestle— benim rütbem mi var artık? "Pembe Kız", sahnede, Pembe Kız'ı oynarız... Melek ile Masume de bale oynarlar.

Bir sandalyenin arkalığına kollarını dayamış Makbule:

— Yani, ben de şarkı mı söyleyeceğim? Sen, aklını pey-

nir, ekmekle mi yedin Lokman?

Lokman, saçını başını yoluyordu.

— Yapmayın! Çıldıracağım, rezil olacağız!

Azmi, ağır ve sert:

— Zaten onlar da bizi seyrederek alay etmeye geliyorlar! dedi.

Bu esnada Remziye kapıda göründü:

— Bir şey oynanacakmış; ben de oynayayım mı?

Lokman, yine aynı fikirle:

— Repertuvarın bir piyesini alalım; meselâ...

Fakat ilk defa olarak Remziye atıldı; sert bir sesle:

— Hayır, dedi, onunla eğlenilmez!

Bu, Gazali'nin dine dair bir şaka yapıldığı zaman: "Hayır, böyle şeyle latife olmaz!" demesine benziyordu.

Biraz kalabalık görünce bir şuur uyanmıştı zavallılarda...

Tepmeden olmuyor. Bu defa ben, kırserdarı olarak tekrar sahneye geldim:

— Oynamalıyız, Remziye dedim...

— Neyle? Nasıl?

— Olduğu kadar... Her zaman mümkün bizim için...

— Bilmem, becerecek miyim?

Süratle hazırlanıyordu. Sanki bana bir fedakârlık yapmış gibi seviniyordu. Bir baskına uğrayanlara dönmüştük.

Azmi:

— Bunu yapmamalıydın, Süleyman! dedi.

Piyeslerin birçoğu kaybolmuştu. Allahtan, son dakikada bir tanesi bulundu ve geldi .

Bir oyun, nadiren bu kadar fena bir hava içinde başlar.

Paşalar, vali ve mebuslar, oturmaya lüzum görmemişler, en arka sıralarda ayakta duruyorlardı. Kırıcı sesler-

le alay ediyorlardı. Hem de ne alay! Arada sırada da aralıklarla gülüyorlardı.

Oyun, bir bozgun halini alıyordu. Zavallı Hoca da şaşırmıştı. Diller de tutulmuştu. Seyirciler, gürültü ediyorlardı. Fakat paşalar, yerlerinden ayrılmadılar; çünkü gidecek başka yer yoktu. Hepsi tetikte... Bu uzak yerde bir eğlence görmek hasreti, bir kanto beklemek merakı ve Hoca'nın komikliği onları yerlerinden oynatmıyordu.

Nihayet, ayrılmak üzere idiler ki birdenbire perde açıldı. Sahnede Masume ile Melek oynamaya başladılar. Hem de zurna ile; çingene kılığına girmiş olan Hoca'yı ortalarına alarak... Bu kalabalık mı onları tahrik etmişti, yoksa bir fedakârlık hissi ile mi sahneye atılmışlardı?

Solmuş ve darmadağın dökülen elbiseler altından çıplak gençlikleri ve tazelikleri gözüküyordu. Bütün dişilikleriyle gülerek oynuyorlardı.

Bu, bir buluştu. Sesler kesilmiş, ayağa kalkanlar durmuş, gitmeye hazırlananlar dönüyor, tekrar yerlerine ilişiyorlardı.

* * *

Sürekli yağmurları soğuklar takip ediyor, bulunduğumuz yerler barınılmaz hale geliyor. Dağlardan inen göçebelere bakarak biz de kararımızı veriyoruz: Kervan, güneye, güneş memleketlerine doğru inmeye başlayacaktır. Güneş ziyafeti... Onu artık tabaklardaki meyveler gibi görüyoruz. Azmi'nin haritası karşısında yolumuzu tayin ediyoruz. Bu çizgilerin gösterdiği yollar geçit verir mi? Hiç birimiz bilmiyoruz.

Hoca, çizgilerin arasını kendi kuruntularıyla dolduruyor: "Dağı yanından döneriz; dereleri kenarlarından dolaşırız..."

Biliyoruz ki, geçtiğimiz yerlerdeki kasabaların en sefilinde bile gülmeye, ağlamaya susamış zavallı insanlar var. En zavallı köyler için aramızda Gazali var, Hakkı var; yerine göre hepimiz varız... Biz, kendimiz gülüp eğleneceğiz, onlar da bizimle beraber eğlenecekler...

Hoca'nın hayali, bunları alabildiğine işliyor...

Şaka olsun diye: "At cambazları gibi bir öküz arabası ve iki inek tedarik etmeliyiz, dedim, çamaşırlarımızı dere kenarlarında yıkarız. Seyyar cambazhane gibi yol masraflarını hiçe indiririz!"

Hoca da bunun şaka olduğunu biliyor; fakat ne çıkar? Yıkık gözlerinde bir hayal ile gülümsüyor, içini çekiyor:

— Düşün, bu suretle memleket ne kadar büyür, diyor, bitecek mesafeler kalmıyor. Trenle geçtiğimiz, kamyonların bizi sürü sepet götüreceği yerler, ne uzuyor, ne uzuyor!

Zavallı Hoca, bütün riyayı kaldırdığı için açıkça konuşuyor: "Eeeh, kızlar da aramızda... Nihayet, deniz gibi karaların da ucu, bucağı yok artık!..."

Yırık gözleriyle tekrar uçsuz, bucaksız yerleri görüyor.

Ağır bir inişle inmeye başlıyoruz. Yol kavşaklarında tesadüf ettiklerimizin en çoğu yine bizden... Hanlarda kalıyoruz. Gittiğimiz köylerde iş bulamayacağız, cebimizden para yiyeceğiz zannediyoruz. Fakat her yerde ufak tefek işler yapıyor, beş, on para alıyoruz.

Yeniden şakalarına başlamış olan Azmi:

— Ah, seni Maliye Vekili gibi bir şeyler yapsalar Lokman! diyor.

Ben de onun gibi düşünüyorum; Lokman'a:

— Bir yerlerden memur çıkarsalar, Maliye Vekili yapsalar seni, diyorum, bizim derbeder truptan daha düzgün olmayan maliyemizi...

Lokman atılıyor:

— Aman politika yapmayalım!

Kazalara uğruyoruz. Onlar, cer hocaları ve kırlangıçlar gibi tiyatro oyuncularına da alışmışlardır. Karşılamasını biliyorlar... Birinde bir, iki mektep hocası, birinde bir memur, karşımıza çıkıyor... Onlar olmazsa, Hoca mendilini boynuna atıp, Lokman'ın bastonunu alarak bir kahvede meddahlık yapıyor. Doktor, çeşitli düdükler taklit ediyor... hatta... hatta... Daha neler, neler...

Teşkilâtımız, günden güne düzeliyor. Bir yerde bulunduğumuz sırada önümüzdeki yerler için Lokman, akla gelmeyecek membalardan malûmat alıyor, nerede bir bina vardır, trup vardır, oraya Hakkı ile Gazali'yi öncü gönderiyor. Büyük bir yerse ve hazırlığa ihtiyaç varsa bir vasıta uydurarak ve çantasına işini görecek elbiseyi yerleştirerek kendisi gidiyor...

Elhasıl, ortaoyununa kadar oynuyoruz.

* * *

Ufak ve çok fakir yerlerden birinde yağmurlar yüzünden fazlaca bir duraklama yapmaya mecbur olmuştuk. Yerimiz rahatsızdı; iş yapamıyorduk. Havaların biraz açılmasıyla beraber kasabaya gönderdiğimiz Lokman'dan haberler bekliyorduk. Nihayet, jandarmanın telefonuyla Lokman'dan kötü bir haber aldık. Telefon, bozuk olduğu için ses, çok fena geliyordu.

Remziye, suflör deliğinde gibi mikrofonun başına yerleşti. Bir yandan telefonu dinliyor, bir yandan da Lokman'ın sözünü tekrar ediyordu.

— Havadis fena... Ora ahalisinin şarkıcılara merakı varmış... Bir trup gitmiş, bir başka trupu bekliyorlarmış... Başka bir yer de yok. Dükkan sahibi: "Size veremem, çalgıcılara vereceğim!" diyormuş...

Hepimiz, dehşet içinde idik. Makbule: "Durun çocuklar, dedi, ne telaş ediyorsunuz? Çalgı mı istiyorlar? Bizde onun da alâsı var: Ver Remziye şu telefonu..."

Mikrofonu eline aldı ve bağırmaya başladı:

— Lokman, akıl edemedin mi? Demedin mi ki, burada en meşhur solist var... Hanendeler var... İkiye karşı beş, altı tane.. Yıkarız orasını alimallah...

— Hani yemini vardı solistin?

Lokman, ne halde idi, bilmiyorum. Fakat biz, Makbule'yi tahrik etmek için önünde büyük jestler yapıyorduk. O, tavus gibi kabararak:

— Hepimiz, elimizden gelen fedakârlığı yapmaya söz vermedik mi? Benim verdiğim söz yeminimden daha büyüktür.

Gazali, fetvayı veriyor: "Çalgı için zaten yemin caiz olmaz!" diye, sözüm ona, teşvik ediyordu.

Hoca:

— Fedakâr kadın, ilâhi kadın! Kumpanyanın minnetini sana sunuyorum, diye Makbule'nin adeta gençleşmiş burnunu öptü. Fakat Hoca ile Makbule'nin etrafı arkadaşlar tarafından sarılmış olduğu için, Hoca, Makbule'yi bırakmıyor, tekrar tekrar sarılıp öpmeye kalkıyor:

— Senin ilahi nağmeler çıkan ağzın...

Makbule, avaz avaz bağırıyor:

— Sıra ağzıma mı geliyor? Çekil sulu... Yeter ayol, boğacaksın! Bahane ile sen beni mıncıklamaya mı kalkıyorsun sulu herif?

Sonra bana döndü:

— Kumpanya namına hayli öpüldük. Ben de onu başkasına iade edeyim mi? diye beni öptü, sonra şen kahkahalar ve alkışlar arasında kaybolarak, yalnız benim işitebileceğim utangaç bir fısıltı ile: "Başka nasıl yanaşılır sana?" dedi ve ilave etti:

— Bu hileleri ahlâksız Hoca'dan öğrendik...

Sonra ciddiyetle:

— Fakat, peşin söyleyeyim: Bunu bir yardımdan ziyade, o kerataya inat için yapıyorum. Bir defalıktır. Başka hiç bir yerde söylemem. Hem takma adla söyleyeceğim... (Kızları göstererek) Bunlar ne güne duruyorlar?

Remziye, dayanılmaz bir jestle bir şarkının nakaratını okudu. Masume ile Melek, ona refakat ettiler. Ve Gazali'ye varıncaya kadar hep birden tekrarladılar...

Şarkıcılar hazırdı. Fakat çalgı ne olacak?

— Piyano yok mu? diyorlardı. Vardı bir piyano ortamektepte...Ödünç vermezler mi? Fakat mevzuat... Demirbaşa kayıtlı eşya, resmi mektepten nasıl çıkar?

Bu defa Lokman, derhal bir yol gösterdi:

— Çıkar efendim, mevzuat müsaittir... Piyanonun akordu yoktur. Akort edilmek üzere alındığına dair bir kâğıt verilir mektebe... ,

Bu, bir komedi idi. Fakat asıl büyüğü: Otelde provasını yaparken oldu.

Nihayet, konser heyeti akşama hazır oluyordu. Eline bir tef tutuşturan Lala'ya kadar bütün kumpanya, sahneye dökülüyordu.

Hakkı ile Gazali, sokaklarda dolaşırlarken konserle beraber büyük revüler de ilân ediyorlar. Revüler: Hoca ile Lokman'ın hemen uydurdukları bir şeydi ve kumpanya, bununla yeni bir oyun kazanmıştı.

İkinci kısım bir sünnet düğünü revüsü idi. Bu da komedi ile karışık bir nevi tulûat... Otelden indirilen birkaç karyolayı, üzerine kordelâlar, bayraklar asarak sahneye koyuyorlar. İçine entarili çocuklar yatırıyorlar. Derken sıra ile hokkabaz, Hoca'nın meddahlığı, Gazali'nin kantoları. Ondan sonra Lala'yı, kargatulumba, yakala-

yarak sünnet ediyorlar, sırtına bir entari giydiriyorlar. Şaşıran Lala, o kadar ince ince haykırıyor ki ortalık neşeden çıldırıyor.

Konser ve oyun, günlerce devam etti ve yine sahici bir komedi ile bitti.

Yerli zenginlerden biri hokkabazlarımız ve meddahımızla beraber bütün kumpanyayı düğüne davet ediyordu.

Remziye'yi bir köşeye çekerek:

— Sen olmaz! dedim.

Oyundan menedilen bir çocuk gibi:

— Neden, niçin? dedi.

İçimden kopan karanlık bir hüzünle kendimi tutamadım:

— Hep birden gülüp eğleniyoruz, dedim, fakat öyle bir yerde seni görmek bana güç gelecek Remziye... Sen olmaz! Seni, nihayet bir dereceden aşağı düşmüş görmeye tahammül edemem!

Bu sözleri gizli söylemiştim ve bir imtiyaz gibi görünmemesi için Remziye'ye tembih de etmiştim. Fakat sırf kendime mahsus bir acayip düşünce zannettiğim şeyi bütün ani hareketlerde kumpanyanın hepsinde görmek beni şaşırttı.

Remziye'nin birlikte gitmesine hep itiraz ediyorlardı. Bu, bir iptidai sanat şuuruydu biçarelerde...

En doğrusunu, Hoca söyledi:

— Karnımız tok... Daha sıkı bir zamanda olsaydı belki... Fakat şimdilik olmaz.

— Ben sünnet düğününde şarkı söyleyeceğim.

Lokman, bu sözdeki manâyı sezerek:

— Aman, estağfurullah, Makbule Hanım, dedi, maskaralık yapıyoruz ama aramızda..

Mali durumumuz borsa gibi inip çıkıyordu.

* * *

Mevsim ilerliyor... Gecikmiş kuşların son kafileleri arkasından güneye doğru iniyoruz. Yine bir il merkezindeyiz. Burası da hududa kadar giden viranlıklar ortasında kaşık kadar bir vaha...

Vilayete polisten gelme bir vali var... Faal bir adam. Bir kısım evleri istimlâk ederek yıkmış, yerine dekor gibi bir miktar yeni ev meydana getirmiş.

Vali; tiyatrocuları görmek istiyor. Bir numara yapmaya mecburuz. Çocuklar: "Hazır olun!" diyorlar.

Lokman, çığırtkanları çoktan sokaklara sevketmiştir.

Vali:

— Türkiye Cumhuriyeti'nde maskaralığa yer kalmamıştır, diyormuş...

Azmi:

— Kendi ne arıyormuş? Sormadın mı?

Azmi, birdenbire atılıyor:

— Kalk, beraber gidiyoruz!

Bu, bir tehdittir. Kapkara sükûtunun içinde anlıyorum ki bunu yapacaktır.

Bana gözü ilişince yumuşuyor.

— Senin yerine ben giderim! diyor.

Hoca, Makbule ve ben, yola çıkıyoruz. Hoca, her zamanki gibi değildir.

— Sana pek göründüğüm kadar dalkavuk olmadığımı ispat edeceğim.

Diyor.

— Ben sana dalkavuk demedim ki...

— Demedin ama, bir parça da düşündün! Hele, hele...

— Ona da lüzum görmedim.

Hoca, bir safsata yaptı.

— Düşünmedinse halt ettin. Çünkü, hakikaten, Allah belasını versin, öyle bir halim de var benim...

Hasılı, dayanacağım... Aşağı yukarı ben de Azmi'nin dediğini söyleyeceğim.. Sözlerim, yine o manâya gelecek. Fakat ne saklayayım? Ne olsa devlet adamıdır.

Hoca:

— Bir de polis dayağını unutma! diyor

Vali, cidden çalışkan ve becerikli adamdır, hatta iyi adamdır. Elinde sopası yoktur; fakat ona iftira da etmemişlerdir. Daima görünmeyen bir sopa sallıyormuş gibi bir bilek sallayışı vardır. Kahveleri kapamış, meyhaneleri kapamış, toplantıları yasak etmiştir. Vilâyete uğrayan kumpanyaları birer birer tetkik ediyor, hatta hususi evlerde oynayanlara baskınlar yapıyor.

Huzuruna çıkarılan herkes, karakola getirilmiş gibi suçludur. O, kabahatliyi bakışından, sözünden yakalayacaktır. Bizi de karşısına öyle çekiyor. Yalnız, farkı şu ki çok uzaklardan geldiğimiz ve üstümüz başımız da düzgünce olduğu için: "Oturun bakalım!" diyor. Hatta bu "Oturun bakalım!" bile suçlu gören bir eda ile söylenmiştir.

Hoca ile Makbule konuşmaya başlayınca daha mülayimleşiyor; kendini biraz İstanbul'da bularak bize kahve ısmarlıyor:

— Ben, tiyatroları yasak ettim, ama sanatı değil... Yani sizden bir sanat tiyatrosu olduğunuza dair vesika isterim! diyor.

Hoca:

— Ankara'da bir tiyatro mektebi kurulmak üzere olduğunu işitiyoruz, fakat o, olmayınca nasıl olur.

O esnada kolumdaki çanta ile vali masasına doğru ilerliyorum:

— Repertuvarımıza bir göz gezdirirseniz sanatımız hakkında belki bir fikir edinirsiniz...

Vali; tiyatrodan anlıyormuş gibi görünen bir eda ile

başladı. Bu arada Hoca ile Makbule de gayrete gelerek gezdiğimiz yerlerdeki başarılarımızı ballandıra ballandıra anlatıyorlardı. Nihayet Vali:

— Alâ, alâ... Fena değil, dedi, temsilleriniz vilayetimiz için istifadeli olacaktır.

Yerlere kadar eğilerek valiyi selamlıyor, hükümet konağından dörtnala kaçıyoruz.

* * *

Bu arada komşu vilayetlerden birinde rastladığımız enteresan bir simadan bahsetmeden geçemeyeceğim: Seyit Ali Pehlivan. Bu, bir saz şairidir.

(Kuvay-ı Milliye) hareketlerine katılmış, (Gazi)'ye saz çalmıştır. Sonra, Ankara'ya gelerek büyüklerle tanışmış, gecelerin sesi ve eğlencesi olmuştur. Cephe gerilerinin bir uğuru gibi, Anadolu'yu dolaşmıştır.

Biraz yaşlanmış olmasına rağmen iyi bir pehlivandır da.

Ayrıca serbest bir konuşması vardır. Tekerlemeler yapar, halk şiirleri söyler. Sazı, hakikaten kuvvetlidir. Nihayet, folklor müziği ortaya çıkıp ilerleyince Halkevleri ondan bir hayli istifade etmiştir. Şimdi Anadolu'da şöhret yapmış "Handan Celâl" adlı bir oyuncunun refakatinde Ankara Halkevi'nin tavassutuyla vilâyetleri dolaşıp konserler vermektedir.

Fakat Seyit Ali Pehlivan, günün birinde işlerin yürümediğini görünce birdenbire bezginlik getirmiş, gitmeye kalkmıştır. İşte biz, Pehlivanın, arkadaşından ayrılmaya karar verdiği gün, vilayete varıyoruz. Pehlivanla Handan arasında şiddetli bir kavga olmuştur.

Handan Celâl, otelin en iyi odasında kalmaktadır. Akşamüstü hareket hazırlığı yapmakla meşguldür.

Otelin bu en iyi odasını Makbule'ye teklif ediyoruz.

Fakat o meslektaşına dargındır. Oturduğu yerden, başını gururla kaldırıyor: "O, bir mikroptu!" diye bağırıyor, temizlenmez bir kir gibi iğreniyor:

— Onun odasında yatmam! diyor.

Ben, yorgunum. Bir kanepede uyukluyorum. Hazırlanması bir türlü bitmeyen Handan Celâl, içeride şarkı söylüyordu. Taze taze son bir kavga etmişlerdi. Pehlivan bağıra bağıra gazinoya inmişti.

Artık ayrılırlarken bile veda etmek yoktur. Kadın, her şeyi adi bularak ağlamış, huysuzluklar etmiş ve gitmeye hazırlanmıştır.

Köşemde uyurlarken kapısı açılıyor. Umulmayacak kadar ince ve zayıf bir mahlûkun gözyaşından, infialden kızarmış güzel çehresini görüyorum. Pijamasıyla banyoya gidip uzun uzun yıkanıyor. Çıkarken kapıda Hoca ile karşılaşıyorlar. Hoca, yanıma geliyor; gözleri yerinden oynamış:

— Yahu, o ne o? diye bütün yorgunluğu gitmiş, söyleniyor.

Makbule'ye gelince çarpıktır: "Bazen boğacağım geliyor bu ırz düşmanı herifi!" diyor.

Nihayet, Halkevinden gelip "Handan Celâl"i alıyorlar.

Otel sahibi, onun boş kalan odasına bir askerin gelmek ihtimali olduğu için odayı boş bırakmamamı söylediğinden oradan ayrılamıyorum.

Giderken onu bir kere daha görüyorum. Hoca dayanamayarak son defa görmek için teşyici kafilesine karışıyor. O, gittikten sonra odasına saldırıyor, yattığı yerlere bakıyor. Gelen garson:

— Müsaade edin, az daha oturun da odayı temizleyelim! diyor.

Zavallı Hoca:

— Yahu, bunun neresini temizleyeceksiniz?

— İnsan yattı ya...

— Yahu, kadın bu gece gitmeseydi de seni davet etseydi tiksinecek miydin?

— ....

— O halde mesele kaldı mı?

Odaya sinen koku içinde kendimi kaybediyorum. Nihayet yerimden kalktığım zaman gece olmuştur. Her tarafta gramofonlar, çalgılar, radyolar... Serâpâ keyif... Köşebaşındaki belediye gazinosuna Araplar gelmiş, bir trup temsiller veriyor.

Çifte saraylılar (Mâsume ile Melek) hep oradalar... Yanlarında Lala... Hoca ile Lokman ve Babanın Pehlivanla birlikte oturduklarını, içtiklerini görüyorum. Azmi'nin yine vahşiliği üstünde. Ayrı bir masada dargın, yorgun.. Beni de çağırıyor.

Pehlivan, burada kalacaktır. Arap kızları şarkılarını söylüyorlar. Sonra Pehlivanın yanına gelerek el öpme merasimi yapıyorlar ve onu sahneye davet ediyorlar. Pehlivan, hakikaten güzel çalıyor, söylüyor. Bahçe, alkıştan kırılıyor.

Pehlivan, bize yakınlık gösteriyordu. Hoca, ondan aldığı cesaretle ikide bir kadının lakırdısını açıyor: Handan'a karşı hasretini anlatmaya çalışıyor. Fakat Pehlivan:

— Üstümden yük gitti, birader, hele şükür, vay kaltak vay! Beni soyup soğana çevirdi yahu! Bırak şu karının lâkırdısını! Öyle müthiş bir kavga ettik ki... Vallahi dövecektim kaltağı ama, çok ağladı, diyor.

* * *

Rüzgârlı ve karlı bir dağdan, dağlardaki kadar da barınılması imkânı olmayan küçük kasabalardan geçip üzerinde donacak gibi olduğumuz bir tepeyi aştıktan sonra, bir vadiye doğru inmeye başlıyoruz, çepeçevre dağlarla çevrilmiş bir dağ boğazı dibindeki dere boyunda, yazı bir

kere daha yakalıyoruz. Öyle ılık bir bahar içindeyiz ki kafilelerde inen yolcu kuşların bile durduğu, eğlendiği görülüyor. Tatlı bir güneşin altında geçtiğimiz yolun bir tarafında, etrafı çitle çevrilen bahçeler, bu bahçelerin içinde kırmızı kiremitli evler var. Tahtaboşlarına kuru yemiş hevenkleri asılmış. Yüzünden bir türlü kovamadığı bir iri sineği öldürmek için çırpınan Gazali'ye Hoca:

— Bırak Allah aşkına diyor, gideceğimiz sıcak memleketlerin ilk müjdecisidir o...

Gerçekten Ege memleketlerinden birindeymişiz gibi bir duygu içindeyiz. Küçük bir dereyi takip ediyoruz. Asıl kasaba doğuda, derenin yanında imiş... Şimdi birkaç harabesi kalmış munis bir eksikliği var... Bir gün evvelki rüzgâr ve karlardan sonra üzerimize bir uyuşukluk çöküyor...

Tulûatçıların burada tutunamayacağını öğrenmişizdir. Fakat Lokman: "Bir kolaçan etmeden geçmemeliyiz!" diyor. En büyük zevkimiz, programın bozulmasıdır. Serserilik o kadar içimize işlemiştir. Hoca: "Yılan, toprağı yemekten korkarmış bitecek diye! Ben de yollar bitecek, günün birinde kendimi evde bulacağım, diye korkuyorum!" diyor.

Kasabanın içine dalıyoruz. Evler, seyrek seyrek bahçelerin içine serpiştirilmişti. Rastgele dolaşmaya başladık. Epey yürüdükten sonra çardaklı bir kahvenin önünde duruyoruz.

Asmanın üzerine, hâlâ, yeşil dallar ve aralarında küçük siyah taneli üzümlerden salkımlar var...

Remziye, uzanarak bunlardan bir tutam koparıyor ve Lala'ya yediriyor. Üzümlerden tatlı bir koku havaya yayılıyor.

Dereyi bir alçak taş köprü ile geçen ve karşı dağın bir geçidine doğru yol alan belli başlı bir dört yol ağzında-

yız. Garibi şu ki köprüden sonra önümüzdeki kahveyi dönerek ilerideki kışla gibi bir yarım binaya giden bir asfalt yol da var. Binanın iki yanındaki dükkânların birinden çıkan ve yakasında bir parti rozeti bulunan elli yaşlarında kıranta bir adam yanımıza geliyor. Bize, hal, hatır soruyor, telaş göstermeden "aziz hemşireler" diye kadınların elini sıkıyor. Kaza merkezini soruyoruz. İçini çekerek: "Şimdilik bu gördüğünüz yer" diyor ve hayretimize karşı anlatıyor:

— Geçen seneye kadar yapıcı bir valimiz vardı. Programının içine burayı kalkındırmayı koymuştu. Vaktini merkezden ziyade burada geçirirdi: "Burası vilayet merkezi olmaya lâyık bir yerdir." derdi. Çok çalıştı, uğraştı.

Sonra ilerideki tepede ağaçların arasından görünen bir harabeyi göstererek ilave etti:

— Kasaba buraya kurulmalı derdi, çerçeveler, evvela çevreler hazırlanmalı. Büyük çerçevelerden korkmamalıyız. İçler nasıl doldurulur.. Ben de onun fikrindeyim. Fakat çerçeveleri fazla geniş tuttu ve kendi gidince...

Adamın kırmızı bir çehresi, fırça gibi sert, kıralmış kumral bıyıkları ve kumral kaşları altında, küçük, yeşil gözleri vardı...

Bunları söyledikten sonra:

— Efendiden insanlarsınız, dedi, sizleri misafir etmek isteriz...

Halimizden bir tiyatro kumpanyası olduğumuz anlaşılıyordu: "Ahalide ruh yok, dedi, fakat çalışıyoruz. Bir Halk Odacığımız var, hem parti, hem Halkevi Odası... Ben, Parti reisiyim buranın... İnkılâp için elden geleni yapıyorum..."

Hoca ile çabucak anlaştılar...

Halkevi reisi, bizi gece yatısına davet ediyordu.

Hoca:

— Baksanıza çocuklar, dedi, Reis Bey ne teklif ediyor: Bu gece bizi misafir etmeyi...

Reis:

— Kalırsanız ne çıkar? Gerçi dergâhımız kapandı; fakat yeni zamanın dergâhları Halkevleridir. Yapacağım bir Halkevi'nde inşallah zaman ile her şey olacak...

Eski bir şeyh olan Gazali'nin babasının ismiyle tanıdı. Hatta gariptir ki Gazali'nin de bilmediği bazı şeylerden bahsetti...

Tekke kapalıydı ama, ablayı, bacıyı her zaman görmek mümkündü. Azmi:

— Tekke kapalı mıdır? diye sordu.

Adam:

— Bizimki tâ Sultan Mahmut'tan beri kapalıdır, dedi ve manalı bir göz işareti yaptı...

— Biz, geçip gideceğiz! dedik.

— Ayıptır bizim için bir tiyatronun gitmesi... Vali, kalmış olsaydı bir tiyatromuz da olacaktı...

Vakit, öğleydi. Büyük yapıdan çocuklar çıkmıştı. Bunlardan bir kısmı, ellerinde çantalarını sallayarak bize, bir kısmı dağa ve ağaçlığa doğru yürüyorlardı... İçlerinde eşeklere binenler de vardı. Binadan onlarla beraber çıkan kısa boylu bir genç adam, bize doğru gelmişti. Halkevi Reisi:

— Ortamektep müdürü, dedi, bir ortamektep yaptırmaya muvaffak olmuştuk. Fakat birinci sınıftan yukarısı açılamadı.

O sırada yanımıza çarpık burunlu bir adam gelmişti. Müdür:

— Damadımız, diye takdim etti.

Lokman da Hoca'yı bir meslektaş gibi tanıttı.

Halkevi reisi, kasabaya ait bazı malûmat verdi:

— Şu harabelerini gördüğünüz evleri giden valimiz "kazı olur, oturulmaz." diye yıktırdı. Böyle olunca kalar lar kaldılar. Ahalinin büyük bir kısmı bağlarına gittiler. Yalnız çocuklar, dağdan mektebe gelemiyorlar, ne ilkmektebe, ne ortaya... Fakat hiç bir şey, azmimizin önüne geçemez; kaldıracağız bütün engelleri... (Çerçeve hikâyesinin boş olmadığını ispat ediyordu.) Bir, iki seneye kadar, belki burada temsiller de vereceksiniz...

Ağzı düzgündü; aynı zamanda politikaya alışmış insan ağzıydı. İçimizden bazılarına hitap ediyor, bazılarına yalnız göz-kaş işaretleriyle anlatıyordu...

Çardak altında, kendimize bir sofra hazırlamıştık. Onları da ahbapça, buyur ettik; kabul ettiler. Halkevi reisi, kahvecinin çırağına bir şey söyledi. Çırak, hükümet binasının yanındaki dükkânlardan birine koştu; kollarında karpuzlar, tulum peynirine benzer bir şeylerle döndü.

Çardağın arasından giren sıcak güneşe karşı ihtiyaçtan ziyade, yaza inandığımızı anlatmak ister gibi ceketlerimizi çıkararak bir sıcak memleket havası içinde, geri dönen neşelerimizle, yemek yedik. Aramızdan "Kalsak!" diyenler oluyordu; fakat nerede? Parti reisi, bizden ziyade aktrislerle, âdeta koket konuşmalar yapıyordu. Hatta İstanbul tiyatrolarından da bahsetti...

Akşamdan evvel, kazaya yetişmek için, hemen hareket etmek lâzım geliyordu...

Reis, yine zarif bir konuşma tarzıyla...

— Hükümet konağını görmek istemez misiniz? dedi, bütün daireler içindedir: Hükümet, Adliye, Nafia, Ortamektep bütün teşkilât... Kaymakam beyimize de makamında bir "merhaba" dersiniz...

Lokman, hemen cevap verdi:

— Vazifemizdir; fakat hemen yola çıkmak üzere olduğumuz için ziyaret edememiştik...

Hep birlikte kalktık, binaya doğru yürümeye başladık. Burası hal gibi bir yerdi. Binayı medrese gibi bir sundurma çeviriyor. İçerideki odalara bahsettiğimiz daireler yerleştirilmiş... Onlara bir göz attıktan sonra, ikinci kattaki makam odasına girdik. Kaymakam, resim gibi adamdı. Başında İstanbul'daki hacı yağı satıcıları gibi kına renginde, bir peruka intizamıyla taranmış tel tel saçlar... Kaşlarının yarısı dökülmüştü. Yine aynı kına renginde bıyıklar... Gariptir ki arkasında yine kınaya çalan bir kızıllıktan yorgun bir elbise, boynunda da uzun bir kravat vardı. Öyle poz vermiş bir vaziyette oturuyordu ki, önünde biraz önce bitirdiği yemek tepsisi olmasa bizim için hazırlanmış bir mizansen sanacaktım...

Parti reisinin söylediğine göre, kazayı kalkındıracaklardan biri de oydu. Kısık bir sesi vardı. Fakat zaman zaman, boğazında bir engel var da, kalkmış gibi, ses, birdenbire tiz bir perdeye yükseliyor ve âdeta kulağı rahatsız edecek kadar çınlamalar yapıyordu.

Bütün o uslu tavırlara rağmen, tabiatında taşkınlıklar olduğu hissediliyordu.

— Tiyatro, mekteb-i edeptir diyor, yazık ki sizleri göremeyeceğiz; çünkü henüz bir tiyatro binamız yok!...

Yanından ayrıldığımız zaman, Halkevi Reisi, yine giden vali için:

— O, olsaydı şimdiye kadar mutlaka tiyatro binamız yapılmış olurdu, dedi, fakat o kara kuvvet yok mu, "Yaparız, ederiz!" diye adamı pohpohladılar, borca soktular... Ala ala heyle gönderdiler. Ancak, inkılâp durmaz; kara kuvvetin yıktığını şimdi tekke tutuyor. İyi bir valimiz var, fakat o kadar yılgın ki "bir çivi çakalım!" dedik mi, hemen: "Yine mi spekülasyon başlıyor?" diyor...

O gece, bizi tekkeden Ukkaş Efendi ile Mesut Ercan davete geliyorlardı:

Mesut Ercan:

— Tekkeyi taburcu ettik, dedi, fakat onun misafirperverliği yerinde duruyor!...

Hepimizde derhal bir gevşeme oldu. Âdeta bir banyo içinde gibi idik...

Lokman:

— Bendenizin hepinizden ziyade ihtiyacım var; ancak iş iştir! dedi.

Lokman'ın sözüne hepimiz güldük:

Şeyh:

— Yolda da bulunur, dedi, kumpanyamız Londra'da ekspresle seyahat etmiyor ya!... Akşama ne kaldı? Sizi yarın sabah yolcu ederiz. Rahatsız olmazsınız sanırım...

Şimdiye kadar nerelerde yatıp kalktığımızı hatırlayarak hep birden güldük.

Azmi:

— Eşyalarımızı alalım mı? diye sordu.

— Hayır! Hiç bir şey almayın! Sizi barındırabiliriz.

Yalnız, kadınlar, çantalarını aldılar.

Bir bağın kütükleri arasından bütün cemaatimizle dağa çıkmaya başladık. Köprüden sonra bir keçi yolunu tırmanıyoruz. Küçük taneli ekşi siyah üzümlerle dolu salkımları yana yatmış bir bağı geçiyor ve Şeyhin evine giriyoruz. Hayretimiz, gittikçe artıyor. Burası yapılan ilavelerle büyümüş bir yayvan bina idi. Mesut Ercan, bize:

— Bakın, dedi, inkılâp nerelere kadar geldi.. Kapılardan birinin üstünde "Halk Odası" levhası görülüyordu.

Şeyh anlattı:

— Atılmış temellerden biri de (Halkevi)'nindir. Bina, tamam oluncaya kadar, Halkevini muvakkaten burada tesis ettik. Kara kuvvete karşı burada mücadele ediyoruz.

Burası, ocaklı bir oda idi. Mesut Ercan, mebuslarımıza kadar birçok büyüklerin buraya uğradıklarını söylüyor. Duvarlarda tanınmış büyüklerin fotğrafları görülü-

yor. Bize tekkenin bacılarını tanıtıyor: Anne dediği bir büyük bacı, abla dediği bir küçük bacı var... Melek'i ortanca bacıya benzeterek ağlamaya başlıyor.

Bahçeye çıkıyoruz. Ağrı'daki kadar tatlı bir akşam üstü...

Su başında bir koyun çevriliyor..

Şeyh:

— Ağaçların ilerisinde Baba'nın mezarı var, diyor, o da burada içermiş!...

Sofralar kuruluyor; herkese açıktır. Tekke halkı da geliyor. Koyun keçi kızartmaları, tereyağlar, çeşitli peynirler, neler yok, neler...

İlk kadehi inkılâbın, ikincisini Baba'nın ruhuna içmeye başlıyoruz.

Anne, durmadan sual soran nazlı bir kadın. Bir saraylı Çerkez olduğunu öğreniyoruz. Bir de en genç bacı varmış fakat o, ölmüş... Mâsume ile Melek anne ve ablalarla başbaşa görüşüyorlar. Bir gramofon, arasıra tangolar çalıyor. Derken bağların arasından yine o kına rengi elbisesiyle kaymakamın ve yanısıra jandarma kumandanının geldiğini görüyoruz.

Kaymakamın gelmesi bir felaket gibi idi. Havaya bir durgunluk çökmüştü. Bu soğukluğu gidermek için, gruptan arasıra ayrılıp, yanımıza gelen ve hanımefendi tavrı ile, kaymakamı uyandırmaya çalışan Makbule, kâfi gelmiyor. Nihayet Hoca, Melek ve Mâsume ile bir fiskos geçiyor.

Mâsume, lüksün bulunduğu yerle kaymakam arasında münasip bir noktaya geliyor, tulumbanın yanındaki taşlı oluğun aktığı yere oturarak eteklerini hafifçe açıyor... Fener ışığının vurduğu sette diz büküyor. Etek, yavaş yavaş kaymaya başlıyor... Kaymakam ile şeyhin gözleri gruptan ayrılıyor. Yana dönerek aldığım vaziyette Mâsume'yi tamamiyle göremiyorum, fakat bütün vücut

oyununu âdeta tasavvur ediyor, takibediyorum. Gözlerim kaymakama ilişiyor, evvelâ vücudu, biraz ileri giderek boynu doğrulmuştur... Sonra acele acele gözlüklerini siliyor, iki yuvarlak kaş arasındaki gözler, hafifçe şaşılaşıyor, üst dudağı kalkıyor, ortası basık kenarları kalkık, burun delikleri, bir çengel ucuna asılmış et parçası koklar gibi... Pusuya yatmış...

Jandarma kumandanına bir göz atıyorum; onun hali de kaymakamdan aşağı değil.. Fakat yüzler kırılmıştır... Mâsume, oradan oraya dolaştıkça, kaymakam, hayran hayran bakıyor. Yanına yaklaştıkça bir kere yetişen bir meyvenin bir kere daha açmayacağını bilen ateşli bir nefesle lafa kalkışıyor... Ses, iki ton arasında bir ayrı ton almıştır. Mâsume'ye iltifat ediyor. Hatta, Arapça bir fıkra anlatıyor... Ondan sonra şeyh, hususi bir eda ile...

— Ondan ötesi neşedir! Sözü ile meclisi açıyor.

Tam bir gece âlemindeyiz. Zurnalar çalınıyor, göbekler atılıyor, taklitler yapılıyor. Kaymakam:

— Evet efendim, tiyatro, hakikaten (mekteb-i edep)miş diyor.

Daha başka misafirler de geliyorlar. Aralarında öğretmeni tanıyorum.

Dergâhın bahçesine bir saman arabası konmuştur...

Şeyh:

— Gösterelim size, diyor, âyini anlatıyor... Canlardan Haydar Can, birkaç çul, çuval bulup getiriyor, arabanın dibine yere seriyorlar. Arabanın fenerini yanına koyuyor:

— Bilmem, siz nasıl tahayyül edersiniz? Ben, tarif edeyim. Yeniler bilmezler... Bir büyük şeyh, misafir olduğu zaman yaparlardı... Aynen böyle idi, böyle musafaha ederlerdi, diyor. Gazali'yi yanına oturtuyor...

Haydar, bir şeyler geveliyor, fakat sesi çıkmıyor.

Ayakta duran Lokman: "Biz de role giriyoruz!" diye-

rek alışkan bir eda ile birdenbire başlıyor:

Mecnun'a sordular saadet hânesin,
Çâk edip gösterdi dil-i viranesin...

Okuyuş, gayet düzgündür, duvarlarda akisler uyandırıyor.

Şeyh:

— Devam, diyor, devam, Allahaşkına...

Lokman'ın arkasına, türbede bir çocuk gibi çökerek kasideyi gitgide artan bir heyecanla dinliyor...

Öğretmen çöküyor, jandarma kumandanı çöküyor... Sonra bacılarla birlikte hep beraber ayağa kalkılıyor. Kol kola bir sallantı başlıyor... Kadınlar bile cezbe halinde...

Dairenin içinde Hakkı var. Kambur da girmiş. Doktor da var. Lokman pürüzsüz sesiyle, hiç bir yerde işitmediğim bir ilâhiye başlıyor. Cemaat, taş kesilmiştir... İlâhi devam ediyor:

İlâhi, ben bu bir avuç türabı neyliyeyim?
Ciğer ki odlara yandı, kebabı neyliyeyim?
Gönül ki kana boyandı, şarabı neyliyeyim?...

İşte o zaman, yüzü solmuş, iki kısık burun deliğinden ibaret kalmış Gazali'nin: "Allah" diye bağırdığı ve kendini yere attığı görülüyor... Şaşırıyoruz. Dostlardan Ukkâş Efendi, onu kucağına alıyor. Hep birden bahçeye çıkıyoruz. Tulumbanın yanında uzun uzun yüzünü yıkıyorlar. Kaymakam, başucunda yere çökmüştür... Bacılar, içerden gül sirkeleri, kolonyalar getiriyorlar...

Gazali, uzandığı yerde çırpınıyor: "Ben, yıkılmış bir insanım!" diyor.

Lokman, âdeta gözleri büyümüş: "Hangimiz ayaktayız, bedbaht!" diye bağırıyor.

Hoca, Azmi hepimiz, başına toplanmışızdır...

Hoca:

— Şimdi anlaşıldı sıkıfıkılığın sebebi! diyor...
Kaymakam, biraz şaşırmıştır. Onun tereddüdünü gören Hoca:
— Tiyatroculuk bu, diyor, biz işte böyle kâh Yeniçeri oluruz, kâh derviş... Maksat, bir hoşça vakit geçirmek... İsim, isme benzer; cisim cisme...
Gazali'yi kollarımıza alarak içerideki divana uzatıyoruz. Her ihtimale karşı pencereler fora ediliyor. Gramofon, müziğe başlıyor. Hoca, bana yavaşça:
— Burada tekke kurulmuş yahu! diyor. Bunlar âdeta kumpanya... Tekke bal gibi işliyor. Kaymakam, jandarma kumandanına bak... Şeyh Sait isyanında darağacından indirilmiş gibi...
Zurna, Saba peşrevini çalıyor... Doktor:
— Bize, derviş filân diye bir oyun oynamasınlar sakın! diyor.
Hoca, yavaşça cevap veriyor:
— Bu inkılâp, deniz motorları gibi yahu! Yerden dalgaları havaya kaldırıyor, deniz allak bullak oluyor. Motor geçtikten sonra her şey sütliman...

"İlâhî, ben bu bir avuç türabı neyliyeyim?..."

Doğru ya! Neyliyeceksin? Ver gitsin öyle ise...

Yalnız kaldıkları zaman Hoca, kaymakamın, Gazali'nin elini öptüğünü görmüştür: "Bir bu marifetimiz eksikti, diyor, tekkeciliği de oynadık. Çeşitli marifetlerimiz arasında sıkışarak seyyar tekke de kurarız... Bize karada ölüm yok... Dine dönüyoruz yahu! Bak, sen şu işe..."

Sonra, bazılarımızı bacı ile abla, bir kısmımızı da Şeyh Feyzi'nin kendisi ellerinde mumlarla, odalarımıza götürüyorlar.

Biz büyüklere, bana, Hoca'ya, Azmi'ye ve Lokman'a Halkodasında, yer yatakları yapılmıştır. Dantellerle süs-

lü, lavanta çiçeği kokan, aylardan beri görmediğimiz yataklar... Ütülenip katlanmış patiska entariler... terlikler...

Gecenin heyecanı içinde, gözleri ışıl ışıl yanan Hoca, biraz daha oturmamızı teklif ediyor. Arkasında entarisiyle defterinde günün hesaplarını kontrol eden Lokman:

— Dakika kaybetmemeliyiz çocuklar, hemen yatıp, rahat etmeliyiz, diyor, bedelini ödemek lâzım gelse otellerde ne alırlar bu yataklara?...

Hoca, içini çekiyor:

— Bunlar, bana evlendiğim gecenin lüksünü hatırlatıyor. Bununla beraber de arkasından acıların bir dalga gibi akın etmesinden korkuyorum...

Bu gece, bana da başka cinsten Galatasaray'ı hatırlatıyor. Bu, yataktaki benzeyiş için değil... Dediğim gibi başka bir yönden... Gerçi yine aynı mektep çocuklarıyız.. Fakat artık, hiçbir istikbal rüyası kalmamış mektep çocukları...

Lambayı söndürüp yattığım halde, uyumak kararımıza rağmen, birdenbire uyuyamıyoruz. İlk konuşan Lokman oluyor:

— Biraz da maneviyat lâzım insana vesselâm...

Sonra, Hoca'nın sesi:

— Yahu, herif, Melek ile Mâsume'ye bir halt etmesin! Herif malın gözü... "Yasin" okuyorum falan diye kalkar... Şeyh bu...

Azmi:

— Yanlarında kale kapısı gibi Makbule var, onu yıkmadan geçebilir mi?

— Yıkar, yıkar, şeyhtir bu... Makbule'yi de yıkar, öbürlerini de yıkar...

Tekrar Lokman'ın kalın sesi:

— Uyuyalım çocuklar!

Bir sükûttan sonra,yine Hoca'nın sesi:

— Yahu, ortanca bacı fena değil...

Fakat bu, artık uykuda bir sayıklamadır.

Bu sayıklama, devam ediyor:

— Sedef gibi karı... Ağlarken müthiş bir ihtilâç içinde direğe öyle bir sarılışı vardı ki: Ah, o direk... Ah, o direğin dili olmalıydı!... Ah, o direk ben olmalıydım...

En son mülâhaza, Azmi'den geliyor; yattığı yerden Halkodası duvarlarındaki resme bakarak:

— İnkılâp, emin ellerde... Emin ellerde... diyor.

Ertesi sabah erken uyanıyoruz. Fakat iki gece daha alıkoyuyorlar... Sefalet o kadar gözümüzü korkutmuştur ki, bu iki geceyi fırsat biliyoruz.

Ertesi gece daha başka çehreler de beliriyor... Gazali, gitgide "Budha" gibi bir şey oluyor. Açıkça ellerini öpüyorlar... Öyle ki artık onunla şaka etmeye cesaret edemiyoruz...

Kervan tekrar yola düzüldüğü zaman hesap ediyoruz. Misafirliğimiz tam üç gün, yarım saat sürmüştür ve bu üç günde tekke oyunu oynamışızdır...

* * *

Yer ve zaman mefhumlarını artık iyice kaybetmek üzereyiz... Saati olanlar onu kurmuyorlar bile... Öyle ki çoktan beri silüetini takip ettiğimiz bir tepenin arkasında, İstanbul lodoslarındaki gibi baştan başa kızarmış ufku görünce, akşam olduğunu anlıyoruz. Bu tarafı iyi bilmeyen kamyoncu, yolu, doğruca kestiremiyor. Bir yandan Kara Kilisesi heybetiyle gördüğümüz halde Karaköse'den pek uzaklarda olmayacağız; fakat bu uzaklık ne kadar?

Karşıdan bir asker otomobili geliyor. Azmi, onu durdurarak soruyor. Şoförün kolu ile arkaya gösterirken yaptığı el işaretinden daha ümitsiz surette uzaklarda olduğumuzu anlıyoruz. Merak bile etmiyoruz. Hatta şoför, yanımıza geldiği zaman, ondan izahat bile istemiyoruz...

Buralarda garip illüzyonlar var... Bu kızıllık ne? Tıpkı İstanbul semalarındaki kızıllıklar gibi... Kendimizi bu topraklarda âdeta Çamlıca arkasında bir yerde gibi görüyoruz...

Azmi, o kadar askerdir ki şoför selâm alıyor:

— Gece yarısı ancak varabilirsiniz...

İçimizde yine telâşlananlar var. Gazali'nin yüzü uzuyor.

Hoca, yavaşça:

— Gam mehor Gazali! Karaköse'de hangi kara gözlü yarin bekliyor? Gidebildiğimiz kadar gideriz, diyor.

O sadece, hayulâsı hâlâ görünen Kara Kiliseyi göremediğimize meyustur. Artık boydan boya uzanan kızıllık, gittikçe ürküntü verecek bir heybet ve ihtişam ile karşımıza dikiliyor... Sonra, yakınımızdaki tepenin eteklerinde bir dere görünüyor. Bu, bir nevi seraptır, diyoruz. Fakat hayır... Bu, hakikaten deredir. Geniş bir yatağı olan, yer yer kurumuş bir dere... Suların aktığını gördüğümüz halde inanamıyoruz... Biraz daha yaklaşınca kıyıda ve derenin içindeki küçük adacıklarda insanlar gözümüze çarpıyor. Yaklaştığımız zaman âdeta bir plaj görüyoruz. Uzaktan haykırışmalar, çığlıklar geliyor. Bir köy yakınında olduğumuzu anlıyoruz. Dere, epeyce bir hızla akıyor. Karayolu pek belli olmamaya başlamıştır. Nereden geçeceğimizi anlamak için bağırıyor, sesleniyoruz.

Buraların ahalisi, artık kamyonlara alışmışlardır. Seslenişimiz, fazla bir merak uyandırmıyor.. Mamafih, bizim etrafımıza insan toplamak, çağırmak için vasıtalarımız vardır.

Hoca, zurnacıya:

— Haydi dayan, diyor.

Zurnanın sesine sudan çıkan çocuklar, başları sarılı, bacakları çıplak kadınlar, erkekler koşuşuyorlar. Karşı-

dan vuran ışığa karşı kontrlümiyer hayaletler, garip bir manzara oluyor.

Gazali, onlarla yarı Arapça konuşuyor. Lokman, arada bir âyetler okuyor. Ellerinde yığınla ayva var. Çekinmeden biz de alıyoruz. Bu çıplak bacaklar arasında şakalaşan çocuklarla bir kafile halinde suyu geçiyoruz.

Hoca, heyecanlar içindedir: "Amanın, Yarabbi! Bacaklara bakın!" diyor.

Yalnız bacaklar mı? Kıyıda, dağın üstünde âdeta lambalar tutulmuş gibi akseden ışıkların oynadığı yüzlerde kesin kaşlar, muntazam burunlar...

Yanımıza biri geliyor. Daima asker selâmı veriyorlar. Burası bir Kürt köyüdür. Türkçeyi şöyle böyle bilen yok... Bizi misafir etmeyi teklif ediyorlar. Hatta zurnanın ne işi olduğunu sormadan, göç halinde asker, yahut memur ailesi sanıyorlar...

Yol, artık belirmiştir. Bize: "Gece yarısına doğru varabilirsiniz" demişlerdi.

En parlak mehtaplardan biri başlamıştır. Yola devam edebiliriz; fakat niçin? Hoca'nın dediği gibi: "Hangi kara gözlüler için?"

Hoca, "Eşber"den okuyor:

Onlar dahi etmeseydi rağbet
Ben bir başına kalırdım elbet...

Derenin kenarında âdeta bir teras var. Yığınla sahile vurmuş tatlısu balıkları...

Kampımızı kuruyoruz. Derenin mehtapta yakut kırmızısı gibi parlayan çakılları var. Makbule dayanamıyor, suya giriyor. Derken hepsi giriyorlar.

Remziye:

— Ben de gireyim mi?

— Sen, yalnız ayaklarını sokabilirsin, diyoruz. Gazali ürküyor:

— Aman, diyor, çıplak kadın görürlerse... Ne olur, ne olmaz!...

Hoca:

— Haydi ulan işine, diyor, bunlar giyinik mi sanki?

Bir umulmaz opera komik dekoru içindeyiz.

Suda tek bir dal görünmüyor. Yalnız, önce yosun zannettiğimiz bir nevi büyük yapraklar...

Hakkı, içinde öteberi bulunan bir gaz tenekesini açıyor. Kürtlerden dere balıkları alıp içine diziyor.

Hoca, bu gece her türlü ârı, hayâyı kaldırmıştır...

Bir ihtiyar kadın, Gazali'ye Kürtçe bir şeyler söylüyor. Gazali tercüme ediyor: "Ben yıkansam Hoca beni okur mu?" diyormuş. Hoca, hemen cevap veriyor:

— Hayhay okurum, büyü de yaparım. İsterlerse İstiklâl Mahkemesi'ne de giderim...

— Bırak şimdi şu saçma lafları... İş çıkarırsın! diyorlar.

Bununla beraber Hoca, ihtiyar kadını ve gençleri okuyor. Lalayı: "Âmin, âmin, âmin!" diye bağırtıyor. Genç kadınlara diller döküyor, göğüslerine avuçlarını basıyor, ayaklarına bakıyor...

Makbule:

— Hoca, artık bırak, diyor, yemeğimizi yiyelim. Daha yapacağımız işler var: Yeni Tiyatro en güzel oyununu burada oynayacak... Meşhur "Pembe Kız"ı oynayacağız.

Davulcu çalıyor, Kürtler oynuyorlar... Şimdi sıra bizimdir.

— Türkçe anlamıyorlar ki...

— Şarkıyı kim anlamaz?... Biz de kendi oyunumuzu oynayacağız...

Burada bile aksesuvarı ihmal etmiyorlar. Ay ışığı vuruyor. Eski Yunan açıkhava tiyatrolarındaki gibi...

Bütün kumpanyayı yerlere, etrafa diziyoruz. Pembe Kız'a başlıyoruz...

Pembe Kız: Remziye...Onun da, belki bambaşka bir dünyada, kendini kaybettiği gecedir...

Lokman, Hakkı'yı ve Kambur'u yanına çağırarak bir para çaresi düşünüyor: "Biz, kumpanyayız, uğurumuz bozulur, biraz para isteriz..."

Lokman'dan iğreniyorum... Misafiriz... Remziye, bir çığlıkla boynuna atlıyor... Fakat hemen kendini tutuyor...

Hoca gibi, onun içinde de korkunç bir şeytan çalışıyor bu gece... Kürtçe aşk sözleri öğreniyor.. Bunları Türkçe gibi belliyor... Elinde kâğıdını tutuyor, okuyor, şarkı söylüyor. Pembe Kız, o kadar çıldırıyor ki Kürtler: "Sizinle beraber oynayacağız!" diyorlar. Hep beraber bir curcunadır kopuyor.

Düğün bittiği zaman, Remziye boynuma sarılıyor, öpüyor.. Sonra yaptığına utanmış, korkmuş gibi, yahut da bütün zemberekleri boşanmış gibi, herkesi bütün düğününü tebrik edenleri öpüyor...

Lisanın ne ehemmiyeti var? Hepimiz duaya bir kelime ilave ediyoruz. Gazali, sarıkla dua ediyor, nikâh yapıyor. "Kızı aldın mı?" diye soruyor. Kürt, kızı oynaya oynaya veriyor. Hoca:

— Çingene gelini de böyle olur, diyor.

Zavallı Remziye, muhakkak ki büyük artist denecek kadar büyük artist... Fakat bu geceki bambaşka bir şey!...

Sonra, yine Kürtler oynuyorlar... Arkasından Hakkı'nın hokkabazlığı... Lala da oynuyor. Bu, bir galadır...

Bu sırada nahiye müdürünün geldiğini haber veriyorlar; birbirimize giriyoruz. O coşkunluk içinde ona aramızda yer ayırıyoruz. Hakkı, ateşleri yerken nahiye müdürü esrarengiz bir tavırla eğilerek:

— Kasımî olacak... anladım, diyor. O sırada gözlerim aya ilişiyor, ta uzaklarda batmaya doğru gittiğini görüyor ve dehşete düşüyorum.

Görülmemiş bir yangın gibi ufukları tutmuş o kızıllıkla şu köylülerin bir alâkası var mı, onu bilmem; fakat sürülerle cenuba doğru inen kuşların her halde alâkası olacaktır; çünkü kış yaklaşıyor. Birçok yerlerde yaptığımız gibi bu derenin kıyı köyünde de kalmamıza taraftar olanlar çıkmıştır. Hele, Hoca, ısrarlarıyla hepsinin başında görünüyordu. "Olmaz!" diyenler bile Hoca'yı iğnelemek için yapıyorlardı. Fakat hepimizde öyle bir his vardı ki, açılmış yelpazesiyle, bir daha dönmeyeceği anlaşılan, ısrar edilmemesi lazım gelen gecelerden biriydi bu...
Nihayet, sabah geldi çattı. Tekrar yollar, bizi aldı... Bir ara, akşam bize çok yakın gibi görünmüştü; fakat bir türlü erişemiyorduk.

Yolda bir sürprizle daha karşılaştık. Bu, bir türbe idi.. Hem de yeni bir türbe... Mimarisi o kadar İstanbul'du ki, gözlerimize inanamıyorduk... Şarka sürülmüş Boğaz paşalarından birinin çocuğuna yapılmıştı...

Büyük servi divan durur
Başucunda, bütün gece;
Gün doğunca gelir vurur
Kapısını birkaç serçe
Issız bir dağ başındasın,
Henüz on dört yaşındasın;
Uyu küçük sultan, uyu!

Köylüler anlattılar: Bu, vali paşanın kızı için yaptığı bir türbe idi. Taşlarını Diyadin'den getirtmişti...

Muamma, yine anlaşılamıyordu. Remziye, bir gece evvelki heyecanından solmuş gibi görünen rengiyle o kadar küçük sultandı ki...

Hepimizde günlerin yorgunluğu bir hayal uyandırıyordu...

Hoca:

— Kızcağıza layık bir türbe, diyor, sonra Lala'ya sesleniyor:

— Lala, divan dur... Remziye, sen de oku bir kere daha kızım... Bir kere daha söyle küçük sultan uyu, diye... Açık saçık geceleri... Türbesinin her bir yeri...

— Remziye... Ya, evet... Küçük sultan senmişsin gibi..

Birer büyük çocuk gibi düştüğümüz tahassürlerin içinde gecenin son bir tahassürünün devamı... Lokman'ın büyük gözlerinde doktorun da, küçük Kambur'un da... Zannediyorum ki, Remziye'ye karşı herkesin gönlünden bir aşk geçiyordu...

İşte yağmur o zaman başladı. Muşambasını çeken Ukkâş Efendi'nin kamyonu ile Karaköse'ye yollandık... Şehri tam vaktinde tutuyorduk...

* * *

Yağmuru rüzgâr ve sonra ilk kar takib etti. Ne olsa bir vilâyetti...Kalabalığın içinden üç, beş gecemize müşteri bulabilirdik.

Vilâyetin tam ortasında, evleri henüz mevcut olmayan bir cadde... Yalnız bir orta mektep ve askeri kulüp var...

Hoca, hocalığını gösterdi. Mektebi ve muallimleri ziyaret etti. Revirin doktoru, bizim doktorun arkadaşı çıktı. O, bizim doktora:

— Çalışmadın, dedi, tiyatro, tiyatro... Emeline erdin mi?

Bizim doktor da ona takıldı:

— İlim, ilim, ilim... Tıp, tıp, tıp... Nasıl; sen de emeline erdin mi?

Hoca, bir yandan muallimleri müşteri olarak tutmuş-

tu. Büyük bir şey umuyor değildik; fakat yine de iş, başımızdan aşkındı...

Derken Azmi'nin programını altüst eden bir şey oldu. Hava soğuyordu. Nihayet Ukkâş Efendi bize bir haber getirdi: Van'a inemeyeceğiz. Karayolları geçilemez hale gelmiştir, kara saplanıp kalmak tehlikesi vardır... Eleşkirt, Tahirgediği, geldiğimiz yollar ve Erzurum, tamamen kapanmıştır.

Küçük mektepte yaptığımız toplantılarda bunun münakaşası uzun sürdü. Aramızda demokrasi kaidelerine tam manâsıyla riayet ediliyor, küçük Kambur'a kadar herkes, reyini söylüyordu. Yalnız, bir şey dikkatimi çekti:

Ukkâş Efendi, münakaşalarda aksi idi. Mutlaka ters tarafı tutardı. Fakat Mâsume'ye karşı onda garip bir uysallık uyanmaya başlamıştı, ahbaplıkları ileri gidiyordu. Soğuktan sarınmış, bürünmüş olmamıza rağmen, Mâsume'nin kapalı bacaklarının hafiften açıldığı görülüyordu. Ukkâş Efendi, nasihatlere de başlamıştı. Kendisi aynı zamanda dindar bir şeyhti, kahraman katil hikâyeleri, dini masallar anlatıyor:

— Saf çocuk... Masum çocuk, evladım! gibi sözler sarfediyordu. Nasihatlerin ne manâya geldiğini bilen Hoca:

— Vay köpoğlu, diyor, bakın çocuklar, bunlara güven olmaz. Kızı okumaya kalkıyor, keramet hikâyeleri, filan söylüyor... Bunlar, tarikat ehli(!) adamlardır... Bakarsın büyü yapmaya kalkar... Kızın göğüslerine "Yasin" yazmaya heveslenir... Arkasından bakarsın; hepimizi çakmış, kızı almış gidiyor... Öteki Buruni herif gibi... Kaltağın da canı cehenneme... Fakat biz ortada kalırız.

Bu sefer ters tarafından bir kavga başlamıştır. Makbule, azmıştı ve öfkesi günden güne artıyordu. Bir dişi hissiyle Ukkâş Efendiye bir alâka duyuyordu. Sesine gelen sıcaklık, yüzündeki manânın değişmesi ve burun deliklerinin oynayışında, Ukkâş Efendi'nin kuvvetli damız-

lık hüviyetinin verdiği bir şey vardı... Makbule, erkek bahsinde şakaya gelmezdi... Ukkâş'ın başlangıçta gösterdiği alakânın birden değişmesi, onun izzetinefsini incitiyordu. Öte taraftan Mâsume'ye de içerliyordu. Ukkâş'ı elinden alması garipti... Komik bir öfke ile bağırıyordu:

— Nedir bu başıma gelen Allahaşkınıza... Öteki ayı beni aldatır, karıyı nikahlar götürür, bu yumurcak kadar bücür; bana etmediğini komaz... O ayıların ikisine de metelik bile vermem ama harada Kıbrıs eşeklerini tercih edenlere... Bunlara tahammül edilmez...

Hoca, şaka ediyor:

— Makbule, seni bizim gibi hayızdan kesilmiş ihtiyarlar anlar: sen, açılıp kapanan burnunla bambaşka bir insansın...

Gazali'nin galsameleri şişiyor, gözleri şaşılaşıyor:

— Göndermeli herifi efendim, araba mı bulunmaz bizlere? diyordu.

Makbule, azgınlığından:

— Çocuklar, onu böğürtmezsem bana Makbule demesinler, bahse giriyorum...

Gazali, bu sefer de:

— Aman efendim, Allah esirgesin, bunlar kazalı adamlardır... Silahla oynarlar.. Geçtim size kıymaya filan kalkar...

Bu defa Lokman karışıyor:

— Efendim, Makbule Hanım hemşiremiz olmuş, Mâsume kızımız olmuş. Mesele cenuba ininceye kadar, bizi rahatça ve elverişli bir fiyatla götürmesi.. Bu cihet de düşünülecek şeydi. Yolda yük bulması ihtimali vardır; yani bizi satabilir.

Makbule:

— Meteliksiz götürürüm, üstelik yalvartırım vallahi... Benim kafam kızmaya görsün... Yoksa tenezzül etmem

öyle ibişlerin parasına... Bakın, oyunu ben çıkaracağım; siz seyredin çocuklar.. Arabada ben biniyorum yanına öküzün... Çok bir şey de yapmayacağım. Yalnız ona biraz laf atmaya tenezzül edeceğim... Arasıra bir iki şarkı... Sonra azıcık omuzumu, ne saklayayım, azıcık da bacağımı... Bak, o bücürün göstereceği bacak bir şey mi? Ateşiyle yumuşaklığı yeter sade...

Gazali bağırıyor:

— Yook efendim, canımızı sokakta bulmadık efendim... Herif, bizi sokaklara döksün... Bendenizin, reyimce en iyi onun yanına Dürdane Hanımı oturtmalıyız...

Bu sefer de Dürdane azıtıyor:

— Yani, o ne demek o? Kadın değildir, aldırma ama yanında... Aman Gazali'ciğim, sen, adamakıllı aptalmışsın...

— Estağfurullah efendim, estağfurullah...

Azmi, kahkahaları koparıyor. Kızaran burnuyla, çocuklaşan gözleriyle:

— Eee... Kısmet ona galiba! derken araya Remziye giriyor:

— Ben oturayım yanına, ben oturayım, gerçi kadınım ama tehlikeli sayılmam...

Hoca, Remziye'ye:

— Aman kızım mademki kadınmışsın... Ne diye şimdiye kadar, ben erkeğim diye aldatıp durursun bizi...

* * *

Kuşların yolunu çaresiz bırakarak şimal yolunu dolaşmaya başlıyoruz. Van yolunda ümit kesilmiştir. Eleşkirt'ten önce meşhur Tahirgediği'ni sonra hafif bir kar tabakasına bulanmaya başlamış bir şoseyi geçiyoruz. Nihayet küçük dekovilin yolunda bulunuyoruz. Artık hiç bir yerde durmak yoktur. Çuvallara sarınıp sarmanmış, Er-

zurum'a doğru iniyoruz. Kıştan ziyade bildiğimiz yollardan kaçar gibi süratle geçiyoruz. Lokman'a göre Erzurum'da birkaç gün barınmak mümkündür; fakat birikmiş ıstıraplarla burada kendimizi daha düşkün bir çehre ile göstermek korkusu hepimizi sarıyor. Artık kendi malımız gibi alıştığımız "Kader'i kısmet" kamyonu yolumuzu çizmeye kafidir. Parola; bir an evvel cenuba inmektir...

Köylere kentlere uğradıkça Hoca âdeta gözlerini kapıyor: "Yine döneceğiz bu taraflara diyor, yepyeni bir yerlere geliyor gibi olmalıyız... Zevkimizi bozmayalım!" "Mama Hatun" ve ondan sonraki seksiyonlardan yıldırım gibi geçiyoruz. Kalmamızı söyleyenlere: "Yine geleceğiz!" diyoruz. Yalnız yeni yapılmış bir yoldan Pülümür'e giden sis basmış bir köprü başında duruyoruz. Karşımızda o kadar vahşi bir manzara serili ki... Azmi âdeta kendinden geçiyor. Sonra Munzur dağlarına baka baka Erzincan yoluna dönüyoruz... Fakat orası da gelecek bahara ve yaza bırakılması lâzım gelen yerlerdendir.

Dağların, derelerin içinden geçerek baş döndürücü bir süratle Orta Anadolu arasında bir yoldan güneye doğru inmekteyiz. Bir nevi ekşi siyah üzümlerle dolu hevenkler asılı rüzgâr ve yağmura karşı muşambalarla örtülü kamyonumuzla bu defa da günlerce dağlara tırmanmamız lâzım geliyor ve bu kışta kendimizi bir zaman daha kaybediyoruz.

Bütün ihtimamımız Lala'yadır. Remziye nerede ise onu kundağa saracaktır. Kucağında, dizlerinin üstünde onu sallıyor, şişesinden süt içiriyor; hevenklerdeki kara üzümlerden tane tane yediriyor. Lala, sessiz sedasız bir hastalık geçiriyor. Bir gramofon plağı harekete gelmiş gibi bazen birdenbire dili açılıyor, konuşmaya başlıyor. Yattığı yerden belki de akrabalarını, uzak köyünü görüyordu. Ona acıyanlara Hoca:

"— Yarabbi! Bana da böyle bir âkıbet, böyle bir ölüm..." diye dua ediyor... Herkesin uzakta bir odayı, bir ocağı, akşamla beraber yanmış bir lâmbayı tahayyül etmesine mukabil, Hoca yolun uzamasından başka bir şey düşünmüyor.

Hüzünler, yavaş yavaş hepimize sirayet ediyor. Gazali'yi ellerini şakaklarına dayayarak çömeldiği yerde ağlar görüyoruz. Göz yaşları, Gazali'den Doktor'a geçiyor. Arkasından Kambur, ağlamaya başlıyor. Onlara çıkışıyoruz. Biraz sonra bir handa, bir seksiyonda bir kucak çalı çırpı ile ateş yaktığımız zaman bütün neşeler geri dönüyor. Sonunda bir sığınağa varıyoruz. Karşımıza çıkan jandarmalara kim olduğumuzu söylemiyoruz. Bu defa Azmi ile rol yapıyoruz. Kadınlar, zaten çul, çuval içindedirler. Yerli kadınlar gibi giyinmişlerdir. Gazali'yi ürkütmek için, "Bunlara ihtiyar makyajı yapalım" diyorlar. Bir şişe mantarı yakılarak karasından (Mâsum) ile (Melek)'in yüzüne ihtiyarlık çizgileri yapılıyor.

Hoca, kızların soğuktan kızarmış, gerilmiş derilerini, genç gözlerini görünce:

— Allah belanızı versin, diyor, asıl tehlike şimdi... Sümüklü kız çocuklarına döndüler, dudaklarına ruj da sürerseniz Kürtlerden önce ben saldıracağım... Ve bunalmayı, sıkılmayı kaldırarak "Öf!" diye haykırıyor... O arada Hoca, bana sinik bir itirafta bulunuyor: "Kızlara saldırırlarsa, elbet mukavemet edeceğiz. Azmi'yi yaralayacaklar, Gazali'yi filan bir, iki hırpaladıktan sonra otursalar âlâ... Ama kızları gözlerimizin önünde..."

Hoca'nın anormal Froydiyen temayüllerini artık anlamışımdır. Bu haz ile titrerken bana bakıyor, birdenbire ürküyor:

— Vallahi ne dersen de... Hani azdır bana yapılan... Ben, ahlâksız bir keratayım, diyor, evet, ahlâksız... Fa-

kat; bak düşündüm, yapamadım vallahi... Hep hayal ve rüyada... Zevzeklik şeklinde...

Ah, bu Hoca!...

* * *

Kış, bizi hakikaten yollarda yakalamıştır. Artık hiç bir ümit olmayan köylerden geçiyoruz. İçimizden bazıları acele ediyorlar. Lokman:

— Hayır, diyor, biraz derleyip toparlanmalıyız. Biz, başka tulûatçılara benzemeyiz. Çeşitli marifetlerimiz var. Yolumuzun üzerinde ne bulursak toplamadan geçmemeliyiz.

O, gerçekten emsalsiz bir Emprezaryo olmuştu. Mola verdiğimiz, konakladığımız yerlerde durmadan antenleri işletiyor. Geçeceğimiz yerler hakkında gelenlerden, yolculardan malûmat topluyor.. Buralarda umulmayacak kadar çok tulûatçıya vesaireye tesadüf ediyoruz. Radyolarda alaturka çalgı yasak olduğu zaman bu hal, ortalığı büsbütün azdırmıştır. Üçer, ikişer kişiye inen truplar, tek kalmış, bir truba katılmak için bekleyenler... Yollara bunlar hayatiyet veriyor. Aralarında yine eski cer hocası hâfızlar da var... Ramazanlarda bir yere kapılanıyorlar, sırasına göre imamlık, hâfızlık yapıyorlar. Sonra küçük sahnelerde şarkılar söylüyorlar. Bunlardan bir tanesine tesadüf ettik: İmamlık yapıyordu. Sonra, bir gün, kahvede şarkılı bir varyetede gördük. Evvela fazla şarkı söyledi. Sonra, ellerine kaşıklar bağlayarak oyunlar oynadı...

İnkılâbın ilk yıllarında barlar meydana gelmişti. Şimdi onların yerini çalgılı kahveler alıyordu. Bunlar, sahil şehirlerinin kafeşantan'ları oluyordu. Aralarında bir meslek yakınlığı görülüyordu. Zaman oluyordu ki, yalnız değil, bütün truplar, tulûatçılar, yayılmış bir kabile manzarası gösteriyor birbirini buluyor, dağılıyor, toplanıyorlar...

Kasabaların kahvelerinde şanolar vardı. Sahil şehirlerinin buralara kadar gelmiş yırtık perdelerinde deniz kızları ve sanat perilerinin resimleri görünüyordu.

Bir gece, bunlardan birinde garip ve komik bir oyun seyrettik. Mevzu: biriyle sevişen, kocasını aldatıp kaçan bir kadın... Kocasına gücenen kadın, çocuklarını boğazlayıp herife varıyor. Erkeklerin isimleri, Ahmet, Mehmet... Fakat kadının ismi: Midya... Âşık; kadına: "Ah, Midyeciğim! Seni bir tavada evire çevire kızartmalı, midyeciğim, senin pilakini, dolmanı yapıp yemeli!" diyor. Halk gülmekten kırılıyor.

Hoca: "Bu ne biçim isim böyle?" derken Azmi, birdenbire:

— Yahu, bu meşhur (Medela) diyor midyenin kendi gelmemiş olan bu yerlere bu piyes nasıl gelmiştir?

Bu iç sıkıntısından bunalmış memleketlerde zavallı gençlerin, genç çocukların bir açılma çağı var... Bu küçük kahve şanolarında hayatın vaadettiği müphem ümitlerin görünmesini bekliyorlar. Kızlar, aşk, şiir... Ne kadar iptidai şekilde olursa olsun... Bunlar, o karanlık bakışlı gençliklerini çok genç yaşta kaybetmiş adamların çocuklarıdır. Zaman gelip yaş hükmünü yapınca, onlar da ibadete kapanacaklardır. Hiç bir inkılâp, bu durgunluğu yıkamayacaktır. Buralara düşmüş memurlar, vazife için gelmiş genç adamlar... Akşamla beraber bunalan insanlar... Kafesleri kapalı evlerden fırlayanlar... Bu şanolar, hepsi için birer sığınaktır... Bizim kabile, hiçbirine benzemiyor. Seyirci gibi geçtiğimiz yerler var, tutunduğumuz yerler var. Kâh açıp, kâh kapayan günlerde, hiç bir yerde aç kalmıyoruz; çünkü kuvvetimiz var, her yeni yere girerken, ilk evlerin kapalı yüzlerinden, kapısına birkaç deste ip kova, teneke asılmış dükkânların önünden geçerken korkardım... Fakat şimdi alıştım. Bizim kabile, derhal vaziyeti ayarlıyor. Zurnadan klarnetimizle ve

Doktorun bir yerden elde ettiği davulla hemen işe başlıyoruz. Artık, bunda ne sanat, ne izzetinefis, ne de utanacak bir şey görüyoruz. (Pembe Kız)'a benzer bir oyun ile yeni yeni tulûat çıkarıyoruz, eğleniyoruz. Zaman oluyor, derelerin kenarında, çalı çırpı ateşinde sular kaynatıyoruz. Kadınlar; çamaşırlarını, taşların üzerine koyarak, tokaçlarla yıkıyorlar... Orta Anadolu'nun içinden, tesbih-böceği gibi nereye gittiğimizi bilmeden, duman basmış vâdilerden güneye, güneşe doğru iniyoruz...

* * *

Güneyde, bir vilayet merkezine giderken Suriye hududu yakınında bir kazada mola veriyoruz... Burası kalkınma halinde bir kasabadır. İşçisi çok... Ahalisi çalgıya düşkün... Bizim yedi başlı trup, burada ad iş çıkaracak... Fakat mevcut iki gazino yıkılmış, yerlerine seyyar barakalarda kahveler açılmış. Bir yanda amele çadırları kurulmuş. Açıkta yatanlar da var. Gündeliklerin verildiği hafta sonu akşamları şehirde hayat kaynaşmaya başlıyor. Lokman, memnun:

— Pek iyi değil ama, biraz bir şeyler mümkün, diyor.

Kahveler, aralarında bir organizasyon yapmışlar. Birer, ikişer kişilik sazlar... Arada varyeteler... Kahvelerde içki içiliyor, birbirine rekabet yapıyorlar. Hatta saz arasında bir tanesinin cambazı da oynuyor.

Lokman'ın bulduğu şey, ufak bir varyete kolunu, numaralar için dolaştırmaktır. Daima cankurtaranlarımız; gitgide çoğalan aletleriyle Hakkı, Kambur, Lala ve zurnacı... Bizim büyük dayanaklarımız... Bir başka kolda da Mâsume ile Melek, Arap şarkıcılara iltihak ediyorlar... Vazifeleri: sadece giyinmek, oturmak.. Büyük kısmın faaliyete girmesine imkân yok.. Fakat bu usul de gidiyor,

epeyce bir şeyler getiriyor... İşte bu günlerden birinde gündüz kahvede mühendislerin arasında otururken, Azmi, birini görüyor:

— Yahu, bu Hakkı değil mi? diyor.

Evet, Hakkı'dır... Arkasında belinden büzmeli şık bir trençkot vardır; yanında da Kambur...

Birkaç saat sonra Hakkı, her zamanki zibidi kıyafetiyle, fakat bu defa ayağında şık bir pantolon, elinde parıl parıl yanan bir cümbüş... Gözlerimize inanamıyoruz. Acaba Lokman? Fakat bu kılıklar... Bununla beraber biz dolaşmaya çıkacağımız için hadiseyi unutuyoruz...

Akşam üstü aynı hal... Bu sefer, daha başka türlü kılıklarla... Hoca, hayretler içindedir. Bu esnada Lokman görünüyor, kıs kıs gülmektedir...

— Biraz dardayız, diyor, hudut, açık, gelinip gidiliyor; biz de aralarına karışsak!...

Hoca:

— Aman, Lokman, diyor, yani kaçakçılık...

Lokman gülüyor:

— Öyle de denebilir, olmayabilir de...

İçini çekiyor, kalın sesiyle:

— Olmayabilir... Biraz bir şey alsak... Hakkı'ya, Lala'ya birer pantolon... Kanun, kimseye bir şey diyemez; biz, kendimiz için aldık.

— Sonra?

— Sonra.. Malımıza müşteri çıktı. Epeyce kazançlı sattık. Kızlar da bizimle beraberdi. Onlara da bir şeyler aldık. Yalnız dönüşte üstlerindekileri soyup çıkarırken mızıkçılık ettiler. Eşkiya tarafından soyuluyorlarmış gibi ağlaşmaya başladılar... Dürdane, önce onlara bağırıp çağırıyordu; sonra dayanamayıp kalın kalın ağladı..

Lokman, devam ediyordu:

— Kaçakçılığa karşı gümrük memurları, komisyonlar

ve saireler ve saireler... Fakat her şey mevzuata uyuyor...
Lokman'ın bana acıma veren bir tarafı da; her nârından muhakkak, muhakkak bize de bir pay ayırması idi.
Hoca:
— Ben, bu adama şaşıyorum. Üstünde para taşımaz... Sihirbaz mıdır, nedir bu herif? diyordu. Lokman, daha da izahat verdi:
— Ahali, günde dört beş defa hudutta mekik dokuyor, dünyanın eşyasını alıyor... Satmak güçlüğü de yok. Burada bekleyenler var; hemen alıyorlar... Bunlar ne tuhaf adamlar. Ayak çıplak, başında fötr şapka... Bacaklarında mavi don... Üstünde ipekten gömlek, kravat...
Gazinoda, büyükler, küçükler, mühendisler ve saire vardı. Bunlardan adi bir şey gibi bahsediyorlardı.
Azmi, acayip bir espri yaptı:
— Eşkıya, ne mukaddes mahlûktur!

* * *

Sonbahar... Tekrar Karaköse'deyiz... Geçtiğimiz yerlerde bir sene önce bulduklarımızın birçoğunu bulamamışızdır. Bulduklarımız da bize eski tadını verememiştir. Bir kere daha masa başına oturuyoruz. Azmi'nin haritasını, bu delik deşik olmuş kâğıdı önümüze seriyoruz; yeni programımız ona bağlanacak... Vücutlar artık yorgunluktan derbederliğe alışmıştır. Hoca, bana hazin bir itirafta bulundu, bir kere daha:
— Yılan, toprağı yemekten korkarmış, dedi, galiba hakkı var... Toprak yenmiyor. Yenileceği bir zaman geliyor...
Bunu söylerken eli titriyordu. Son zamanlarda elindeki titreme artmıştı. Eskisi gibi daima değişiklik arıyordu. Her şeyden bir bezginlik duyuyordu:
— Artık "yeni" kalmadı diyordu. Aşağı yukarı, bu duy-

gu hepimizi sarmıştı. Bunda belki bir parça dâussıla'nın da yeri vardı. İstanbul'u konuşurken seslerde bir sıcaklık uyandırıyordu... Fakat dönüş... O, hiçbirimizin bir şeyimiz olmayan yere, bir sabah, yahut akşam, rıhtıma iniş... Nereye gitmek üzere?...

Hoca'ya hâlâ mektup gelmekte devam ediyordu. O, biraz parası olduğu zaman, yine onlara gönderiyor, fakat gelen mektupları galiba, artık okuyamıyordu. Bize: "Toprağı yiyip bitiriyor muyuz acaba?" diyordu.

Havalar güzeldi ama kuşların akını başlıyordu. Ani bir kış havasının bizi tekrar geçen seneki yola düşürmesinden korkuyorduk. Hepimizdeki bu kırıklığın bir sebebi vardı: Lala... O, büsbütün vücuttan düşmüştü. Neleri yoktu biçarenin? Mütemadi bir yorgunluk duyuyor, dalıp dalıp gidiyordu... Zihni de büsbütün bozulmuştu. Sık sık uyukluyordu; fakat bir ıstırabı yok... Bu bir zihin bozukluğu. Hoca'nın aksine onu garip bir ruh sakinliğine düşürmüştü. Nerede olduğunun farkında bile değildi. Remziye'nin elinde âdeta bir ufak çocuk gibi idi... Remziye:

— Ben, artık onun anası oldum, derken ne kadar şen ve şuhtu... Durmadan şakalar yapıyordu.

İçimdeki sonsuz hüznü yalnız önümde duran parçalanmış haritadan değil, biraz da etraftaki çehrelerden alıyordum.. Aslında bir maceraya, bir meçhule gidiyorduk; fakat artık meçhulün kendisi de kalmamıştı... Gittiğimiz yerlerde, bu hiç değişmeyen çehreleri, manzaraları gördükçe.. Hoca'nın dediği gibi toprak, artık yenmiyordu.

Gitmemize yakın bir sabah, Remziye yanıma geldi. Arkasına uzun bir entari giymişti. Yüzünde mutsuz kadınları hatırlatan bir ifade vardı:

— Benimki hasta, dedi, ne yapacağız?

— Giderayak, bir şey çıkarmasın başımıza...

— Ben de ondan korkuyorum...

Bir tanıdık doktora gösterdik. Önce: Biraz yaşlı, diyordu, bakmayın o, hepimizden sağlam... Belki bir zâfiyet geçiriyor... Fakat sıkı bir muayeneden geçirip tahliller de yaptıktan sonra:

— Bir nefrit, daha başka hastalıkları da var biçarenin... O, peşinizden gelecek halde değil! dedi.

— Biz, yarın, öbür gün gidiyoruz.

Doktor, uysal ve tatlı:

— Onu bana bırakacaksınız, dedi, iyi kötü bir hastane var; barındıracağım, burada kalacak...

— Nasıl, Lala'sız mı gideceğiz?

Remziye birdenbire ağlamaya başladı. O kadar çocuksu ve o kadar kendini bırakmıştı ki hafifçe arkasını okşadım...

— Ben de kalırım, onu bırakmam! diyordu.

Sonra, imkânsızlığı anlayarak, birden gözlerini sildi. Doktor, çocuk aldatır gibi ağız değiştiriyor:

— Bakarsınız düzelir, Remziye Hanım diyordu, siz merak etmeyin... Elbette buraya yine geleceksiniz... O, burada misafir... Ben, size iyi haberler vereceğim.

Remziye, kendisini toparlamıştı; büsbütün değişik:

— Hayır, doktor, dedi biliyorum hiç bir şey yazmayın... Biz de sormayalım!

Arka arkaya iki gece hastaneye gittik. Son gece takımımızla orada idik. Lokman, kalın sesiyle:

— Hepimiz için böyle bir âkıbet mukadder... Sonumuzu biliyor muyuz? dedi.

Hoca:

— Söyle doktor, dedi, öleceği zaman böyle ilâhî bir aptallık gelir mi insana? O zaman, nasıl, nerede öldüğünü bilmez değil mi? Bir filozofluk geliyor galiba sonunda... "İşte buymuş!" deniyor.

Gazali, Lala'yı tekrar okudu. Makbule:

— Sana şarkını bir kere daha söyleyeyim, dedi.
— Lala, biz, birkaç gün için gidiyoruz.
— Ban da gıdarım, ban da!
— Sen, burada rahat edeceksin...Biz, yine geleceğiz... Sen hazırlanır, bizi beklersin...

Doktor:

— Ben, ona, her zaman geleceğinizi söylüyorum, diyor. Hatta Lala'ya bir oyun göstermek istiyor:

Lala, anlamadığı halde, ona tarif ediyor...

— Bak bu kâğıda...

Lala alıyor:

— Mektup mu bu? Kimden geldi? Bana mı?
— Sen de mi mektup bekliyorsun?
— Size yazarım...

Remziye:

— Bize hiçbir şey yazmayın!... diyor.

* * *

Van, bir kere daha kalkınmayı umduğumuz yerdir.

Diyarbakır'daki Umumi Müfettiş, sık sık yanında kalabalık heyetlerle buraya geliyor. Gazi'nin Van'da şimdiden bir mamûre yaratmak için planlar yaptığını, hatta bir üniversite kurmak tasavvurunda olduğunu söylüyorlar. Trenin bir an evvel buraya gelmesi için emirler verdikten sonra Orta Anadolu'yu ağır ağır geçip, geri döndüğünü haber veriyorlar.

Son geçişimizden beri Van'da epeyce değişiklikler olmuştur. Gölün kenarındaki yeni yapılmaya başlayan Van bir hayli ilerlemiştir. Başımı çevirip eski Van'a bir kere daha bakıyorum.

Yakılmış şehirlerde bile, dekorlara düşkün ruhumla daima güzel bir hüzün duymuşumdur; çökmüş duvarlarıyla, pencerelerde, sokaklarda, kendime göre bir şehir hayali uyandırmışımdır: Fakat, yıkılmış Van'da taş ve harabe yok... Korkunç bir şey var... Yalnız, büyük kalkı-

mış dalga halinde, simsiyah topraklar var. Hiç bir hayale müsaade etmeyen topraklar... Tekrar yeni Van'a bakıyorum; tertemiz binaları, açılmaya başlamış sokaklarıyla bütün uğursuzluğu unutturan bir yepyeni ve ümit dolu şehir...

Çok düşkün bir ruh ile geldiğimiz halde içimizde bir ümit beliriyor. Vaktiyle Kadıköy'ün Mühürdar bahçesinde gördüğüm bir genç adamı vali olmuş buluyorum. Nereden nereye? O zaman delişmen bir genç adamdı. Güzel giyinirdi, tuhaf bir hali vardı, başka bir âlemin adamı idi. Kendi muhitinin adamları arasında hafif, dışarıya karşı, Roma İmparatoru gibi görünen bir adam... Fakat birkaçımızı, Lokman'ı, beni ve Makbule'yi tanıyor; ona: "Ben sizi, Moda çayırında, yeldirmeli olarak görürdüm." diyor. Makbule, bu hâtıra, kendisini ihtiyarlattığı için biraz alınmakla beraber:

— Benzetmiş olacaksınız, diyor...

Fakat o: — Yok efendim, kahkahanızı bile hatırlarım; bir gün Kadıköy iskelesinden biri denize düştü diye gülmüştünüz. Hatta "ayıptır" diye söylenenler olmuştu.

Makbule: — Kimbilir ne kadar çocuktum o vakit, dedi... Müteassıp bir teyzem vardı, ben daha on üçüne gelmeden, "etli, butlu kızsın" diye çarşafa sokmuştu...

Sonra, tiyatrodan bahis açıldı. Onun çocukluğu da orada geçmişti. Şahinyanı, Aleksanyanı, Çobanyanı ile bütün tiyatroyu tanıyordu. Nasıl ki, Lokman'ın "Donanma Cemiyeti"ndeki bir oyununu bile hatırladı:

— Ne büyük görünürdünüz, bize o zaman, dedi ve sonra gafını tamir etmek için:

— Yine de büyüksünüz ya... Biz pek çocuktuk, o zaman, dedi.

Etrafındaki cemaati, tavuk kışlar gibi, el çırparak o dağıttı:

— Hadi, siz, istirahat edin, yoruldunuz... dedi. Bizi odasına aldı. Halinden, pek memnundu muhakkak. Fakat İstanbul'u göreceği gelmiş olduğu anlaşılıyordu. Söz, dönüp dolaşıp Minakyan kumpanyasına geliyordu. Bir ara, onu bir toplantıya çağırdılar. Bize:

— Oturun Allahaşkına, dedi, şimdi, beş dakikaya kadar dönerim. Dört kelime ile meseleyi halledip geleceğim...

Lokman, ondan büyük fayda umuyordu:

— Aman, iyi kullanalım şu adamı... Burada iş var, diyordu.

Vali, hakikaten işi dört kelime ile bitirip onları da istirahate gönderdikten sonra döndü.

Bizimle gayet tatlı konuşuyordu:

— Mühimdir, tiyatro, dedi, üniversite kurulacak yakında... Tiyatrosuz üniversite olur mu? Burada, sözüm ona, tam dört tane tiyatro var yahu! Hemen iki gecede bir teftişe giderim. Ne rezalet, ne kepazelik... Trupunuzu anladım... Böyle fena işlere girecek insanlar mısınız canım!...

Lokman, memur müeddebliğini unutmuştu... Genç Vali'ye ustalıkla resimle gösteriyor: o, dikkatle Melek'e, Mâsume'ye, Remziye'ye bakıyordu. Fakat Dürdane'nin yandan gölgeler içinde çekilmiş bir resmine aldanarak:

— Yahu, ne güzel kadın, dedi, baş aktristiniz olacak herhalde... Ve hemen ilave etti:

— Hanımefendi kadar güzel olmamakla beraber...

Vali, bizi Van'a mihman etmeyi düşünüyordu. Fakat biz şimdilik bir tiyatro peşinde idik...

— Vallahi hemen defederiz edepsiz Bitlis'liyi, dedi, zaten doğru dürüst para da vermiyor. Yarın geceden itibaren, tiyatro emrinize hazır... Ben, sabahleyin teftişe çıkacağım...

Gariptir ki, o gece bizi Bitlis'liye davet etti ve kendisi de geldi... Hoca:

— Teftiş diye eğlenmeye gidiyor teres, diyordu.

Ertesi gece "Yeni Tiyatro" bir kere daha eski ihtişamıyla ortaya çıktı. Yalnız birdenbire hastalanan zavallı Azmi'nin rolünü, Hakkı'ya vermeye mecbur kalmıştık. Remziye'yi burada son bir defa bütün cazibesiyle seyrettim.. Lala'nın onda bıraktığı perişanlık hâlâ geçmemişti...

— O, biraz rahat etmeli, Remziye, diyordum, doktorun nasıl adam olduğunu biliyorsun... Lala, bizimle olacağından çok rahattır.

— Ne olur, onun için bir haber alırsanız söylemeyin bana... Onu, daima yaşıyor sanacağım diyordu, fakat bu sefil sahnede bütün elemlerini unuttu...

Teftişten dönen Vali, aramızdan çıkmıyor, bizimle beraber eğleniyordu. Fakat bu safa, ancak üç gün sürdü. Dördüncü günü aldığı bir şifre telgrafla, onu Van'dan kaldırıyor, Batı illerinden birine gönderiyorlardı... Evvelâ bunu bir teveccüh gibi görmek istedi...

İkinci bir telgraf, Batı vilayetlerinden birine idare meclisi âzası tayin edildiğini öğrenince bocaladı, fakat bunda da yine bir teselli aradı: "Bu grup nerede var?" derken, Akdeniz kıyılarının gruplarından bahsetmeye başladı, artık onun yakın arkadaşlarından olduğumuz için bize yemin verdirdikten sonra, şikâyete başladı bu gidişin iyi bir gidiş olmadığını, münafıkların kendisini gammazladığını anlatıyordu.

Burnunu gürültü ile siliyor, kâh sigara dumanı kaçtığını bahane ederek sulanan gözlerini ovuşturuyordu.

Nihayet, buranın hiçbir şeyi olmadığına karar verdi...

Lokman'ın idareciliği yine tutmuştu:

— Çocuklar, biz teşyie gitmeyelim, dedi, yenisi geliyor; bizi sonra jurnal ederler.

Hep beraber kahkahayı kopardık, bizi adam yerine mi koyacaklardı... Fakat o:

— Bilmezsiniz çocuklar, bu idare denen şey nedir? diyor.

Hatta, telaşından bizim de acele hareket etmemizi tavsiye ediyor...

— Bu, çıkar iş değil, diyordu, bakarsın; birden; havalar bozuverir. Bir an evvel sıcak yerlere yetişmeliyiz...

— Ne yapmak için, dedik... Çünkü, artık hepimizde bu his vardı. Bir sene evveline göre, ne kadar farklı idik. Hoca'nın söylediği gibi, deniz tükenmişti...

* * *

Lokman'ı dinlemeyişimiz, büyük hata oldu. Oyunlarımızın sona ermesine yaklaştığımız vakit, havada, İstanbul'un sonbaharlarını andıran bir tatlılık vardı; fakat, bir gün birdenbire bozdu, şiddetli yağmurlar yağmaya başladı. Yeniden bir kere daha açmasını beklediğimiz zaman, tekrar kapanıyor ve bu sefer şiddetli bir soğukla, kar başlıyor. Bitlis yolunun muvakkaten kapandığı haber veriliyordu. Birkaç gün; tam üç ay devam edecek bir muhasara idi. Şehre, gitgide artan bir durgunluk çöküyordu.

Vedâmızı yaptığımız halde, yeniden oyunlara başlamıştık. Her tarafından rüzgâr ve soğuk giren ve bir türlü ısınmayan tiyatroya gelenler oluyordu. Bizim artık gösterilecek yeni bir marifetimiz de kalmamıştı. Bir zamanlar durup bekledik. Olmayınca, çaresiz, yeniden eski varyetelere başladık.

Hakkı ile Kambur, tekrar vazifeye giriyorlar; rüzgârların ara verdiği sırada, çıngırakla sokaklarda dolaşıyorlardı. Bir müddet sonra onun da çaresizliği anlaşıldı. Kasamız süratle eriyordu, borcumuzu verememeye başlamıştık. Nihayet, Kambur da soğuktan hasta düştü. Yeni va-

li, tam tersine, hastalıklı bir adamdı. Bütün hayat gelecek bahara kadar durmuştu. Çaresizliklerle sarılmış görüyorduk kendimizi... Bununla beraber, aramızda dayanışma devam ediyordu. Fakat kadınların, rehine verecek yüzükleri kalmadı. Lokman, eski oyununu oynuyordu. Bazen, uzun zaman kaybolduktan sonra: "Gelin, biri var, borç para verecek, fakat rehin istiyor." Mutat tekerlemesiyle: "Bana, yemin ettirdi." diyordu. Kadınların, ufak tefek eşyaları, birer birer, rehine gidiyor, o; bunları; kimbilir nerede saklıyor, fakat hazini şu ki; ellerinde bir şey kalmayınca, eşyalar geri gelmeye başlıyor ve bu sefer onlar satılığa çıkıyordu. Hepsini bir Rizeli satın alıyordu. Para tekrar Lokman'a teslim ediliyor, o, bize dağıtıyor. İçimi yakan bir şey daha oldu; açlıktan kurtulmak için Remziye, hocalığa gidiyor. Kambur ile Hakkı kahveleri dolaşarak, tepsi ile para topluyorlardı...

Kumpanyayı besleyenlerden biri de, doktordu. Rize'-linin kahvesine, gelip gidenlerle tavla oynamaya başlamıştı. Oyun, epeyce bir hasılat yapıyordu, sonra daha başka kahveler de buldu. Ona arkadaşlık eden Hoca ile birlikte vaziyeti idare ediyorlardı. Nihayet, Lokman'ın delâletiyle bazı evlere, girip çıkmaya başladı. Bütün mesele, kendini idare etmekti. Lokman, onu giydiriyor, âdeta makyaj yapıyor, kavgalardan münakaşalardan kaçınması için sık sık tembihlerde bulunuyor; elinde bazen epeyce bir para ile döndüğü zaman sorup soruşturuyordu. Doktorun kaybettiğini öğrendiği zaman, bir yandan üzülüyor, bir yandan da teselli sözleri buluyordu. "İsabet! Arasıra bu da lâzım..."

Doktoru, âdeta elimizle yürütüyoruz, ileri gittiği zaman korkuyor, dizginleri çekiyor, hatta birkaç gün göndermiyorduk...

* * *

Vali hasta idi, defterdar dışarıda kalmış, gelememişti. Sık sık vilayete giden Lokman, bazen, bir kahvede arzuhaller yazarak, köylülerden beş, on kuruş almakla işe başladı, sonra vali ile tanışarak, işi ilerletti. Vali, gerçi, inkılâbın ona yüklediği vazifeleri biliyordu; fakat, yaşlı ve hastalıklı bir adamdı. Hiç bir çaresi olmayan hastalıkları karşısında sarsılıyordu. Doktorlardan sıtkı sıyrılmıştı, canı ile uğraşan bir ihtiyardı. Farkında olmadan, yavaş yavaş kerametlere doğru kaymıştı! Civarda, bir Kürt şeyhi vardı. Halka, ilaçlar yaptığını işiterek, onu getirtmiş, birçok tehdit ettikten sonra kendisi için ilaçlar yaptırmıştı. Fakat o kadar arandığı halde, adam şimdi, bir türlü bulunamıyordu. Lokman, bu nevi ilaçların bazı kuvvetli tesirlerini anlatarak hayret gösterdi:

— Bendeniz, böyle şeylere inanacak bir adam değilim, dedi, fakat inanmamak kabil olmuyor...

Bir yandan da Hoca yardım ediyor:

— Bilinmez tesirleri, fen de kabul ediyor, diyordu.

Lokman, nihayet:

— Bir misal, efendimiz, dedi. Trupumuzda, Gazali diye bir artist vardır. Mısır'da savaşmış kahraman bir asker, bir şeyh oğludur, fakat hurafelerle asla alâkası yoktur. O kadar açık fikirlidir ki, kendisine tiyatroyu meslek olarak almıştır... Fakat bu gibi meselelerde, fennin de kabul ettiği bazı kuvvetlerin tesiri var... O, meselâ; babasının okuyarak iyi ettiği adamlarla eğlenir; çocukken, bir gün ağzına tükürerek, nefesini kendisine nasıl verdiğini alay ederek anlatır... Fakat gelin görün ki öyledir.

Lokman, bize bakarak:

— Öyle değil mi arkadaşlar. Siz de biliyorsunuz ya...

Diye uydurma misaller veriyor, hasta bir kadının, okur okumaz derhal doğurduğunu, yaralanmış bir Kürdü, ça-

bucak nasıl iyi ettiğini anlatıyordu, sonra, kendinden bir misal getirdi.

Hastalığının şeklini değiştirdi, valinin rahatsızlığı hakkında, şuradan, buradan öğrendiklerini kendi hastalığına ekleyerek, adeta ölüm halinde yattığını, o perişanlık arasında Gazali'ye okuttuğunu nefesinin nasıl tesir ettiğini, biraz idrar sökerek ertesi günü nasıl açıldığını uzun uzun anlattı... "Hâlâ da inanamam, hiç şüphe yok ki bir tesadüftür... Amma belki de tesiri oldu!" dedi.

Daha başka şeyler de konuşuldu, fakat vali, söylenenlerin artık hiç birinde tat duymuyordu.

Ayrılacağımız zaman:

— Şu Gazali Bey'i bana, merak ettirdiniz, dedi, yarın akşam, bizde bir çorba içmeye gelmenizi rica edeceğim, onu da getirin, bir göreyim, diyor...

Otele döndüğümüz zaman Lokman sevincinden: "Yaşasın hürriyet!..." diye oynuyor, "Yaşadık!" diye bağırıyordu. Hoca, telaş içinde idi:

— Yaşadık ama aksi olmak ihtimali de var, dedi. Gazali'de ortaya çıkacak hal kaldı mı? Herif, hezeyan halinde, bir halt eder hepimizin başını derde sokar yahu!

Lokman, bıyıklarını ağzına alarak:

— İdare eder, merak buyurmayın! dedi.

Gazali, pek kendinde değildi, fakat biz de dönecek halde değildik... "Hep bir arada idare edeceğiz" dedik. Gazali'ye tembihler geçilmiş, hepsi için: "Evet, evet!" demişti. Hakikaten de uyanmış görünüyordu. Müfrit bir nezaketle kendini küçültüyor, "hâkipay, hâksâr..." gibi kelimeler kullanarak etrafı şaşırtıyor, yavaş yavaş azma alâmetleri gösteriyordu. Fakat vali, bu acayip havayı hissedecek halde değildi; hatta, bilâkis, onda iyi bir tesir yapıyordu:

— İzin verirseniz, ben Gazali Bey'i misafir edeceğim, dedi. Sonra bize ciddiyetle ve biraz utanarak:

— Kadınları bilirsiniz, dedi, benimki münevverdir, ancak; ne olsa kadındır, sinirlerinin bozukluğu onda bir nevi evham yaptı. Ben, bu Gazali Bey'e bir okutacağım...

Valinin otomobili kapıda bekliyordu. Şoförün yanında sesimiz çıkmadı, fakat merdiveni çıkarken bir kere daha oynamaya başladık. Makbule, bizi bekliyordu; hikâyeyi işitince kahkahayı attı:

Hoca:

— Allah vere de herifin yataklarına işemese... Lokman, işemeyi bir keramet diye anlattığı için, hastanın yerine, onun işemesini de bir fâl-i hayır sayarlar, dedi.

Makbule gecenin içinde çıngıraklı bir kahkaha kopardı.

Remziye:

— Duyacaklar, diyordu.

Hoca, bir edebiyat yaptı:

— Ne çıkar?.. Belki mesut bile olurlar...

Makbule:

— Ben mevlitçi, Gazali şeyh; dedi, ne umduk, ne bulduk?

Hoca:

— Seni bilmem, dedi, ne aradığını, ne umduğunu ben zaten anlamadım... Fakat senin bu kahkahaların, Gazali'nin nefesinden çok daha şifalı... Makbule senden bir şey istesem yapar mısın?

Bunda, adeta bir vasiyet hüznü vardı:

— Sen, hiç plak doldurdun mu? Güzel sesini alan plak, elbette çoktur; fakat bir tane benim için doldurt... Saz, söz istemem... Sade kahkahanı... Görüyorum ki artık kürkçü dükkânına dönmek yakın... Ben de Servet Bey'e benzedim... Vasiyet edeceğim: Ölürken başucumda o plağı çalsınlar.

Titreye titreye yere çöktü, ağlamaya başladı. Sonsuz bir hüzün içinde iliklerime kadar ürperiyordum...

Remziye yanında duruyordu. Birdenbire onun da hıçkırarak, Hoca'nın boynuna sarıldığını görüyorum...

Hoca, hem ağlıyor, hem onu öpüyor:

Felek ehl-i dili dilşâd eder amma neden sonra!...

Artık ne niyete alırsan al!...

Bir gün, eğlence olsun diye uydurma bir plağa Lala'nın sesini almış, bu plağı saklamıştık. Onun adı gibi plağın da sözünü geçirmiyorduk.

Remziye, birden onu hatırladı:

— Ne olur, dedi, gazinodan gramofonu alın; Lala'nın plağını çalalım!...

— Bu saatten sonra mı?

Makbule:

— Yapalım, Süleyman Bey, dedi.

Korkmadan plağı çalmaya başladık. Gecenin sessizliği içinde, Lala'nın sesi konuşuyor, gülüyor; h rimiz ağlıyorduk...

Şunu hissediyorum ki, Lala herhalde ölmüş olacaktır... Fakat asıl şimdi ölüyor...

Remziye, Hoca'yı onun yerine koymuştur...

* * *

Makbule, mukadder âkibetin kokusunu çoktan almıştır... Ayrılık, çaresiz surette, gelip çatıyordu..

İlk defa, iki gün sonra kendini gösterdi:

Sabahleyin, uyandığım zaman bir ağlama işittim: Kambur, perişan bir halde ağlıyordu. Hepsi deliye dönmüşlerdi. Nihayet, bana da gelip söylediler. Hakkı, balıkçılarla balık tutarken gölün içine düşüp ölmüştü; cesedini bulamamışlardı. İşte asıl ağlama, ondan sonra başladı. Artık temelinden sarsıldığımızı anlıyordum. Vaktiyle vapurda Hakkı için yaptığım kavgayı hatırladım. Bu biçarenin ölümüne bu kadar ağlanacağını bekler miydim?

Hoca:

— Dökülüyoruz, dökülüyoruz, diye ağlıyor, Remziye; Lala gibi, onu dizlerine yatırıyordu.

Zavallı "Yeni Tiyatro" en büyük dramını oynuyordu. Sevgilerin harareti, insan yakınlığı... Ölüm şeklinde gelen ayrılığın acılığı.. Bu, biraz sonra, çaresiz bir surette çözülecek olan aile bağı...

Lokman'ın kucağında bir çocuk gibi ağlayan küçük Kambur'a bakarak bu aile yakınlığını son bir defa duyuyorum.

* * *

Bu derin matemi, bir sevinç takip etti: Mâsume, zengin birisiyle evleniyordu, bir parti yapmıştı. Kumpanyanın damadı genç bir adamdı. Mâsume'nin peşine düşmüştü. Dürdane'nin onu peşkeş çektiğine şüphe yoktu.

Nihayet düğün günü... Mâsume, gerçekten bir melek.. Kapalı bir elbise içinde süzüm süzüm süzülüyor, damat, büyük bir hayranlıkla, ikide birde yanımıza geliyor:

— Vallahi, tiyatronun mekteb-i edep olduğuna inandım, diyor, en kapalı bir aile kucağında yetişen kız bile böyle olmaz.. Baldır, bacak meydanda ama... Sanattır o... Mâsume her haliyle kapalı aile kızlarından çok daha iyi..

Hep beraber gülüşüp eğlenerek geceyi kutluyoruz...

* * *

Bir akşam üstü Remziye'ye bir mektup geliyor. Üzeri yazılarla dolmuş ve âdeta erimiş bir zarf:

Otelin yukarı katında yapılmakta olan bir kahvedeyiz. Burası öteden beri kahve imiş; şimdi bir salon olacağı anlaşılıyor. Lokman'ın tahminine göre bir kumarhane... Şimdilik tamirden artakalan tahtaları ve talaşları sac sobaya doldurup yakıyoruz...

Remziye, yukarıya kadar çıkan postacının elinden aldığı zarfta kendi ismini okuduğu halde şaşkın şaşkın:

— Bana mı acaba? diye soruyor.

Mektup; bize binde bir gelen bir şeydir; hele Remziye'ye... Güya hepimizi alâkadar eden bir şey varmış gibi merakla bekliyoruz. Fakat o, bir türlü açamıyor. Zarfı yırtmak merakını kolayca halledecek bir iş olduğu halde üstündeki yazıdan bir şey anlamaya çalışır gibi tereddütle bakıyor. Makbule:

— Ne meraksızlık bu?... Ben çatlayacağım senin yerine ayol!

Diyor. Remziye, yine o jestle:

— Ne olabilir? Ne bekleyebilirim?

Hatta, mektubu cebine atmak ister gibi bir jest yapıyor; fakat tekrar çıkarıyor, oynuyor.

Bir şey beklediğini anlıyorum. Ancak herkes, merakla partisine tekrar daldıktan sonra yavaş yavaş zarfın kenarını yırtmaya başlıyor.. Bu beklemede boş çıkacağını bildiği bir ümidi uzatmak ister gibi bir hal var...

Göz ucuyla takip ediyorum. Açıyor, birkaç yerine şöyle bir baktıktan sonra avucunun içinde buruşturuyor; hatta sobaya atmak ister gibi bir jest yaptığını görüyorum...

Çocukluğumdan kalma —kuvvetle zihnime yerleşmiş— bir vakayı hatırlıyorum. Bu, üç tekerlekli bir bisiklete ait oluşuna göre en küçük bir yaşımın hatırası... Bana sürpriz olsun diye kapının önüne bırakmışlar. Rüyalarda sayıkladığım bir şeyi birdenbire karşımda görünce bekledikleri gibi üzerine atılmıyorum; ona bir nevi ürperti ile bakıyorum... Şaşırıyorlar. Sormaya mecbur oluyorlar. Yarı gülüp yarı ağlar gibi: "Değil, değil; bu, benim olamaz!" diye inat ediyorum. İşte tıpkı bunun gibi Remziye'ye gelen mektup da beklenmiş, fakat umulmamış bir şeydir.

Mektuptan birkaç satır okuyor, tekrar buruşturuyor, sonra gülümsüyor; bunu, boyalı tahtaların yanmasından yüzüne vurup kaybolan alevde görüyorum. Sonra, o gülümseme de geçiyor. Etrafına bakıyor; o arada mektubu tekrar tekrar okuduğunu görüyorum. Dönüyor, göz göze geliyoruz. Yürümeye başlıyor. Yanıma yaklaşıyor. O zaman, bir karışık heyecan içinde olduğumu anlıyorum.

— Tahmin edemezsiniz, kimden? diyor.

— Galiba ettim, Remziye, diyorum. Benim beklediğim bir şey... Ben, pek sevineceğim...

Bu defa, ben onu bırakarak tavlacıların arkasına geçiyorum. Dünyada kimsenin yırtamayacağı bir maske ile oyunu seyre başlıyorum...

Biraz sonra odama geliyor:

— Mektup ondan, diyor, benim dolaştığımı öğrenmiş; her şeyi bırakarak beni görmeye geliyormuş....

— Ne olacağını tahmin ediyorsun, Remziye? diyorum..

— Hiç! diyor ve omuzlarını silkerek: "Gelebilir... Beni kolay görebileceğini zannediyor..."

— Kolay görecek Remziye... diyorum.

— Sahnede evet, belki.. Fakat...

— Rol oynamayalım birbirimize Remziye'cik, diyorum, seninle nasıl bir ağabey gibi alâkalandığımı biliyorsun... Görüşmen lâzım...

— Anlaşamayız...

— Ondan kaçacak gibi bir jest yapıyorsun; fakat kaçamazsın... Konuşacaksın... Bu, lâzım da... Mesele, çok ciddi olduğu için kaprisinle, yapmacıklarınla uğraşacak zamanımız yok...

Yine benim bisiklet karşısında yaptığım çocuk inadı gibi:

— Değil, dedi, bilmezsiniz...

Koridorda hafif bir şarkı sesi... Makbule yaklaşıyor. Kapıyı vurmadan giriyor. Ne konuştuğumuzu bildiği hal-

de yine soruyor:

— Halvet var her halde!

— Rahatsız ettiğini biliyorsun da niçin geldin? diyorum. Koluma dayanarak:

— Gitmesini de biliriz...

Remziye:

— Ne konuştuğumuzu söyleyeyim mi ablaya, ayıp olur söylemezsek...

— Saklayacak bir şey yok ki...

Remziye, kısaca anlatıyor:

— İsterseniz, okuyun hatta... diyor, kâğıdı uzatıyor.

Makbule, petrol lambasında mektubu okuyor:

— Âşık diyor, vallahi âşık.. Hem ne türlü yanıyor biçare.. Seni almaya geliyor...

Remziye, bütün vahşiliğiyle dimdik oluyor:

— Görürüz; ben, oyuncak değilim ki...

— Deli kız, oyuncak var mı bunda? Sevdiniz birbirinizi... Aşkı tattın bu yaşta.. Hem öylesine ki bak, etrafını gözün görmüyor...

* * *

Bir uzun toplantı yapıyoruz: Hoca, Makbule, Lokman ve ben.. Sonunda Remziye'yi çağırıyoruz. Omuzlarında atkısıyla geliyor...

Bir fevkaladelik seziyor. Bunu sezdiği için bir şey söylemiyor ve bekliyor. Hoca:

— Yarın gece Mâsume'ye davetliyiz, diyor, bize bir ziyafet veriyor. Sen de bulunacaksın tabii...

Tavşan gibi kuşkulanarak:

— Söylemeye lüzum var mı?

Diyor. Birbirimize bakıyoruz. O, sualini tekrar ediyor.

— Benim böyle ayrıca, merasimle davet edilmem için bir sebep var mı? Acaba damadımızın yanında biraz faz-

la mı konuştum?

Hoca'nın işin içinden çıkamayacağını görerek:

— Hayır, Remziye tam tersine diyorum, sen hepimizden önce davetlisin... Hatta biraz şaşıracaksın. Bu davet, senin için yapılıyor... Sen, vedet olarak bulunacaksın!

Hepsi gülüşüyorlar; bu, artık yalnız vahim zamanlarda gösterdiğimiz yalancı neşedir.

Remziye:

— Ben miyim sebep? diyor. Bu defa Makbule başlıyor:

— Siz de geveleyeceksiniz; iş bana düştü.. Küçümenim, bu ziyafette seninki de bulunacak.. Onun için...

Ürpererek ayağa kalkıyor:

— Hakkınız varmış... O halde gidemeyeceğim ben.

Bu küçük mahlûku, hiç bir ısrarın çeviremeyeceğini anlıyorum; fakat son tecrübeyi yapıyorum:

— Bizimle beraber bulunman lâzım, Remziye...

Otoriteme her zaman baş eğmiştir; ama bu defa baş kaldıracak gibi bir şey yapıyor.

— Bu, o kadar kendime ait bir mesele ki... diyor.

— Gel küçük, diyorum (Yeni Tiyatro)'nun son büyük gecesidir. İki sene evvel bir kere dağıldık; o istasyonda toplandık. Fakat bu sefer artık tam çöküntü halindeyiz.. Yapılacak iş, ümitsiz bir surette ayrılmaktır.

Hoca, dolaşamayacak derecede yorgundur. Hepimiz birer birer kırıklanmışızdır. Her şeyin bir sonu var.. Son toplantımızda hep seni konuştuk Remziye, hep seni... Beni dinledin seninle hakiki bir kardeş gibi alâkadar oldum Remziye...

Hepsinin gözleri yaşlı idi. Hoca, ağlıyordu. Lokman'ın iri gözlerinde ne insancıl yaşlar vardı.

Hoca:

— Kız, sen beni dertli ettin, dedi ve devam etti:

— Seni seviyor bu oğlan.. Arkandan buralara kadar geldi. Görüşmelisin, bir kere görüşmelisin.

Makbule de nihayet, onun kafasıyla kalbinin arasındaki ayrılığı görmüştü.

— Ne var kırılmış, dökülmüş, dedi, bu kırık dökükler arasında seviyor herif seni işte... Sevmez de ne halt eder? Âşık Garip gibi peşinden yollara düştü; karda, kıyamette buralara kadar geldi.

Yine ben karıştım:

— Görüşmelisin Remziye, dedim; bana sen anlattın onu... Kendinden korkacağını zannetmiyorum..

Bu söz, hepsinden ziyade tesir etti ona...

— Doğrudur, dedi, peki geleceğim ve görüşeceğim...

Ellerini tuttum:

— Anlaşacaksınız, dedim, dönüş yolunda belki sana da uğrarız Remziye!

Fakat artık uğrayacak hiç bir yerimiz kalmamıştır. İçimizde vaktiyle yangından kaçarcasına terkettiğimiz yerlerin hasreti, döküle saçıla, dönüş yollarını tutuyoruz.

Yanımda yürüyen Hoca, güle ağlaya, kendi kendine konuşuyor:

— İsim, isme benzer; cisim, cisme benzer... Geçmiş zaman olur ki, hayali cihan değer...

— SON —